

R. Vance Peavy

Sosio- dynaaminen ohjaus

Konstruktivistinen näkökulma
21. vuosisadan ohjaustyöhön

R. Vance Peavy

Sosio- dynaaminen ohjaus

Konstruktivistinen näkökulma
21. vuosisadan ohjaustyöhön

SUOMENTANUT PETRI AUVINEN

Ihminen ei ole ongelma, ongelma on ongelma.

ISBN 951-9263-37-3

E-versio: ISBN 978-951-39-8877-7

Copyright © 1999 Työministeriö, Helsinki.

E-versio: © 2021 Jyväskylän yliopisto

Kaikki oikeudet pidätetään, osittainenkin jäljentäminen
kielletty.

Taitto ja ulkoasu: Laura Niemi-Pynttari

Kannen kuva: Usplash

OMISTUSKIRJOITUS

Onnistan tämän kirjan kaikille niille, jotka tavoittelevat tasapainoista elämää ja niille, joita aamunkoiton syväpunaiset sormet innoittavat ja jotka kulkevat kuis-kivien mäntyjen keskellä.

Olen saanut paljon niistä henkeistä keskusteluista, joita olen vuosien kuluessa käynyt niiden maisterintutkintoa suorittavien opiskelijoiden kanssa, joiden mentorina olen ollut ja yhä olen. Elämässä on kaksi puolta: tuska ja ilo. Olen oppinut paljon niiltä ihmisiltä, jotka ovat hakeutuneet luokseni puhumaan tuskastaan ja ilostaan.

Ennen kaikkea omistan tämän kirjan John-sedälleni. Kerran kymmenvuotiaana istuin hevosaidan päällä ja kysyin, mikä aitausta kiertävistä hevosista oli se, joka minun pitäisi köydelläni ottaa kiinni. Hän sanoi: ”Jos sinulla on näkevät silmät, kuulevat korvat ja kärsivällinen sydän, tiedät vastaukset kysymyksiin joita kielesi ei tarvitse kysyä.” Hänen hyväntahtoisuutensa ja hänen läsnäolonsa muisto on innostanut minua joka päivä.

R. Vance Peavy

NorthStar Research and Innovation, Victoria, B.C., Canada

Sisällys

Esipuhe.	9
Suomentajan esipuhe.	11
Esipuhe vuonna 2021.	12

Osa 1: Konstruktivistinen teoria ja ohjaus

1. Johdanto ja ensiaskeleet	14
1.1. Näkökulmani kirjoittajana.	16
1.2. Mitä ohjaus oikeastaan on?	19
1.3. Bricolage-käsite ja ohjaus.	25
1.4. Onko ohjaus sama kuin terapia.	26
1.5. Uuden sanaston tuominen ohjausta koskevaan keskusteluun	29
2. Konstruktivistinen viitekehys	33
2.1. Tärkeät ihmisten elämään vaikuttavat muutokset.	34
2.2. Konstruktivistisen viitekehyn rakentaminen uuden vuosisadan ohjauskäytännön ohjenuoraksi.	37
2.3. Ohjauksen konstruktivistiset periaatteet.	39
2.4. Konstruktivististen periaatteiden luettelo ohjaajille	40
2.5. Yhteenveto konstruktivistisestä viitekehuksesta tehdyn ohjauksen periaatteista.	45
3. Tämän päivän sosiaalinen elämä ohjauksen kontekstina.	47
3.1. Voivatko ohjaajat auttaa sosiaalisen elämän muutoksessa?	49
3.2. Valinta ja päätöksenteko.	51
4. Postmoderni ammatillinen kehitys ja ammatinvalinnanohjaus: mahdollisten tulevaisuuksien konstruointi.	57
4.1. Johdanto	57
4.2. Kymmenen kriittistä huomiota sosiaalisen elämän muutoksista	
21. vuosisadan kynnyksellä.	58
4.3. Yhteenvetoa.	63
4.4. Kymmenen kriittistä huomiota ammatinvalinnanohjauksen ja ammatillisen kehityksen teorioiden muutoksesta.	63
4.5. Pohdiskelevaa yhteenvetoa	69

Osa 2: Konstruktivismiin perustuva ohjauskäytäntö

Esipuhe toiseen osaan.	71
5. Sisäänpääsy asiakkaan elämäkenttään	74
5.1. Elämäkenttä: merkitys ja nyanssit	77
6. Elämäkentän tutkiminen ja kuvaaminen	82
6.1. Dialoginen keskustelu.	83
6.2. Elämäkentän kuvauksia, eroja ja merkityksiä esiin tuovat kysymykset	85
6.3. Metaforat ja ohjaus	88
6.4. Elämäkentän kartoittaminen	89
6.5. Kriittisten elämäkokemusten tarkastelu	92
6.6. Ihmisen ainutlaatuisen kokemuksen tarkastelu: Tosiasioiden vastainen ainutkertainen kokeilu	94
7. Tarinoiden käyttö	97
7.1. Käytännön välineitä tarinatyöskentelyyn	99
7.2. Menetelmä I: Empaattiseen ymmärtämiseen pyrkiminen.	100
7.3. Menetelmä II: Vaikutusten kartoittaminen	102
7.4. Menetelmä III: Tarkkaavainen ja paneutuva ote tarinoita kuunnellessa	104
7.5. Menetelmä IV: Uusien tai tarkistettujen, entistä parempien tarinoiden laatiminen yhteistyössä asiakkaan kanssa	106
8. Päätöksenteko, suunnittelu ja henkilökohtaisten projektien konstruoiminen ohjaajan ja asiakkaan yhteisenä toimintana.	113
8.1. Henkilökohtaisten projektien merkitys.	113
8.2. Päätöksenteko ja suunnittelu.	115
8.3. Järkevän päätöksenteon vaiheet	117
8.4. Järkevä suunnittelu	120
9. Konstruktivistinen ohjaaja työssään: Narratiivinen selostus	127
9.1. Mike tapaa konstruktivistisen ohjaajan.	129
9.2. Joitakin usein kysyttyjä kysymyksiä uudesta ohjausnäkemyksestä	148
9.3. Loppukommentit.	151

10. Ryhmäohjaus: Konstruktivistinen omien vahvuuksien tunnistamisharjoitus	152
10.1. Konstruktivistisen ryhmätyön taustaoletukset	153
10.2. Yleisohjeet konstruktivististen ryhmien ohjaamiseen	153
10.3. Työskentelyn säännöt	154
10.4. Käytä kykyjä korostavaa sanastoa	155
10.5. Merkityksellisten kokemusten ja omien vahvuuksien tunnistamisharjoitus	156
10.6. Ensimmäinen vaihe: Ohjaaja esittelee vahvuuksien tunnistamisharjoituksen	156
10.7. Toinen vaihe: Ohjaaja antaa mallia vahvuuksien tunnistamisharjoituksesta	157
10.8. Kolmas vaihe: Valinta kahdesta vaihtoehdosta	159
10.9. Loppuajatuksia	160
11. Sosiodynaaminen näkökulma konstruktivistiseen työnohjaukseen ..	163
11.1. Johdanto	163
11.2. Yleistä konstruktivistisesta työnohjauksesta	166
11.3. Työnohjauksen modernistisia malleja	166
11.4. Kehittyvät postmodernin työnohjauksen mallit	167
11.5. Konstruktivistinen työnohjaus	168
11.6. Näkökulmia konstruktivistiseen työnohjaukseen: oman kokemuksen reflektointia	170
11.7. Kliininen viisaus	172
11.8. Elämänkentän kartoitus keskeisenä työnohjauksen välineenä	174
11.9. Mary Loun näkökulma konstruktivistiseen työnohjaukseen osallistujana	175
11.10. Sandran näkökulma konstruktivistiseen työnohjaukseen osallistujana	178
12. Matkalla konstruktivistiseksi työnohjaajaksi	185
12.1. Konstruktivismi vapauttavana ja innovatiivisena viitekehystenä ohjaukselle	185
12.2. Arviointi ja testien asema konstruktivistisessä ohjauksessa	186
12.3. Mikä on faktatiedon osuus konstruktivistisessä ohjauksessa	189
12.4. Kulttuurikeskeinen ohjaus	190
13. Kun muukalaiset kohtaavat: enemmistökulttuurin ohjaajat ja vähemmistökulttuurin asiakkaat	197
13.1. Johdanto	197
13.2. Väärällä tiellä	198

13.3. Ongelma on ohjausta suurempi	200
13.4. Ohjauksen ja ohjaajien koulutuksen uudistaminen kulttuuritekijöitä paremmin huomioon ottavaksi	202
13.5. Ensimmäinen teesi	204
13.6. Toinen teesi.	206
13.7. Kolmas teesi	206
13.8. Neljäs teesi.	209
13.9. Vähemmistöryhmien jäseniä ohjaavien ohjaajien koulutusta koskevia suosituksia	211
14. Alkuperäiskansojen jäsenten ohjaaminen	213
14.1. Henkilökohtaisia merkintöjä.	213
14.2. Terminologinen huomautus	215
14.3. Mihin pyrin tällä luvulla	215
14.4. Alkuasukkaiden kulttuuri ja ohjaus.	217
14.5. Nyt on aika	222
14.6. Käytännön ohjeita alkuperäiskansojen jäsenten ohjaamiseen	225
14.7. Kaksikulttuurinen ohjaus.	225
14.8. Kahdeksan kaksikulttuurisen ohjauksen periaatetta	225
14.9. Tehokas alkuperäiskansojen jäsenten ohjaaja	227
14.10. Erilaisia tulkintoja ohjauskeskustelusta	228
14.11. Ohjausteoriat ja alkuperäiskansojen jäsenten ohjaaminen	229
14.12. Alkuperäiskansojen maailmankuvan periaatteet	232
14.13. Perinteinen parantaminen.	233
14.14. Loppuajatuksia.	234
Kirjallisuutta	236

Kirjailijan esipuhe

Konstruktivistinen ajattelu etenee nopeasti tärkeänä tapana ymmärtää ja kuvata ihmisiä, heidän ajatteluaan, tunteitaan ja toimintaansa. Niin sanotuissa kovissa tieteissä konstruktivistinen ajattelu on vakiinnuttanut asemansa. Sitä käytetään laajasti antropologiassa ja humanistisissa tieteissä. Nyt siitä on tulossa sosiologeille uusi tapa ymmärtää tutkimuskohteitaan. Filosofiana konstruktivismi on syntynyt jo ainakin 1400-luvulla.

Pohjois-Amerikan psykologiassa behaviorismi, kognitivismi ja humanistinen psykologia ovat pitäneet konstruktivismin sivuosassa näihin aikoihin asti. Vakaasti ajatteleville ihmisille on käymässä yhä ilmeisemmäksi, että behavioristisen yhteiskuntatieteen positivistiset perusteet ovat murenemassa eivätkä ne enää voi toimia ohjaustyön tai muiden auttamisammattien olemassaoloa legitimoivana perustana.

Piaget'n, Vygotskin, Bahtinin, Leontjevin, Kellyn, Brunerin ja Gergenin pioneerityö muodostaa psykologialle nykyaikaisen, konstruktivistisen näkökulman. Viime aikoina psykoterapia ja ohjaus ovat muuttuneet konstruktivistisempaan suuntaan Michael Mahoneyn, Vittorio Guidanon, Robert ja Greg Neimeyerin ja monien systeemisten ja perheterapioiden alalla toimivien terapeutti/kirjoittajien työn ansiosta.

Kenneth Gergen on ollut tärkeä älyllinen vaikuttaja, sillä hän on perustellut sosiaalisen konstruktionismin hyödyllisyyden. Hän on tehnyt paljon kehittääkseen tätä relationaalista psykologiaa. Peter Ossorio ja hänen deskriptiivinen psykologiansa Coloradon yliopistossa ovat kehittäneet psykologiaa konstruktivistiseen suuntaan, samoin kuin Rom Harre ja hänen työtoverinsa Oxfordissa sekä muut brittiläiset tutkijat, kuten John Shotter.

Viime vuosikymmeninä konstruktivistinen ajattelu on tullut yhä tärkeämmäksi viitekehyykeksi eri perheterapioissa, narratiivisessa terapiassa ja joissakin postrationaalisen kognitiivisen terapian muodoissa. Nyt se vaikuttaa yleiseen ohjaustyöhön. Esimerkkinä tästä on T. Sextonin ja B. Griffinin toimittama uusi teos *Constructivist Counselling: Theory, Research, Training, and Practice*.

Nyt käsissäsi oleva teos on toinen kirjani konstruktivistisestä lähestymistä-

vasta ohjaukseen. Tanskaksi olen julkaissut kirjan *Konstruktivistisk Vejledning: Teori og Metode* (1998). Muita voimme odottaa lähiaikoina. Suuri osa viimeaikaisesta kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä koskevasta ajattelusta pohjautuu myös konstruktivistiseen viitekehykseen. Se ei ole hämmästyttävää. Ne, jotka paneutuvat konstruktivistisen ajattelun ymmärtämiseen ja sen käyttämiseen kliinisessä ohjaus- ja tutkimustyössään huomaavat sen olevan suunnattoman vapauttava ja monella tavalla innostava ajattelutapa sekä työntekijöille että asiakkaille.

Konstruktivistisen ajattelun tekeminen tutuksi uusille opiskelijoiden ja asiakkaiden sukupolville vaatii tietenkin ponnisteluja. Monien positivismiin sosiaalistettujen tutkijoiden täytyy päästä päiviensä päähän, koska he eivät voi luopua positiivisesta perspektiivistään, vaikka se on, kuten Karl Popper huomautti, ”ajattelutapa, joka on vallitseva mutta kuollut”. Yksi konstruktivistisen ajattelun suurista hyveistä on kuitenkin se, että se ei ryhdy kiistelyihin tyyliin ”minä olen parempi kuin sinä”. Se sanoo pikemminkin: ”Tässä on joitakin uusia ja erilaisia tapoja ymmärtää ihmisiä ja heidän yhteiskuntiaan. Kokeile niitä ja katso itse.”

Kuten huomaatte jatkossa, käytän kirjasta nimeä sosiodynaaminen ohjaus (SocioDynamic Counselling). Olen kehittänyt näitä ajatuksia vuosia ja aikanaan toivon voivani esitellä selvästi uuden perspektiivin ohjaukseen. Tämän perspektiivin tavaramerkki on SocioDynamic, mistä tunnistaa sen kanadalaiseksi keksinnöksi. Sosiodynaaminen ohjaus on perustaltaan konstruktivistista, ja siihen sisältyy ideoita ja tietoa muiltakin oppialoilta. Haluan tehdä voitavani konstruktivistisen ohjaustavan luomiseksi.

Voi olla kiinnostavaa tietää, että ”socio” tulee kreikan kielen kantasana, joka tarkoittaa ”yhdessä”, ”toveri” tai ”sosiaalinen”, ja käytän sitä osoittaakseni, että tämä ohjaustapa on ainakin yhtä paljon relationaalinen tai sosiaalinen kuin se on individualistinen tai yksilöllinen. ”Dynaaminen” on myös kreikkalaista juurta. Kreikan ”dynamiko” tarkoittaa ”jatkuvan muutoksen tai liikkeen luonnehtimaa” ja myös sellaisten osien esteettisen tasapainon luonnehtimaa, jotka olisivat epätasapainossa (tai epävakaita), jos niitä tarkastellaan toisistaan erillään. Olen tullut siihen tulokseen, että ihmiset ovat sosiaalisia olentoja, että muutomme jatkuvas- ti, ja että parhaillamme muodostamme holistisen, esteettisen tasapainon. Hyvin eletty elämä on taideteos, enemmänkin runo tai tanssi kuin kone tai kokoelma erillisiä piirteitä tai osia. Toivon että tämä näkemys herää eloon sosiodynaamisessa konstruktivistisessä ohjaustyössä.

Sadat asiakkaat, joita olen kuunnellut, ovat inspiroineet minua tätä kirjaa kirjoittaessani. He ovat opettaneet minulle paljon ihmisenä olemisesta sen eri muodoissa. Olen oppinut paljon myös monilta älykkäiltä ja luovilta ylempää tutkintoa suorittavilta opiskelijoilta, joiden mentorina olen ollut viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana. Olen myös kiitollinen Mary-Baird Carlsenille, Greg Neimeyerille, Timo Spangarille (ent. Vähämöttöselle), Peter Ossoriolle ja monille

muille, joiden kanssa olen käynyt lukuisia stimuloivia, innostuneita ja kunnioittavia keskusteluja, joissa on vaihdettu ideoita ja näkemyksiä.

Pidän tätä kirjaa jatkuvasti etenevänä työnä, raporttina konstruktivistista ajattelua ja ohjausta koskevista kehittyvistä ideoistani. Tässä versiossani ajatteluni on kuvattu sellaisena kuin se on syyskuussa 1998. Suunnittelen päivittäväni tätä kirjaa määräajoin, jotta voin saattaa lukijoidenkin tietoon sen, miten ajatteluni sosiodynaamisesta näkökulmasta ohjaukseen kehittyi.

R. Vance Peavy

SUOMENTAJAN ESIPUHE

Tämän kirjan keskeisimpiä käsitteitä on *counselling*. *Counselling* ja *counsellor* ovat englannissa vakiintuneita käsitteitä, joilla on oma merkityssisältönsä, jota ei sellaisenaan kata mikään toinen sana. Usein esimerkiksi kirjojen ja televisio-ohjelmien kääntäjät kääntävät ne terapiaksi ja terapeutiksi. *Counselling*-käsite on kuitenkin paljon laajempi. Usein sillä tarkoitetaan suunnilleen samaa kuin psykoterapialla, mutta se kattaa myös muun muassa sellaiset alueet kuin ammatinvalinnanohjaus, työnhaun ohjaus, perheneuvonta ja kasvatusneuvonta. Usein kun tunne-elämän vaikeuksista kärsivien auttamisesta keskusteltaessa käytetään psykoterapia-termin sijasta termiä *counselling*, halutaan korostaa sitä, että asiakkaita ei tällöin nähdä sairaina tai häiriytyneinä, vaan vain ihmisinä, joilla on vaikeuksia. Olen tässä kirjassa yleensä kääntänyt käsitteen *counselling* suomen kielen sanalla ”ohjaus”, ja käsitteen *counsellor* sanalla ”ohjaaja”. Joskus *counselling* on käännetty suomeksi myös sanalla ”neuvonta”, mutta sen neuvojen jakamisen merkitys ei kuvaa hyvin ainakaan konstruktivistista ohjausta. Tällainen kattokäsite ”ohjaus” ei ole Suomessa kovin yleisessä käytössä, vaan ohjauksen eri erikoisalat on käännetty eri tavoin: *family counselling* perheneuvonnaksi, *career counselling* ammatinvalinnanohjaukseksi ja niin edelleen. Suomen kielessä on usein totuttu puhumaan tunne-elämän vaikeuksissa keskustelemalla auttamisesta psykoterapiana (tai pelkkänä terapiana) silloinkin, kun toiminta on sisällöltään enemmänkin *counselling*-tyyppistä, tämän kirjan termillä ohjausta.

Petri Auvinen

Vuosituhannen taitteessa työministeriö teki yhteistyössä Psykologien kustannuksen kanssa merkittävän teon ohjauksen kentällä. Ohjausalan visionääriin, kanadalaisen ohjauksen professorin R. Vance Peavyn teos *Sosiodynaaminen ohjaus* ilmestyi suomeksi kirjana 1999. Myöhemmin painettiin vielä kaksi Peavyn kirjaa. Kirjoja on käytetty ohjauskoulutusten keskeisinä oppikirjoina kolme vuosikymmentä.

”Olen tässä kirjassa pyrkinyt osoittamaan, miten konstruktivistinen ohjaus vastaa hyvin epävarmojen aikojen asettamiin vaatimuksiin, ja miten se voi palvella ja innoittaa uusia ohjaajasukupolvia.” Tämä Vance R. Peavyn ajatus motivoi meitä työhön, jonka avulla hänen perusteoksensa *Sosiodynaaminen ohjaus* saadaan verkosta vapaasti ladattavaksi. Teos on alkuperäinen, vain muutama kielellinen korjaus tehtiin.

Edesmenneellä professori Peavyllä oli läheinen suhde Suomeen. Yhteistyö alkoi 1990-luvulla TE-hallinnon edustajien tutustuessa häneen henkilökohtaisesti kansainvälisessä ohjausalan konferenssissa. Sittemmin Peavy vieraili maassamme useita kertoja. Oppia ja inspiraatiota hänen koulutuksissaan saivat monen eri ohjausalan asiantuntijat.

Peavyn näkökulmat ohjaukseen olivat kirjan julkaisuajankohtana moderneja, jopa radikaaleja ja ajankohtaisia myös nykypäivän kiihtyvissä muutoksissa. Peavy totesi: ”Nyt tarvitsemme sellaisia ohjauksen muotoja, jotka eivät välttele sosiaalisen elämän epävarmuutta, vaan tunnustavat sen ja auttavat ihmisiä suunnittelemaan kulttuurisen epävarmuuden oloissa. Uskon että tällaisina epävarmoina aikoina tarvitsemme ohjausta, jossa ei pyritä välttämään epävarmuutta. Meidän on opittava kohtaamaan epävarmuus ja sietämään sitä, ei välttämään sitä.”

Peavy käsitteli myös alkuperäiskansojen ohjausta kauniilla ja arvostavalla tavalla. Hänen työotteensa oli kulttuurisensitiivinen aikana, jolloin käsitettä ei vielä edes tunnettu. Tämä pohjautuu hänen omaan henkilöhistoriaansa, jota hän kirjassaan kuvaa.

Peavyn ajatukset eivät ole kuluneita, mutta kirjat kyllä. Painos on loppu eikä uusia tule. Siksi päätimme muuttaa yhden hänen teoksistaan verkkoversioksi. Lupia julkaisemiseen hankittiin eri tahoilta. Myös professori Peavyn leski Judith ilahtui hankkeesta ja antoi mielellään luvan teoksen digitalisointiin. Pakolais- taustaisten ohjaus -hanke mahdollisti toimeen tarttumisen. Tehtävä oli yllättävän monipolvinen, mutta kesken jättäminen ei ollut vaihtoehto, Peavyn teos on liian arvokas jäämään unohduksiin.

Jyväskylässä heinäkuussa 2021

Juha Lahti & Merja Niemi-Pynttäri

OSA 1

KONSTRUKTIVISTINEN TEORIA
JA OHJAUS

1.

Johdanto ja ensiaskeleet

Syy siihen, että salama ei koskaan iske samaan paikkaan kahta kertaa on siinä, että samaa paikkaa ei enää toisella kertaa ole.

TUNTEMATON

Aloittaessani tämän kirjan kirjoittamista tiedän, että edessäni on vaikea mutta kuitenkin mahdollisesti palkitseva tehtävä. Tehtäväni on yhdistää teoreettinen tieto ja käytännön ohjaustyöstä saatu tieto. Teoreettinen tietoni on tulosta melkein neljän vuosikymmenen työstä professorina ja tutkijana, käytännön tieto tulosta viidenkymmenen vuoden kokemuksesta käytännön ohjaajana. Lisäksi minun täytyy yrittää yhdistää nämä kaksi tiedon tyyppiä maailmankatsomukseeni reflektiivisenä ammattilaisena voidakseni saada aikaan kirjan, joka on samanaikaisesti tietoa antava, innoittava ja hyödyllinen muille heidän toimiessaan ohjaajina ja auttajina.

Aloitin selostamalla lyhyesti omaa ammatillista kehitystäni ihmisenä, joka on omistanut elämänsä jälkipuoliskon ohjauksen asian ja ohjausammatin kehittämiseksi. Uskon, että ohjaustyön kaltaisista auttamisammateista ja ihmisiä palvelevista toiminnoista kirjoitettaessa kirjoittajan elämän täytyy heijastua siinä mitä hän kirjoittaa – kirjoittajan elämän täytyisi olla kirjoitetun tekstin aitouden tae.

Aloitin ensimmäisen kerran varsinaisen palkkatyöni ohjaajana vuonna 1954. Ennen sitä olin saanut ohjauskokemusta ainoastaan opintoihin kuuluvalla harjoituskurssilla ja vuoden kestäneestä vapaaehtoistyöstä Afganistanista ja Turkista tulleiden maahanmuuttajien parissa.

Aloitin oppilaanohjaajana, ensin yläasteella ja sitten ala-asteen koulujen kiertävänä ohjaajana. Kolme vuotta myöhemmin opetin tulevia ohjaajia collegessa ja työskentelin osa-aikaisena ohjaajana mielenterveys- ja kuntoutus- klinikalla. Vuonna 1958 olin muuttanut toiseen collegeen, jossa johdin sen ohjauspalveluita. Siihen aikaan tein myös ohjaus- ja aikuiskoulutustyötä alkuperäiskansojen parissa Klamathin ja Warm Springsin intiaanireservaateissa, joissa työskentelin yhdis-

tetyssä opettajan, ohjaajan ja koulutusneuvojan roolissa.

Jatkaessani käytännön ohjaustyötäni aloin entistä enemmän kiinnostua ohjausta koskevan tutkimuksen tekemisestä ja ohjauksesta kirjoittamisesta. Vuonna 1965 olin saanut valmiiksi ohjauspsykologian tohtorintutkintoni Oregonin yliopistossa ja olin työskennellyt vuoden tutkijana Kaliforniassa Stanfordin yliopistossa. Siellä tutkin ohjaustyötä. Tässä elämäni vaiheessa olin ohjaaja, opettaja ja terapeutti, lisäksi minut oli laillistettu toimimaan psykologina. Tämä ammatillinen roolini oli rakentunut niin, että olin kasvanut kahdeksantoista vuotta maalaisena, työskennellyt maa- ja karjataloilla sekä teräs- ja muissa tehtaissa. Samalla jatkoin kaiken aikaa – vaikkakin pätkittäin – opiskelua. Toimittuani kahdeksan vuotta ammattilaisena saatoin alkaa integroida alaluokkaista, maalaista ja työläistäustaan pohjaavaa maailmankuvaani kaupunkilaiseen ja professionaaliseen maailmankuvaan.

Vuonna 1967 muutin Kanadaan, sain työpaikan yliopistosta ja hain Kanadan kansalaisuutta. Aloittaessani opetustyön Victorian yliopistossa, siellä ei ollut tarjolla ohjaustyöhön liittyviä kursseja. Ensimmäinen akateeminen tehtäväni oli organisoida ja toteuttaa ohjaustyön peruskursseja. Neljän vuoden aikana sain luoduksi yliopistoon pienen ohjaustyön koulutusohjelman, jossa ihmiset saattoivat opiskella ohjaajaksi.

Tiedekunnassa avautui uusia ohjausalan työpaikkoja, koska kiinnostus ohjausalaan lisääntyi, ja ohjaajille aukesi uusia työmahdollisuuksia. Siten oli mahdollista perustaa tiedekuntaan vakituinen ohjausalan koulutusohjelma. Tähän mennessä olin perustanut ohjauskeskuksen myös yliopistoon.

Seuraavina vuosina jaoin aikani ohjaajien kouluttamisen, ohjauksen tutkimisen ja siitä kirjoittamisen sekä käytännön ohjaustyön tekemisen välillä. Onnistuin tuomaan Kanadan kansallisen ohjausalan lehden yliopistoon, jossa työskentelin, ja toimin sitten kolmen vuoden ajan lehden päätoimittajana.

1980-luvun loppupuolella olin saanut valmiiksi kymmenvuotisen projektin, jonka avulla kehitettiin kansallinen koulutusjärjestelmä Kanadan työvoimaohjaajille. Vuosina 1988–1992 johdin tutkimusprojektia, joka tarkasteli kaikkia nykyaikaisia ammatinvalinnanohjauksen menetelmiä, ja jossa alettiin kehittää uudenlaista ohjausta. Tutkimusryhmän kanta oli, että olemassa olevat ohjaustyön (ja erityisesti ammatinvalinnanohjauksen) tekemisen tavat kaipaivat tarkistusta, jotta ne voisivat tyydyttää tulevan vuosisadan ihmisten muuttuvia tarpeita.

Olemassa olevien ohjausmallien tarkastelussa tutkimusryhmä huomasi, että useimmat ohjauksen ja terapian mallit perustuvat positivistiseen taustaviitekehykseen ajankohtana, jolloin positivismiin kannatus oli heikkenemään päin. Uudet ihmistieteelliset ajatukset siitä, miten yhteiskuntatieteet pitää käsitteellistää, alkoivat korvata positivistisia aatteita. Nämä uudet ideat kuuluivat ihmistieteiden perheeseen, joka kattaa sellaisia oppialoja kuin fenomenologian,

konstruktivismiin, sosiaalisen konstruktionismiin, feministisen teorian, narratiivisen psykologian ja näiden lisäksi erilaisia tulkitsevia oppialoja kuten hermeneutiikan ja etnografian.

Vuonna 1993 joissakin Kanadan yliopistoissa yhä voimassa olevat eläkkeelle siirtymistä koskevat määräykset pakottivat minut eläkkeelle. Sen jälkeen olen jatkanut ohjausta koskevaa tutkimustyötä, ohjausalan mentorina toimimista ja käytännön ohjaustyötä. Olen nyt määritellyt tavoitteeni, joka on konstruktivistisen ajattelun tuominen ohjauksen teoriaan ja käytäntöön. Olen käyttänyt viimeiset seitsemän vuotta sellaisen ohjaussuuntauksen kehittämiseen, joka perustuu ihmistieteisiin, erityisesti konstruktivistiseen näkökulmaan. Olen jatkuvasti kehittänyt ohjausta koskevia ideoitani ja olen kaiken aikaa testannut niitä käytännön ohjaustyössä monenlaisten asiakkaiden kanssa. Uskon, että konstruktivistinen viitekehys auttaa ohjaajia niin, että he pystyvät ymmärtämään ja auttamaan asiakkaita paremmin. Kun kahdeskymmenes vuosisata kulkee kohti loppuaan, Kanada ja muut teolliset ja jälkiteolliset maat ovat siirtymässä postmoderniin aikaan, joka tuo mukanaan epävarmuutta, epäilyksiä ja konflikteja. Näiden kanssa kamppaileville uskon konstruktivistisen näkökulman olevan erityisen hyödyllinen.

Olen viimeisten viiden vuoden aikana julkaissut joukon kirjoituksia (Peavy 1992, 1993a, 1993b, 1994, 1996a, 1996b, 1996c, 1997a, 1997b), ja olen nykyisin *Journal of Constructivist Psychology* -lehden toimituskunnan jäsen. Olen opettanut konstruktivistista ohjausta kursseilla viidessä Kanadan provinssissa ja ulkomailla Portugalissa, Ruotsissa, Suomessa ja Tanskassa. Olen myös tuottanut useita kuvanauhoja, joissa demonstroidaan konstruktivistista ohjausta (Peavy 1996d). Tämä kirja kokoaa viimeisen kymmenen vuoden työni tulokset – pyrkimykseni on kehittää uusia ideoita ohjauksen laadun parantamiseksi.

1.1. NÄKÖKULMANI KIRJOITTAJANA

Käsitlemistäni aiheista voitaisiin sanoa paljon enemmän - - Olen halunnut esittää kysymyksen, Irrottautua totutusta ajattelutavasta - - Tärkeintä ei ole joukko vastauksia, vaan erilaisen toiminnan mahdollistaminen.

KAPPELER 1986, S. 212

Käsitykseni on, että kirjoitetun sanan pitäisi saada aikaan kaksi asiaa. Ensinnäkin sen pitäisi antaa lukijalle tietoa, saattaa uudet ideat ja uusi tieto vuorovaikutukseen vanhan kanssa. Toiseksi teksti pitäisi kirjoittaa niin, että se saattaa lukijan reflektiiviseen dialogiin kirjoittajan ideoiden ja tiedon kanssa. On hyvä nähdä lukeminen ja reflektio välineinä, jotka auttavat eteenpäin ymmärtämisessä riip-

pumatta siitä, olemmeko samaa vai eri mieltä siitä, mitä kirjoittaja on kirjoittanut. On hienoa, kun lukemamme innoittaa meitä. Inspiraatio antaa energiaa, jota tarvitaan, jotta voimme saada uusia tapoja tietää ja toimia.

On sanottu, että kirjan kirjoittamiseen tarvitaan kymmenen prosenttia inspiraatiota ja yhdeksänkymmentä prosenttia perspiraatiota (hikoilua). Haluan saada tätä jakaumaa tasaisemmaksi niin, että kirjoittamani lukemiseen ei välttämättä tarvittaisi niin paljon hikoilua, ja että se tarjoaisi selvästi enemmän kuin kymmenen prosenttia inspiraatiota lukijalle, joka on aidosti kiinnostunut ohjausta koskevista ideoista ja ohjauksen käytännöstä.

Tämä on kirja ohjauksen muuttumisesta toiminnaksi, joka vastaa muutoksen merillä parhaillaan suunnistavien ihmisyksilöiden tarpeita. Erityisesti siinä kuvataan, miten ohjausta voidaan antaa konstruktivistisesta lähtökohdasta. Oletan, että useimmat tämän kirjan lukijoista joko ovat itse ohjaajia tai ovat jollain lailla kiinnostuneita oppimaan lisää ohjauksesta. Vuoteni ohjaajien kouluttajana ja mentorina ovat opettaneet minulle, että monet ohjaajat ovat hyvin kiinnostuneita antamansa ohjauksen laadun parantamisesta. Osa ohjaajista etsii uudenlaista otetta ohjaukseen: sellaista, joka on vapautettu positivismista ja joka kunnioittaa sekä ihmisen henkeä että elämäkokemuksesta saatua tietoa. Juuri tällaisille ohjaajille minä kirjoitan.

Kirjoittajana pyrin muun muassa siihen, että lukijat voisivat tuntea yhä syvempää tarkoituksellisuuden tunnetta ohjaajan työssään. Toivon, että kirjani lukeminen auttaa lukijoita näkemään, että ohjaus on yhteiskunnan arvostamaa toimintaa, joka voi antaa paljon tarkoituksellisuuden ja täyttymyksen tunnetta sekä ohjaajille että ihmisille, joita he ohjaavat.

Pidän ohjausta yhtenä jaloista ammattialoista siinä mielessä, että se koostuu yleisesti hyvinä pidetyistä inhimillisistä pyrkimyksistä ja arvoista. Hyvä ohjaus ja hyvät ohjaajat tuovat melkein aina ihmisten kamppailun, epävarmuuden ja tuskan täyttämiin tilanteisiin aidosti inhimillisen tekijän. Ohjaustyö on – ehkä enemmän kuin mikään muu kutsumus – kunnioituksen harjoittamista. Tämä tarkoittaa sen kunnioittamista, kuka toinen on ja keneksi hän yrittää tulla. Se tarkoittaa myös hänen kulttuurisen identiteettinsä kunnioittamista. Kolmanneksi kysymys on vielä ihmisen itsenäisen toiminnan ja ihmisten yhteenkuuluvuuden välisen dialektiikan kunnioittamisesta. Tämä dialektiikka näkyy niissä monissa äänissä, joiden kautta ihminen voi puhua.

Hyvä ohjaus tuo toisen ihmisen elämään toivoa ja rohkaisua, se selkiinnyttää asioita ja auttaa ihmistä osallistumaan aktiivisesti sosiaaliseen elämään. Se tekee näin yksilön tasolla, kahden ihmisen kohdatessa kasvokkain niin, että yksilön ainutlaatuisuus saa tulla esiin. Ohjaaja voi olla aidosti läsnä, ja asiakas voi kokea, että häntä myös kuunnellaan aidosti; kaksi ihmistä on aidosti dialogissa keskenään. Näen toki ryhmäohjauksen arvon ja tarpeen enkä mitenkään väheksy sen

käyttämistä sopivissa oloissa. Kuitenkin käsittelen ennen kaikkea yksilöiden välisiä vuorovaikutustilanteita. Kymmenennessä luvussa käsitellään konstruktivististen metodien käyttämistä ryhmäohjauksessa.

Kirjoittaessani ohjauksesta koetan kirjoittaa niin, että ohjauksen inhimillinen tekijä tulee selvästi esiin. Pyrin tekemään ohjauksen ymmärrettäväksi suhteessa ihmisten jokapäiväiseen elämäkokemukseen. Vastustan sitä kirjoitustyyliä, johon sain koulutuksen opiskellessani itse yliopistossa. Se oli näennäisen objektiivinen, tieteellinen kirjoitustyyli, jossa kirjoittaja on tehty näkymättömäksi. Kirjoittaja ei saa tulla oikeana ihmisenä mukaan kirjoitukseensa. Tyyli on abstraktia ja tämän oletetaan takaavan sen, että ohjaajan omat mielipiteet ja arvot eivät tule näkyviin. En enää anna tämän käsityksen tekstin luonteesta ja tarkoituksesta määrätä itseäni. Kirjoitan seuraavanlaisella tyylillä välittääkseni ajatukseni ja kuvatakseni kokemustani todellisena ihmisenä ja kokeneena ohjaajana:

Kirjoitan pääasiassa ensimmäisessä persoonassa ja korostan siis sitä seikkaa, että kirjoittamani perustuu omaan elämäkokemukseeni käytännön ohjaajana ja ohjauksen tutkijana.

Huolehdin kirjoitukseni teoreettisesta taustasta käyttämällä viitteitä, mutta käytän hyvin yksinkertaista viittaamistapaa. Kirjoitukseni ei koostu seuraavan kaltaisista lauseista: ”Herra Smith sanoo näin - -”, ”Tohtori Jacobin tutkimus osoittaa, että - ja niin edelleen. Tämä runsaaseen nimien luettelemiseen luottava kirjoitustyyli on tyyppillistä suurelle osalle akateemista kirjoittamista, ja se pyrkii hämärtämään sen, mikä kirjoittajan omassa ajattelussa on alkuperäistä. Tarkoitukseni on, että kirjoittamani teksti ilmaisee lukijalle tarkkaan harkitun näkemyksen ohjauksesta: näkemyksen, joka on muodostunut pitkän tutkijanuran ja käytännön ohjaustyöstä johdetun reflektiivisen tiedon yhdistämisestä ja jota ei jatkuvasti tarvitse oikeuttaa ja perustella viittaamalla muihin auktoriteetteihin.

Pyrin kirjoittamaan selvästi, mutta yritän välttää lukijan aliarvioimista. Vastustan sitä, että tekstit kirjoitetaan mahdollisimman yksinkertaisiksi, jotta ne miellyttäisivät kiireistä ja vastahakoista lukijaa, joka mieluiten lukisi vain tylsää, käytännönläheistä tekstiä; siis sellaista lukijaa, joka haluaa vain saada selville mitä voidaan tehdä nopeasti ja mikä toimii.

Uskon, että ohjaajat ovat älykkäitä ja kykenevät ymmärtämään sekä teoreettisia että käytännöllisiä aiheita koskevaa pohdintaa, kunhan asiat esitetään selkeästi ja mielekkäällä tavalla. Sekä pohdinta että toiminta ovat ohjauksessa tärkeitä, enkä aio kirjoittamisessani hyljeksiä kumpaakaan.

1.2. MITÄ OHJAUS OIKEASTAAN ON?

Ohjaus antaa ihmiselle tilaisuuden tutkia sitä, mitä seurauksia on siitä, miten hän elämäänsä elää. Samalla se antaa mahdollisuuden pohtia sitä, miten hän voisi elää ja millaisia polkuja jatkossa kulkea. Arvioidaan, että erilaisia auttamismalleja on yli neljäsataa (Caraways 1986). Useimmat näistä ohjauksen ja terapian suunnista perustuvat johonkin neljästä teoreettisesta pääsuuntauksesta, joita ovat psykoanalyttinen, behavioristinen, kognitiivinen ja humanistinen.

Tutkimuksissa on paljon todistusaineistoa sen näkemyksen tueksi, että hyvin tehty ohjaus on hyödyllistä ja tyydyttää niitä ihmisten tarpeita, joita ei voida tyydyttää muilla tavoin (Holland, Magoon & Spokane 1981). Mikään yksittäinen ohjausmenetelmä ei kuitenkaan ole osoittautunut selvästi toisia paremmaksi. Tähän on luullakseni monia syitä:

1. Ohjaajan persoona on aivan yhtä tärkeä kuin hänen käyttämänsä menetelmä.
2. Ohjaukseen hakeutuvilla ihmisillä on hyvin monenlaisia ja usein ainutlaatuisia tarpeita. Tiukka pitäytyminen yhteen ainoaan ohjausmenetelmään estää ohjaajaa tyydyttämästä kunkin asiakkaan yksilöllisiä tarpeita.
3. Useimmilla ohjaussuunnauksilla on joitakin yhteisiä piirteitä.

Useimmat ohjausmenetelmät painottavat ohjaussuhteen ja ohjaajan ja asiakkaan välisen viestinnän toimivuuden tärkeyttä. Yleisesti voidaan sanoa, että useimmissa ohjausmenetelmissä on viisi tärkeää tekijää, joilla pyritään auttamaan esimerkiksi työelämään, terveyteen ja perhesuhteisiin liittyvissä ongelmissa apua hakevia ihmisiä. Nämä tekijät ovat:

1. Ohjaussuhde tarjoaa tukea, huolenpitoa, lohtua ja toivoa.
2. Asiakkaalle annetaan tarvittaessa asiallista ja oikeaa tietoa.
3. Asiakkaita autetaan selventämään ja luomaan kuvaa omista tavoitteistaan ja omasta tulevaisuudestaan.
4. Asiakkaita autetaan tunnistamaan omia voimavarojaan ja rajoituksiaan.
5. Asiakkaita autetaan tekemään ja toteuttamaan vaihtoehtoisia valintoja ja suunnitelmia. Heitä autetaan käsittelemään tavoitteiden saavuttamisen tiellä olevia esteitä. Kertovalla kielellä ilmaistuna asiakkaita autetaan löytämään omat äänensä ja toimintamahdollisuutensa tarinoissa, joita he kertovat ja luovat.

Muissa suhteissa ohjaussuunnaukset voivat kuitenkin erota toisistaan huomattavastikin. Suunnaukset voivat olla erilaisia siinä suhteessa, pidetäänkö ohjaajaa asiantuntijana vai liittolaisena. Toinen ero on se, pidetäänkö ohjaajan roolia neuvonantavana vai katalysoivana. Vielä enemmän ohjaussuunnaukset eroavat sen

suhteen, kuinka niissä suhtaudutaan tunteisiin.

Ohjausta voidaan kuvata monin tavoin. Seuraavassa luettelossa esitän kymmenen ohjauksen määritelmää. Tutkin joitakin näistä kuvauksista paljon yksityiskohtaisemmin kirjan myöhemmissä osissa. Tarkkaile ja pohdi lukiessasi omaa reaktiotasi kuhunkin kuvaukseen.

1. Ohjaus on prosessi, johon liittyy välittämistä, toivoa, rohkaisua, selventämistä ja aktivoimista.

Välittäminen tarkoittaa arvostamista ja rakastamista, myös toisesta huolehtimista ja toisen tukemista. Välittäminen on ylitunteellisuuden yläpuolelle nousemista, aktiivista pyrkimystä toisen olojen parantamiseen ja sen ymmärtämistä, että kenenkään ei tarvitse jäädä eristyksiin. Välittäminen on keskinäisen riippuvuuden ja vastavuoroisuuden tarpeen tunnistamista. Välittäminen on välinpitämättömyyden vastakohta: se on suhde, johon kuuluu ihmisten välistä viestintää, antamista ja saamista.

Toisista ja itsestämme välittäminen on uuden humanismin perusta. Sellainen humanismi voi olla lähtökohta, kun yritämme luoda kestäviä minuuksia, elämäntapoja ja toimivia yhteisöjä. Uusien elämäntapojen luominen on välttämätöntä monille, jotka taistelevat selviytyäkseen taloudellisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja ahneudesta ja yrittävät muodostaa nopeasti muuttuvassa 2000-luvun sosiaalisessa maailmassa toimivia minuuksia, perheitä ja työskentelytapoja (de Lourdes Pintasiigo 1996). On itse asiassa joitakin merkkejä siitä, että eräissä maissa aletaan pyrkiä uudenlaisten, välittämistä sisältävien sosiaalisten sopimusten kehittämiseen. Laadukas ohjaus on yksilön tasolla välittämisen *sine qua non*.

2. Ohjaus on (toisten auttamiseen tähtävää) reflektiivistä sosiaalista toimintaa

Konstruktivistisesta näkökulmasta on olemassa monenlaista sosiaalista toimintaa:

- säätelyyn tai rajoittamiseen pyrkivää (esimerkiksi poliisin toiminta tai vanhempana toimiminen)
- opettavaa (opettajan ja tiedonantajan toiminta)
- auttavaa (terapia, sielunhoito, ohjaus)

Tässä mainitaan vain joitain esimerkkejä. Ohjaus on monimutkainen sosiaalisten (eli ihmisen välisten) auttaviksi tarkoitettujen toimintojen kokonaisuus.

Ohjaukselle ominaisiin sosiaalisiin toimintatapoihin kuuluvat henkilökohtainen neuvottelu, ongelmanratkaisu, keskustelu, suunnittelu ja projektien konstruoimi-

nen eli rakentaminen. Ohjauksen käsitteellistäminen sosiaalisesti toiminnaksi voi olla erityisen hyödyllistä siksi, että ohjaus sijoittuu sosiaalisen elämän alueelle. Näin yksilöllinen psykologia ei korostu liikaa. Kun ohjaus nähdään sosiaalisena toimintana, kiinnitetään huomiota siihen, mitä tapahtuu ihmisten välillä eikä niin paljon siihen, mitä tapahtuu yksilön pään sisällä.

3. Ohjaus on yksilöllisiin tarpeisiin sovitettu, käytännöllinen ongelmanratkaisumenetelmä.

Useimmat ohjaajat ovat yhtä mieltä siitä, että ongelmanratkaisu on usein ohjauskeskustelujen pääaihe, mutta he eivät kuitenkaan pääse yksimielisyyteen siitä, millaisia ongelmanratkaisumenetelmiä tulisi käyttää.

Ohjaajien käyttämät ongelmanratkaisustrategiat heijastavat ohjaajan koulukunnan teoreettisia oletuksia. Esimerkiksi psykoanalyttisen teorian hallitseva ohjaaja haluaa käyttää aikaa asiakkaan menneisyyden rekonstruointiin, ja hän voi korostaa esimerkiksi lapselle ominaisen käyttäytymisen jatkamista aikuisuudessa. Toisaalta behavioristisesti orientoitunut ohjaaja ei ole kovinkaan kiinnostunut ihmisen menneisyydestä tai hänen sisäisestä minuudestaan, vaan häntä kiinnostavat ihmisen tämänhetkisen käyttäytymisen yksityiskohdat. Konstruktivistinen ohjaus korostaa merkityksen konstruointia ja ratkaisujen keksimistä.

4. Ohjaus yleisenä elämänsuunnittelun menetelmänä

Tässä ohjauksen kuvauksessa oletetaan, että ihmisen elämä kehittyy ajan kuluessa. Se on jossain määrin historiallista, ja sitä vievät eteenpäin mielikuvat tulevaisuudesta. Elämänsuunnittelun käsite on holistinen, sen pohjalta ohjaus on nähtävä yleisenä, kattavana toimintana. Ihmisellä on eletävänään kokonaisvaltainen elämä eikä toisistaan irrallisista toiminnoista muodostuva pirstaleinen elämä. Ohjaus on siis yleinen menetelmä, jonka tulee vaikuttaa koko ihmiseen. Sitä ei pidä jakaa erilaisiin ohjauksen alalajeihin kuten kasvatusneuvontaan, kasvatukselliseen ohjaukseen, ammatinvalinnanohjaukseen, uraneuvontaan tai psykoterapiatyypiseen ohjaukseen.

Elämänsuunnittelun taustalla on oletus, että ihminen tuo ohjaustilanteeseen aina koko elämänsä. Ihminen voi olla huolissaan erityisesti jostakin elämänalueestaan – esimerkiksi työn saamisesta – mutta muut elämänalueet, esimerkiksi perhesuhteet, terveys ja koulutuskysymykset ovat aina kuvassa mukana. Niitäkin on käsiteltävä ohjauskeskustelussa aina kun ne näyttävät olevan mielekkäällä tavalla yhteydessä asiakasta huolestuttavien asioiden kokonaisuuteen.

5. Ohjaus on mahdollistavaa toimintaa eli toimintaa, joka auttaa asiakasta saamaan omat voimavaransa käyttöön.

Empowerment, mahdollistaminen, on käsite, jota on kritisoitu runsaasti. Uskon kuitenkin, että sillä on vielä arvoa kahdessa mielessä. Ensinnäkin ihminen voimistuu sosiaalisesti, kun hän kykenee osallistumaan koulutuksen, työn, vapaa-ajanvieton ja harjoittelun kaltaisiin sosiaalisen elämän toimintoihin. Samaan suuntaan vaikuttaa se, että ihminen osallistuu erilaisiin ryhmiin ja organisaatioihin, joiden toiminnasta yhteiskunnan elämä muodostuu. Sosiaaliseen elämään osallistuminen on konstruktivistisesti ajatellen yksi ohjauksen tehtäviä.

Sosiaaliseen elämään osallistuminen tarkoittaa osallistumista omaehtoisesti vapaaehtoistyöhön, äänestämiseen, virkistäytymiseen, perhe-elämään, uskonnonharjoitukseen, opetus- ja terveystalveluiden käyttämiseen ja muihin samankaltaisiin sosiaalisiin toimintoihin. Ihmisten mahdollisuutta osallistua sosiaaliseen elämään vaikeuttavat usein ikä, sukupuoli, taloudellinen asema, kelpoisuusvaatimukset, osaamisen puute, syrjivät käytännöt, kansalaisuusasema, rikosrekisterin olemassaolo, itseluottamuksen puute, kielitaidon puute, uskonnollinen vakaumus ja niin edelleen.

Ohjauksen tulisi auttaa ihmistä kokemaan, että hän voi hallita omaa elämäänsä ja toimintaansa entistä paremmin. Tämä liittyy oman ajattelun, tunteiden ja tavoitteiden hallintaan. Ohjaus auttaa ihmistä tarkastelemaan niitä oletuksia, joiden perusteella hän elää elämäänsä. Siten hän saa lisää liikkumatilaa voidakseen tarkistaa tai korvata uusilla niitä oletuksia, jotka vähentävät hänen käsitystään oman elämänsä ja ympäristönsä hallinnasta. Joskus ihminen huomaa, että jokin, jota hän on pitänyt normaalina (esimerkiksi oleminen seksuaalisen ahdistelun uhrina) ei olekaan normaalia. Tällöin hän nousee vastustamaan väärää kohtelua. Prosessi, jossa ihminen voimistuu hallitsemaan omaa tilannettaan, alkaa usein siitä, että aiemmin kyseenalaistamaton oletus otetaan tarkasteltavaksi. Mahdollistamisen paras ilmenemismuoto on ihmiselle kehittyvä uusi viitekehys tapahtumien ja kokemusten tulkitsemiseksi.

6. Ohjaus on toimintaa, joka tuottaa sosiaalisessa elämässä suunnistamiseen tarvittavia karttoja.

Tämä ohjauksen kuvaus korostaa ohjauksen suunnittelunäkökulmaa. Kartta on suunnitelma. Yleensä ohjaus, joka selvittää ihmisen ongelmaa tai huolenaihetta, avaa uusia mahdollisuuksia tehdä parempia karttoja. Niitä voi seurata, jotta ihminen pääsisi sosiaalisessa elämässään sinne, minne haluaa mennä. Konstruktivistinen ohjaus korostaa tarvetta kartoittaa ihmisten elämän kokonaisuutta. Tätä menettelytapaa kuvataan yksityiskohtaisesti tämän kirjan toisessa osassa.

7. Ohjaus on mahdollisuus etsiä uutta sijaa sosiaalisessa elämässä.

Käsitteellä ”sija sosiaalisessa elämässä” viitataan tässä yksilölliseen asemaan tai rooliin sosiaalisen elämän ja yhteiskunnan rakenteissa. Perheen nuorin jäsen saattaa usein olla perheen pikkuisen asemassa suhteessa kaikkiin muihin perheenjäseniin, ja tämä rooli voi säilyä hänellä pitkälle aikuisikään saakka. Sija sosiaalisessa elämässä liittyy siihen, onko ihmisellä mahdollisuuksia omaksua erilaisia rooleja esimerkiksi työssä, leikissä, rakkaudessa ja vapaa-aikana.

8. Ohjaus on toimintaa, jossa painotetaan mahdollisuuksia, ei sääntöjä tai alistumista.

Usein uusi ja oikea tieto luo tien mahdollisuuksiin, joista ihminen ei ole aiemmin tiennyt. Siksi työpaikkoja, koulutusta, lisäopintoja ja muita yhteiskunnan palveluja koskeva, oikea ja helposti saatavilla oleva tieto on tärkeää.

Pelkällä informaatiolla on kuitenkin suhteellisen vähän merkitystä ennen kuin siitä tulee yksilön tietoisuudessa käyttökelpoista ja arvokasta todellista, sisäistettyä tietoa. Usein tämä vaatii sitä, että ihminen omaksuu uuden ajattelutavan tai uudenlaista ymmärrystä, joka auttaa häntä ymmärtämään esitetyn tiedon merkityksen. Tästä syystä on välttämätöntä, että ohjaaja ja asiakas tutkivat niitä oleksia, jotka estävät tiedon muuttumista ymmärrykseksi. Tämä on tarpeen, jotta ihminen voisi valita tai toimia.

9. Ohjaus on suojapaikka, jossa saa toivoa, tukea, selvyyttä ja toimintamahdollisuuksia.

Modernissa sosiaalisessa elämässä yhä useammat elävät ilman suurperheen, perinteiden tai uskonnollisen elämän suomaan turvaa. Pohjois-Amerikassa eräät kaupungit näyttävät olevan täynnä kodittomia ihmisiä – ihmisiä vailla turvaa. Afrikassa ja joissakin muissa paikoissa on tietenkin valtavia määriä ihmisiä, jotka ovat jääneet turvattomiksi yhdessä yössä sodan ja väkivallan purkausten vuoksi. Jokaisessa yhteiskunnassa on turvattomia ihmisiä – jos ei fyysisesti, niin tunnetasolla.

Hyvät ohjaajat välittävät, he eivät ole välinpitämättömiä ihmisten kohtaamien vaikeuksien suhteen. Itse ohjaussuhdetta voidaan pitää eräänlaisena tilapäisenä turvapaikkana. Kun ihmisillä ei ole mitään paikkaa mihin mennä, ei ketään kenen puoleen kääntyä eikä ketään, joka kuuntelisi kunnioittavasti, ohjaussuhde voi tarjota tilapäistä emotionaalista turvaa.

Ohjauskeskustelun turvallisessa ilmapiirissä asioita voidaan tutkia ja niihin voidaan saada selvyyttä. Ihminen voi jonkin aikaa tuntea olevansa turvassa, kun

löytyy ihminen (ohjaaja) joka kuuntelee, osoittaa kunnioitusta, ja tuo ongelmanratkaisuun järkevää rakennetta. Hänellä on tietoa apua antavasta verkostosta ja yhteiskunnan antamista palveluista, ja hän antaa väliaikaista emotionaalista tukea.

10. Ohjaus on elämisen konkreettisten ongelmien ratkaisemiseksi muodostettu yhteistyösuhde.

Kun ohjaus ammatillisena toimintana oli uutta, se nähtiin toimintana, joka koostui neuvojen antamisesta. Myöhemmin neuvojen antamista ei suosittu, mutta ohjaajan ajateltiin olevan objektiivinen tarkkailija, asiantuntija.

Ohjauksen rogersilaisen koulukunnan vaikutuksesta ohjaajan asiantuntija-asema heikkeni. Ohjaussuhteeseen pyrittiin tuomaan tasa-arvoisuutta ja helpottamisen käsite otettiin käyttöön. Tämä suuntaus levisi muunkin tyyppiseen ohjaukseen. Seuraavassa historiallisessa vaiheessa ohjaussuhde nähtiin auttamisliittona, ohjaajaa ja asiakasta pidettiin liittolaisina. Liittolaisina he toimivat yhteistyössä löytääkseen ratkaisuja jokapäiväisen elämän tuomiin käytännön ongelmiin. Ajatus yhteistyöhön perustuvasta auttamissuhteesta on tänään melko laajasti hyväksytty.

Konstruktivistit ovat tuoneet tähän keskusteluun vielä lisää tarkennuksia. He näkevät ohjaajan ja ohjattavan henkilöinä, jotka osallistuvat yhdessä kielelliseen toimintaan. Ohjauskeskustelut konstruoidut ja organisoituvat molempien osallistumisen tuloksena. Yleensä keskustelujen painopiste on asiakkaan esittämässä huolenaiheissa.

Yhdessä konstruoidussa keskustelussa ongelmat tulevat esiin, ne määritellään, ne ovat aikansa esillä, haihtuvat tai häviävät. Useimmat konstruktivistit olisivat luultavasti samaa mieltä siitä, että ohjaaja on pikemminkin hyvä nähdä liittolaisena tai yhteistyökumppanina kuin objektiivisena tarkkailijana tai asiantuntijana, eksperttinä. He näkevät ohjaajan osallistuvan yhdessä asiakkaiden kanssa sellaiseen dialogiin, jonka tarkoituksena on saada asioita tapahtumaan asiakkaan elämässä.

Konstruktivistiselta kannalta ohjaaja ja asiakas voivat hyvin olla liittolaisia, mutta he ovat liittolaisia nimenomaan siinä mielessä, että he osallistuvat kommunikointiin. He ovat ennen kaikkea yhteistyökumppaneita ohjausistunnon todellisuutta konstruoivissa keskusteluissa. He rakentavat keskinäisen suhteensa ja sen kautta konstruoivat tai dekonstruoivat sen, miten heitä alun perin yhteen saattaneet ongelmat tai huolenaiheet määritellään. Konstruktivistisia ohjaajia kiehtoo se, miten ihmiset puhuvat ja kertovat tarinoita jokapäiväisestä elämästään. Tarinoiden kertominen näyttää olevan sekä keino keksiä ratkaisuja että keino estää ratkaisujen syntymistä. Tästä näkökulmasta liittolaisena toimivan ohjaajan tärkeimpiin taitoihin kuuluu kyky saada asiakas tuottamaan kertomuksia tai tarinoita. Näitä

tarinoita käytetään yhdessä asiakkaan kanssa helpotuksen saamiseksi asiakkaan kulloiseenkin ongelmaan. Käsittelen tätä tarkemmin myöhemmin tässä kirjassa.

1.3. BRICOLAGE-KÄSITE JA OHJAUS

Bricolage ja bricoleur ovat hieman hämäriä käsitteitä. Ne, jotka tuntevat termin bricolage, uskovat, että siihen liittyy usein kielteissävyisiä sivumerkityksiä. Ne liittyvät luultavasti siihen, miten tämä termi tuli käyttöön. Kuuluisa antropologi Levi-Strauss (1966) käytti termiä henkilöstä, joka käyttää kulttuurista tietoa ongelmien ratkaisemiseksi. Tällaista henkilöä pidettiin alun perin eräänlaisena jokapaikanhöylänä, joka osaa tehdä asioita käsillään. Levi-Strauss teki kaikkensa osoittaakseen, että tieteellisen ajattelun ja bricoleurin villi-ihmisen mielen välillä on ero. Levi-Straussin mielestä bricoleur, vaikkakin kykenee ratkaisemaan tiettyjä käytännön ongelmia, on toivottoman rajoittunut, koska hän on kyvytön ajattelemaan tieteellisesti.

Koska kukaan ei ole osoittanut, että alkuperäiskansat olisivat vähemmän älykkäitä kuin ei-alkuperäiset kansat tai että heidän älykkyytensä olisi laadultaan huonompaa, Levi-Strauss näyttää tahtomattaan toistaneen diskriminoivaa käsitystä siitä, että arkipäivän päättely on tieteellistä päättelyä huonompaa. Mielestäni käsitteet bricoleur ja bricolage kuvaavat hyvin tärkeää sosiaalisen elämän funktiota, nimittäin käytännöllistä ongelmanratkaisukykyä. Minun ajattelussani bricoleur on eräänlainen professionaalinen tee-se-itse-ihminen, sellainen joka ottaa käsillä olevan kulttuurisen tiedon käyttöön ja käyttää tätä elämänmakuista aineistoa ihmisten jokapäiväisessä elämässään kohtaamien konkreettisten ongelmien ratkaisemiseen.

Bricoleurit ovat sanan parhaassa mielessä keksijöitä. He kohtaavat konkreettisia ongelmia tässä ja nyt ja heidän täytyy usein toimia sen varassa, mitä on käytettävissä. Ohjaajat, jotka valitsevat bricoleurin tien voisivat kertoa seuraavanlaisen tarinan:

Me olemme niitä, jotka kohtaavat lihaa ja verta olevia ihmisiä, jotka pyytävät apua jokapäiväiseen sosiaaliseen elämäänsä. Me tiedämme mitä ainutlaatuisuus ja erityisyys merkitsevät. Emme voi työskennellä vakioiden tai universaalien strategioiden kanssa, ja suorastaan epäilemme voiko sellaisia olla olemasakaan. Kuuntelamme kun ihmiset takellellen kokoavat tarinoitaan ja jopa takelteleme yhdessä heidän kanssaan, samalla etsien asioiden mieltä. Teemme työmme taitavasti ja kulttuurista kontekstia kunnioittaen, etsimme asioiden mieltä ja ratkaisemme ongelmia yhdessä asiakkaiden kanssa. Olemme kuin Mad Max, maanteiden soturi. Meillä on joku tarina, joka purkautuu, ja meillä on keinoja kutoa merkityksiä ja löytää mieltä hankalissakin tilanteissa kohda-

tessamme erilaisia pakkoja ja esteitä. Näemme asian niin, että ratkaisut ovat pitkälti kekseliäisyyden tulosta, aivan kuten ongelmatkin.

1.4 ONKO OHJAUS SAMAA KUIN TERAPIA?

Minulta on usein kysytty, katsonko että ohjaus on samaa kuin terapia ja pidänkö ohjausta luonteeltaan ennen kaikkea psykologisena. Käsittelem kumpaakin kysymystä, koska niillä on paljon merkitystä ohjauksen käytännön toteutukselle.

Ensinnäkin ohjaus on sekä samanlaista että erilaista kuin terapia. Ohjaus ja terapia ovat sikäli samanlaisia, että molemmissa on kysymys samankaltaisesta ihmisten välisen kommunikaation ja itsetutkiskelun prosessista. Tämän prosessin avulla yksilöt saavat vahvistusta joillekin minuutensa aspekteille, tarkistavat, keksivät tai hylkäävät minuutensa muita aspekteja, ajattelutapojaan ja toimintavaihtoehtojaan.

Yleisesti voimme sanoa, että tämä prosessi on sisäinen arviointi-, muutos- ja vahvistusprosessi. Ohjauksen on tarkoitus auttaa ihmistä arvioimaan, hyväksymään tai muuttamaan joitakin aspekteja itsestään, suhteistaan tai konteksteistaan. Ohjauksen avulla ihminen yrittää tehdä valintoja sekä ymmärtää ja parantaa tilannettaan jokapäiväisessä elämässään. Ohjaus voidaan yleensä hahmottaa prosessiksi, jonka avulla yksilöä autetaan kehittämään itselleen joukko sisäisiä kriteereitä, joiden avulla hän tekee valintoja ja päätöksiä sekä arvioi ja analysoi asioita. Ohjaus myös tukee näiden kriteereiden soveltamista. Toisin sanoen ohjaus pyrkii auttamaan ihmisiä parantamaan oman elämänsä hallintaa – nykyisin tätä kutsutaan mahdollistamiseksi. Tämän sisäisten kriteerien vahvistuspyrkimyksen voidaan sanoa sopivan myös terapiaan. Kuitenkin mahdollistamisprosessissa käytetyt menettelytavat ovat usein varsin erilaisia kuin terapian.

Ohjauksen keskeinen elementti on toivon ja tuen antaminen. Siinä autetaan asioiden selvittämisessä ja toiminnan suunnittelussa. Terapiassa taas usein lähdetään erilaisista ihmisten puutteellisuuksien (patologia, puutos, mielisairaus) luokittelusta. Usein terapiaan yhdistetään myös lääkitys.

Vaikka terapia ja ohjaus ovat tietyissä suhteissa samankaltaisia asioita, ne ovat aivan erilaisia toisissa. Ensinnäkin terapian kielenkäyttö on usein vajavuuskeskeistä. Terapiassa ihmiset nähdään sairaina – että he ovat parantamisen tarpeessa tai että heillä on muunlaisia vajavuuksia. Luin äskettäin, että psykiatriassa on keksitty diagnostinen kategoria käytännöllisesti katsoen kaikille ihmisen käyttäytymismuodoille. Toisin sanoen elämämme voi mennä pieleen kalkilla mahdollisilla tavoilla!

Gergen (1991a) on huomauttanut, että terapian vajavuuspainotteinen sanasto on laajentunut valtavasti viime vuosikymmeninä. Tämä vajavuussanasto kiinnit-

tää huomiota oletettuihin puutteisiin, ongelmiin ja kykenemättömyyteen, ja sillä näyttäisi olevan ihmisten toimintamahdollisuuksia heikentävä vaikutus.

Terapeutit ovat luoneet sellaiset termit kuin alemmuudentunne, maanis-depressiivinen, anorektinen, kompulsiivinen, skitsofreeninen, oppimisvaikeuksista kärsivä ja läheisriippuvainen. Sitten sähköiset viestimet ja erilaiset lehdet ja kirjat ovat levittäneet ne suuren yleisön keskuuteen. Meidän aikanamme monet ihmiset ajattelevat suuren osan ajastaan itseään ja puhuvat itsestään näillä puutteita korostavilla käsitteillä ja näkevät myös toiset tässä valossa. Tällaisen sanaston omaksuneet ihmiset alkavat tuntea suurta terapeutin tarvetta. Näin luodaan enemmän tai vähemmän pysyvä vaivaisuuden kierre (Gergen 1991b). Seuraavan sivun taulukko havainnollistaa tätä vajavuus-sanastoa.

Vajavuustaulukko

- Huono itsetunto
- Masentuneisuus
- Läheisriippuvuus
- SAD, Seasonal Affective Disorder (kaamosmasennus)
- Kypsymätön persoonallisuus
- Riippuvainen persoonallisuus
- Antisosiaalinen persoonallisuus
- Jakaantunut persoonallisuus
- Estynyt persoonallisuus
- Obsessiivis-kompulsiivinen
- Stressioireyhtymä
- Keski-ikä kriisi
- Bulimia
- Burn-out
- Hyperaktiivisuus (ylivilkkaus)
- Oppimisvaikeudet

Tässä on vain pieni näyte niistä monista mahdollisuuksista, miten ihmisten oletetaan voivan olla viallisia ja missä mielessä heidän voidaan katsoa tarvitsevan terapiaa, jotta he paranisivat. Terapia liittyy lääketieteelliseen näkemykseen ihmisen muuttumisesta. Yleensä terapeutin nähdään olevan asiantuntijan asemassa, samoin kuin hänellä katsotaan olevan ihmisten ongelmista tietoa, joka on parempaa kuin tavallisten ihmisten tieto. Kliinisissä ympäristöissä terapeutit voivat jopa käyttää valkoisia takkeja korostaakseen sitä, että ovat lähellä lääketieteen harjoittajien ammattikuntaa tai suorastaan sen osa.

Ohjaus taas ei ole parantamisprosessi lääketieteellisessä mielessä. Ohjaus-

ta harjoitetaan pikemminkin siksi, että halutaan auttaa ihmisiä ratkaisemaan konkreettisia, käytännöllisiä elämisen ongelmia, jotka voivat liittyä esimerkiksi ammatinvalintaan, yhteisössä elämiseen tarvittavien resurssien löytämiseen, elämän valintoihin ja ihmissuhteiden muodostamiseen tai parantamiseen. Ohjaus on suoraan tavallisten ihmisten sosiaalisessa elämässä kohtaamien ongelmien ratkaisemiseen tähtäävää toimintaa. Vaikka ohjaajat voivat käyttää toimintansa tukena psykologista tietoa tai esimerkiksi sosiologista, taloustieteellistä tai filosofista tietoa, he esittävät vähemmän väitteitä luonnontieteilijöiden arvovaltaiseen joukkoon kuulumisesta.

Ohjaajat turvautuvat enemmän kulttuuriseen tietoon, jota toisinaan kutsutaan terveeksi järjeksi tai paikallistiedoksi. Ohjaajat toimivat usein bricoleurin tavoin, he käyttävät sitä tietoa, joka kussakin asiakkaan kulttuurisessa tilanteessa on käytettävissä, ja pyrkivät siten auttamaan asiakasta keksimään ratkaisuja jokapäiväisen elämän vaikeuksiin.

Ohjaajat toimivat pikemminkin valistuneeseen arvaukseen turvautuvina käytännön toimijoina kuin tieteilijöinä, jotka väittävät voivansa ennustaa ja kontrolloida ihmisiä, käyttäytymistä tai tunteita. Tieteenharjoittajat ja heitä jäljittelevät terapeutit etsivät yleispäteviä tai yleistettäviä käyttäytymisen lakeja ja pyrkivät todistamaan ne. Tätä kutsutaan joskus normaalin, universaalien lapsen virheeksi. Nykyään tiedämme ja hyväksymme sen, että tällaista olentoa ei olekaan – jokainen meistä on kasvanut tiettyssä, erityisissä ympäristöoloissa ja kehittänyt ainutlaatuisen tavan elää. Ihmiset ovat yksinkertaisesti monilla tavoilla ennustamattomia. Ohjaajat elävät ja työskentelevät tiettyssä, paikallisesta tiedosta syntyvässä elämän kokonaisuudessa: tiettyssä tilanteessa, eivät yleisluontoisessa universumissa.

Olen koonnut seuraavaan taulukkoon joitakin ohjauksen ja terapian eroja pitäen mielessä sen, ettei ohjauksen eikä terapiankaan piirissä vallitse yksimielisyyttä siitä, miten kyseinen toiminta pitäisi ymmärtää tai miten sitä pitäisi kuvata.

Ohjauksen ja terapian käytännön eroja

Ohjaus	Terapia
korostaa yhteistyötä	asiantuntijapainotteista
käyttää kulttuurisia hypoteeseja	käyttää tieteellisiä hypoteeseja
liittyy oppimiseen	liittyy parantamiseen lääketieteellisessä mielessä
päähuomio normaalissa käyttäytymisessä	päähuomio häiriökäyttäytymisessä
toiminnan perusta poikkitieteellinen	toiminnan perusta psykologinen / lääketieteellinen

Kertauksen vuoksi: ohjaus ja terapia ovat siinä samanlaisia, että molempia kiinnostavat tutkimisen ja muutoksen prosessit. Aivan erilaisia ne ovat menetelmiltään ja sanastoltaan.

1.5. UUDEN SANASTON TUOMINEN OHJAUSTA KOSKEVAAN KESKUSTELUUN

Jotta ihminen voisi elää sosiaalisessa maailmassa tuntien itsensä hyväksi, sosiaalisesti kunnolliseksi ja vakaaksi ihmiseksi, ihmisyksilöllä täytyy olla johdonmukainen, hyväksyttävä ja jatkuvasti tarkistettava elämäntarina.

LINDE

Jokainen ammattikunta muodostaa oman sanastonsa, joka kertoo maailmalle, mistä tämän ammatin työssä on kysymys ja mitä kyseisen profession jäsenet uskovat, arvostavat ja tekevät. Vuosien kuluessa ohjaus on hyväksytty yhdeksi auttamisprofessioista (muuta ovat sosiaalityö, psykiatria, psykoterapia ja sielunhoito). Historiallisesti ohjauksen sanasto on pitkälti lainattu terapiasta ja persoonallisuusteoriasta. Humanistista ja eksistentialistista ohjausta lukuun ottamatta tämä yhteys terapiaan ja persoonallisuustutkimukseen on johtanut siihen, että sanasto on ollut positivismin ja kvasitieteellisyyden värittämää. Sille on tyypillistä hyvin psykologisen kielen käyttö.

Kun valitaan konstruktivismi uudistetun ohjauksentekotavan teoreettiseksi perustaksi, tarvitaan osittainen ohjauksen teoriaa ja käytäntöä kuvaavan sanaston muutos, mutta koko sanastoa ei tarvitse vaihtaa.

Konstruktivistinen ajattelu eroaa monilla olennaisilla tavoilla positivistisesta ajattelusta ja se käyttää käsitteiden ja menettelytapojen kuvaamiseen erilaisia sanoja ja käyttää sanoja toisin). Seuraavat viisi seikkaa kuvaavat konstruktivistista ajattelua ja konstruktivistista kieltä:

1. Konstruktivistinen ajattelu ei ole vain psykologista, se on myös filosofista, sosiologista ja kirjallisuudesta ammentavaa.
2. Konstruktivistinen ajattelu on pohdiskelevaa, se on herkkä runollisille ilmauksille ja erityisesti metaforille.
3. Konstruktivistinen ajattelu ei pyri lopullisiin vastauksiin tai täydellisesti todistettuihin, kiistämättömiin faktoihin. Se on avoin uusille keksinnöille ja se on suuntautunut erojen havaitsemiseen ja luomiseen.
4. Konstruktivistiset ajattelijat ovat taipuvaisia kielenkäyttöön, jossa vallitsevat pikemminkin uuden tekemisen kuin olemassa olevan löytämisen metaforat (voidaan esimerkiksi puhua pikemminkin merkityksen luomisesta

kuin merkityksen löytämisestä). Samoin he suosivat pikemminkin muutosta ja uutuutta kuin jo valmiiksi tuttuun turvautumista (Rorty 1989). Konstruktivistisesta ajattelijasta hyödylliset sanastot ovat usein pikemminkin runollisia saavutuksia kuin yleisiin normeihin sopeutumista.

Konstruktivistinen ajattelu on kiinnostuneempi muutosten aikaansaamisesta kuin vakiintuneiden kategorioiden käytöstä; kiinnostuneempi kuvaamisesta kuin selittämisestä, ja kiinnostuneempi uudentuneista kuvaamistavoista, jotta ihmiset löytäisivät tapoja uudistaa itseään yhä mielekkäämmin ja joustavammin.

Konstruktivistilla kysymyksillä on paljon vastauksia suurempi voima, koska kysymykset avaavat tien uusiin vaihtoehtoihin ja tutkimiseen, kun taas vastauksilla on taipumus sulkea pois vaihtoehtoja ja muuttaa kyselyt johtopäätöksiksi.

Niinpä olen konstruktivistista ohjausta esitellessäni samalla esittelemässä ohjausosalalle osittain uudenlaista sanastoa. Uskon, että eräät seikat tässä uudessa sanastossa miellyttävät lukijoita ja antavat heille työkaluja, joiden avulla he voivat tarkastella ohjauksen teoriaa ja käytäntöä uudella tavalla. En ole erityisen kiinnostunut sen osoittamisesta, että uusi sanasto on parempi kuin vanha, enkä ole kiinnostunut kaiken vanhan alas repimisestä.

Sen sijaan minun tekee mieleni osoittaa joitakin muutossuuntia yhteiskunnassa ja sosiaalisessa järjestyksessä. Haluan osoittaa, millaisia seurauksia näistä sosiaalisten instituutioiden muutoksista on ihmisille ja heidän tavoilleen elää elämänsä, ja miten uudistettu ohjaus voi auttaa ihmisiä, jotka yrittävät suunnistaa sosiaalisessa elämässä.

Saavuttaakseni tavoitteeni käytän sanastoa, joka sekä kuvailee että inspiroi ja joka myös irrottautuu psykologian ja terapian tieteellisistä maileista ja häiriökeskeisestä kielestä. Sanastoni pohjautuu ihmisten jokapäiväisessä elämässä saamiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin kokemuksiin. Tämä uusi sanasto käyttää monien eri tieteenalojen kuvauksia ja metaforia, mutta aivan erityisesti se pohjautuu kulttuuriseen kokemukseen.

Päätän tämän konstruktivistisen ajattelun esittelyn palaamalla lähteeseen, johon tutustuin 1950-luvulla, ja joka on seurannut minua siitä lähtien. Søren Kierkegaard (1859/1952) puhuu siitä, mitä toisen ihmisen auttaminen hänen mielestään oikeastaan on. Olen muuttanut hänen sanojaan vähän mutta säilyttänyt ajatuksen sellaisena, kuin uskon Kierkegaardin tarkoittaneen. Lainaus perustuu hänen tekstiinsä, joka on hänen kirjansa englanninkielisessä versiossa *The point of view of my work as an author* sivuilla 27–29. Alkuperäinen teos on tanskankieliseltä nimeltään *Synpunktet for min forfatter-virksomhed*.

Ihmisen täytyy ensin pyrkiä löytämään toinen sieltä, missä hän on ja aloittaa sieltä. Se on toisten ihmisten auttamisen taidon salaisuus. Joka ei tätä hallitse,

pettää itseään tarjoutuessaan auttamaan toisia. Voidakseni auttaa toista minun täytyy ymmärtää enemmän kuin hän – kuitenkin on selvää, että minun täytyy ennen kaikkea ymmärtää, mitä hän ymmärtää. Jos en tiedä tätä, minun suuremmasta ymmärryksestäni ei ole hyötyä toiselle. Jos kuitenkin olen taipuvainen ylvästelemään suuremmalla ymmärrykselläni, se johtuu siitä että olen turhamainen tai ylpeä. Pohjimmiltani haluan saada osakseni ihailua, en auttaa toista ihmistä. Mutta kaikki aito auttaminen alkaa nöyrytyksestä: auttajan on ensin nöyryyttävä eikä hän saa asettaa itseään autettavansa yläpuolelle. Auttajan tulee silloin ymmärtää, että auttaminen ei tarkoita toisen hallitsemista vaan palvelemista, että auttajan ei tule olla kunnianhimoinen vaan kärsivällinen. Auttaminen tarkoittaa sen kestämistä, että toinen syyttää auttajaa siitä, että tämä on tietämätön tai ettei tämä ymmärrä mitä toinen ymmärtää. Ole sellainen ihmettelevä kuuntelija, joka istuu ja kuuntelee sitä mitä toinen haluaa kertoa sinulle juuri siksi, että kuuntelet aidon kiinnostuneena. Ajattele miestä, joka on tulisen vihainen. Et voi auttaa häntä lainkaan, jos et lähde siitä, että hän saa valistaa sinua. Se tulisi myös voida tehdä niin, että vihainen mies, joka ei malta kuunnella sanaakaan sinulta, on iloinen huomattaessaan, että sinä olet hyväntahtoinen ja tarkkaavainen kuuntelija.

Tämä erinomainen teksti kirjoitettiin vuonna 1848, mutta Kierkegaardin veli julkisti sen vasta kirjoittajan kuoleman (1855) jälkeen. Kirjoituksessaan Kierkegaard antaa monia ohjeita sille, joka haluaa todella auttaa toista ihmistä:

1. On kuunneltava, ja nimenomaan toisen kannalta.
2. On oltava kärsivällinen ja nöyrä.
3. On lähdettävä siitä, missä toinen on.
4. On annettava autettavan opettaa auttajaa.
5. On luovuttava turhamaisuudesta ja tarpeesta tulla ihailluksi asiakasta tietävämpänä ja taitavampana.
6. On oltava valmis myöntämään oma tietämättömyytensä.

Nämä havainnot muodostavat hyvän ohjeiston ohjaajille kaikissa tilanteissa.

Tässä luvussa olen pohjustanut sen ymmärtämistä, mitä konstruktivistinen ajattelu on. Olen tuonut mukaan kuvaan jonkin verran omasta ohjausta koskevasta asennoitumisestani ja olen luultavasti saanut aikaan sen, että mielessäsi on nyt enemmän kysymyksiä kuin aloittaessasi lukemisen. Toivottavasti näin on. Joitakin vastauksia tulee, kun pääsemme seuraaviin lukuihin.

Luultavasti kuitenkin nousee uusia kysymyksiä vastattujen tilalle. Ehkä, kun etenemme ja tulemme yhä paremmiksi ohjaajiksi, voimme ymmärtää, että (seuraava on mukailtu Alasdair Macintyren (1984) tekstistä):

Jokainen ihminen, joka on edessämme puhumassa, kuuntelemassa tai vain olemassa hiljaa, on paitsi moraalinen valintoihin pystyvä toimija, myös niiden käsikirjoitusten kirjoittaja tai kanssakirjoittaja, jotka muodostavat hänen oman elämänsä tarinan. Näin on, koska me kaikki elämme elämässämme tarinoita todeksi ja ymmärrämme elämämme todeksi elämiemme tarinoiden kautta. Sitten tarina on myös sopiva keino ymmärtää muita. Meidän täytyy kuitenkin muistaa, että usein olemme tarinankertojia draamassa, joka ei ole meidän itsemme suunnittelema. Silloin emme ole omassa elämässämme muuta kuin kanssakirjoittajia tai toisia kirjoittajia, joskus vielä paljon vähemmän. Jokainen draama sulkee sisäänsä jonkun toisen, eikä mikään draama ole koskaan täydellisesti tai loppuun asti kirjoitettu. Elämme elämämme, tarinamme sekä yksilöllisesti että suhteessa toisiimme, ja tietyt mielikuvat vetävät meitä eteenpäin – mielikuvat tulevaisuudesta. Jotkut tulevaisuusmielikuvat viehättävät meitä, toiset ovat vastenmielisiä. Joidenkin toteuttaminen tuntuu mahdottomalta, toiset voivat näyttää väistämättömiltä. Tulevaisuus tarjoaa meille aina teloksen, joukon tavoitteita. Kunkinhetkisten toimintojamme ja projektiamme avulla joko kuljemme toivomiamme tulevaisuudenkuvia kohti tai sitten emme kulje niitä kohti. Elämme elämämme metaforisesti ja myyttisesti. Ota ihmisiltä pois heidän tarinansa, niin saat heidän toimintansa halvaantumaan ja suunsa äänkyttämään.

Ohjaajina meillä on etuoikeus kuulla monia tarinoita ja elämän käsikirjoituksia ja liittyä yhdeksi tarinankertojista, kirjoittamaan tarinoita uudelleen niin, että asiakkaat pääsisivät siirtymään kohti toivomiaan tulevaisuuksia. Tullaksemme yhä paremmiksi ohjaajiksi tarvitsemme uusia sanoja ja uusia työkaluja: sellaisia sanoja kuin konstruktio ja yhteiskonstruktio, merkityksen luominen, merkityksen generoiminen, mahdolliset minuudet, tulevaisuuden minuudet, elämänkenttä, kartoittaminen, monet todellisuudet, vahvuudet ja preferenssit, relationaalinen olento, henkilökohtainen ja sosiaalinen todellisuuden luominen, ikään kuin, ja monia muita. Ennen kaikkea meidän tulee hylätä taipumuksemme vikoja ja puutteita korostavaan kielenkäyttöön ja omaksua konstruoinen ja mahdollistamisen kieli.

2.

Konstruktivistinen viitekehys

Käytän usein termiä viitekehys. Tarkoitin sillä sitä, että tarkastelemme aina maailmaa ja havaitsemme sen aina käyttäen omia mentaalisia linsejämme näkemämme, kuulemamme tai aistimamme tulkittamiseen. Toinen tapa sanoa tämä on, että kaikki tietomme on perspektiivistä, eli tietomme perustuu aina johonkin näkökulmaan. Hyvä esimerkki tästä on vertaus neljästä miehestä ja vuoresta.

Olipa kerran maa, johon Jumala päätti sijoittaa suuren metsien peittämän vuoren, joka oli täynnä kiveä ja arvokkaita mineraaleja. Neljä miestä seisoi vuoren juurella ja tuijotti tätä lahjaa. Yksi miehistä, joka oli rakentaja, sanoi: ”Miten hieno lahja – katsokaa vain noita metsiä. Rakennamme monia taloja ja isoja laivoja näistä metsistä saamistamme puista – miten upeaa raaka-ainetta vain odottamassa, että tulemme ottamaan sen.” Toinen mies puhui: ”Miten ihana turvapaikka linnuille ja villieläimille. Voimme ainaseksi säilyttää tämän luonnon meille antaman lahjan”. Kolmas, vuoren juurella olevan kaupungin kaupunginjohtaja huudahti: ”Jestas, miten monta mailia polkuja matkailijoitamme varten, ja miten paljon kauniita paikkoja, johon voimme rakentaa uusia asuntoja. Kaupunkimme voi kasvaa vaikka kuinka ja sen asukkaat menestyvät.” Neljäs sanoi: ”Tämä vuori on jumalallisen inspiraation tuotos. Sen kalliot ja lumen peittämät huiput, sen virtaavat joet ja usvaiset rinteet, tämä iso kivi, joka tavoittelee Jumalan sormeaa, ne kaikki ovat inspiraation lähteenä runoilijoille ja taiteilijoille vuosisatojen ajan.”

Jokainen näistä katsojista näki vuoren erilaisten linssien läpi – jokaisella oli erilaiset mentaaliset konstruktiot, joiden avulla muodostaa omat käsityksensä siitä, mitä vuori edusti tai mitä se merkitsi. Jokainen katsoja käytti linsejään merkityksen rakentamiseen eli sanoakseen: ”Tätä tämä vuori merkitsee minulle, ja näin aion sen kanssa toimia.”

Viitekehys on monia. Ohjauksen yhteydessä tärkeimmät viitekehukset ovat psykoanalyttinen, behavioristinen ja humanistinen.

Psykoanalyttinen viitekehys perustuu oletukseen, jonka mukaan se, kuka me olemme ja mitä me olemme, perustuu pääasiassa lapsuudessamme tapahtuviin asioihin. Minuuden salaisuudet on lukittu lapsuuden tarinoihin ja tapahtumiin. Behavioristinen viitekehys rakentuu oletukselle, että ihmiset ovat jotakin biljardipallojen kaltaista. Ne liikkuvat ja kimpoavat sinne tänne riippuen ehdollistavista tapahtumista ja niihin vaikuttavista voimista. Humanistinen viitekehys olettaa, että ihmiset ovat kuin tammenterhot: tukea antavassa ympäristössä ne laajenevat ja kasvavat ja toteuttavat näennäisen loputtomia mahdollisuuksiaan.

Seuraavassa kuvaan sitä, miten käymme läpi suuria käsittemuutoksia tai maailmankuvan muutoksia vuosituhanen vaihteessa. Sen jälkeen käsittelen melko yksityiskohtaisesti konstruktivistista viitekehystä ihmisen ja hänen toimintansa ymmärtämiseksi.

2.1. TÄRKEÄT IHMISTEN ELÄMÄÄN VAIKUTTAVAT MUUTOKSET

Päättymässä olevalla vuosisadalla on maailman ja itsemme ymmärtämiseen käyttämässämme keskeisessä viitekehyksessä tapahtumassa useita suuria muutoksia. Sekä ajattelussa että arvoissa on tapahtumassa vallankumouksellinen muutos, joka on alkanut perustavanlaatuiselta fysiikan tasolta ja on siitä leviämässä muihin luonnontieteisiin ja yhteiskuntatieteisiin. Tällaisia suuria muutoksia siinä, miten ymmärrämme itsemme ja maailman, sanotaan paradigmaattisiksi muutoksiksi.

Hyvin yleisellä tasolla voidaan sanoa, että olemme hylkäämässä paradigman, joka perustuu kiinteisiin syysuhteisiin – lakeihin – ja sellaisiin selityksiin, joissa maailmankaikkeus kaikkineen konstruointiin enemmän tai vähemmän mekaanisin käsittein.

Olemme siirtymässä paradigmaan, joka korostaa jatkuvaa muutosta, jossa varmuudet ovat hävinneet ja jossa lähes kaikesta on monia näkemyksiä, jopa kaikkein perustavimmanlaatuisista tieteellisistä käsitteistä. Tämä on muutos Descartes'n ja Newtonin mekanistisesta maailmankuvasta ekologiseen, konstruktivistiseen maailmankuvaan, joka pohjautuu kvanttiteoriaan, epälineaariseen systeemiteoriaan ja Foucault'n (1970) ja Rortyn (1989) kaltaisiin postmoderneihin filosofeihin.

Tämä tarkoittaa, että sekä fyysisen maailman että inhimillisen maailman ymmärtämiseen käyttämämme perusviitekehukset ovat muuttumassa. Sellainen viitekehys, joka pelkistää materiaaliset ja elävät yksiköt yhä pienemmiksi osiksi ja luokiksi on korvautumassa sellaisella, joka integroi kaikki asiat hahmoiksi ja järjestelmiksi tai merkityksen ja kommunikaation verkoksi. Alamme ymmärtää itseämme, toisiamme ja maailmaamme holistisemmin tai ekologisemmin.

Jokaisella alalla, niin ohjauksessakin, ihmiset yrittävät omaksua uudenlai-

sen tavan tarkastella itseään, työtään, ihmissuhteitaan ja ympäröivää maailmaa. Tämä älyllinen kriisi, joka alkoi fysiikassa 1920-luvulla, on kehittynyt paljon laajemmaksi kulttuuriseksi kriisiksi.

Sellaiset termit kuin postmoderni, jälkiteollinen, syvä ekologia, systeeminen näkemys elämästä, ihmistiede ja uusi maailmanjärjestys viittaavat tähän vallankumoukselliseen muutokseen ajatellessamme ihmisen asemaa. Nämä termit ja intellektuaaliset liikkeet, joihin ne viittaavat, antavat myös vihjeitä siitä, miten meidän on ohjaajina tarpeen omaksua käyttöömmme uudenlaisia käsitteitä. Se on välttämätöntä, jos haluamme vastata viisaasti professionaalisisia auttajisina nykyajan sosiaalisen elämän ja sen ihmisille mukanaan tuomien ongelmien asettamiin haasteisiin.

Ottakaamme Alfred Kuhnin (1962) tieteellisen paradigman käsite ja määritelmämme se uudelleen sosiaaliseksi paradigmaksi (ohjaajille) seuraavasti: Sosiaalinen paradigma (nykyajan sosiaaliseen elämään ja siten myös ohjaajien työhön liittyvä) on yhteisön jakamien, toisiinsa liittyvien käsitteiden, arvojen, havaintojen ja käytäntöjen kokonaisuus. Se muodostaa tietynlaisen kuvan todellisuudesta, ja tämä kuva toimii yhteisön itseorganisoitumisen ja toimintojen perustana.

Vanhempi sosiaalinen paradigma, josta pyristelemme eroon ja joka oli hallitseva useiden satojen vuosien ajan, perustui seuraaviin lähtökohtiin:

1. maailmankaikkeus on mekaaninen järjestelmä, joka muodostuu yksinkertaisista osista
2. kone on sopiva metafora ihmisen ruumiille
3. sosiaalinen elämä on parhaimmillaan kilpailua ja kamppailua
4. yksilön käsite on arvostetumpi kuin yhteisön käsite: minuus on henkilökohtainen, individualistinen kokonaisuus pikemmin kuin sosiaalinen tai relationaalinen kokonaisuus
5. rajaton materiaallinen edistyminen voidaan saavuttaa taloudellisen ja teknisen kasvun avulla
6. sosiaalinen elämä jossa miehet hallitsevat naisia kuuluu luonnon peruslakeihin.

Norjalaisen filosofin Arne Næssin työ ja hänen kirjoituksensa syvästä ekologiasta (1989) ovat esimerkki uudesta maailmankuvasta, jota monet tieteenalat parhaillaan muodostavat. Tässä ajattelutavassa ihmisten sosiaalinen elämä ja ihmisen ympäristö ja luonto nähdään toisistaan riippuvina niin, että ne muodostavat yhdessä elämän verkon (Capra 1996). Næss luonnehtii syvää ekologiaa tavaksi kysyä syvemmälle porautuvia kysymyksiä, erityisesti riippuvuudestamme toisista ihmisistä, toisista elämän muodoista ja meitä ympäröivästä luonnosta. Sivuhuomautuksena todettakoon, että syvä ekologinen näkökulma auttaa huomaamaan, miten tuhoava on luonteeltaan sellainen kiihkeä sosiaalinen

elämä, joka ajaa ohjaajat ja heidän asiakkaansa turvautumaan sellaisiin käyttäytymisteknologian temppeihin kuin stressinhallintaan, ajanhallintaan ja tehoulounsiin.

Yhä useammat ohjaajat joutuvat työskentelemään avoimen väkivallan uhrien kanssa (esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvät traumat), samoin pakolaisuuteen liittyvien traumojen kanssa. Ohjaajat työskentelevät entistä enemmän myös rikosten ja kulttuuristen muutosten uhrien auttamiseksi. Todellinen väkivalta on kuitenkin sellaista, jonka uhreja olemme kaikki: loputon ja usein mieleton, nykyajan sosiaaliselle elämälle niin tyypillinen hurjan kiihkeä sosiaalinen elämä. Monet ovat uppoutuneita sosiaalisiin toimintoihin ja työprosesseihin, jotka pakottavat heidät noudattamaan tiukkoja aikatauluja, olemaan jatkuvasti ja kaikissa tilanteissa viestinten ulottuvilla ja osallistumaan lukemattomiin toistensa kanssa huonosti yhteen sovitettaviin toimintoihin. Ihmiset huolestuvat heihin kohdistuvasta valvonnasta ja jatkuvasta tilinteon tarpeesta, ja heillä on jatkuva tarve olla muita parempi. Ihmisille kehittyä henkilökohtaiseen elämään, työhön ja vapaa-aikaan nähden asenne, jonka mukaan vain voittaminen on tärkeää. Syvä ekologia yllyttää meitä pohtimaan syvemmästi, miksi sallimme itsemme ja toisten alistua tällaiseen minuuteemme kohdistuvaan väkivaltaan.

Syvä ekologia ja sen lähialat, sosiaalinen ekologia (Devall & Sessiona 1985) ja ekofeminismi (Gaard 1993) jakavat yhteisen näkemyksen: monet teollisen, behavioristisen maailmankuvan tuotteina syntyneet instituutiot ja käytännöt ovat pohjimmiltaan epäekologisia. Kuluvaan vuosisadan tehdaselämä, korporatiivinen elämä, sosiaalinen elämä sekä taloudelliset, teknologiset ja sosiaaliset rakenteet perustuvat johonkin, jota Riane Eisler (1987) kutsuu sosiaalisen organisaation hallitsijajärjestelmäksi. Hallitsijajärjestelmiin kuuluvat patriarkalisuus, imperialisismi, rasismi, kapitalismi, korporalisismi ja orjuus – jotka kaikki ovat vaihtelevassa määrin riistäviä ja epäekologisia.

Uutta maailmankuvaa tai viitekehystä, jossa konstruktivistinen ajattelu on keskeisessä osassa, voidaan verrata vanhaan ajattelutapaan seuraavan sivun yhteenvetotaulukossa esitettyyn tapaan.

Vaikka kaikki nämä asiat eivät liity suoraan ohjaukseen, huomaamme kyllä jatkossa konstruktivistista ohjausta tarkastellessamme tarpeen tuoda joitakin näistä uuden maailmankuvan piirteistä ohjauskäytäntöön.

Vanha maailmankuva – ajattelu	Uusi maailmankuva – arvot
ego-assertiivinen (yksilöä korostava)	sosiaalis-integratiivinen
self-assertiivinen	sosiaalis-integratiivinen
rationaalinen	intuitiivinen
laajenemaan pyrkivä	säilyttämiseen pyrkivä
analyttinen	syntetisoiva
kilpailu	yhteistyö
reduktionistinen	holistinen
määrä	laatu
lineaarinen, deterministinen	epäjatkuvuutta, non-linearisuutta korostava
hallitseminen	yhteistyö
ylhäältä alaspäin suuntautuva päätöksenteko	konsensuskseen perustuva päätöksenteko

2.2. KONSTRUKTIVISTISEN VIITEKEHYKSEN RAKENTAMINEN UUDEN VUOSISADAN OHJASKÄYTÄNNÖN OHJENUORAKSI

Konstruktivistinen ajattelu alkoi Giambattista Vicosta (1948/1725), italialaisesta historianfilosofista, joka kirjoitti teoksen *Uusi tiede (The New Science)* vuonna 1725. Hän oli ensimmäinen, joka väitti, että tietäminen on tekemistä. Tällä väitteellä hän ennakoiki Piaget'n kaksisataa vuotta myöhempiä konstruktivistisia ideoita. Myöhemmin Immanuel Kant (1921/1781) julkaisi puhtaan järjen kritiikin, jossa hän väitti, että ihmisen mieli on aktiivinen elin, joka ottaa itseensä, muokkaa ja muuntaa aistimuksia ja kokemuksen kaaosta järjestyneiksi ajattelun yksiköiksi. Toisin sanoen hän toi esiin ajatuksen ihmisestä tulkitsevana toimijana, joka luo mielen siihen, mitä havaitaan. Tätä mielen luomista ohjaavat ne kulttuuriset linssit, joiden läpi ihminen maailmaa katselee.

Vuonna 1911 Hans Vaihinger julkaisi filosofisen tutkielmansa (Vaihinger 1924/1911), joka käsitteli ikään kuin -filosofiaa. Siinä hän väitti, että tietoisuus muokkaa aina sitä, minkä se havaitsee. Ihmisen mieli ottaa itseensä tietoa ja sitten muuttaa ottamansa tiedon vastaamaan omia vaatimuksiaan. Mieli ei vain ota vastaan, vaan ” - - se on myös assimiloiva ja konstruoiva.” Vaihinger väitti, että ideoiden tehtävänä ei ole kuvata tai esittää todellisuutta – mikä olisi mahdotonta – vaan ideoiden tarkoitus on toimia eräänlaisena kartoitusvälineenä, joka auttaa

meitä löytämään helpommin tiemme maailmassa.

Frederick Bartlettin (1932) vuonna 1932 ilmestynyt *Remembering* oli selkeä johdatus konstruktivistiseen ajatteluun, mutta pohjoisamerikkalaiset tutkijat jättivät sen huomiotta, koska sen katsottiin olevan kognition ja muistin tutkimuksen valtavirran ulkopuolella.

Jean Piaget (1970) suurin piirtein sivuutettiin ensin, mutta sittemmin hänestä tuli hyvin tärkeä hahmo kehityspsykologiassa, ja hän on yksi tämän vuosisadan ajatteluun eniten vaikuttaneista konstruktivisteista. Hän ei koskaan väsynyt esittämään, että ”äly organisoii maailmaa organisoimalla itseään”. Myöhemmin Hayekin (1952) *Sensory Order* on ollut erinomainen konstruktivistisen teorian esitys.

Konstruktivismiin katsotaan usein olevan teoriaperhe, joka koostuu monista vain löyhästi toisiinsa liittyvistä teorioista ja näkökannoista, jotka kuuluvat eri oppialojen alueelle. Näitä ovat filosofia, psykologia, sosiologia, kirjallisuuskritiikki, luonnontieteet, ohjaus, psykoterapia, kasvatustiede ja tutkimusmenetelmät. Usein erotetaan toisistaan radikaali ja kriittinen konstruktivismi (Watzlawick 1984).

Radikaalit konstruktivistit ovat sillä kannalla, että havaintojemme ulkopuolella tai takana ei ole mitään todellisuutta. Todellisuus muodostuu itseorganisoituvista kyvyistämme luoda järjestystä kokemukseemme. Väite, että ihminen konstruoi itse todellisuutensa, kokonaan ja vapaasti, ja kykenee sitten rekonstruoimaan tuotetun todellisuuden vastaa filosofista solipsismin käsitettä. Tämän opin mukaan ihmisellä ei ole perusteita uskoa mihinkään muuhun kuin oman mielensä sisältöön.

Kriittiset konstruktivistit taas esittävät tähän kritiikkiin vastaväitteen vetoamalla implisiittisen järjestyksen ja yhteiseen toimintaan perustuvan realiteetin käsitteisiin, joita ovat esittäneet sellaiset fyysikot kuin David Bohm, John Wheeler ja Ilya Prigogine. He kaikki esittävät, että me ihmiset olemme osa kokonaisuutta, ja että me luomme aina yhdessä sen, mitä sitten sanommekin todellisuudeksi (Capra 1996).

Kriittiset konstruktivistit kuten Michael Mahoney (1991) ja Vittorio Guidano (1991) eivät kiellä fyysisen, ulkopuolellamme olevan ja meihin vaikuttavan todellisuuden olemassaoloa, mutta he esittävät, että emme koskaan voi tuntea tätä todellisuutta suoraan. Ihmisten todellisuudet ovat toisin sanoen metaforisia ja konstruoituja, konstruoituja pääasiassa kielen avulla. Ohjauksen kaltaiset prosessit voidaan parhaiten ymmärtää metaforisina prosesseina.

Kriittiset konstruktivistit korostavat sitä tärkeää seikkaa, että ihmisyksilöt konstruoivat yhdessä henkilökohtaiset ja sosiaaliset todellisuutensa. He korostavat vuorovaikutusta ympäröivien sosiaalisten ja fyysisten maailmojen kanssa ja vastavuoroista riippuvuutta niistä. Kriittiselle konstruktivistille yksilö ei ole elämänsä ainoa tuottaja, vaan hän tuottaa oman elämänsä yhdessä toisten kanssa ja suhteessa fyysiseen ympäristöön.

Se, että hyväksytään oman tietoisuutemme ulkopuolella olevan maailman

olemassaolo ei tarkoita, että tämä maailma pakottaisi meidät toimimaan tietyllä tavalla. Se asettaa meille tiettyjä rajoituksia ja siten vaikuttaa siihen, mitä ajattemme, tunnemme ja teemme. Ulkomaailman rajoitukset eivät määrää minua tai toimiani, mutta ne voivat kussakin tapauksessa saada ponnisteluni tuottamaan tulosta tai estää tulosten aikaansaamisen. Ulkoinen maailma tarjoaa minulle tiettyjä mahdollisuuksia, joihin voin tarttua tai olla tarttumatta – mutta ulkoinen maailma ei määrää, determinoi minua tai toimintojani. Ulkoinen maailma asettaa rajoituksensa, tarjoaa mahdollisuutensa, vaikuttaa (tai on vaikuttamatta) minuun, ja tukee tai on tukematta pyrkimyksiäni sopeutua ympäristöön tai luoda uutta. Kuitenkaan en voi koskaan tutkia ulkoista maailmaa muuten kuin käsitteellisten, havaintoihin vaikuttavien ja sensoristen linssieni läpi. Kaikissa tilanteissa omalla viitekehykselläni on suurin vaikutus valintoihini ja toimintaani. Todellakin: ”Vika, hyvä Brutus, ei ole tähdissä vaan meissä itsessämme.”

Konstruktivistisesta ajattelusta on nyt tulossa ohjauksessa ja psykoterapiassa merkittävä tekijä (Neimeyer & Mahoney 1995) sen oltua monia vuosia muiden auttamisen koulukuntien varjossa. George Kelly (1963) loi persoonallisten konstruktioiden ohjauksen ja terapian 1950-luvulla, mutta se ei oikein päässyt käyntiin ensimmäiseen kolmeenkymmeneen vuoteen. Sittemmin konstruktivistisia auttamisen tapoja koskevia kirjoja on alkanut nopeasti tulla lisää, mistä käsisssäsi oleva teos on yksi esimerkki.

2.3. OHJAUKSEN KONSTRUKTIVISTISET PERIAATTEET

Kuvailen nyt konstruktivistisesta viitekehyksestä ohjaustyölle Johtamiani periaatteita. Konstruktivistinen paradigma on rikas, syvä ja monitahoinen. Lisäksi se on yhä muotoutumisvaiheessaan. Koska konstruktivistinen ohjausteoria on vielä nuorta, ei ole olemassa mitään hyväksytyjen periaatteiden luetteloa, josta kaikki konstruktivistiset ohjaajat ja tutkijat olisivat yksimielisiä.

Minun luetteloni perustuu ensinnäkin nelivuotiseen ohjauksen teorioiden ja käytäntöjen tilaa selvittävään tutkimusprojektiin, jonka työtovereideni kanssa toteutin. Tarkoituksena oli tutkia etenkin ammatinvalinta- ja urakysymyksiin ja työhön sopeutumiseen liittyvää ohjausta. Toiseksi luettelo perustuu pyrkimyksiin sisällyttää konstruktivistisia ideoita omaan ohjauskäytäntöön ja opettaa näitä periaatteita ja käytäntöjä toisille ohjaajille ja ohjauksen opettajille viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Tutkimusprojektin yksi johtopäätös oli, että useimmat ammatinvalinnan ohjauksen menetelmistä ovat käsitteellisesti vanhentuneita ja sitoutuneita sellaisiin työelämään ja muutosta koskeviin oletuksiin, jotka yksinkertaisesti eivät enää pidä paikkaansa. Mielestämme arviointimme osoitti, että suurimmassa osassa

maailmaa tapahtuvat sosiaalisten ja taloudellisten olojen muutokset huomioon ottaen paras luovien ja mielekkäiden käsitteiden lähde uusimuotoisen ohjauksen perustaksi on konstruktivismi.

Oma kokemukseni konstruktivistisesta käytännöstä – niin ohjaajana kuin ohjaajien kouluttajanakin (etupäässä Kanadassa ja Skandinaviassa) – on osoittanut minulle, että tämä lähestymistapa on sekä innoittava että pragmaattisesti hyödyllinen. Kohta esitettävä periaateluettelo sisältää useimmat niistä käsitteistä, joita sovellan omassa ohjaustyössäni ja joita rohkaisen muita koettelemaan omassa työssään. Luettelo on pitkänlainen, ja siinä pohdiskellaan lyhyesti jokaista periaatetta. Kirjan loppuosa on suurelta osin konstruktivistisen ohjauksen käytännöllisten aspektien esittelyä ja näiden periaatteiden soveltamista.

Periaatteita ei ole lueteltu missään tärkeysjärjestyksessä. Käyttäessäni termiä konstruktivistinen ohjaaja olen hyvin tietoinen siitä, että konstruktivistit ovat keskenään monista asioista eri mieltä ja että nämä periaatteet ovat yksinkertaisesti niitä, joihin minä uskon tämänhetkisen teoreettisen ja käytännöllisen ymmärrykseni perusteella. Nähdäkseni eräät konstruktivistiset ajattelijat ovat kanssani samaa mieltä näistä periaatteista, vaikkakaan eivät kaikki.

2.4. KONSTRUKTIVISTISTEN PERIAATTEIDEN LUETTELO OHJAAJILLE

1. Konstruktivistinen ohjaaja olettaa, että on olemassa monia todellisuuksia eikä vain yksi oikea, objektiivinen todellisuus.

Kriitikoissa tämä väite usein herättää syytteen relativismista, mutta useimmat konstruktivistit huomauttavat tähän kiireesti, että vaikka on olemassa monia todellisuuksia, se ei tarkoita, että kaikki todellisuudet ovat yhtä hyödyllisiä tai toivottavia. Meidän täytyy vain kantaa vastuumme siitä, että sovimme kriteereistä, joilla erotetaan paremmat ja huonommat todellisuudet toisistaan.

2. Konstruktivistinen ohjaaja ymmärtää, että ihmiset elävät vuorovaikutuksen, kommunikaation ja keskinäisissä suhteissa toimimisen kautta konstruoidussa sosiaalisessa maailmassa. Sosiaalisen suhteen perusyksiköstä alkaen kaikki sellaiset inhimilliset ilmiöt kuten perheen tai ryhmän normit, yhteisön odotukset, kulttuuriset perinteet, instituutiot, menettelytavat ja lait on konstruoitu, tarkemmin sanottuna yhteiskunnan jäsenet ovat konstruoineet ne yhdessä. Elämisen säännöt ovat tulosta ihmisten välisistä neuvotteluista. Joskus näiden neuvottelujen tulokset kootaan laeiksi, hallitusmuodoksi ja määräyksiksi ja ne pysyvät voimassa vuosisatoja. Tavallisemmin ne ovat voimassa paljon lyhyemmän aikaa, kuten esimerkiksi avioliittosopimus, ys-

tävyysuhde, liikesopimus ja monet muut sopimukset, joista sosiaalinen elämämme koostuu.

Tietenkin tästä periaatteesta seuraa, että ohjaus on sosiaalisena toimintana myös sosiaalisesti konstruointia. Konstruktivistisen ohjaajan suhde autettavaansa tai autettaviinsa on juuri sellainen, miksi he yhdessä sen tavatessaan konstruovat.

Kumpikin voi tietysti tuoda tapaamiseen omat toimintaa ohjaavat ideansa ja yrittää soveltaa niitä enemmän tai vähemmän. Nämä ideat eivät kuitenkaan ole muuta kuin välineitä, joita käytetään suhteen rakentamisessa. Suhde, johon he päätyvät, on heidän itsensä yhdessä rakentama ja sopima, joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti.

Tällä oletuksella on ohjauksen kannalta erittäin tärkeä merkitys. Siitä seuraa, että autettavan jokapäiväisen elämän kokemusten pitäisi olla ohjauskeskustelujen polttopisteessä. Tai toisin sanoen ohjauksen pitäisi olla herkkää kontekstille tai kulttuurikeskeistä. Konstruktivistinen ohjaaja tietää, että autettavan ihmisen henkilökohtaiset (hänen omaan toimijuuteensa liittyvät) näkökohdat ovat ehdottoman tärkeitä, ja samalla on myös aina kiinnitettävä huomiota rinnakkaiseen prosessiin, henkilön sosiaaliseen osallistumiseen liittyviin relationaalsiin, kontekstuaalsiin ja kulttuurisiin tekijöihin.

3. Konstruktivistinen ohjaaja olettaa, että kieli on tärkein merkityksen rakentamisen väline.

Sanat eivät ole ainoastaan todellisuutta edustavia merkkejä, ne ovat myös todellisuuden konstruointivälineitä. Sanat ovat välineitä, joilla asioita saadaan tehdyiksi ja merkityksiä rakennetuiksi. Meidät ihmiset on neurologisesti esiohjelmoitu havaitsemaan hahmoja, samanlaisuutta ja eroja, ja tekemään niin kielellisesti. Ihmisen elämä on kielellistä elämää. Niinpä merkitykselliset teot, tarinat, narratiivit, metaforat, konstruktiot ja monet muut ihmisen mielekkään toimimisen tavat muodostavat konstruktivistisen ohjauksen perustan. Tämän vuoksi ohjaajan on erityisen tärkeää oppia käyttämään työssään ihmisten tarinoita ongelmanratkaisun välineinä ja arvostamaan niitä metaforia, joita ihmiset käyttävät kuvatessaan itseään ja elämäänsä.

4. Konstruktivistinen ohjaaja olettaa, että ihmisen toimintana ilmenevä ja henkilökohtaisena merkityksenä ilmaistu jokapäiväinen elämänkokemus on väline, johon ohjaus perustuu. Sen mitä ja miten ihminen tarkoittaa yhdessä sen kanssa miten hän toimii, pitäisi aina olla ohjauksen keskipisteessä.

Käytän tarkoituksellisesti sanaa ”toimii”, en ”käyttäytyy”. Toimii-sanan käyttöön liittyy oletus siitä, että on olemassa toimija – toimija, joka tulkitsee, tekee pää-

töksen ja sitten toimii. Toiminnasta puhuttaessa painotetaan sisäistä aloitetta ja yksilön sisäistä, reflektiivistä viitekehystä. Psykologiassa laajasti käytetyn käyttäytyä-sanan valinta sen sijaan viittaa ärsykkeestä syntyvään reaktioon eli responssiin. Käyttäytymisestä puhuttaessa ei yleensä oletetaa mitään intentiota: esimerkiksi biljardipallo käyttäytyy reagoimalla siihen kohdistuvaan toisen pallon tuottamaan iskuun. Toiminta taas edellyttää aina toimijan aikomusta tai harjontaa.

Tämä käyttäytymisen ja toimimisen välisen eron korostaminen voi joistakin lukijoista vaikuttaa hiustenhalkomiselta. Se on kuitenkin äärimmäisen tärkeä erottelu ohjausprosessin kannalta, koska siinä näkyy selvästi ulkoisia kriteereitä (esimerkiksi testausta) korostavan ja sisäisiä kriteereitä (reflektiivisyyttä) korostavan maailmankuvan välinen ero ihmisen toiminnan tulkitsemisessa. Käytännön tasolla tämä oletus tarkoittaa ohjaajalle tätä: Opettele työskentelemään suoraan ihmisten jokapäiväisen elämäkokemuksen kanssa – älä kohtele ihmisiä tapauksina, kategorioina, diagnooseina, stereotyyppinä tai tietyn luokan edustajina. Pidä heitä mieluummin kokevina olentoina, joiden elämäntavat muotoutuvat heidän kokemuksistaan sosiaalisessa elämässä – enemmän tai vähemmän onnistuneesti.

5. Konstruktivistinen ohjaaja olettaa, että ”selfin” eli minuuden metaforan käytöstä ohjausprosessin keskeisenä osana on paljon hyötyä. Metaforinen minuus on muotoutuva, sen määrittelevät muisti ja kieli, ja sillä on monia ääniä. Minuus ei ole mikään esine, vaan kompleksinen merkityskokonaisuus ja metaforinen tapa viitata subjektiiviseen kokemukseemme siitä, kuka minä olen.

Konstruktivistisessa ajattelussa on monia eri mieltä olevia ja keskenään ristiriitaisia ääniä minuuden luonteesta. Käytännössä kaikki konstruktivistit ovat yhtä mieltä siitä, että olipa minuus mitä tahansa, se ei ole jotakin esinemäistä. Se ei ole olemassa empiirisenä entiteettinä. Sitä ei pitäisi reifioida eikä siihen pääse erityisen hyvin käsiksi testaamalla. Kuten olen jo huomauttanut, minuus on metaforinen ilmaus. Oma käsitykseni nykyaikaisesta minuudesta on seuraavan kaltainen (ks. seuraavan sivun kuvaa):

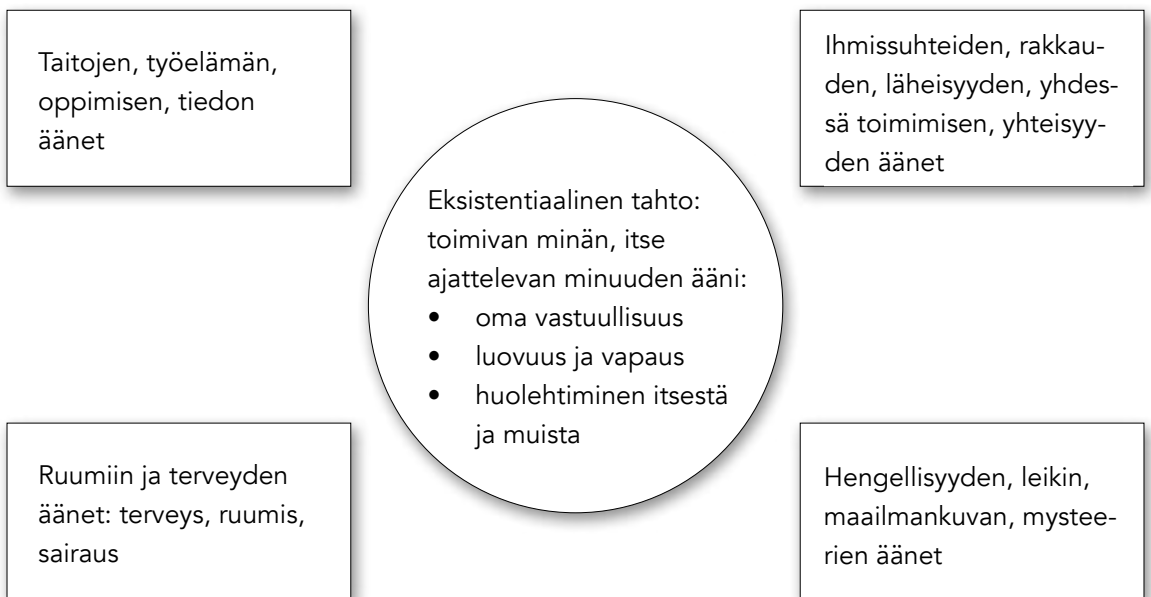
Minuus kuvaa itseorganisoituvaa, toistensa kanssa koordinoitujen merkitysten alajärjestelmien kokonaisuutta.

Minuus on organisoitu neljään toisiinsa yhteydessä olevaan alasysteemiin tai merkityskokonaisuuteen, joilla jokaisella voi olla oma äänensä. Nämä ovat

- 1. työelämän ja oppimisen äänet*
- 2. läheisyyden ja ihmissuhteiden äänet*
- 3. ruumiiseen ja terveyteen liittyvät äänet*

4. hengellisiin asioihin, maailmankatsomukseen, henkilökohtaiseen filosofiaan ja transsendentaaliseen uskomusjärjestelmään liittyvät äänet.

Nämä neljä organisoitujen merkitysten kokonaisuutta järjestyvät agenttisen ytimen ympärille. Tämä ydin kykenee tulkitsemaan, valitsemaan ja toimimaan. Tämä minuuden eksistentiaalinen ydin toimii eräänlaisena suuntaa näyttävänä kompassina tai tahtona, jonka avulla ihminen ohjaa elämänsä kurssia ja elämänpöjektejaan.

Ymmärtämistä helpottaa se, että voimme ajatella, että puhe minuudesta on metaforien tai analogioiden tasolla tapahtuvaa puhetta. Esitän minuudesta vielä kuusi konstruktivistista väittämää:

1. Tieto minuudesta ja kaikki muu tieto ovat reflektiivisesti toisiinsa kietoutuneita. Tästä seuraa ohjaajalle kaksi asiaa. Ensinnäkin minuutta koskeva tieto on ohjauksessa äärimmäisen tärkeää. Toiseksi kaikki pyrkimykset täydelliseen objektiivisuuteen, eli minuuden erottamiseen maailman todellisuudesta ovat mahdottomia. Meidän pitäisi pyrkiä saavuttamaan, ja voimme saavuttaa jonkinasteisen objektiivisuuden suhteessa itseemme. Emme koskaan voi olla muuta kuin subjektiivisia suhteessa toisiin.
2. Meistä tulee self eli minuus lukemattomien aloittamiemme projektien,

toisten kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen ja oman itsereflektiomme kautta. Oma toimintamme kirjaimellisesti luo meidät. Siksi henkilökohtaiset projektit, joita kuvataan myöhemmin tässä kirjassa, ovat olennainen osa konstruktivistista ohjausta.

3. Kuitenkaan minuuttamme eivät toteuta pelkästään omat projektimme. Yhtä lailla tulemme itse projektiksi sen perusteella, miten toiset reagoivat meidän projektimme toteuttamiseen. Toisin sanoen minuutemme muotoutuu niiden ihmisten välisten projektien kautta, joihin osallistumme.
4. Saavutamme minuuden jatkuvuuden tunteen ja minuuden tasapainoisuuden ja vakauden omien projektimme keskinäisen synteessin avulla, ja sen avulla myös pidämme niitä yllä. Tämä tarkoittaa, että yksilöinä pyrimme integroimaan erilaiset toimintamme. Tarkistamme jatkuvasti elämäntarinaamme, joka kertoo kuka minä olen. Tavoittelemme luonnostamme pikemmin holistista kuin pirstaleista kuvaa itsestämme. Haluamme, että elämämme tuntuisi kokonaisuutena koordinoituneelta, eli että se mitä teemme on mielekäästä ja siinä on järkeä. Tietysti elämme usein pirstoutumista edistävissä sosiaalisissa ympäristöissä, mikä häiritsee luonnollista pyrkimystämme tasapainoon.
5. Kun rakennamme, ylläpidämme ja katkaisemme suhteita, konstruoinamme ja toteutamme projekteja, kokemamme tunteet ovat keskeinen energianlähde, jonka turvin minuutemme ja projektimme konstruoinaminen ja dekonstruoinaminen tapahtuu. Guidano menee niin pitkälle, että väittää ettei mitään ihmisen muutosta tapahdu ilman tunteita. Konstruktivistit yleensä korostavat ohjauksessa ihmisen aitoa kokemusta ja tunteita joko sosiaalisten suhteiden voiteluaineena tai liimana.
6. Ihmisten on hyvin tärkeää muuttaa käsitystä itsestään niin, etteivät he enää näkisi itseään objekteina, avuttomina tai uhreina, vaan projekteina. Projekti ei ole vain jotakin mistä voin tietää jotakin, vaan se myös antaa minulle tehtävän ja tarkoituksen. Ohjauksessa tässä on se salaisuus, jota nykyään kutsutaan oman elämänsä herraksi tulemiseksi tai minuuden rakentamiseksi.

6. Konstruktivistinen ohjaaja olettaa, että ihmisyksilöt ovat aina jossakin elämäntilanteessa, tai aina jossakin sosiaalisessa tilanteessa, erityisessä kontekstissa. Siten he puhuvat itseään huolestuttavista asioista aina tietystä näkökulmasta.

Tämä oletus aina tietyssä, erityisessä tilanteessa olemisesta on Pepperilta (1942), ja juuri sen perusteella tarinoiden kertomista, narratiiveja ja metaforia pidetään

olennaisen tärkeänä materiaalina, jonka kanssa ohjauksessa on työskenneltävä. Ohjausistunto muodostaa kontekstin, jossa ohjaaja kuuntelee aktiivisesti sitä, mikä toisella on sanottavana, ja usein auttaa toista yhä uudelleen organisoimaan tarinansa. Tämä tapahtuu tarjoamalla asiakkaille mahdollisuus ohjaajan ja asiakkaan suhteeseen perustuvaan, pehmeästi strukturoituun kommunikaatioon, joka tekee asiakkaalle mahdolliseksi ilmaista, mitkä asiat hänen elämässään huolestuttavat häntä ja mihin asioihin hän haluaa apua. Kun huolenaiheet on ilmaistu ja kartoitettu sekä ohjaajan että asiakkaan ymmärtämällä tavalla, asiakas saadaan mukaan itsetutkiskelun ja itsensä kohtaamisen prosessiin, jossa ratkaistaan, onko jotakin mitä asiakas voisi tehdä toisin, paremmin. Myös voidaan keksiä uusia viitekehyksiä, joilla asiakas voi saavuttaa ymmärrystä ja selkeyttä elämäänsä ja tarinassa paljastuvaan ongelmaansa.

Kontekstien muuttuessa tarinatkin muuttuvat. Tämä ei tee tyhjäksi tarinan historiallista totuutta, se vain yksinkertaisesti ilmaisee sen, että kun olosuhteet muuttuvat, mekin muutumme.

7. Konstruktivistinen ohjaus on kulttuurikeskeistä toimintaa.

Kulttuurit ovat elämisen suunnitelmia. Ne on keksitty ja niitä muutetaan niiden jäsenten toiminnalla ja heidän tavoillaan käsitteellistää asioita, joskus nopeasti, mutta tavallisemmin pitemmän ajan kuluessa. Tiettyyn kulttuuriin syntyvät ihmiset saavat samalla suunnitelman siitä, miten elämä pitäisi elää. Kuitenkin kulttuurissa on monia tarkempia piirustuksia, tai toisin sanoen: monia polkuja, joita pitkin ihminen voi matkata kulttuurinsa realiteettien läpi. Kahden ihmisen kohdatessa he ymmärtävät toistensa viestintää siinä määrin kuin he jakavat ja ymmärtävät toistensa tärkeimmät kulttuuriset tavat ja ilmaukset.

Kommunikaatio koostuu aina symbolisista elementeistä, ja nämä elementit kuuluvat itse kulttuuriin kaavoihin tai konteksteihin, ja siksi ne eroavat toisistaan hienonhienoilla, monisyisillä tavoilla.

2.5. YHTEENVETO KONSTRUKTIVISTISESTA VIITEKEHYKSESTÄ TEHDYN OHJAUKSEN PERIAATTEISTA

1. Elämme monien todellisuuksien maailmassa.
2. Ihmisten maailma on sosiaalisesti konstruoitu.
3. Ihmisten välineenä on kieli, ja se tarjoaa meillä työkalut henkilökohtaisten ja sosiaalisten todellisuuksien konstruoimiseen yhä uudelleen.
4. Henkilökohtaiset merkitykset, toiminta ja vuorovaikutus kunkinhetkises-

- sä kokemuksessa ja sosiaalisessa elämässä ovat ohjauksen polttopisteessä.
5. Metaforisen minuuden käsite on konstruktivistisessa ohjauksessa keskeinen.
 6. Ihmiset tekevät havaintonsa ja toimivat aina toistensa ja ympäristön muodostamassa kontekstissa.
 7. Kulttuurit ovat elämisen suunnitelmia. Ohjaus on prosessi, jossa autetaan kulttuurin jäseniä valitsemaan ja konstruoimaan polkuja kulttuurin läpi ja suunnistamaan näillä poluilla. Se on myös prosessi, jossa autetaan kulttuurin jäseniä oppimaan, miten he voivat siirtyä uuteen kulttuuriin ja suunnistaa siinä. Tähän kuuluu tyydyttävien sosiaalisten suhteiden löytäminen ja mahdollisuus osallistua uuden kulttuurin tärkeimpiin toimintoihin kuten työhön, koulutukseen ja vapaa-ajan viettoon.

Nämä seitsemän periaatetta muodostavat perustan ohjaussuuntaukselle, joka on suunniteltu tyydyttämään ihmisten tarpeita ja vastaamaan sosiaalisen elämän luonnetta 2000-luvulla.

Seuraavassa luvussa kuvaan lyhyesti postmodernia, jälkiteollista kontekstia, johon monia ihmisiä ollaan ajamassa. Se aiheuttaa paljon epävarmuutta, epäilyksiä ja suuria riskejä. Käsittelem tämän skenaarion merkitystä ohjaajan kannalta ja kerron alustavasti siitä, miksi uskon, että konstruktivistisesta ohjauksesta voi tulla ohjaajan paras älyllinen ja käytännöllinen menetelmä toisten auttamiseksi 21. vuosisadan sosioekonomisissa oloissa.

3.

Tämän päivän sosiaalinen elämä ohjauksen kontekstina

Kuten olen jo maininnut ja kuten jokainen ajatteleva ihminen tämän päivän maailmassa varmaankin jo tietää, meitä kaikkia pommitetaan jatkuvasti muutoksesta kertovilla merkeillä. Jokapäiväisen sosiaalisen elämän ainekset ovat muuttumassa, ja tukevaa maaperää jalkojensa alle on vaikea löytää. Tämä pätee työelämässä, perheen ja ihmissuhteiden alueella sekä moraalisten ja henkisten arvojen alueella. Muutos itsessään ei ole mitään uutta. Uutta on postmodernin muutoksen nopeus ja laajuus. Monissa suhteissa piisiru ja mikroelektroniikan vallankumous ovat kutistaneet ajan nanosekunteihin ja välimatkat käytännöllisesti katsoen ole-mattomiksi. Tämän muutoksen vaikutukset tuntuvat melkein kaikkialla maailmassa. Ne, joilla on käytettävissään televisio, eivät joudu enää odottamaan päiviä tai viikkoja kuullakseen uutisia toisista paikoista. Uutisia voi nykyään nähdä joka tunti, kaksikymmentäneljä tuntia vuorokaudessa, eikä syrjäisinkään paikkakunta maapallolla enää jää vaille huomiota, jos siellä tapahtuu jotakin uutisen arvoista.

Lisäksi monissa osissa maailmaa ihmiset ovat liikkeellä, toisinaan sodan, toisinaan taloudellisten vaikeuksien johdosta, tai koska tavoittelevat parempaa elämää muualla. Nykyistä asuinpaikkaani lähellä on kaupunki, jossa joidenkin yleisten koulujen oppilaista yli 80 prosenttia on perheistä, joissa perheen kielenä ei ole englanti eikä ranska.

Asun Kanadassa, jonka asukkaat ovat maahanmuuttajia. Kanada tunnetaan ympäri maailman monien kulttuurien maana. Kuitenkin jopa Kanadan länsirannikon kaupungeissa ja kylissä Tyynen meren vyöhykkeen maista maahan muuttavien ihmisten vaikutus herättää huolta, vaikka väestö siellä on yleensä kulttuuristen erojen suhteen suvaitsevaista. Muissa, kauan yksikulttuurisina pysyneissä maissa ovelle on kolkuttamassa yhä enemmän maahanmuuttajia ja pakolaisia. Sosiologi Ulrich Beck huomauttaa:

Vanhan teollisen järjestyksen paikoitellen vielä kiiltävien julkisivujen kätöksissä ja takana tapahtuu radikaaleja muutoksia ja uudenlaista kehitystä. Tämä ei

tapahdu täysin tiedostamattomasti, mutta el myöskään täysin tietoisesti ja hallitusti. Muutos on nyt tapahtumassa, vaikka se ei tapahdukaan yhtäkkiä, vallankumouksenomaisesti. Se ilmenee riittaisena taustahälynä Joka tasolla, kaikissa asioissa ja keskusteluryhmissä. Ajattele esimerkiksi sitä, että mikään ei enää ole itsestään selvää, kaikki täytyy tutkia, pilkkoa paloihin, keskustella ja väitellä kuoliaaksi. Lopulta tehdään yleisen tyytymättömyyden siunaama ratkaisu, koska muuten uhkaa täydellinen halvaantuminen, mitä kukaan ei toivo. Tällaisia ovat uuden toimintayhteiskunnan synnytytuskat; itsensä luomisen yhteiskunnan, jonka on keksittävä kaikki, se vain ei tiedä miten, miksi, kenen kanssa, ja kenen kanssa ei missään tapauksessa (Beck 1994, s. 21–22).

Tervetuloa riskin yhteiskuntaan. Tervetuloa monien vaihtoehtojen yhteiskuntaan. Tervetuloa tee-se-itse-yhteiskuntaan, jossa ihmiset ovat entistä enemmän omillaan ja itse vastuussa kehittyvien ja sopeutuvien minuuksiensa muokkaamisesta. Oman minuuden tarkastelu ja reflektiivisyys ovat nyt paljon aikaisempaa tärkeämpiä identiteetin muodostamisen, valintojen tekemisen ja vastuullisen toiminnan kannalta.

En aio esittää mitään tyhjentävää analyysia jälkiteollisten yhteiskuntien kansalaisten sosiaalisesta maailmasta. Sellainen tehtävä ylittää reilusti tämän kirjan tavoitteet enkä ole sellaisesta urakasta kiinnostunut.

Sen sijaan esittelen nykyajan sosiaalista elämää koskevia näkökantoja tai teemoja, jotka liittyvät usein niihin konkreettisiin elämisen ongelmiin, joiden kanssa ihmiset tulevat ohjaukseen. Toisin sanoen keskityn sosiaalisessa elämässä suunnistamisen ongelmiin: miten pysyä pinnalla ja selvitä näissä muuttuvissa oloissa, joihin ihmiset hakevat ohjauksesta apua. Mitä ohjaajien on erityisesti nykyisestä sosiaalisesta elämästä ymmärrettävä kyetäkseen puhumaan mielekkäästi sellaisten ihmisten kanssa, joiden henkilökohtaiseen olemassaoloon sosiaalista elämäämme muuttavat makromuutokset vaikuttavat?

Koko maailman tasolla tehdään sosioekonomisia kokeiluja – kukaan ei enää voi kovin hyvin ennustaa tulevaisuutta ja erilaisten taloudellisten ja poliittisten muutosten vaikutuksia. Olemme kaikki kiikissä tässä epävarmuudessa.

On kuin osallistuisimme valtavaan kokeiluun, joka toisaalta on omaa aikaansaannostamme valintoja tekevinä, toimivina ihmisinä, ja joka samanaikaisesti – ja hämmentävän pitkälti – on meidän hallintamme ulottumattomissa. Kun New Yorkin pörssikurssit laskevat merkittävästi tai kun joku suuryhtiö romahtaa, miljoonat ihmiset kärsivät sen vaikutukset nahoissaan ja tuhannet kokevat välittömästi, miten työpaikat haihtuvat taivaan tuuliin. Toisaalta, kun minä päätän ostaa tanskalaisten sijasta brasilialaiset kengät, samoin kuin muutamat miljoonat muut, päätökseni vaikuttaa suoraan tanskalaisiin työläisiin.

Vain pieni vähemmistö ihmisistä on niin varakkaita, että erilaiset jälkiteolliset

muutokset eivät heihin juuri vaikuta. Sadat miljoonat ovat niin huono-osaisia, että näillä pohdinnoilla ei tunnu olevan heille juuri merkitystä, ainakaan heidän jokapäiväisessä elämässään.

Kuitenkin näiden ääripäiden välissä on enemmistö teollistuneiden ja jälkiteollisten yhteiskuntien kansalaisista, joita muuttuvat olot heittelevät ja jotka ovat epävarmoja tulevaisuudestaan. He yrittävät siirtyä modernista postmoderniin muovaamalla elintapojaan. Tämän kirjan viesti ohjauksen teoriasta ja käytännöstä on tarkoitettu juuri ohjaajille, jotka antavat ohjausta tälle muutoksen kourissa kamppailevalle väestönosalle, ja niille huono-osaisimmille, jotka pyrkivät nousemaan tähän enemmistöön.

3.1. VOIVATKO OHJAAJAT AUTTAA SOSIAALISEN ELÄMÄN MUUTOKSESSA?

Modernit instituutiot eroavat kaikista aikaisemmista yhteiskuntaelämän järjestelmistä voimaltaan, siinä miten ne panevat halvalla perinteisiä tapoja ja siinä, mikä niiden maailmanlaajuinen vaikutus on. Nämä uudistukset muuttavat päivittaisen sosiaalisen elämän luonnetta radikaalisti ja vaikuttavat kokemustemme kaikkein henkilökohtaisimpiin puoliin.

ANTHONY GIDDENS (1991)

Ohjaajille on hyväksi havaita, että jälkiteollisen elämän muutokset koskettavat heitä itseään aivan yhtä paljon kuin niitä, joita he yrittävät auttaa. Tavallaan vain oivaltamalla, että nykyisen sosiaalisen elämän vuoristorataluonne tuntuu vaikuttavan minuunkin, ohjaaja voi tulla henkisesti vastaanottavaksi sille epävarmuudelle, epämääräisyydelle, monimutkaisuudelle ja riskeille, joita toiset kokevat.

Tässä luvussa pyrin välittämään jotakin siitä, mitä tunteita nykyinen sosiaalinen elämä herättää ja mitä vaikutuksia sillä tavallisimmin on ihmisiin. Kerron myös, mitä tästä mielestäni seuraa ohjaajille, jotka yrittävät auttaa ihmisiä, joilla on vaikeuksia nykyisessä sosiaalisessa maailmassa suunnistamisessa.

Minulta kysytään usein: ”Ketä ajattelet, kun puhut nykyisen sosiaalisen elämän osallistujista?” Vastaukseni kuuluu: ”Periaatteessa ajattelen melkein ketä vain, koska muuttuvat olot koskettavat melkein jokaista. Sanoisin, että jotkut vaikutuksista ja muutoksista ovat edullisia – osalle, mutta eivät kaikille.

Kuitenkin niillä on ajoittain kielteisiä vaikutuksia työläisten enemmistölle missä tahansa teollistuneessa tai jälkiteollisessa maassa. Kielteisiä vaikutuksia ovat työpaikkojen epävarmuus, alentuvat tulot, sosiaalisten verkostojen hajoaminen ja jokapäiväisen elämän kiihtyvä vauhti, joka luo stressiä, ristiriitoja ja ahdistusta.”

Meidän on kuitenkin edettävä varovaisesti, sillä se mikä on toiselle ihmiselle

vaikeus, on toiselle mahdollisuus. Useimmissa tapauksissa ohjaajilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa sosiaalisen järjestykseen sinänsä – se on poliitikkojen, ekonomistien, sosiaalikkriitikkojen ja muiden vaikutusvaltaisissa asemissa olevien ihmisten asia, joiden toiminta voi uudistaa yhteiskunnan rakenteita.

Ohjaajien osa sitä vastoin on toimia suoraan niiden ihmisten kanssa, joiden toimintamahdollisuuksia nämä muutokset vähentävät. Ohjaustyössä suunnitellaan (usein keksitään) pakoreittejä tai tikkaita, joiden avulla asiakkaat voivat nousta voimattomuuden ja sosiaaliseen elämään osallistumattomuuden montusta (etenkin tässä on kysymys työelämään osallistumattomuudesta). Pakoreitit johtavat päivittäiseen sosiaaliseen elämään osallistumiseen ja oman elämän hallinnan paranemiseen.

Menetelmätasolla ohjaajalla on kolme päätehtävää:

1. Ryhtyä mielekkääseen ja luotettavaan kommunikaatioon toisen ihmisen kanssa.
2. Pyrkiä saavuttamaan yhteistä ymmärrystä toisen kohtaamasta vaikeudesta.
3. Suunnitella ja rakentaa toimintaprojekteja, joilla pyritään
 - asiakkaan oman vastuullisuuden ja hallinnan lisäämiseen
 - lisäämään asiakkaan mielekästä sosiaaliseen elämään osallistumista
 - auttamaan asiakasta valitsemaan, millaista tulevaisuutta hän haluaa ja suuntautumaan siihen.

Asia voidaan sanoa toisin näin: Ohjaajan tehtävänä on tehdä toisten kanssa yhteistyötä erilaisten elämäntyylien kehittämiseksi tai metaforisten minuuksien kehittämiseksi niin, että asiakas tulee kykenevämmiksi tulkitsemaan yhteiskunnan tilannetta ja suunnistamaan yhteiskunnassa.

Ohjauksen tehtävän laajuus ja mutkikkuus vaihtelevat suunnattomasti ihmisestä ja tilanteesta toiseen. Joskus ohjausistunto voi olla lähinnä vain yksinkertaista tiedon antamista. Usein ohjausistuntoon liittyy käytännön ongelmien ratkaisemista. Toisessa ääripäässä ohjaus voi kestää melko kauan, joko yhteen menoon tai välillä tauoten, ja sillä voidaan pyrkiä auttamaan ihmistä saamaan elämässään aikaan suuri suunnanmuutos, kuten esimerkiksi kokonaan uudenlaisen ja erilaisen elämäntavan kehittäminen. Sillä voidaan myös valmistaa ihmistä ammattiin tai työhön, joka on aivan erilaista kuin se, mitä kyseinen ihminen on aikaisemmin tehnyt. Ohjauksen määrän ja tiheyden tulisi määräytyä ennen kaikkea avunhakijan tarpeiden perusteella, ei organisaation tehokkuusvaatimusten perusteella.

Inhimillisen kontaktin tulee olla korkeatasoista, olipa ohjaus miten lyhyttä tai pitkää tahansa. Vuorovaikutus voi olla hyvin korkeatasoista jopa lyhyessä, kahdenkymmenen minuutin ohjauskeskustelussa.

3.2. VALINTA JA PÄÄTÖKSENTEKO

Voi Luoja! Näen nyt jotain, mitä en ennen tajunnut. Minulla on mahdollisuus valita – asioiden ei tarvitse olla näin loputtomiin – voin valita toisen reitin, minun ei tarvitse jatkaa elämääni näin. Olen hirveän kauan ollut oman näkemykseni ja toisten esittämien vaatimusten vanki. Se on uskomatonta, mutta en vain koskaan tajunnut, että minulla on mahdollisuus valita!

ASIAKAS

Valintojen ja päätösten teko on yleensä keskeistä ohjaustyössä. Valitseminen tarkoittaa jollekin reitille lähtemistä ja toisen hylkäämistä. Jokaista valintaa tehdessä joutuu aina uhraamaan jotakin. Tästä syystä jotkut ihmiset näyttävät jumiutuneen, jääneen kykenemättömiksi tekemään päätöstä, johon voisivat sitoutua. Ja kuitenkin meidän on tehtävä valintoja. Valitsematta jättäminenkin on valinta – vaikkakin usein se on itsepetosta.

Uskoakseni meidän on syytä erotella päätökset ja valinnat toisistaan, asiantuntijajärjestelmien aikaa kun elämme. Teen näiden välille sellaisen eron, että valinta on inhimillinen akti, ihmiselle tyypillinen teko. Toimiva ihmisyksilö valitsee. Se on teko, josta ihminen on vastuussa – vain minä voin valita jotakin omasta puolestani. Valintaan liittyy eksistentiaalisia vastuullisuuden, rohkeuden, aitouden ja toimijuuden arvoja, ja se kuuluu selkeästi ihmisen toiminnan alueelle.

Päätökset taas liittyvät usein eksperttien tietoon. Ajattele esimerkiksi kysymystä siitä, annatko poistaa vatsaontelostasi siellä olevan kystan. Se ei ilmeisestikään ole selkeästi eksistentiaalinen valinta. Pikemminkin on niin, että lääkäri, asiantuntija, esittelee erilaisia tekniikoita ja analyttisiä tapoja ratkaista tai päättää, olisiko viisaampaa antaa kystan olla vai poistaa se. Päätös tehdään teknisen tiedon ja lääkärin ammatillisen mielipiteen perusteella, jossain määrin myös sen perusteella, onko potilas asiantuntijan kanssa samaa mieltä.

Voin puhua valinnastani, joka perustuu omiin havaintoihini ja minulle esitetystä tiedosta tekemiini tulkintoihin. Ei kuitenkaan juuri voi kiistää sitä, että valintaani vaikuttaa paljon minulle esitetty asiantuntijatieto. Valintani voi olla päinvastainen kuin asiantuntijan ratkaisu olisi, mutta se ei ole todennäköistä. Nykyään ratkaisut tehdään asiantuntijatiedon ja asiantuntijajärjestelmien varassa, mutta valinnat ovat ihmisyksilön omaisuutta.

Olen useiden vuosien ajan tarkkaillut valintoja ja ratkaisuja, jotka ovat syntyneet ohjatessani aikuisia asiakkaita, joista useimmat kamppailevat sosiaalisen elämänsä muutosten kanssa. Tämä luettelo antaa meille aavistuksen siitä, miten ihmiset kohtaavat nykyisen sosiaalisen elämän ongelmia:

- Olen kovin huolissani siitä, miten minulle riittää töitä tulevaisuudessa.
- Kotimaassani olin lääkäri, täällä en ole mitään.
- Olen huolissani siitä, mitä oikein voi syödä – asiantuntijatkin ovat keskenään niin erimielisiä.
- Vietän nykyään työssä niin paljon aikaa, että minulla ei tunnu olevan paljon työn ulkopuolista elämää.
- Kirjoitin juuri ylioppilaaksi eikä minulla ole aavistustakaan, mitä nyt tekisin tai mihin pyrkisin.
- Miksi tunnen itseni koko ajan niin stressaantuneeksi?
- En ole viime aikoina oikein saanut unta – tulevaisuus tuntuu niin epävarmalta.
- Minulla on yliopistotutkinto, mutta en vaan yhtään tiedä mitä minun pitäisi tehdä.
- Ennen me tavattiin usein kavereiden kanssa, mutta nyt tuntuu ettei kenelläkään ole aikaa olla toisten kanssa.
- Meillä töissä kaikki ovat kireinä uudelleenjärjestelyjen takia. Minä olen ajatellut vaihtaa alaa kokonaan, en vain tiedä mihin suuntaan lähteä.
- Olen ajatellut muuttaa Japaniin ja opettaa siellä englantia vieraana kielenä, mutta entä sen jälkeen?
- Me kavereiden kanssa vaan hengailaan kaupungilla joka ilta. Minusta tuntuu, etten halua elää näin, mutta mitä muuta minä oikein voisin tehdä?
- Olen kotoisin Vietnamin. Siellä perheelläni oli rakennusliike. Tänne tultuani olen saanut työtä vain ravintoloista. Minulla on nyt kaksi pientä lasta. Minun on tehtävä jotakin muuta, mutta mitä? Minulla ei ole muuta kokemusta eikä muuta ammattitaitoa.

Tällaisia asioita ohjaajalle puhuvat asiakkaat usein olettavat, että ohjaaja pystyy jotenkin antamaan heille tyydyttävän vastauksen. Tietenkään näin ei useimmiten ole. Jokainen ihminen joutuu tässä – ensiksi – valinnan eteen, ja sitten hän joutuu aloittamaan henkilökohtaisen projektinsa, jolla toteuttaa valintaansa.

Emme elä sellaisessa yhteiskunnassa, jossa toiset ihmiset tekisivät perusteellisia järjestelyjä puolestamme vakiintuneiden kulttuuristen tapojen pohjalta. Jälkiteollisessa sosiaalisessa elämässä joudumme itse valitsemaan miten elää ja olla. Elämme maailmassa, jossa voi tehdä monenlaisia valintoja, ja jokaisen on opittava miten voi ennakoida valintojensa seurauksia, ja sitten rakennettava sellainen elämäntapa, joka auttaa kulkemaan haluttuun suuntaan.

Asiakkaat sanovat usein, että heillä ei ole vaihtoehtoja. Hyvin luultavasti olisi oikeampaa sanoa: ”Nykyisestä viitekehyksestäsi et voi nähdä vaihtoehtoja.” Jos ihminen näkee monia vaihtoehtoja, tehtäväksi muodostuu sellaisten projektien rakentaminen, joilla voi aktiivisesti testata sitä, mitkä sosiaalisen elämän tarjoa-

mista vaihtoehtoista ovat mahdollisia, palkitsevia ja merkityksellisiä.

Alkuun ohjaaja voisi sanoa kaikkien edellä lueteltujen huolenaiheiden kohdalla näin: ”Tutki mitä saat aikaan tekemällä tietoisia, aktiivisia valintoja aina kun saat tilaisuuden. Voit aloittaa milloin haluat. Mitä teet näiden ja muiden samantapaisten valintojen kanssa, se ratkaisee sekä sen, miten hyvin kukin päiväsi sujuu, että sen, miten hyvin selviät siinä mitä teet” (Helmstetter 1989).

Vaikka edellisessä kappaleessa annettu neuvo on näennäisen tervejärkinen ja varmasti tarjoaa ohjaajan ja avunhakijan työskentelylle hyvän lähtökohdan, monet tekijät vaikeuttavat inhimillisten valintojen toteuttamista käytännössä.

Ihmiset ovat ensinnäkin poikkeuksetta kiinni päivittäisissä rutiineissaan, joista heidän on vaikea irrottautua (eivätkä he aina haluakaan irrottautua, syyt voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia). Tottumukset ovat välttämättömiä jokapäiväisessä elämässä, mutta niistä tulee myös eräänlainen vankila. Ihmisillä on niin sanoakseni tapana tehdä asiat niin kuin ne on aina tehty. Jos siis ihminen on tottunut näkemään ympäristönsä sellaisena, ettei se tarjoa vaihtoehtoja, hänellä on taipumus nähdä se sellaisena päinvastaisista neuvoista huolimatta. On myös niin, että jotkut tottumukset ovat tarpeen perheen kulttuurin ylläpitämiseksi, vaikka ne muilla alueilla toimisivat ihmistä vastaan.

Toiseksi tunnekokemukset voivat valintatilanteissa painaa paljon järkiperusteita enemmän. Tunnepohjaiset tulkinnat voivat estää tai mutkistaa reflektiivistä ja kognitiivista harkintaa tai kieltää sen merkityksen. Toisaalta emootio antaa sen energian (intohimon), jota tarvitaan inspiroimaan, ylläpitämään ja ruokkimaan ihmisen valintoja ja toimintaa. Jotkut konstruktivistiset ohjaajat uskovat, ettei ihmisessä koskaan tapahdu muutosta ilman tunteiden mukana oloa. Lyhyesti voitaisiin sanoa, että vaikka harkitsisin jotakin vaihtoehtoa, valintaan tai valintatilanteeseen johtaneeseen historiaani liittyvät emootiot voivat tehdä pohdintani tyhjiksi. Tai toisin päin: juuri asiaan liittyvät emotionaaliset kokemukset voivat antaa tarvittavan energian ja tehdä minulle mahdolliseksi niiden projektien toteuttamisen, jotka muuttavat mielikuvani tavoitteista todellisuudeksi.

Kolmanneksi jotkin mahdollisuudet ja niiden toteuttaminen riippuvat tekijöistä, joihin ihminen ei itse voi ollenkaan vaikuttaa. Lyhyesti voidaan sanoa, että nykyisen sosiaalisen elämän jatkuvat muutokset etenkin talouden alueella heikentävät monien ihmisten toimintamahdollisuuksia.

Esimerkiksi yksi asiakkaistani päätti hakea Kanadan salaiseen palveluun koulutukseen ja työhön. Hän oli toiminut Kanadan kuninkaallisen ratsupoliisin palveluksessa siviilitehtävissä samoin kuin monissa kunnallisissa poliisilaitoksissa. Hän päätti hakea ja hänen taustansa tarkastettiin huolellisesti hänen luotettavuutensa selvittämiseksi. Näytti siltä, että hän voisi päästä toteuttamaan elinikäistä toivettaan päästä osaksi valtion tiedustelutoiminnan eliittiä. Valintaprosessin viimeisenä vaiheena hänen käskettiin tulla paikallistoimistoon valheenpaljastajalla

testattavaksi. Hän suostui empimättä, sillä hän katsoi, ettei hänen taustassaan ollut mitään, mikä voisi estää hänen hyväksymisensä, ja kaikki muut valintaprosessin vaiheet hän oli jo läpäissyt. Hän kertoi, että testin lopussa testaaaja oli kysynyt häneltä, olisiko mitään mitä hän vielä haluaisi kertoa, mihin hän vastasi kieltävästi. Testaaaja oli sitten pannut laitteensa kasaan ja sanonut, että hänen täytyy käydä soittamassa. Hän palasi pian ja sanoi: ”Ette läpäissyt testiä, hakemuksenne on hylätty.” Asiakkaani oli kysynyt, mihin kysymykseen hän oli vastannut valheellisesti, ja testaaaja vastasi: ”Kysymys oli: Salaatteko mitään tietoa testaaajalta?” Asiakkaani sanoi testaaajalle, että varmasti jokaisella on jotakin pieniä asioita, joita he eivät halua paljastaa työnhakutilanteessa, kuten vaikka: ”Se, kun kymmenvuotiaana valehtelin äidille.” Testaaaja kuitenkin sanoi: ”Me luotamme polygrafiin (valheenpaljastajaan), ja tarkastin asian esimieheltäni (jonka toimisto on kuudensadan mailin päässä). Jokainen, jonka testi osoittaa valehtelevan tämän kysymyksen kohdalla, hylätään. Päätös on lopullinen.” Asiakkaani sanoi minulle: ”En ole koskaan elämässäni tuntenut, että minulta on näin tarkkaan viety kaikki mahdollisuudet vaikuttaa omiin valintoihini. Tunsin itseni täysin voimattomaksi.”

Nykyajan korporativistisessa ja markkinoiden ehdolla toimivassa taloudessa monet ihmiset kokevat samalla tavalla, että heiltä on viety mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Sen on voinut tehdä joku yritysjohtaja, johtokunta tai päällikkö, joka on kaukana ja yksilön vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa. Johdon tekemät uudelleenjärjestelyjä, toiminnan supistamista, tehtaiden sulkeamista, kustannusten leikkaamista ja tuotannon ulkomaille siirtämistä koskevat päätökset johtavat usein työpaikkojen menetykseen tai ainakin aiheuttavat menetyksen uhan. Tällaisten tapahtumien kohdatessa tavallinen työntekijä usein kokee itsensä hylätyksi ja voimattomaksi.

Ihminen, joka arvaamatta siirretään turvallisesti työssä olevien riveistä työttömien joukkoon, tuntee itsensä helposti syrjäytetyksi ja vieraantuneeksi. Sosiaalisen seurauksena yksilölle on sosiaalisesta elämästä ja sen aktiivisesta toiminnasta syrjäytyminen. Psykologiset seuraukset ovat hämmennys, ahdistuneisuus, epäilykset, epävarmuus ja viha.

Postmodernissa yhteiskunnassa sosiaalisesta elämästä syrjäytymistä ja ontologista epävarmuutta lisäävät monet seikat. Siirtolaisuus, talouden jatkuvat muutokset, poliittiset ristiriidat, viestimien välityksellä yhteiskuntaan tuleva arvojen moninaisuus, teknologisten muutosten aiheuttamat riskit, yhteiskunnan muuttuminen teollisesta tiedon tuotannon ja palvelujen yhteiskunnaksi, muutokset sukupuolirooleissa – nämä ja monet muut asiat yhdessä tuottavat ihmiselle mutkikkaan ja vaikeasti ennakoitavan ympäristön, jossa suunnistaa.

Tässä konstruktivistinen ohjaaja voi tulla kuvaan mukaan ja auttaa yksilöä kehittämään elämälleen suunnitelman, joka saa hänet uudestaan tuntemaan itsensä

vastuulliseksi elämästään ja vahvistaa hänen siteitään toisiin ja ympäröivään maailmaan. Ohjausprosessissa noudatettavat konstruktivistiset ideat voivat edistää ja tukea sitä oppimisprosessia, jossa asiakas tulee entistä paremmaksi ja vahvemmaksi oman elämäntarinansa käsikirjoittajaksi. Kirjan toisessa osassa siirrymme näihin aiheisiin. Tämän luvun lopuksi esittelen joitakin syvällisiä ja selkeitä ajatuksia siitä, mihin suuntaan nykyajan yhteiskunta on kehittymässä. Törmäsin näihin ajatuksiin ensimmäisen kerran vuoden 1980 tienoilla. Vaimoni ja minä olimme Aigeian meren saarella tarkoituksena viettää siellä kaksi viikkoa leväten, kävellen ja aurinkoa ottaen. Mukanani oli pieni Karl Jaspersin (1930/1951) kirjoittama kirja *Man in the modern age*. Tutkin sitä tarkkaan melkein koko kahden viikon lomani ajan. Minusta oli hämmästyttävää, että Jaspers oli jo vuonna 1930 osannut kuvata niin tarkasti vuoden 1980 sosiaalisia oloja. Nämä kuvaukset ovat osuvia vielä vuosituhatvuoden vaihteessa. Eksistentiaalisena filosofina Jaspers kirjoitti kielellä, joka on monille vaikeaa. Seuraavissa lauseissa käytän jossain määrin toisenlaista sanastoa, jolla yritän kuvata joitakin hänen kirjastaan saamistani oivalluksista.

Elämme nyt maapallonlaajuudessa massayhteiskunnassa, jota ylläpitävät taloudellinen imperialismi ja koko maailman kattavat viestintäverkot. Kiirehdimme kalkki eteenpäin, emme vain koska haluamme rakentaa itsellemme kunnollisen elämän, vaan usein myös siksi, että pelkäämme jälkeen jäämisen seurauksia. Tällä teknistyneellä elämällä on joitakin etuja, mutta niitä uhkaa jatkuvasti globalisoiva koneisto, joka on aidosti inhimillisen elämän kannalta tuhoava (tai ainakin sen kanssa yhteensopimaton). Elämme turvatonta aikaa, jossa monilta puuttuu hengellinen tai luova identiteetti – koneisto lyö heihin oman leimansa.

Siirtymisemme uudelle vuosisadalle tapahtuu enimmäkseen ilman sellaisia ohjaavia visioita, joita esimerkiksi aikaisempien aikojen kristityillä oli ja joillakin alkuperäiskansoilla edelleen on. Kulttuuriryhminä ja yksilöinä meidän pitää innostua näkemään, että jotakin merkittävää voidaan tehdä sekä sosiaalisesti että yksilötasolla. Yksilötasolla meidän on hyväksyttävä, että elämme sellaisena aikana ja sellaisessa ympäristössä, jossa mentaalista elämästä on tullut yhä tärkeämpää. Ihmisen fyysisen työn merkitys käy yhä vähäisemmäksi mikrosirun merkityksen kasvaessa. Kysymys, jonka ihmiset kohtaavat nykyään kaikkialla kuuluu: ”Miten tulla älykkäämmäksi, miten löytää spirituaalista pohjaa elämälle ja miten käyttää hyväkseen ja edistää luovuutta ja innovatiivisuutta henkisessä elämässä ja tavaramaailmassa?” Maailman väkirikkkaimmat maat, Kiina ja Intia, ovat parhaillaan nousemassa lähes puhtaasti fyysisen työhön perustuvasta järjestelmästä korkeatasoisen tekniikan ja tietokoneiden tasolle.

Jos ihmiset haluavat nykyisessä maailmassa saada edes jonkinlaista otetta omasta elämästään, on äärimmäisen tärkeää rakentaa reflektiivisesti minuutta,

joka on samalla itseohjautuva ja tietoinen niistä siteistä, jotka sitovat oman minuutemme toisiin luotettavasti ja kunnioittavasti. Yksilön on oivallettava, että kaikkien ihmisten on yhä enemmän perustettava toimintansa omaan lahjakkuuteensa, tahtoonsa ja luovuuteensa; ei pelkoon, riistoon eikä toisten vallankäyttöön.

Tämä ei tarkoita individualismin ylistystä vaan sen tunnustamista, että asiantuntijan tiedon hyödyllisyys riippuu kokonaan sen käyttäjän älykkyydestä ja että jäljellä on väistämättä vain vähän toisista riippumattomia tapoja ansaita elantonsa. Elämme maailmassa joka edellyttää yhdessä yrittämistä – kysymys on siitä, miten tässä sosiaalisessa yrityksessä voi elää palkitsevasti ja mielekkäästi. Millainen minuuus voi elää tasapainossa tämän maailman voimien kanssa niin, etteivät ne sitä imaisisi mukaansa tai sysäisi syrjään? Aikamme tärkein haaste ihmiselle on kyetä rakentamaan oma minuutensa tunnollisesti ja vastuullisesti. Oman onnensa nojaan joutuneelle Ihmiselle on usein ainoa mahdollisuus aloittaa alusta yhdessä sellaisten ihmisten kanssa. Joiden kanssa voi muodostaa luotettavan yhteistyösuhteen. Jokainen valinta ja teko. Joka auttaa rakentamaan mielekästä minuutta on siemen. Josta voidaan viljellä uusia mahdollisuuksia ja jopa uudenlaista elämisaailmaa.

Kaukonäköinen Jaspers oivalsi, että ohjaajalla on meidän sosiaalisissa oloissamme kahtalainen tehtävä: Hänen tulee auttaa ihmisiä kehittämään kykyjään ja itseen kohdistuvia asenteita, jotka vahvistavat omaa vastuullisuutta ja konstruktivista toimintaa, ja samalla hänen tulee auttaa selventämään ja luomaan turvallisia suhteita toisiin ihmisiin. Ohjaus kelpaa esimerkiksi lähes kaikille ammattikunnille nykyajan sosiaalisessa elämässä. Se on moderni tapa tukea arvokkaan minuuden rakentamista.

4.

Postmoderni ammatillinen kehitys ja ammatinvalinnaohjaus: mahdollisten tulevaisuuksien konstruoiminen

4.1. JOHDANTO

Tässä luvussa on tarkoitus keskustella lukijoiden kanssa projekteista, joissa uudistetaan ohjausta ja luodaan uusia käsitteitä ja menettelytapoja kuvaamaan ihmisten ammatillista kehitystä ja ammatinvalinnanohjausta niin, että ne vastaisivat varhaisessa postmodernissa vaiheessa elävien ihmisten tarpeita. Vaikka kykyäni kuvitella mielessäni tulevaisuutta ensi vuosisadalle asettaa omat rajoituksensa, esitän tiettyjä väitteitä siitä, miksi käsityksemme ammatillisesta kehityksestä ja ammatinvalinnanohjauksesta tarvitsee uudistamista. Esitän myös joitakin ajatuksia siitä, mihin suuntaan kehitys saattaa kulkea. Tulevaisuuden sosiaalista elämää ja ohjausta koskevien huomautusteni lähtökohta on yleisesti ottaen konstruktivistinen.

Ehkä kriittisin teema tässä luvussa on ohjauksen käsitteellisen uudistamisen tarve, väite siitä, että ohjauksen on lakattava tukeutumasta yksin konkurssin karsineeseen instrumentaaliseen järkeen ja pohjoisamerikkalaiseen psykologiaan. Niiden sijasta on turvattava sosiaalista elämää koskevaan postmoderniin tietoon ja kulttuuriseen tietotaitoon. Väitän lisäksi, että ohjaus on yksi monista sosiaalisista auttamiskäytännöistä, ja että se konstruoidaan intersubjektillisena toimintana, jossa ohjaaja ja asiakas etsivät ratkaisuja yhdessä neuvotellen, konstruoiden ja toisiaan opettaen. Esitän, että nykyajan ohjausta on syytä tarkastella, kuvailla ja tulkita jokapäiväisen kokemuksen ja sosiokulttuurisen elämän osana. Tähän elämään kuuluvat monet eri realiteetit, sumea logiikka ja epämääräisyys. Ohjausta professiona ei palvele se, että uskotellaan sen olevan tieteen harjoittamista (Peavy 1996c). Onko mahdollista, että ammatinvalinnanohjaus voisi luopua vanhentuneesta kahdennenkymmenennen vuosisadan fasadistaan, jonka mukaan se on kvasiterapeuttista, pseudotieteellistä toimintaa, joka kohottaa harjoittajansa asi-

antuntijan asemaan (tieteenharjoittaja-ohjaaja) sen perusteella, mitä hän tietää tutkimuksesta ja teoriasta? Tämä ajattelu tekee asiakkaasta avuttoman astian, joka täytetään asiantuntijan tiedoilla ja ohjausammattilaisten taitavilla interventioilla.

4.2. KYMMENEN KRIITTISTÄ HUOMIOTA SOSIAALISEN ELÄMÄN MUUTOKSISTA 21. VUOSISADAN KYNNYKSELLÄ

1.

On käynyt jo kliseeksi sanoa, että instituutiot ja yhteiskunnat kaikkialla maailmassa ovat muuttumassa tai jo muuttuneet olennaisesti, kun niistä on tullut globaaleja, jälkiteollisia ja markkinavetoisia hyödykkeiden yhteiskuntia. Kaikilla sosiaalisen rakenteen muutoksilla on suoria ja merkittäviä vaikutuksia yksittäisten ihmisten elämään – aivan kuten myös yksilöiden kumulatiiviset päätökset vaikuttavat sosiaalisiin rakenteisiin. Tästä syystä ohjaajien pitäisi tarkastella jokaista ihmisyyksilön huolenaihetta yleisenä, yhteiskunnallisena, asiana ja jokaisesta yleisestä, yhteiskunnallista kysymystä asiana, joka voi aiheuttaa huolta ainakin joillekin yksittäisille ihmisille. Siten on tarpeellista kehittää ohjauksen sosiologiaa täydentämään ammatinvalinnanohjauksen ja ammatillisen kehityksen teorioiden psykologista puolta. Voidaanko ohjaus nähdä enemmän jokapäiväiseen elämään kuuluvana sosiaalisena ilmiönä ja vähemmän osana individualistista psykologiaa?

2.

Vaikka voi olla vaikeaa (tai mahdotonta) selittää tyydyttävästi miksi asiat eivät ole niin kuin ennen, on erittäin tärkeää oivaltaa, että kaikki nykypäivän makromuutokset vaikuttavat suoraan ja merkittävästi yksittäisten ihmisten jokapäiväiseen elämään (Giddens 1991). Vaikutukset voivat olla suurelta osin näkymättömiä tai vaikeasti havaittavia, mutta ne ovat kuitenkin todellisia, ja ne voivat joko estää ihmisten toimintaa heidän päivittäisessä sosiaalisessa elämässään tai tarjota heille uusia mahdollisuuksia.

3.

Makron vaikutukset mikroon, suurten sosiaalisten muutosten vaikutukset ihmisyyksilöiden jokapäiväiseen elämään ovat toisille sattumanvaraisia ja toisille haitallisia. Ne ovat lisäksi usein aivan ennakoimattomia ja aiheuttavat epävarmuutta ihmisten elämään. Samat makromuutokset vaikuttavat eri tavoin eri ihmisten elämään riippuen pitkälti heidän sosiaalisesta asemastaan. Esimerkiksi työttömäksi joutumisella voi olla tuhoisat vaikutukset yhdelle, mutta toiselle se voi merkitä tilaisuutta palkitsevampaan työhön vaihtamiseen.

4.

Jälkitekollinen työelämä ja sosiaalinen elämä yleisemminkin on epävarmempaa, ennustamattomampaa ja vaihtelevampaa kuin useimpien ihmisten päivittäinen elämä oli 1900-luvun teollisena aikana. Kysymys ei ole niinkään siitä, että nyt tapahtuu enemmän muutoksia, vaan siitä, että nykyään tapahtuu useammanlaisia muutoksia, ja niitä tapahtuu nopeammin ja tiheämmin. Tulevalla vuosisadalla elämme monivalintaelämää, jossa kukaan ei ole todella ja pysyvästi asiantuntija – kaikkien työ, terveys ja perhe-elämä on uhattuna. Meidän on kuitenkin opittava suunnistamaan ennustamattomissa oloissa toimiessamme valintojamme mukaan. Osittain ohjauksen ammattilaisten tehtävä on auttaa ihmisiä tässä suunnistuksessa. On syytä muistaa, että jotkut, varsinkin syrjäytyneet ihmiset kohtaavat pääasiassa huonoja vaihtoehtoja etsiessään itselleen sosiaalisessa elämässä sellaista sijaa, joka mahdollistaisi hyvän elämän. Ei kognitiivis-behaviorististen ohjausmallien sosiaalinen insinöörityö eivätkä humanististen ja transpersoonallisten ohjausmallien romanttiset ja pitkälti utopistiset visiot tarjoa kovin hyvää opaskarttaa postmodernin maailman epävarmoissa ja kartoittamattomissa oloissa.

5.

Instituutioiden ja yhtiöiden taloudellisen selviämisen kannalta välttämättömiksi katsotut johtamisen ja taloudellisen toiminnan muutokset voivat vähentää yksittäisten työntekijöiden mahdollisuutta osallistua sosiaaliseen elämään, tai jopa estää sen täysin. Esimerkiksi palkansaaja, joka kykenee huolehtimaan itsestään ja lähimmäisistään taloudellisesti, voi yhtäkkiä syöksyä köyhyyteen tai ainakin sen partaalle. Tällaisen henkilön ja hänestä taloudellisesti riippuvien henkilöiden mahdollisuudet sosiaaliseen elämään osallistumiseen voivat ehtyä nopeasti. Useimmat tekijät, jotka johtavat siihen, että ihmisen asema romahtaa ja että sosiaaliseen elämään osallistuminen käy hankalaksi ovat sellaisia, joihin hän itse ei voi vaikuttaa. Koskaan ennen eivät miljoonat ihmiset ole joutuneet kohtaamaan maailmanlaajuisia talouden epävarmuutta ja tuhoavuutta. Uudenlaisten ohjausmallien tärkeimpiin tavoitteisiin pitäisi kuulua ihmisten auttaminen mielekkäässä sosiaaliseen elämään osallistumisessa. Asia voidaan sanoa toisin niin, että ammatinvalinnanohjaajan työhön kuuluu auttaa ihmisiä löytämään keinoja päästä eroon syrjäytyneisyydestä.

6.

1900-luvun lähetessä loppuaan useimmissa yhteiskunnissa tavoitellaan rationaliteettia, jossa sosiaaliseen elämään sovelletaan yhä enemmän tehokkuuden, määrien, laskelmien, ennustettavuuden ja kontrolloitavuuden kaltaisia arvoja. Ritzer (1992) kutsuu tällaisen rationaliteetin tunkeutumista ihmisten henkilökohtaisen elämän alueelle yhteiskunnan mcdonaldisaatioksi. Uudella vuosisadalla koh-

taamme mikrosirun mahdollistaman tiedon, rahan ja vallan salamannopean siirtämisen aiheuttamaan hämmennyksen. Samanaikaisesti meihin vaikuttavat vielä viimeiset jäänteet ns. tieteellisestä liikkeenjohdosta, joka alkoi Frederic Taylorin (1947) työntekijöiden ajankäyttöön ja liikkeisiin kohdistuneista tutkimuksista. Pikaruokaa tarjoavat ravintolat symboloivat kulttia, jonka ihanteena on konemainen tehokkuus. Konekultin arvoihin liittyy myös suuryritysten ja mainonnan dominoiman median vaatimus, että kaikkien pitää olla näennäisen onnellisia, että kaikilla on hyvä päivä – vaikka tähän pääseminen edellyttäisi rauhoittavien lääkkeiden käyttämistä. Tähän yhteiskunnan rationalisointiin tähtäävät henkilöt ovat säilyttäneet modernistisen edistysuskonsa, jota George Orwell (1937/1958) niin hyvin kuvaa kirjassaan *The road to wigan pier*

Silloin tehdään koneilla kaikki se työ mikä nyt tehdään käsin; puuta tai kiveä tehdään kumista, lasista tai teräksestä; ei ole epäjärjestyä, ei joutilaisuutta, ei erämaita, ei villieläimiä, ei rikkaruohoja, ei sairautta, ei köyhyyttä, ei tuskaa – ja niin edelleen – on ennen kaikkea järjestyksen maailma, tehokas maailma (s. 189).

Joillakin rationaalisuuden ja talouden hyveiden hallitsemassa maailmassa elävillä ihmisillä on kahdella tavalla hankala tilanne. Toisaalta he eivät voi vaikuttaa elämänsä ennustamattomuuteen ja kontrolloimattomuuteen, toisaalta he ovat jummissa konearvoja korostavassa maailmassa, jossa elämän odotetaan käyvän yhä paremmaksi. Monien syrjäytyneiden ja vähäosaisten ihmisten maailmassa näin ei yksinkertaisesti kuitenkaan käy. Mukavuus toisten mieliksi (Reisman 1950) ja onnellinen tietoisuus (Marcuse 1964) tekevät aidon autonomian ja vastarinnan ongelmalliseksi, koska ”jäljittelyyn perustuvassa yhteiskunnassa ei voi närkästyä sille, mikä on mukavaa ja onnellista” (Mestovik 1997).

Voiko ammatinvalinnanohjaus ja ammatillisen kehityksen tutkimus sanoutua irti taylorismin, behaviorismin ja teollisten arvojen ajan dehumanisoivista ja ihmistä halventavista vaikutuksista? Tehdas, koulu ja ohjauspalvelut on liian usein suunniteltu toimimaan aivan liiaksi tehokkuuden rationaalisen mallin mukaan. Mikä sija on moraalisisella arvioinnilla, yhteistyöllä yhteisen hyvän puolesta ja toisten kunnioittamisella pelkästään siksi, että he ovat ihmisiä?

7.

On huomattava, että nykyinen sosiaalinen elämä on todella omiaan tuottamaan joillekin hyvää elämää, joka käy yhä paremmaksi. Toisille se tuottaa myös *syrjäytymistä, yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä ja erilaisuuden kokemusta*. Nykyajan instituutiot tarjoavat mahdollisuuden valintojen tekoon ja emansipoitumiseen, mutta samanaikaisesti ne luovat mekanismeja minuuden vaimentamiseen pi-

kemminkin kuin itsensä toteuttamiseen (Giddens 1991). Ehkä ohjaajien pitäisi hylätä romanttinen ja saavuttamaton itsensä toteuttamisen tavoite ja pitää sen sijaan mottonaan ihmisten ja kansalaisten syrjäytymisen vastaista taistelua.

8.

Voiko rationaalisen konekultin kaikkialle kurkottavia arvoja yleensä päästä pakoon? Onko mahdollista paeta monien kokemaa syrjäytymistä ja sosiaalisesta elämästä eristetyksi joutumista? Onko mahdollista vastustaa sitä aitojen tunteiden kohtaamista karttelevaa puhetyyliä, johon kuuluu sellaisia sanontoja kuin hymyä huuleen, hyvin menee tai pidä hauskaa, vaikka ihmisellä on ilmiselvästi hyvä syy olla näreissään ja vastahakoinen? Vai onko niin, että teeskentelyllä korvataan sellaisia pakoreittejä ulkopuolisuudesta ja syrjäytyneisyydestä, jotka ovat instituutioiden valitsemia? Onko erilaisten tietokonepohjaisten ohjausjärjestelmien mukanaan tuoma ammatinvalinnanohjauksen teknistyminen vain uusi tapa muuttaa aitoa ohjausta entistä konemaisemmaksi? Onko ammatinvalinnanohjaus jotain muuta kuin vain nopea tapa päästä käsiksi suureen määrään ns. tietoa? Entä moraalinen ja eksistentiaalinen oman kohtalon ja omien valintojen pohdinta?

9.

Yksilön elämää ei voi nykyään ajatellakaan erillään instituutioista. Itse asiassa ihmisen koko elämä kulkee monien institutionaalisten kontekstien kautta. Ihmisen minuus on välttämättä yhä enemmän reflektiivisesti organisoitu projekti. Jokainen ihminen on yhä enemmän omillaan konstruoidessaan omaa henkilökohtaista identiteettiään ja minuuttaan ja suunnistaessaan instituutioiden maailmassa. Olemme sitä, mitä itsestämme teemme. Tietenkään kukaan ei voi täysin vapaasti tehdä mitä haluaa – ympäristö asettaa meille monia rajoituksia ja vaikuttaa meihin monin tavoin. Silti lopulta me tuotamme itse itsemme. Perinteisten ihmistä muovaavien voimien (klaani, perhe, kirkko, asuinyhteisö) merkitys vähenee kaiken aikaa. Tilalle tulee elektronisesti välittyviä voimia. Kun ihminen rakentaa minuuttaan projektina, hänen tehtävänään on mm. elämän suunnittelu, riskin ottaminen ja kokeileminen, oman elämänhallinnan lisääminen, tulevaisuuden rakentaminen mielikuvien pohjalta, syrjäytymisen vastustaminen ja tuen hankkiminen. Eivätkö nämä asiat vaikuta ohjauksen tulevaisuuteen?

10.

Missä ja keitä me nyt olemme? Olemmeko pelkkiä nappuloita, vai teemmekö todellisina ihmisinä aitoja valintoja, jotka antavat meille kohtalaisen autonomian? Kysymmekö neuvoa asiantuntijoilta? Yksikään heistä ei osannut ennustaa Berliinin muurin purkamista eikä Neuvostoliiton nopeaa hajoamista. Entä Aasian

talouksien villiä nousua vuosina 1995–1997 ja niiden joutumista kriisiin vuoden 1997 lopulla? Osasivatko ekonomistit yleisesti ennustaa sitä? Entä Meksikon peson romahdusta? Kuka osasi ennustaa AIDSia? Asiantuntijoiden lisääntyminen johtaa yhä kapeampaan erikoistumiseen lääketieteessä, psykologiassa ja luonnontieteissä. Kuitenkin kaikki nämä asiantuntijat ovat maallikoita melkein kaikissa sosiaalisen elämän asioissa. Sosiaalisessa elämässä suunnistamme kulttuuristen hypoteesiemme ja parhaan arvauksen psykologian avulla. Käytännön ongelmia ratkomme toimimalla *bricoleureina*: hankimme saatavilla olevan tiedon (kulttuurisen tiedon) ja keksimme ratkaisuja. Eikö ohjauksessa pitäisi olla kysymys juuri tästä eikä ihmisten sijoittelemisesta järjestelmän tarpeita palveleviin diagnoosikategorioihin, jotka eivät juuri auta kyseistä ihmistä? Eikö ammatinvalinnanohjaus olekin enemmän *bricolage* kuin muodollisten teorioiden ja abstraktin päättelyn tukemaa asiantuntijan strategista toimintaa?

Jean Baudrillard (1986) väittää, että Yhdysvalloista voi oppia tietämään paljon enemmän ajamalla pitkin sen valtateitä kuin käymällä kaikissa maan yhteiskuntatieteellisissä tutkimuslaitoksissa. Tätä hävytöntä väitettä asiantuntijoiden asemasta postmodernissa yhteiskunnassa ei voi empiirisesti tutkimalla osoittaa todeksi tai epätodeksi. Se muistuttaa Dostojevskin päähenkilöä teoksessa *Kirjeitä kellarista*, joka kuvailee ihmisiä pianon koskettimina ja ovenpönkinä. Nämä ovat aikaisempia versioita, nykyisin puhuttaisiin esimerkiksi ison koneiston rattaista. Baudrillardin ja Dostojevskin tapa kuvata yhteiskuntaa ja sen jäseniä näyttää versovan vapaana säilymisen halusta, tai halusta olla suostumatta määrittelyihin tai luokitteluihin. Tällaiset määrittelyt ovat ärsyttäviä ja hämmentäviä, ja kuitenkin ne osoittavat meille sen, että ennustamatonta ei voi ennustaa. Postmoderni maailma on ehkä lähinnä vain juurettomien, satunnaisten, tulevien ja menevien fiktioiden kollaasi. Ainakin se osoittaa meille, että nykyinen sosiaalinen elämä on kaoottista ja järjestäytymätöntä vaikka markkinoiden ja modernisuuden deterministiset voimat luovat illuusiota rationaalisesta kurinalaisuudesta, edistyksestä ja tehokkuudesta.

Uudenlaisessa ohjauksessa voidaan hyvinkin keksiä hyviä keinoja auttaa ihmisiä hallitsemaan omaa elämäänsä ainakin niin, etteivät he olisi enää ulkoisten voimien avuttomia uhreja. Tämä onkin ehkä ohjauksen uudistamisen tärkein perustelu. Uudella tavalla toimivat ohjaajat voivat myös keksiä tapoja auttaa ihmisiä luomaan itselleen toimivia ratkaisuja päivittäisen elämän ja ihmissuhteiden ongelmiin. Ammatillisen kehityksen aikansa eläneet teoriat ja ammatinvalinnanohjauksen vanhentuneet strategiat keskittyvät tulevaisuuden ennustamiseen. Kuitenkin meillä on yhä enemmän syytä uskoa, että tulevaisuudet ovat yhä vähemmän ennustettavissa, puhuttiinpa uraihmisistä tai tavallisista työläisistä. Voitaisiinko ohjaus uudistaa siten, että se auttaisi ihmisiä kartoittamaan mahdollisia

tulevaisuuksia, jopa keksimään uusia tulevaisuuksia epävarmuuden ja nopeiden sosiaalisten muutosten oloissa?

4.3. YHTEENVETOA

Kun katsomme kristallipallosta nykyajan ja tulevaisuuden postmodernia kehitystä, voimme nähdä ammatinvalinnanohjausta ja ammatillista kehitystä koskevia teorioita, jotka ovat varsin erilaisia kuin päätymässä olevalla vuosisadalla vallinneet. Monissa yhteiskunnissa tapahtuva perinteiden murtuminen ja globaalin talouden muutokset vaikuttavat yksittäisten ihmisten elämään niin, että ihmisyksilö on paljon entistä enemmän omillaan oleva projekti. Myös epävarmuus, sattumanvaraisuus ja ennustamattomuus saattavat koko elinikäisen uran tai lineaarisen ammatillisen kehityksen käsitteen kyseenalaiseksi. Ohjaajat eivät enää voi tuottaa asiakkailleen selkeästi etenevää pitkän tähtäyksen urasuunnitelmaa, jossa ihminen etenee koulutusasteelta toiselle ja jossa tuloksena lopulta on selvästi ennustettava ja pysyvä työllistyminen. Lukuisat teollisena aikana laaditut ammatillisen kehityksen teorit ovat käyneet hyödyttömiksi. Ohjaajat tarvitsevat uusia ideoita ohjaamaan työtään, jotta he voisivat auttaa ihmisiä, joiden elämä on epävarmempaa ja sattumanvaraisempaa, ja jotka kohtaavat jatkuvia muutoksia sosiaalisessa elämässään. Ehkä on paras ajatella, että ainoa jäljellä oleva ura on ihmisen elämä. Nähdäkseni monet ohjausteorit ovat tulosta lähinnä norsunluutorneissa asustavien akateemikkojen työstä, ja ne pitäisi korvata pikemminkin elämän kuin uran tai ammatinvalinnan suunnittelua korostavalla ohjauskäsityksellä. Tämä tarkoittaa ohjausmalleja, joiden keskeisenä käsitteenä on dynaaminen sosiaalisen elämän muutos ja henkilökohtaisesti merkityksellisten projektien konstruointi ja muut toiminnot, joiden avulla ihmiset pyristelevät eroon syrjäytyneisyydestä ja muodostavat joustavia, mutta vakaita identiteettejä postmodernissa sosiaalisessa elämässä.

4.4. KYMMENEN KRIITTISTÄ HUOMIOTA AMMATINVALINNAN-OHJAUKSEN JA AMMATILLISEN KEHITYKSEN TEORIOIDEN MUUTOKSESTA

1.

Epävarmoissa ja muuttuvissa oloissa elävän yksilön on opittava hallitsemaan omaa elämäänsä. Jos ihminen ei tähän kykene, joku muu hallitsee sitä kyllä. Meidän kaikkien on nähtävä itsemme reflektiivisesti organisoituna projektina (Giddens 1991). Minuus projektina (elämän suunnittelu) muotoutuu koherenttien,

jatkuvasti tarkistettavien, omaelämäkerrallisten tarinoiden konstruoinen ja ylläpitämisen kautta. Rakennamme itseämme monien vaihtoehtojen maailmassa, jossa sattuma ja riski ovat keskeisiä piirteitä (Beck 1986/ 1992).

2.

Jos ohjaus haluaa olla uudella vuosisadalla ihmisten elämän muodostumisen kannalta relevanttia, sen on oltava valmis muuttumaan. Sen on oltava valmis luomaan nahkansa kuin käärme, vaikka se tarkoittaisi, että se sokaistuu, potee epävarmuutta ja etsii suuntaansa jonkin aikaa. Toimintana ohjauksen juuret ovat raamatullisessa ajassa. Ammattimaisena toimintana se on tuskin puolta vuosisataa vanhempi. Se tuli professionaalisesti täysi-ikäiseksi teollisena aikana ja kehittyi eräänlaisena taylorismin sovelluksena. Viime aikoina kirjanpitäjien ja ekonomistien vaikutus ohjaukseen on ollut tuntuva, ja niin siltä edellytetään lisää tehokkuutta ja näyttöä vaikuttavuudesta, lisää erikoistumista ja lisää tieteellistä statusta. Nämä vaatimukset johtuvat instituutioiden tarpeista, maailmanlaajuisista markkinoista ja markkinoilla tapahtuvasta kilpailusta, ja niillä on hyvin vähän tekemistä hyvän ohjauksen kanssa. Hyvä ohjaus on *inhimillistä*, ei taloudellista toimintaa. Hyvä ohjaus on eri instituutioissa edelleen sitä toimintaa, jossa ihmiset voivat keskustella kasvoista kasvoihin ja ratkoa ongelmia. Tarkoituksena on olla *yksilön palveluksessa*. Ohjaus on yhteinen moraalinen tila, jossa voidaan turvallisesti ja suhteellisen yksityisesti tuoda esiin epäilyksiä, huolia, suunnitelmia, salaisuuksia, toiveita ja pelkoja ja rakentaa suunnitelmia ja minuutta. Inhimillinen kohtaaminen on ohjauksessa keskeistä, ei prosessien mahdollisimman suuri tehokkuus.

3.

Uudistetulle ohjaukselle on olennaista, että se on *moraalista toimintaa*. Kuten Rorty (1982) toteaa, meidän velvollisuutemme on kuunnella tarinoita joita ihmiset meille kertovat – ei siksi että vain he voivat tietää mitä tarkoittavat, vaan siksi että *he ovat ihmisiä kuten mekin*. Vaikka sosiaalisesta elämästä on tullut yhä teknisempää ja byrokratisoituneempaa, ja kun instituutioiden vaikutus on lisääntynyt, ohjaus on edelleen se toiminta, joka voi pitää huolta yksilöistä ja auttaa heitä vaikeuksissa. Kuitenkin ohjaus on antautunut instituutioiden palvelukseen, ja siten se on vaarassa käydä yksittäisen ihmisen kannalta hyödyttömäksi. Ohjaus ei varmaankaan voi olla täysin piittaamatta instituutioiden johdon vaatimuksista, mutta kuitenkin on mahdollista neuvotella ohjauksen ja johdon välille terveempi suhde. Ennen sitä ohjaus on kuitenkin uudistettava, jotta siitä tulisi ihmisten ja heidän elämänsä kannalta mielekästä ja hyödyllistä, sellaista, että se ottaa huomioon ihmisten sosiaalisen tilanteen ja heidän jokapäiväiset kokemuksensa.

4.

Ihmiset elävät elämänsä samaan tapaan kuin tarinoita kirjoitetaan. Niinpä tarinoilla on hyvin tärkeä, jopa määräävä vaikutus ihmisten elämään ja yhteiskuntaan. Tarinat ja niiden kertomiseen käytetyt kielelliset välineet eivät ainoastaan edusta yksilön kokemuksta, ne myös luovat henkilökohtaista todellisuutta ja ovat osa kulttuurissa selviämiseen tarvittavia muuntavia prosesseja. Ohjauksen täytyy alkaa käyttää hyödykseen sellaisten alojen kuin kulttuurien tutkimuksen ja kirjallisuusteorian antia ja tulla vähemmän riippuvaiseksi tieteellisen psykologian vankilasta. Lyotardin (1979/1986) metafora maailmasta tekstinä kuvaa ihmisten elämää paremmin kuin tieteellisen psykologian suosimat metaforat, joissa elämää kuvataan pelkästään käyttäytymismuotojen järjestelmänä tai kognition ja käyttäytymismuotojen järjestelminä. Jopa tieteenharjoitus voidaan nähdä eräänlaisena keskusteluna ja tieteellisillä teksteillä on näissä keskusteluissa äänen asema (Okeshott 1959/1991).

5.

Jotta ihmisen toimintaa voisi ymmärtää, on aina otettava huomioon merkitys, tarkoitus, aikomukset ja asioiden järki. Aivan kuten ihmisten toiminnan ymmärtäminen ei ole mahdollista ymmärtämättä hänen intentioitaan eli aikomuksiaan, emme voi ymmärtää näitä intentioita, jos jätämme niiden kontekstin huomioon ottamatta (Schutz 1973). Ammatillisen kehityksen ja ammatinvalinnanohjauksen mallien on pystyttävä sisällyttämään itseensä henkilökohtaiset merkitykset, tarkoitukset ja aikomukset ja kiinnittää päähuomionsa käyttäytymisen sijasta minuutta rakentaviin merkityksellisiin toimintoihin. Kysymys kuuluu: Voivatko amerikkalaistyylisiin ohjauksen ja ammatillisen kehityksen oppeihin sosiaalistetut ohjaajat ja ohjaajien kouluttajat irrottautua tästä ylipsykologisoidusta suuntautumisesta ja rakentaa uusia malleja, jotka ottavat kulttuuriset asiat ja nykyajan sosiaalisen elämän huomioon?

6.

Kun korvaamme käyttäytymisen käsitteen toiminnan käsitteellä, vastuu toiminnasta lankeaa selvästi toimijalle. Samalla liitymme kolmeen tärkeään ajattelun traditioon, jotka voivat olla hyödyksi tulevan vuosisadan ohjausta rakennettaessa.

Ensimmäinen niistä on Paul Ricoeurin (1981) kehittämä kirjallisuuden teoria (hermeneutiikka). Ricoeurin mukaan merkityksellistä toimintaa voidaan pitää tekstinä ja päin vastoin. Mielekkäällä toiminnalla on kolme tekstin tärkeää piirrettä. Ensinnäkin kuka vain voi tarkastella sitä, kun se julkistetaan pukemalla se sanoiksi, ja siten se ei enää ole pelkästään yksilön subjektiivinen asia. Toiseksi merkityksellisellä toiminnalla on vaikutusta välitöntä tapahtumiskontekstiaan laajemmalti. Kolmanneksi merkityksellistä toimintaa voidaan lukea kuin kirjaa.

Tämä laajentaa tulkinnan teoriaa yhteiskuntatieteiden ja ohjauksen kaltaisten käytännön toimintojen alueelle.

Fenomenologia on toinen tärkeä traditio, joka tulee mielekkään toiminnan kautta ohjauksen kannalta tärkeäksi. Sen ovat yhteiskuntatieteisiin tuoneet Alfred Schutz (1973) ja hänen oppilaansa Peter Berger ja Thomas Luckman (1966). Fenomenologia avaa oven suoran, eletyn ja reflektoidun kokemuksen tutkimiselle. Kyky kuvata ja tulkita elettyä kokemusta on ohjausprosessin ydintä.

Kolmas tärkeä traditio on sosiokulttuurinen näkökulma ihmisten ja heidän toimintansa ymmärtämiseen. Tämä poikkitieteellinen lähestymistapa yhdistää monia tutkimussuuntauksia löyhäksi kudokseksi. Näitä suuntauksia ovat Leontjevin (1981) kaltaisten venäläisten teoreetikkojen kehittämä toiminnan psykologia, amerikkalaisen sosiologin ja pragmaatikon, G.H. Meadin (1934) kehittämä sosiologisoitu psykologia, symbolinen interaktionismi (Howard Becker 1970, Norman Denzin 1989), etnometodologia (Harold Garfinkel 1976, Harvey Sacks 1992), ja oppi narratiivista (Jerome Bruner 1990, Donald Polkinghorne 1987) ja äänistä (Mihail Bahtin 1981). Näille eri tutkijoille on yhteistä käsitys siitä, että ihmisen toiminta syntyy kulttuurisissa, sosiaalisissa ja kommunikatiivisissa (kielellisissä) prosesseissa. Ihmiset tuottavat elämänsä kontekstualisoitujen ja henkilökohtaisesti merkityksellisten tekojensa kautta. Voivatko ohjaus ja urateoreetikot siirtyä ajattelussaan tähän suuntaan?

7.

Ihmisen toiminnan tarkasteleminen narratiivisena rakenteena, joka ilmenee ääninä ja perustuu tekstinä ilmenevän toimijan toimintaan, edellyttää ennustamattomuutta. Macintyren (1981/1990) mukaan tätä ei pitäisi pitää puutteena vaan etuna, sillä konstruktivisen, narratiivisen lähestymistavan tarjoamat tavat selittää asioita soveltuvat täydellisesti sellaisiin ilmiöihin, joita ne pyrkivät selittämään. Ennen kaikkea ennustamattomuus ei tarkoita *selittämättömyyttä*. Ihmiset kykenevät *selittämään* toimintaansa. Jokaiseen elämään liittyvät päämäärät – päämäärät, jotka luodaan elämän edetessä. Tärkeintä päämääräsuuntautuneessa elämässä ei ole niinkään tavoitteiden saavuttaminen vaan niiden muotoileminen aina uudelleen. Ihmisten elämät eivät ole alusta asti määrättyjä, eivätkä ne tottele muiden antamia ohjeita tai suuntaudu muiden määrittelemiін tavoitteisiin. Macintyre kutsuu eletyn elämän kehämäistä teleologiaa *narratiiviseksi etsinnäksi*. Elämä on etsintää siinä mielessä, että siinä luodaan uusia päämääriä elämän kuluessa, ei siinä merkityksessä, että siinä etsittäisiin ennakolta määriteltyjä tavoitteita.

Jerome Brunerin mukaan kyky neuvotella jatkuvasti merkityksistä kielen välityksellä on yksi hienoimpia tuloksia ihmisen kehityksestä. Empiirisessä tieteessä ilmiöitä voidaan selittää niin, että havaitaan tietyn tapahtuman olevan jonkin

yleisen lain ilmentymää tai kuuluvan tiettyyn, selkeään kategoriaan. Narratiivinen tietäminen on erilaista, siinä ilmiöitä selitetään ihmisten projektien avulla. Narratiivit tuovat esille selityksen, mutta eivät demonstroisi sitä luonnontieteellisessä mielessä. Rakenteeltaan todellisuuteen perustuvat ja fiktiiviset tarinat ovat samanlaisia. Kummankin hyödyllisyys riippuu tilanteesta, se on neuvottelukysymys. Epävarmuus, estetiikka, politiikka ja vakuuttavuus ovat kaikki merkityksellisiä tekijöitä, kun puhutaan narratiivien arvosta. Huomaamme kuitenkin, että jokapäiväisessä elämässä ihmiset ovat keskenään vuorovaikutuksessa suurelta osin juuri tarinoiden vaihtamisen avulla. Miten voimme siirtää ohjauksen huomion pois käyttäytymisestä ja rationalistisesta ajattelusta ja suunnata sitä enemmän teksteihin, ääniin, tarinoihin, narratiiveihin ja henkilökohtaisiin merkityksiin?

Meidän on ehkä tarpeen hahmottaa empatian käsite uudella tavalla, samoin keskinäisen ymmärtämisen tavoite, josta on tullut kaiken ohjauksen *sine qua non*. Ajatellen Bahtinin (1984) huomiota jatkuvasta dialogista voi esimerkiksi nähdä yhä enemmän perusteita epäillä empatian riittävyttä. Oivaltava kommunikaatio voi olla enemmän kiinni tietyn välimatkan tai aukon säilymisestä puhujien välillä kuin siitä, että pyrittäisiin saavuttamaan molempinpuolista ymmärtämistä. Ymmärtääkö kaksi ihmistä – ohjaaja ja ohjattava – koskaan toisiaan täydellisesti? Ei. Itse asiassa heidän keskustelunsa hyödyllisyys riippuu paljon erojen huomaamisesta. Hyvässä kommunikaatiossa ei teeskennellä, että puhujat sopisivat jotenkin täydellisesti yhteen, vaan siinä kunnioitetaan rajoja ja selvennetään näkemysten eroja ja yhtäläisyyksiä. Näin keskustelusta tulee bahtinilaisittain neuvottelu tai sosiaalisen todellisuuden konstruimisprosessi, jossa kumpikaan osapuoli ei koskaan tarkalleen tiedä, mitä toinen tarkoittaa. Empatia täytyy ymmärtää uudella tavalla, se koostuu ainakin neljänlaisista elementeistä. Yksi niistä on vastavuoroisen ymmärtämisen eli eräänlaisen emotionaalisen tietämisen tavoittelu. Aivan yhtä tärkeää on kuitenkin se, että on pyrittävä ilmaisemaan näkökohtien eroavuuksia. Kolmanneksi empatiassa on kysymys siitä, että hyväksymme toisemme ihmisinä niin, että näemme toisemme ja kuuntelemme toisiamme liiaksi tunkeilematta. Neljänneksi empatia vaatii harjoittajaltaan kykyä reflektiivisyyteen, siihen että hän pystyy tarkastelemaan itseään ja psyykkisiä prosessejaan. Jos empatia määritellään uudelleen tähän tapaan, se pelastuu siitä välineen asemasta, johon kognitiivinen behaviorismi on sen saattanut tuodessaan empatian ohjaukseen yhtenä taitona monien muiden joukossa.

Tällaisesta sosiaalisen konstruoinnin näkökulmasta ohjauskeskustelussa ja ammatillisessa kehityksessä on kysymys ennen kaikkea ideoiden kehittelemisestä. Ideoita kehitellään kielellisessä ympäristössä, jossa ohjauskeskustelut ja yleensä elämän suunnittelua koskevat keskustelut tapahtuvat. Tämä näkökulma muistuttaa läheisesti Vygotskin näkemystä. Sen mukaan ihminen konstruoi jatkuvasti ympäristöjään ja näiden edustusta mielessään osallistumalla erilaisiin toimintoi-

hin. Vygotskin postuloima reflektiivinen, aktiivinen sosiaalinen konstruimisprosessi liittyy yhtä paljon siihen, miten yksilö muovaa todellisuutta kuin todellisuuden havaitsemiseen (Wertsch 1985). Jos ohjaus ja ammatillisen kehityksen teorit ottavat nämä näkemykset vakavasti ja niistä tulee osa ohjaajien ajattelua, ohjauksesta tulee esteettisesti tasapainoista ja kulttuurisesti herkkää toimintaa, joka ei korosta olevansa tieteellisen, behavioristisen psykologisen asiantuntemuksen soveltamista.

8.

Kutakin historiallista tapahtumaa voidaan pyrkiä selittämään rajattomalla määrällä tarinoita ja niiden lukemattomilla versioilla. Ei ole mahdollista julistaa joidenkin kriteerien avulla, että joku versio on oikeampi tai parempi kuin jotkut tai kaikki muut versiot. Versioiden arvioimiseksi ei ole muuta keinoa kuin neuvottelu. Kun työskennellään narratiivien ja tarinoiden kanssa, virhettä ja epävarmuutta ei voida eliminoida turvautumalla matemaattisiin analyyseihin tai kriteereihin. Sen sijaan on turvaututtava neuvotteluun, joka on itsessään riippuvainen kontekstista. Neuvottelussa voidaan tavoitella yhteistä näkemystä tai konsensusta käyttämällä järkiperusteita, erilaisia todisteita, arvoarvostelmia sekä vetoamalla uskomuksiin ja asioiden ajalliseen järjestykseen. Tällöin voidaan erottaa tiettyjä vaikutussuhteita ja havaita yhteyksiä, mutta narratiivinen tietäminen jättää lopulta vaikutussuhteiden ja yhteyksien tarkan luonteen avoimeksi. Lopullista varmuutta ei voi saavuttaa; vaikutussuhteista voidaan tehdä päätelmiä, mutta niitä ei voida todistaa pitävästi. Narratiivinen tietäminen voi saattaa ohjaajat kosketuksiin todellisen, eletyn elämän kanssa, ei laskelmoidun, teoreettisen elämän kanssa. Eikö ohjaus oikeastaan ole *bricolage*, jossa käytetään parhaan arvauksen strategiaa, pikemminkin kuin käyttäytymistä koskevaa kvasitiedettä?

9.

Ohjauksen harjoittajalla tulisi olla sosiologista pätevyyttä (Lemert 1997). Se auttaa ohjaajaa näkemään, että henkilökohtaisella ongelmalla on melkein aina yhteiskunnallinen kääntöpuolensa. Ongelmat eivät pesi yksilöiden päässä, vaan ne majailevat niissä suhdeverkoissa, joita kutsutaan yleisesti sosiaalisiksi elämäksi tai laajemmin kulttuuriksi ja yhteiskunnaksi. Uudistettu ohjauskäytäntö voi auttaa ihmisiä huomaamaan, että ongelmat voidaan yleensä tunnistaa ja ratkaista parhaiten silloin, kun ne nähdään osana tarinoiden tai tekstien vuoropuheluna ilmevää olemassaolon verkostoa eikä yksilön päässä majailevina kokonaisuuksina.

10.

Ohjaus on luonteeltaan kulttuurikeskeistä toimintaa. Ihmiset hakevat ohjaajalta apua, kun sosiaaliset käytännöt hämmentävät heitä, estävät heidän toimintaansa

tai loukkaavat heitä. Perimmiltään he haluavat apua löytääkseen vastauksen kysymykseen: ”Mitä täällä oikein tapahtuu?” Tässä tapahtuminen viittaa sosiaaliin asioihin (tapoihin, prosesseihin, rakenteisiin, suhteisiin) ja täällä siihen tilanteen kokonaisuuteen, jossa he elävät, heidän kontekstiinsa, tai heidän sosiaaliseen paikkaansa, jotka kaikki määrittyvät kulttuurisesti. Individualistinen, behavioristinen psykologia on dominoinut ohjausta viimeiset viisikymmentä vuotta. Ohjaus on kulttuurikeskeistä, ja se on aivan määrätynlaista sosiaalista toimintaa, jolla on oma pätevyysalueensa. Psykologisella tiedolla, kuten muillakin tieteenaloilla, on paljon annettavaa ohjaukselle, mutta sen ei pitäisi enää dominoida ohjausta.

4.5. POHDISKELEVAA YHTEENVETOA

Tässä luvussa olen esittänyt paljon ajatuksia, joiden tarkoituksena on luoda jännitteitä lukijoiden mielessä. Pääväitteeni ovat:

- Sosiaalinen elämä on muuttumassa monella tavalla, ja postmodernit trendit vaikuttavat siihen.
- Ammatinvalinnanohjauksen mallit ja ammatillisen kehityksen teoriat perustuvat teollisen aikakauden ajatteluun ja ne ovat käymässä hyödyttömiksi.
- Tarvitaan uusia älyllisiä virikkeitä, jotta ohjausta voitaisiin uudistaa ja rakentaa uudenlaisia ohjausmalleja, jotka vastaavat nykyajan sosiaalisen elämän asettamia vaatimuksia.
- Narratiivi, äänet, monet todellisuudet, erot, sosiaalinen konstruktio, ja ennustamattomuus ovat joitakin ohjauksen uusiin kehityssuuntiin liittyviä käsitteitä. Muissa kirjoituksissani olen alustavasti luonnostellut sosiodynaamista ohjausta, ohjausta, joka hyödyntäisi näitä kehittyviä ideoita. Ammatinvalinnanohjauksessa ja ammatillisen kehityksen teorioissa on tapahduttava muutoksia, jotta ne vastaisivat ihmisten tarpeita postmoderneissa oloissa. Olen nyt seitsemänkymmenvuotias ja toivon, että jotkut näistä muutoksista käytännössä tapahtuisivat vielä eläessäni.

OSA 2

KONSTRUKTIVISMIIN PERUSTUVA
OHJAUSKÄYTÄNTÖ

Esipuhe toiseen osaan

Tässä kirjan toisessa osassa esittelen ja kuvaan konstruktivistisen ohjaajan toimintaa käytännössä ja hänen käyttämiään välineitä.

Olen jo maininnut, että konstruktivistisen ohjaajan toiminta ei ole keittokirjamaisista reseptien soveltamista. Konstruktivistinen näkökulma ei tarjoa ohjaajille reseptejä tai kaavoja, vaan se rohkaisee niin ohjaajia kuin asiakkaitakin käyttämään vapaasti luovuutta, älykkyyttä, kunnioitusta ja innovatiivisuutta vaikeuksista selviämisen välineinä.

Jotta voisi käyttää kaavamaisia interventioita on oletettava, että ihmiset ovat keskenään hyvin samanlaisia, ja että he kokevat vaikeutensa hyvin samantapaisesti. Tällöin täytyy olettaa myös, että ohjaajalla on aina parempaa tietoa kuin asiakkaalla ja että ohjaaja on asiakkaaseen nähden asiantuntijan asemassa.

Konstruktivistisen ohjauksen näkökulmasta ohjaajalla on asiantuntemusta elämän kokonaistilanteen selventämisessä ja kartoittamisessa sekä joissakin kommunikaatioon liittyvissä asioissa. Asiakas kuitenkin on asiantuntija oman elämäkokemuksensa suhteen, ja hänellä voi olla ohjaajaa enemmän kulttuurista tietoa. Konstruktivistisessä ohjauksessa ajatellaan sekä asiakkaalla että ohjaajalla olevan tärkeää tietoa ja asiantuntemusta.

Konstruktivistinen näkökulma perustuu sekä erojen että yhtäläisyyksien tunnistamiselle ja arvostamiselle. Jokainen ihminen on

- joissakin suhteissa samanlainen kuin kaikki muut,
- joissakin suhteissa samanlainen kuin monet muut,
- joissakin suhteissa erilainen kuin kukaan muu (Kluckhohn, Murray & Schneider 1953).

Kaikki ihmiset ovat samanlaisia esimerkiksi siinä, että he tarvitsevat ruokaa, vettä ja unta ja että heillä on tarve rakastaa ja tulla rakastetuksi.

Jokainen meistä käyttää tiettyä kieltä tai tiettyjä kieliä ja kuuluu siten samaan kieliyhteisöön monien muiden kanssa. Kuitenkin tapaamme lähes päivittäin ihmisiä, joiden kanssa meillä ei ole yhteistä kieltä. Sukupuoleltamme olemme samanlaisia kuin monet ihmiset, ja samaan aikaan hyvin erilaisia kuin toiset.

Kuitenkin olemme ainutlaatuisia esimerkiksi joiltakin näkemyksiltämme tai

fyysisiltä ominaisuuksiltamme ja toimintatavoiltamme. Lisäksi kahdella ihmisellä ei koskaan ole tarkalleen samaa kokemustaustaa. Siksi kaikkien elämäntarina on välttämättä jossain määrin ainutkertainen ja jäljittelemätön.

Ei ole olemassa keskivertoihmistä. Keskiverto on tilastollinen käsite ja hämärtää sen, mitä tarkoittaa olla yksi, ainutkertainen ihminen. Luokittelu, tyypittely ja keskiarvojen laskeminen ei koskaan voi tavoittaa sitä, mitä tarkoittaa: ”Tätä minä olen.” Vaikka luokitteluilla ja kategorioilla on oma arvonsa muissa tarkoituksissa, niitä pitäisi välttää mahdollisimman paljon konstruktivistisessä ohjauksessa, koska ne hämärtävät käsitystä ihmisen ainutlaatuisuudesta ja erityisyydestä.

Konstruktivistinen viitekehys edellyttää myös, että on olemassa moninaisia todellisuuksia. Tämä on ohjauksen kannalta suunnattoman hyödyllinen oletamus, sillä näin asennoituva ohjaaja on aina valmistautunut tunnistamaan ja arvostamaan erilaisuutta inhimillisen olemassaolon eri alueilla. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sen tunnistamista, että kulttuuri asettaa rajansa jokaisen ihmisen tekemisille. Lisäksi jokainen väistämättä näkee, kuulee ja rakentaa maailmansa sellaisten silmien, korvien ja aivojen avulla, jotka on kouluttu tulkitsemaan maailmaa omalle kulttuurille ominaisella tavalla.

Ohjaus käsitetään yleiseksi prosessiksi tai menetelmäksi, jonka piiriin kuuluu monenlaisia näkemyksiä tai vaihtoehtoja. Tämä vähentää tarvetta perustaa ohjaukseen joukkoa erikoisaloja kuten kuntoutusohjaus, opintojen ohjaus, ammatinvalinnanohjaus ja niin edelleen. Konstruktivistisen ohjauksen holistisempi ohjauskäsitys kohtaa kunkin ihmisen kokonaisuutena eikä joukkona rooleja, piirteitä tai osia.

Tietenkin tiettyssä ohjaustilanteessa tarvitaan ihmistä askarruttavaan elämänalueeseen liittyvää erityistietoa, kuten esimerkiksi työmarkkinatilanteeseen, terveyteen, kasvatukseen ja koulutukseen liittyvää tietoa. Tämä ei tarkoita sitä, että tarvitsisimme monia erilaisia ohjaajan rooleja, vaan että jokaisen ohjaajan pitäisi pyrkiä olemaan herkkä kulttuurisille tekijöille ja kontekstille.

Konstruktivistisen ohjausnäkemysten kannalta keskeinen oletus on oletus sosiaalisesta konstruktiosta. Me ihmiset tuotamme oman elämämme, muodostamme omat merkityksemme, muodostamme omat perheemme, sosiaaliset verkostomme ja perinteemme. Me olemme kulttuurin tekijöitä, me rakennamme oman elämäntapamme, minuutemme, projektimme, suhteemme. Luomme tietysti enimmäkseen myös omat ongelmamme ja omat ratkaisumme.

Seuraavat neljä oletamusta muodostavat konstruktivistisen viitekehysten ytimen: oletus *monista todellisuuksista*, *ainutlaatuisuuden oletus*, *oletus kontekstin tai kulttuurin asettamista rajoista* sekä *oletus siitä, että luomme itse oman henkilökohtaisen ja sosiaalisen todellisuutemme*. On tärkeää ymmärtää, että kaikki konstruktivismiin käytännön sovellukset ohjaustyössä perustuvat näihin oletuksiin sekä eräisiin muihin tämän kirjan muissa osissa esitettäviin oletamuksiin.

Konstruktivistisen ohjaajan välineistä ensimmäinen ja kattavin on konstruktivistinen viitekehys. Se toimii karttana, josta seuraa ohjaajan toimintaan kunnioittava suhtautuminen, erojen tunnustaminen, merkityksen korostaminen, arvostaminen, tilan antaminen, huolen pitäminen, vastuu, rohkeus, valinnan mahdollisuus, autonomia, luotettavuus ja yhteistyö. Konstruktivististen silmälänsien avulla ohjaaja pyrkii tarkastelemaan asiakkaan elämän kokemusta mahdollisimman suoraan. Aistittu ja havaittu suodattuu reflektiivisesti yllämainittujen oletusten läpi, ja se näkyy ulospäin kommunikaationa, jota luonnehtivat edellä mainitut ohjaajan toiminnan piirteet.

5.

Sisäänpääsy asiakkaan elämänkenttään

Joitakin vuosia sitten vietin kesän Calgaryssä Albertassa. Olin siellä pitämässä ryhmäohjauskurssia Calgaryn yliopistossa. Opetusta oli aamupäivisin, ja pidinkin tapanani lounaan jälkeen kävellä kolme mailia ystäväni talolle, josta olin vuokrannut huoneen. Mielessäni oleva päivä oli kuuma ja aurinkoinen. Lähdin yliopistoalueelta ja kuljin niityn poikki polkua pitkin uudelle asuntoalueelle, jossa ystäväni asui. Hänen talonsa oli kaupungin laidalla alueella, joka vielä äskettäin oli ollut maaseutumaista preeriaa.

Kulkiessani kuumana, hiljaisena päivänä preerian polkua pitkin kuulin lintujen laulavan ja näin useiden kanienvipeltävän edelläni pitkin polkua. Niityillä oli vain joitakin lehmiä. Mielessäni kertosin aamupäivän kurssin tapahtumia. Kuljetuani puolisen tuntia huomasin, että joku mies kulki toista polkua minua kohti, alas mäen rinnettä.

Hän näytti noin kaksikymmenvuotiaalta, ja hänellä oli jotenkin epäröivä katse. Ajattelin ensin, että hän oli juonut tai ehkä käyttänyt jotain huumeita. Kun polkumme sitten yhtyivät ja näin hänet paremmin ymmärsin, että hänen katseensa johtui CP-vammasta.

Kohtasimme ja puhuimme toisillemme. Hän oli vaatimattomasti pukeutunut, hänen kenkensä olivat vanhat ja farkkunsu kuluneet. Hänen silmälasiansa kehykset olivat vähän vääntyneet. Hän vilkaisi minua nopeasti ja käänsi sitten katseensa toisaalle. Hän tervehti minua hiljaa. Vastasin ja kysyin: ”Menetkö samaan suuntaan?” Hän vastasi myöntävästi. Hänen puheestaan oli aika vaikea saada selvää. ”Menen klinikalle”, hän sanoi, ja osoitti noin mailin päässä edessäpäin näkyviä punaisia rakennuksia.

Kulkiessamme puhuimme siitä, miten kuumaa oli ja miten nämä niityt pian joutuisivat rakennusmaaksi. Hän katsoi minua yhä uudestaan, ikään kuin varmistaakseen, että minulle sopi puhua. Pian keskustelimme täyttää päätä ja hän kertoi:

Pienenä hänet oli diagnosoitu henkisesti jälkeenjääneeksi, ja jonkin aikaa hän oli laitoksessa, joka oli tarkoitettu lapsille, jotka olivat liian vammaisia koto-

na hoidettavaksi. Hänen perheensä oli köyhä, ja kun hän oli noin viisivuotias, hänen isänsä jätti perheen. He asuivat maaseudulla mökissä, jonne oli matkaa pari mailia vuoren rinnettä ylöspäin. Mökki sijaitsi niityn toisella laidalla. Hänen äitinsä el hyväksynyt sitä, että hänen täytyisi asua kehitysvammaisten laitoksessa. Kun hän oli noin kahdentoista, hänen äitinsä onnistui jotenkin saamaan hänet takaisin kotiin. He asuivat kahden mökissä ja äiti kävi päivittäin linja-autolla kaupungissa työssä pesulassa.

Tässä vaiheessa hän keskeytti tarinansa ja tokaisi; ”Tämä on elämäni paras päivä!” Tämä purkaus hämmästytti minua ja kysyin häneltä, miten ihmeessä tämä päivä on paras kaikista. Huomasin, että hänen silmänsä kostuivat kyynelistä. Sitten hän jatkoi: ”Tänään minä aloitan koulun ja tänään saan uudet silmälasit ja saan hampaani kuntoon.” Nyt kyynelät valuivat hänen poskillaan. Kuuntelin ja katselin hämmästyneenä.

Kaikkien näiden vuosien jälkeen hänen äitinsä oli viimein onnistunut saamaan hänet hoidettavaksi ja kuntoutukseen klinikalle – edessä näkyvät punaiset rakkaukset. Hän oli ilmeisesti yrittänyt useita kertoja, mutta syystä tai toisesta vasta nyt oli onnistunut. Nuori mies kalvoi taskustaan rypistyneen paperin ja antoi sen minulle luettavaksi. Olimme tulleet vanhan tukin kohdalle. Ehdotin että istuutuisimme lepäämään, ja samalla voisin lukea paperin. Minulla oli kinkkujuustovoileipä taskussani. Otin sen esiin ja tarjosin hänelle puolikasta. Ensiksi hän kieltäytyi, mutta sanoi sitten: ”No on minulla vähän nälkä”, ja otti tarjoukseni vastaan. Lukiessani kirjettä ja siihen liittyvää klinikan lomaketta näin, että se todella oli virallinen ilmoitus ajanvarauksesta. Nuorukaiselle oli varattu kuntoutuslinikalle aika tutkimuksia ja hoitoa varten. Lomakkeessa sanottiin, että tämän lomakkeen esittäminen oikeuttaisi hänet silmälääkärin tutkimukseen ja silmälasireseptiin sekä hammashoitoon. Lisäksi papereissa luovattiin, että klinikalla alettaisiin suunnitella hänen tarpeitaan vastaavaa koulutusta ja että tarpeen vaatiessa myös perheneuvontaa olisi saatavilla. Syödessämme pientä ateriaamme hän kertoi, että hänen äitinsä ei ollut saanut vapaata työstä, mutta oli neuvonut hänelle, minne hänen pitäisi mennä ja mitä sanoa. Hän kertoi minulle myös, ettei juuri osannut lukea ja että hän oli aina toivonut voivansa käydä koulua ja toivoi oppivansa lukemaan pian. Hän sanoi: ”Sitten voin etsiä töitä ja auttaa äitiä selviämään laskuista.” Vielä kerran hän toisti: ”Tämä on elämäni paras päivä.”

On tarpeetonta sanoa, että se, mitä kuulin tältä nuorelta mieheltä, kosketti minua syvästi. Autoin hänet ylös, kun jatkoimme matkaamme. Kuljimme rinta rinnan, kun kuuntelin loput hänet tarinastaan. Kun tulimme klinikalle, kysyin häneltä,

tiesikö hän missä pääovi oli. Hän sanoi tietävänsä. Hänen kasvonsa olivat likaiset tomusta ja kyynelistä. Panin käteni hänen olkapäälleen ja kaivoin toisella kädellä esiin paperinenäiliinan ja pyyhin hänen kasvonsa. Hän toivoi, ettei ollut häirinnyt minua tarinallaan. Hän kertoi myös, että ei koskaan ennen ollut puhunut tällä tavalla kenellekään muulle kuin äidilleen. Vakuutin hänelle, että hän oli kertonut hienon tarinan, ja että uskoin että hänen elämänsä olisi kääntymässä parempaan suuntaan. Kättelimme vielä lyhyesti ja sitten hän meni sisään klinikkaan.

Useita viikkoja myöhemmin olin valmistautumassa kotiinpaluuseen tämän kesätyöni jälkeen. Silloin päätin vielä pistäytyä klinikalla kysymässä ystävästäni. Siellähän hän oli, nyt opiskelemassa lukutaidon kehittämissuunnitelmassa. Hänellä oli uudet silmälasit ja hänen hampaansa oli hoidettu. Hän oli iloinen tapaamisestamme ja halusi näyttää minulle, mitä hän oli lukemassa. Kättelimme ja erosimme taas toisistamme.

Tämä tapahtui kolmekymmentäviisi vuotta sitten, mutta tuntuu kuin se olisi ollut eilen. Tämä oli lyhyt, mutta syvä kohtaaminen preerian polulla. Tällainen tapaaminen on harvinainen, mutta kuitenkin se on hyvä esimerkki siitä, miten voi päästä mukaan toisen elämänkenttään, mikä on konstruktivistisen ohjaajan ensimmäinen tehtävä.

Toinen ihminen ja minä konstruoimme yhdessä tämän tilapäisen suhteen kävellessämme ja keskustellessamme. Luettelen nyt kymmenen asiaa, joilla loin sellaista suhdetta, joka antoi mahdollisuuden päästä sisälle toisen ihmisen elämäkokemukseen. Toiminta, merkityksellisyys ja arvot kytkeytyvät yhteen kaikissa kymmenessä kohdassa.

1. Lähenin toista valppaana ja kiinnostuneena. Siirsin muut asiat pois mielestäni, jotta pystyin omistautumaan kokonaan tämän ihmisen asialle.
2. Tunnistin omat ennakkokäsitykseni (alkoholi, huumeet), ja onnistuin työntämään ne syrjään niin, että voin havaita toisen sellaisena, millainen hän todella oli.
3. Kutsuin toista aktiivisesti mutta kunnioittavasti mukaan keskusteluun käyttäen sellaista kieltä, joka oli hänen tasollaan – asettumatta mitenkään hänen yläpuolelleen.
4. Olin valmis kuuntelemaan ihmetellen.
5. Uskoin hänen tarinansa. Asennoiduin tilanteeseen niin, että minä en tiedä, ja että hän saa valistaa tai opettaa minua.
6. Kävelin rinta rinnan toisen kanssa kuten sellaisen kanssa, joka ansaitsee kunnioitukseni ja myötätuntoni. Asenteeni häneen viesti halukkuutta yhteistyöhön ja kumppanuuteen.
7. Tein hänen kanssaan jotain, joka auttoi meitä löytämään jotakin yhteistä (syöminen).

8. Annoin hänen koskettaa minua sekä emotionaalisesti että fyysisesti.
9. Ymmärsin miten arvokas ja tärkeä tämä päivä ja kokemus oli tälle nuorelle miehelle ja myös osoitin sen.
10. Osallistuin aidosti inhimillisen kontaktin luomiseen. Keinoistani olivat
 - kunnioituksen osoittaminen
 - empaattinen vastaanottavaisuus (kuuntelu, puhuminen ja vaikeneminen)
 - sen osoittaminen, että hän on kuuntelemisen arvoinen.

Annoin myös hänen tarinansa koskettaa tunteitani. Lisäksi osoitin välittämistä muilla tavoin: jaoin ruokani hänen kanssaan ja söimme sen yhdessä, puhdistin hänen kasvonsa liasta ja kyynelistä. Näiden lyhyiden hetkien ajan olimme kump-paneita hänen tärkeällä ja arvokkaalla matkallaan halki elämän. Minun muistiini ja elämäni tämä lyhyt kohtaaminen jätti lähtemättömän jäljen.

5.1. ELÄMÄNKENTTÄ: MERKITYS JA NYANSSIT

Aloitan tämän osan selittämällä, miksi käytän elämänkentän (life-space) käsitettä ohjausta koskevassa ajattelussani. Opiskellessani yliopistossa kauan sitten osallistuin seminaariin, jota ohjasi Kurt Lewinin (1948) entinen kollega. Siellä törmäsin ajatukseen elämänkentästä.

Lewinin mukaan jokainen meistä elää mentaalisisessä tilassa, joka on sekä psykologinen että sosiologinen, ja jota kutsutaan nimellä elämänkenttä (engl. *life-space*). Se on eräänlainen kaikenkattava malli, jonka avulla havaitsemme ja tulkitsemme maailmaa, itseämme ja suhteitamme toisiinsa. Se toimii myös eräänlaisena kulttuurisena kompassina, joka ohjaa toimintaamme. Se rakentuu kokemuksen myötä ja sisältää ideamme, ennakkoluulomme, oletuksemme, uskomuksemme, arvomme, tapamme ja opitut taidot, joilla suunnistamme sosiaalisessa maailmassa.

Elämänkentässä on erotettavissa neljä semanttista aluetta:

1. suhteet toisiinsa ja läheisyys
2. työ ja oppiminen
3. terveys ja ruumiillisuuteen liittyvät asiat
4. hengellisyys tai spirituaalisuus.

Elämänkenttä muodostaa kuitenkin henkilökohtaisessa maailmassamme yhden kokonaisuuden. Nämä neljä aluetta ovat kosketuksissa toisiinsa ja keskeiseen ytimiin, joka on toimiva, valitseva minä.

Elämänkenttä voi olla rakenteeltaan melko jäykkä, ja ihminen voi puolustaa sitä tiukasti, mutta se voi olla myös rakenteeltaan joustava ja muuttuva. Se voi

olla toistenkin helposti nähtävissä tai se voi olla läpinäkymätön, sellainen, johon toisten on vaikea päästä käsiksi ja jota toisten on vaikea ymmärtää.

Elämänkenttään liittyy useita asioita, jotka ovat tärkeitä ohjaajien kannalta. Lewiniä mukaillen:

1. Yksilön toiminta, arvot ja tieto liittyvät erottamattomasti yhteen. Jos ihmisen ajattelussa, arvoissa tai toiminnassa tarvitaan muutosta, on virhe jättää joku alue huomiotta ja keskittyä vain johonkin tai joihinkin. Jos esimerkiksi isän olisi tarpeen muuttaa toimintaansa suhteessa lapseensa, ei riitä, että yritetään muuttaa pelkkää käyttäytymistä. On yhtä tärkeää tarkastella hänen käsityksiään isänä olemisesta, vanhemmuudesta, perheestä jne. On hyvin hyödyllistä herätellä kysymystä siitä, millainen arvo näillä rooleilla on hänelle ja mitä isänä olemiseen liittyviä uskomuksia hän on kulttuuristaan oppinut. On tärkeää ymmärtää, että kaikki kolme tekijää ovat tärkeitä osia hänen elämänkentässään, ja siten ne vaikuttavat hänen käyttäytymiseensä. Tämä on holismin periaate.
2. Havainnot ja henkilökohtaiset merkitykset ohjaavat sosiaalista, psykologista ja fyysistä toimintaa. Toisin sanoen viittaamme yleensä merkitykseen, kun käytämme sanaa motivaatio. Olemme merkityksen tavoittelijoita ja merkityksen tekijöitä.
3. Uusi informaatio ei välttämättä muuta ennakkoluuloja tai korvaa vanhaa, virheellistä tai epärelevanttia informaatiota tai tietoa. Se, että informaatiopainotteinen ohjaus tuottaa niin usein pettymyksen, johtuu osittain siitä, että vaikka ihminen voi ottaa informaation vastaan, hän ei käytä sitä mihinkään. Tullakseen hyödylliseksi informaatio on käännettävä tiedoksi ja toiminnaksi. Se täytyy kyetä integroimaan henkilökohtaisesti mielekkäällä tavalla.

Ihmisen on osallistuttava aktiivisesti muutosprosessiin tai ongelmanratkaisuprosessiin, jotta tiedossa, tunteissa, arvoissa tai havainnoissa tapahtuisi muutosta. Tästä syystä ohjauksesta pitäisi tulla mahdollisimman paljon toimintaan perustuvaa (Vähämöttönen, Keskinen & Parrila 1994) tai yhdessä konstruoimiselle rakentuvaa. Elämänkentän sisällössä, muodoissa ja rajoissa tapahtuu muutoksia todennäköisimmin silloin, kun ihminen osallistuu itselleen mielekkäisiin projekteihin joko yksin tai yhdessä toisten kanssa.

On erityisen tärkeää, että toisesta kulttuurista tulleet ihmiset, jotka pyrkivät saamaan jalansijaa uudessa kulttuurissa, voivat osallistua ryhmiin ja toimintaprojekteihin yhdessä uuden kulttuurin jäsenten kanssa. Tällöin tulee mahdolliseksi esittää erilaisia kysymyksiä; ”Miksi teet tuon noin?” ja ”Miten tämä toimii?” Siten ihmiselle tulee mahdolliseksi sulattaa uusi tieto ja assimiloida se aktiivisesti osaksi elämänkenttäänsä.

Ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun (Bourdieu & Wacquant 1992) käsite *habitus* on tavallaan sukua elämänkentän käsitteelle. Habitus ilmaisee tulosta siitä organisoivasta strategiasta, jolla ihminen koettaa selvitä sen kanssa, mitä elämässä kulloinkin tapahtuu. Se ilmaisee olemisen tapaa. Sen merkitys on lähellä tyyppillistä toimintatapaa, mieltymystä tai taipumusta. Se on ihmisen mentaalisten prosessien järjestelmä, joka mahdollistaa jatkuvasti muuttuvien olojen ja vaihtuvien tapahtumien kanssa selviämisen. Strategiat, joista habitus huolehtii ovat yhtäältä melko vakaita, toisaalta ne ovat ad hoc -tyyppisiä. Ne ovat vakaita siinä, että ne perustuvat arvojen, oletusten ja itsestään selvästi totena pidetyn tiedon kaltaisen kulttuurisen kokemuksen integrointiin, ja ad hoc -tyyppisiä siinä, että kyseessä on aina aivan tietty sosiaalinen tai kulttuurinen tilanne. Habitus noudattaa epätarkkaa sumeaa logiikkaa, eikä sitä voi oikein kuvata muuttujina tai piirteinä. Sitä kuvaa paremmin kekseliäisyys ja yhteys välittömään elämäkokemukseen ja kokemuksiin sosiaalisesta elämästä.

Jos ohjaajana minuun vaikuttavat sellaiset käsitteet kuin elämänkenttä ja habitus, miten minun pitäisi toimia suhteessa minulta apua hakeviin asiakkaisiin? Millaiseen tietoon ja millaisiin taitoihin turvaudun lähestyessäni toista, jos uskon hänen toimivan elämänkentässä tai jos uskon, että hän on habituksena ilmenevä toimija?

Esimerkissäni niityllä tapaamastani nuoresta miehestä olen jo esittänyt joitakin konstruktivistisen ohjaajan keskeisistä välineistä. Päätän tämän luvun korostamalla vielä joitakin asioita, jotka ovat tärkeitä, kun ohjaaja pyrkii pääsemään mukaan toisen ihmisen elämänkenttään.

1. Valmistautuminen

- On tärkeää, että ohjaaja hyväksyy sen, että asiakas voi olla hyvin erilainen kuin hän itse. Hänen tarpeensa, ominaisuutensa, taipumuksensa, tunnetilansa ja yhteiskunnallinen asemansa voivat olla hyvin erilaiset. Hän voi myös erota ohjaajasta kulttuuristen odotustensa ja viestintätapojensa puolesta.
- Ohjaajan tulisi pyrkiä järjestämään tapaamispaikka niin, että häntä ja asiakasta ei häiritä keskeytyksin, puhelimella, melulla tai muuten. Ohjaukseen käytetyn tilan pitäisi olla miellyttävä ja siellä pitäisi olla mahdollisimman ystävällinen ilmapiiri.
- Ohjaajan olisi tärkeää varmistua omasta henkisestä valmiudestaan. Jos ohjaajalla on valmiiksi mielikuva asiakkaasta, hänen tulisi muistuttaa itseään siitä, ettei anna ennakkokäsitysten liiaksi vaikuttaa itseensä, vaan muodostaa asiakkaasta tuoreen kuvan tapaamistilanteessa.

2. Käytä kulttuuritietoisuutta tervehtiessäsi ja suhteen luomisessa

Ohjaajan olisi hyvä olla mahdollisimman hyvin selvillä siitä, millaiseen ter-

vehtimisrituaaliin asiakas on tottunut. Ihmiset tervehtivät toisiaan eri kulttuureissa hyvin eri tavoin, he toivovat itseään puhuteltavan eri tavalla ja toiset odottavat muodollisempaa tyyliä kuin toiset. Esimerkiksi Kanadassa valtakulttuurin edustajat odottavat lujaa, vahvuutta ilmaisevaa kättelyä, mutta alkupe-
räisväestölle se on merkki aggressiivisuudesta ja tunteettomuudesta. Kanadan alkuperäisväestöön kuuluvaa on parempi puristaa kädestä varovasti, lähinnä vain panemalla kätensä toisen käteen.

3. Sovella ”ensin ihminen, sitten ongelma” -periaatetta

Tämä tarkoittaa, että on tärkeää ottaa ihminen huomioon kysymällä jotain perheestä tai terveydestä tai jotenkin muuten osoittaa kohtaavansa toisen normaalina, täysivaltaisena ihmisenä, joka hän aina on, tuopa hänet ohjaukseen minkälainen huoli tahansa. Tässäkin on kulttuurisia eroja. Joissakin tapauksissa ihminen haluaa melkein heti puhua ongelmastaan. Toiset haluavat ensin keskustella jostakin, joka saa heidät tuntemaan, että ohjaajalla ja asiakkaalla on jotain yhteistä. Jotkut voivat haluta testata voivatko luottaa ohjaajaan ennen kuin tuovat ongelmansa esiin. Joka tapauksessa ohjaajan on melkein aina hyvä koettaa muutaman minuutin ajan saada kuvaa siitä, onko asiakkaan hyvä olla ohjaustilanteessa, vallitseeko ohjaajan ja asiakkaan välillä luottamus, ja miten asiakas suhtautuu ohjaustilanteeseen ja ohjaajaan, ja vasta sitten siirtyä puhumaan ongelmasta.

4. Käytä asiakkaan sosiaalista asemaa vastaavaa kieltä ja sanastoa

Yleisesti ottaen tämä tarkoittaa, että tulisi käyttää tavallista kieltä ilman erikoistermejä ja ammattikieltä tai byrokraattisia termejä. Käytä konkreettista kieltä (selkeitä esimerkkejä), vältä abstraktia puhetta (teoretisointia). Käytä kuvailevaa kieltä ja pyri saamaan asiakasta kuvailemaan, älä niinkään käytä arvolatauksia sisältävää tai johtopäätöksiä korostavaa kieltä äläkä rohkaise asiakasta sellaiseen kielenkäyttöön. Yleensä on parempi sanoa: ”Miltä se sinusta vaikuttaa” kuin esimerkiksi: ”Se ei varmastikaan olisi viisasta.”

5. Koeta kaikin keinoin löytää yhteistä maaperää asiakkaan kanssa

Ohjaajan voi olla paikallaan myöntää, että hänkin on erehtyväinen, ja ettei hänkään aina tiedä parasta ratkaisua elämän ongelmiin. Joskus ohjaajan ja asiakkaan elämäkokemuksessa on jotakin yhteistä siten, että tämä samanlainen kokemus tavallaan yhdistää heitä toisiinsa. Yhteistä maaperää voi löytyä pukeutumisesta, ruokatottumuksista, arkisista tavoista ja rituaaleista, puheta-voista ja joiltakin osin yhteisestä maailmankatsomuksesta. Jos asiakkaan äidinkieli on toinen kuin ohjaajan, ohjaajan ei voi olettaa tuossa tuokiossa oppivan asiakkaansa kieltä. On kuitenkin hyvä opetella muutamia keskeisiä sanoja,

esimerkiksi miten tervehditään tai kiitetään kyseisellä kielellä. Ehkä tärkeintä on kuitenkin se, että ohjaaja antaa asiakkaalle tilaisuuden opettaa itselleen, miten viestintä ohjaustilanteessa tämän asiakkaan kanssa voi toimia sujuvasti ja kunnioittavasti.

6. Käytä monipuolista viestintää

Tällä tarkoitan sitä, että viestiessään toisen kanssa ohjaajan pitäisi ottaa huomioon se, mitä eroja hänen ja asiakkaan viestintätavoissa on. Ohjaajan pitäisi olla kärsivällinen ja huolellinen tehdessään havaintoja. On tärkeää osata puhua niin, että kumpikin saa puheenvuoron, että toiselle annetaan aina tilaa. Ohjaajalla tulee olla valmius auttaa toista itsensä ilmaisemisessa. Lisäksi ohjaajalta vaaditaan hyvää kuuntelutaitoa ja taitoa pysyä hiljaa. Kuten jo mainitsin, puhuttaessa on parasta käyttää tavallista, arkista kieltä. Kuunneltaessa asenteen pitää olla hyväuskoinen, toisin sanoen asiakasta pitäisi kuunnella tarkkaavasti niin, että kaikki hänen sanomansa otetaan todesta hänen näkemyksinään.

7. Tietämättömyyden tärkeys

Viimeisenä kohtana toisen elämänkentän ymmärtämisestä korostan, että on tärkeitä suhtautua asiakkaaseen kuin sellainen, joka ei tiedä ja antaa toisen kertoa itsestään, itseään huolestuttavista asioista ja niistä tarpeista, joita hän toivoo ohjauskeskustelun tyydyttävän. Tämän asenteen omaksuminen on vaikeaa sellaisille ohjaajille, jotka ovat tottuneet näkemään itsensä neuvojen jakajina tai jotka haluavat antaa itsestään kuvaa asiantuntijoina.

Ohjaajan on syytä ottaa vakavasti huomioon se, että jokaisella ihmisellä on oma elämänkenttensä, ja että ihmisten sosiaalisella ja kulttuurisella tilanteella on heille merkitystä ja seurauksia. Tärkeää on myös säilyttää avoin asennoituminen heitä kohtaan ja antaa heidän opettaa ohjaajalle, millaista on elää heidän tilanteessaan.

6.

Elämänkentän tutkiminen ja kuvaaminen

Tehokkuutta vaativa, instituutioiden kyllästämä nyky-yhteiskunta muuttuvina markkinoineen pyrkii kaikin tavoin hallitsemaan ja kontrolloimaan yksilöä. Niinpä yksilöllä näyttää tavallaan olevan yhä vähemmän vapautta - - Mutta tämä on vain puoli totuutta. Ihminen ei enää synny tiettyyn sosiaaliseen asemaan. Nyt ihmisen täytyy tehdä jotain, ponnistella aktiivisesti saadakseen sosiaalista ja taloudellista etua ja mieleisensä aseman yhteiskunnassa.

Normaalista elämäkerrasta on tullut elektiivinen - - refleksiivinen - - tee-se-itse-elämäkerta. Se on myös riskiä sisältävä elämäkerta. Onnistuakseen yksilöiden on suunniteltava ja mukauduttava muutokseen; heidän täytyy organisoida ja improvisoida, asettaa tavoitteita, tunnistaa esteitä, hyväksyä tappioita, aloittaa uudestaan ja aloittaa uusia projekteja. Tarvitaan aloitekykyä, sitkeyttä, joustavuutta ja kykyä sietää turhaumia.

Aiemmin perhe, kirkko ja kyläyhteisö määrittivät Ihmisen mahdollisuudet, nyt yksilön on itse havaittava, tulkittava ja tutkittava ne ja tehtävä niiden edellyttämät päätökset.

U. BECK

Ihminen tulee ohjaajan luo aina siksi, että jokin hänen sosiaalisessa elämässään ei toimi. Ihmiset tiedostavat – toisinaan vain aavistuksenomaisesti, toisinaan kristallinkirkkaasti – että joku heidän tarpeensa on tyydyttämättä. Ihmisiä ohjaajan luokse tuovat huolet ovat suunnattoman monenlaisia. Voi olla, että he eivät tarvitse paljon muuta kuin jonkin pienen tiedonmurun ja arvelevat, että ohjaaja voisi sen antaa. Varsin usein he ovat epävarmoja jostakin valinnasta tai heidän on vaikea tehdä jotakin päätöstä. He voivat pyytää ohjaajan apua jonkin suhteen korjaamisessa, tai heillä voi olla sellainen tarve, että ymmärtäväinen ihminen kuulisi heitä. Aika usein jokin ihmisen elämäntavassa ei toimi häntä tyydyttävällä tavalla. Kun siirtolaisuus ja pakolaisten määrä lisääntyvät, asiakkaiden vaikeudet liittyvät yhä useammin vanhan ja uuden kulttuurisen kokemuksen yhteensovittamiseen, mikä sekin on tietysti elämäntapaan liittyvä ongelma.

Tutkiessaan ja selventäessään asiakkaan elämänkenttää konstruktivistinen ohjaaja voi käyttää monia välineitä. Kuvaan jatkossa kuutta välinettä, jotka ovat osoittautuneet hyödyllisiksi pyrittäessä ymmärtämään toisen ihmisen elämänkenttää:

1. dialoginen keskustelu
2. elämäkokemusta esiin tuovat kysymykset
3. metaforat
4. elämänkentän kartoitus
5. kriittisten elämäkokemusten tarkastelu
6. tosiasioiden vastaisten oletusten käyttö.

6.1. DIALOGINEN KESKUSTELU

Aito keskustelu auttaa minua pääsemään käsiksi sellaisiin ajatuksiin, joihin en tiennyt pystyväni.

MAURICE MERLEAU-PONTY

Ohjaus on kommunikaatioprosessi, ja keskustelu on tämän prosessin tärkein osa. Konstruktivistisessa ohjauksessa keskustelulla on kuitenkin aivan erityinen dialogiluonne.

Ensinnäkin ohjauskeskustelussa pyritään ennen kaikkea saavuttamaan ymmärrystä. Saavutettu ymmärrys on useimmissa tapauksissa molemminpuolista. Dialogi on keskustelua, jossa etsitään yhteistä maaperää ja jossa kumpikaan viestinnän osapuolista ei pyri nousemaan toisen yläpuolelle.

Toiseksi kuuntelu on dialogisessa keskustelussa keskeinen osatekijä. Dialogissa kuunnellaan empaattisesti ja otetaan toisen sanoma todesta, eli pyritään ymmärtämään ihmistä ja hänen tarkoitustaan hänen omasta viitekehystänsä lähtien. Dialogissa kuunnellaan avoimin mielin, valppaana ja yrittäen minimoida omien oletusten ja ennakkoluulojen vaikutus viestin ymmärtämiseen.

Dialoginen keskustelu on empaattista. Tämä tarkoittaa, että ohjaaja kuuntelee ihmetellen, avoimin mielin ja tarkkaavasti sekä sitä mitä sanotaan että sitä mikä jätetään sanomatta. Ohjaaja kuuntelee myös hiljaisuutta ja niitä viestejä, jotka ilmenevät ei-kielellisesti eleistä, ilmeistä, puhujan asennosta ja liikkeistä.

Dialogiselle keskustelulle on ehkä kaikkein luonteenomaisinta se, että ihminen voi osallistua dialogiin täysin vain, jos hän on jo etukäteen valmis siihen, että antaa kuulemansa muuttaa itseään. Puhujan ja kuulijan keskinäinen viestintä muodostaa tulkinnallisen kokonaisuuden, johon kumpikin tuo oman panoksensa tahtonsa, tietojensa ja kykyjensä mukaan. Uusi ymmärrys syntyy tästä

lausuttujen ja kuultujen sanojen ja merkitysten yhteensulautumisesta. Enää tilanne ei ole sellainen, että kumpikin ymmärtää omalla tavallaan, vaan kummankin ymmärrys on nyt tavallaan sulautunut yhteen uudeksi ymmärrykseksi, meidän ymmärrykseksemme, jonka molemmat kokevat yhteiseksi. Sitä ei ollut olemassa ennen yhteistä konstruointia, joka tapahtui dialogissa, yhdessä puhumisen ja kuuntelemisen avulla.

Dialogiin ryhtyvä ihminen säilyy harvoin muuttumattomana. Tietenkin ihmiset ovat hyvin erilaisia siinä suhteessa, kuinka halukkaita ja kykeneviä dialogiin he ovat, ja eri tilanteissa tarvitaan myös muunlaista viestintää. Useimmiten ohjauksessa tehdyn työn laatu paranee paljon, jos ohjaaja keskustelee asiakkaansa kanssa dialogin hengessä.

Viime kesänä opetin ohjaustaitoja pienelle joukolle valtion virkamiehiä. He edustivat hyvin erilaisia ammatteja talonmiehestä johtajaan. Yksi ryhmäläisistä oli Tsekkoslovakiasta tullut maahanmuuttaja. Tapaamistamme lopulla hän tuli luokseni lounastauolla ja sanoi: ”Minusta tuntuu, että haluat näyttää meille paljon enemmän kuin pelkkää keskustelua. Haluat osoittaa, että kun ihmiset puhuvat keskenään, siinä on aina jokin paljon syvempi merkitys kuin miltä päältä näyttää, eikö niin? Luulen, että haluat näyttää meille mallia sellaisesta tavasta olla toisten kanssa, jossa syvästi kunnioitetaan ja ymmärretään toista ihmistä hänen ainutlaatuisuudessaan, eikö?”

Kuuntelin häntä ällistyneenä. Hän oli maahanmuuttaja, ei kovinkaan koulutettu ja työskenteli talonmiehenä, ja hän oli oivaltanut sen salaisuuden, jota olin yrittänyt välittää, ja jota monien paljon häntä oppineempien oli vaikea käsittää. Itse asiassa monet heistä torjuivat tämän ajatuksen, koska se ei sopinut yhteen byrokratian heissä synnyttämän nopean ja tehokkaan viestinnän vaatimuksen kanssa.

Dialoginen kommunikaatio on olemisen tapa. Se on olemisen tapa, joka hyväksyy toisen kumppaniksi tasa-arvoiseen viestintään, jossa kumpikaan ei pyri määräämään tai hallitsemaan, ja jossa kumpikin osoittaa kunnioitusta toiselle ja heidän välisilleen eroavuuksille. Dialogisesta keskustelusta seuraa tuoreempia, selvempiä, syvempiä jaettuja merkityksiä. Ne kertovat paljon siitä, miten ihminen kokee elämänsä.

Vaikka toinen ei täysin pystykään osallistumaan tällaiseen dialogiseen keskusteluun tai ei sitä halua, voidaan silti saavuttaa yksi ohjauksen yleisistä päämääristä, asioiden selkeytyminen. Tämä edellyttää, että ohjaajan toimintatapa on dialoginen. Lisäksi paneutuva ja myötätuntoinen kuunteleminen on sinänsä tapaa antaa tukea ja herättää toivoa. Dialoginen kuunteleminen on usein paras palvelus, jonka ohjaaja voi toiselle tehdä. Kokemus todella kuulluksi tulemisesta ei auta vain välittömästi, vaan se antaa usein ihmiselle energiaa myös muiden ongelmien ratkaisemiseen myöhemmin.

Äskettäin ohjaukseeni tuli eräs nainen, joka oli huolissaan vihan ja katkeruuden tunteistaan, joita hän tunsi äitiään kohtaan. Hänestä tuntui, ettei hänen äitinsä ollut koskaan välittänyt hänestä eikä koskaan ollut arvostanut mitään, mitä hän oli elämässään tehnyt. Ensimmäisessä ohjauskeskustelussamme hän ilmaisi voimakkaita tunteitaan ja syytti äitiään hyvin tunnepitoisesti. Minä lähinnä vain tarjosin hänelle turvallisen paikan kertoa tarinansa ja tilaisuuden kokea, että häntä todella kuunnellaan. Hänen lähdettyään kirjoitin itselleni muistiin, että seuraavalla kerralla meidän pitäisi ryhtyä miettimään keinoja, joilla hän voisi kasvaa ulos vihastaan ja päästä elämässään eteenpäin. Kun hän tuli uudestaan, hän kertoi näin: ”Viime viikolla olin kovin jännittynyt meidän keskustelumme aikana ja olin yllättynyt, jopa kauhuissani siitä, mitä kerroin sinulle. Mutta katsos, tuntui niin hyvältä purkaa kaikki paha oloni jollekin, vaikka olitkin minulle ventovieras. Kukaan ei ole koskaan ennen kuunnellut minua niin – useimmat vain yrittävät saada minut tuntemaan syyllisyyttä siitä, mitä tunnen äitiäni kohtaan. Kuluneen viikon aikana en ole saanut keskusteluamme mielestäni. Olen päättänyt, etten pysty muuttamaan häntä, mutta ehkä pystyn muuttamaan omaa asennettani. En enää tarvitse tätä katkeruutta elämässäni. Olen miettinyt sitä, miten pääsen elämässä eteenpäin ja haluaisin tänään keskustella siitä.”

Esimerkki osoittaa, miten kunnioittava kuuntelu voi panna muutoksen liikkeelle toisessa ihmisessä. Tämä nainen oli palatessaan jo melkein aloittanut muutoksen. Hän ajatteli uudella tavalla suhdettaan äitiinsä. Hän oli käyttänyt kokemustaan ensimmäisestä keskustelusta ja pystyi sen avulla saamaan omaa elämäänsä paremmin hallintaansa. Hänen ongelmanratkaisunsa oli jo hyvässä alussa, kun hän tuli luokseni toisen kerran. Nyt me pystyimme yhteistyössä kehittämään projektin, joka auttaisi häntä saavuttamaan tavoitteensa, eli hyväksymään äitinsä ja vapautumaan vanhoista katkeruuden tunteista. Hän alkoi kirjoittaa tarinaansa uudestaan – toisin sanoen rekonstruoida minuuttaan.

6.2. ELÄMÄNKENTÄN KUVAUKSIA, EROJA JA MERKITYKSIÄ ESIIN TUOVAT KYSYMYKSET

Ohjaajakoulutusta saaneet ihmiset on tavallisesti opetettu käyttämään kysymyksiä säästeliäästi, jotta ohjauksesta ei tulisi kuulustelua. Tällainen kysely on kahdella tavalla haitallista: ensinnäkin se saa keskustelukumppanin puolustuskanalle, ja toiseksi keskustelusta tulee kyselijän ohjaamaa ja hallitsemaa.

Ohjaajia neuvotaan yleensä käyttämän avoimia kysymyksiä, kuten: ”Millainen sinun tilanteesi nyt on?” Tällainen kysymys antaa vastaajalle mahdollisuuden sanoa niin vähän tai niin paljon kuin hän haluaa ja valita vastauksensa tarkan sisällön vapaasti. Vastakohtana on suljettu kysymys, joka on ennen kaikkea tapa

hankkia informaatiota, esimerkiksi näin: ”Milloin lopetit koulun?” Tähän kysymykseen asiakas voi vastata yhdellä sanalla. Suljetut kysymykset eivät avointen kysymysten lailla edistä keskustelun jatkumista.

Ohjaajat oppivat yleensä myös, että miksi-kysymysten sijasta kannattaa kysyä mitä-, miten- ja milloin-kysymyksiä: ”Miten tämä ero vaikuttaa sinuun?” tai ”Mikä tässä ristiriidassa on sinulle merkityksellistä?” ovat esimerkkejä sellaisista kysymyksistä, joilla pyritään saamaan toista kuvailemaan kokemustaan. Tämä tarkoittaa, että toinen kertoo, miten hän jonkin asian kokee tai miten hänen kokemuksensa häneen vaikuttaa, eikä niinkään pyri kertomaan syitä tai selittelemään, miksi hän kokee niin kuin kokee. Ajattele seuraavaa esimerkkiä:

Asiakas: Niin, eilen sain tietää, ettei minulla enää ole työpaikkaa.

Ohjaaja 1: Miltä se tuntui, mitä se merkitsee sinulle? (Kysymys, jolla yritetään saada asiakas kuvailemaan kokemustaan.)

Ohjaaja 2: Miten reagoit siihen? (Kysymys, jolla yritetään saada asiakas kuvailemaan kokemustaan.)

Ohjaaja 3: Miksi siinä kävi niin? (Kysymys, jolla pyritään saamaan asiakasta perustelemaan, luettelemaan syitä tai teoretisoimaan)

Avoimet kysymykset ja kysymykset, joilla saadaan toinen kuvailemaan kokemuksiaan ovat hyödyllisiä, ja usein ne auttavat tutkimaan toisen elämänkenttää ja saavuttamaan siitä yhteistä ymmärrystä. Konstruktivistinen kysymysten käyttö menee kuitenkin pitemmälle. Kuvailen seuraavassa konstruktivistista tapaa käyttää kysymyksiä ja annan siitä esimerkkejä.

Olettamuksia kyseenalaistavat kysymykset eli dekonstruktiiviset kysymykset

Dekonstruktiiviset kysymykset ovat aivan oma kysymysten luokkansa. Ne ovat kysymyksiä, joilla yritetään saada esiin (piilossa olevia) olettamuksia tai asiakkaan itsestään selvinä pitämiä uskomuksia, jotka häiritsevät ratkaisujen löytämistä tai hankaloittavat päätöksentekoa.

Esimerkki: Näytät uskovan, että koulutussuunnitelmasi auttaa sinua pääsemään elämässä siihen mihin haluat. Miten ajattelet tästä asiasta, mihin tuo usko perustuu?

Kysymykset, jotka liittävät asiakasta huolestuttavan kysymyksen kontekstiinsa

Esimerkki: Pohdiskelit sitä, muuttaisitko toiselle paikkakunnalle. Jos päättäisit muuttaa, keihin muihin ihmisiin se vaikuttaisi?

Kysymykset, jotka tuovat esiin ajallisen ulottuvuuden

Nämä ovat kysymyksiä, jotka liittävät ongelmaa koskevan keskustelun johonkin ajalliseen yhteyteen. Selvitetään nykyhetken, menneen ja tulevan välisiä yhteyksiä.

Esimerkki: Olet huolissasi viidennellä luokalla olevasta pojastasi. Miten kauan tämä asia on huolestuttanut sinua?

Kysymykset, joilla pyritään elämänkentän eri osa-alueiden välisten yhteyksien selventämiseen

Esimerkki: Miten työkokemuksesi mahtaa vaikuttaa siihen, mitä ajattelet tästä perheesi ristiriidasta?

Kysymykset, joilla pyydetään suoraan kuvausta jostain asiasta

Esimerkki: Miten kuvailisit uskonnon merkitystä elämässäsi ja perheessäsi?

Kysymykset, joilla kartoitetaan tulevaisuuden vaihtoehtoja

Esimerkki: Millaisia odotuksia sinulla on tämän koulutusohjelman suhteen, Jos tulet valituksi?

Kysymykset, jotka tuovat esiin ihmisen vahvuuksia

Esimerkki: Kerrot, että tämä ei ole ensimmäinen kerta, kun olet joutunut muuttamaan perheinäsi uudelle paikkakunnalle. Miten olet aikaisemmin saanut kaikki muuttamiseen liittyvät asiat järjestettyä?

Kysymykset, jotka auttavat ihmistä ottamaan toisen henkilön roolin

Esimerkki: Olet kertonut miten sinä ja siskosi tappelette kovasti, ja miten harmissasi olet. Jos ajattelet sisaresi kannalta, miten luulet, minkä asioiden pitäisi muuttua teidän välillänne, jotta hän voisi suhtautua sinuun ystävällisemmin?

Kysymykset, jotka auttavat näkemään todellisuuden moninaisuuden

Esimerkki: Kun ajatellaan, mitä kaikkea tiedät terveellisten ruokailutottumusten merkityksestä, mitä eri tapoja sinulle tulee mieleen, miten ihmisellä voi olla terveelliset ruokailutottumukset?

Kysymykset, jotka auttavat henkilökohtaisen merkityksen muodostamisessa

Esimerkkejä: Miltä työsi vaikuttaa nyt, kun olet aloittanut uuden kurssin? Miten yhteistyö uusien naapurien kanssa sopii yhteen muiden asioidesi kanssa? Lapsillesi lukeminen on sinulle hyvin tärkeää. Mitä muuta voisit tehdä heidän suhteensa, jotain sellaista, joka tuntuisi sinusta hyvältä ja josta he pitäisivät?

Kysymykset, jotka auttavat ihmisiä määrittelemään itsensä uudella tavalla

Esimerkkejä: Miltä tuntuisi ajatella itseäsi sellaisena ihmisenä, jolla on tähän toimenpiteeseen tarvittava rohkeus? Kun ajattelet itseäsi kolmen vuoden kuluttua, mitä näet? Mitä voisit kuvitella tekeväsi, jotta tämä ongelma häviäisi?

Tällaisia kysymyksiä kysymällä konstruktivistinen ohjaaja tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuksia nähdä asioita uudella tavalla ja tunnistaa uskomustansa ja havaintojensa taustalla olevia oletuksia. Näin päästään tarkastelemaan elämäntien puolia, joita aikaisemmin ei huomattu. Tämä auttaa ihmistä myös huomaamaan niitä säännönmukaisuuksia ja yhteyksiä, joita on heidän huoliensa ja tilanteidensa eri puolten välillä. Ne voivat liittyä myös heidän ja toisten ihmisten välisiin suhteisiin. Kunnioittavasti esitetyt, pakottamattomat kysymykset ovat myös tapa ilmaista aitoa kiinnostusta toisesta, ja ne voivat luoda yhdessä tutkimisen ja työskentelemisen henkeä.

6.3. METAFORAT JA OHJAUS

Olen jo aikaisemmin tässä kirjassa esittänyt, että ohjaus on ohjaajan ja ohjattavan sosiaalisesti konstruoima metaforinen prosessi. Ohjauskeskusteluissa voi usein olla paikallaan rohkaista asiakasta metaforien käyttöön. Metaforat ovat tehokkaita välineitä ohjauksessa, niiden avulla voidaan käsitellä jotakin, jonka jo tiedämme, tai edes hämärästi aavistamme, ja pukea se erilaisiksi sanoiksi ja symboleiksi.

Tässä prosessissa saadaan näkyviin joitakin merkityksen aspekteja, jotka eivät tulleet esiin alkuperäisessä ilmauksessa. Näin niitä päästään tutkimaan ja ne saattavat selkiintyä. Usein myös näkökulma jotenkin muuttuu. Metaforat voivat myös täyttää kirjaimellisen kuvauksen ja mielikuvien välisiä aukkoja. Ne voivat auttaa tavoittamaan intuitiivisesti jotakin sellaista, joka puuttui kokonaan asian kirjaimellisista kuvauksista. Seuraavassa on joitakin esimerkkejä metaforan käytöstä ohjauskeskustelussa:

Ohjaaja: Sanot että lapsesi menemisistä on vaikea pysyä kärryllä, että hän juoksee sinne tänne, kun olette ostoksilla, ja että hän piiloutuu aina hyllyjen taakse ja niin edelleen. Voisitko löytää joitakin sanoja, jotka kuvailisivat kokemustasi, kun yrität huolehtia hänestä tällaisissa tilanteissa?

Asiakas: Tunnen olevani kuin nippu kuminauhoja, jota vedetään yhtä alkaa joka suuntaan.

Tämä uusi kielellinen kuvaus, nippu kuminauhoja, antaa asiaan uuden näkökulman, jota ohjaaja ja asiakas voivat nyt selventää ja käyttää keskustelussaan.

Ohjaaja: Mihin voisit verrata elämääsi viime viikkoina?

Asiakas: No, se on varmaan ollut niin kuin ajaisi vuoristoradalla.

Kun ohjaaja käyttää sanaa verrata, hän pyytää tässä toista tuottamaan metaforan, joka tavoittaisi jotain hyvin olennaista tapahtumasta, kokemuksesta tai tutkittavana olevasta ongelmasta. Ihmisten herkkyys metaforille vaihtelee kovasti. Jotkut käyttävät niitä jatkuvasti jokapäiväisessä puheessaan. Toiset puhuvat paljon kirjaimellisemmin ja käyttävät harvoin metaforia. Jotkut voivat jopa kokonaan kieltäytyä yrittämästä metaforien käyttöä.

Ohjaajien on hyvä harjoitella metaforien käyttöä koulutuksessaan, jotta he totuttavat käyttämään niitä. Jos ohjaaja vielä kokee metaforien käytön hyödylliseksi tutkiessaan omaa kokemustaan, hänen on paljon helpompi rohkaista asiakkaita metaforien käyttöön.

6.4. ELÄMÄNKENTÄN KARTOITTAMINEN

Kartoitus on yksi niistä konstruktivistisen ohjaajan perusvälineistä, joilla hän voi auttaa asiakkaita kuvaamaan elämänsä ja huoliaan sekä etsimään ratkaisuja. Kartoittamisella tarkoitan monenlaisia menetelmiä, joilla asiakas tai ohjaaja tai molemmat yhdessä voivat saattaa ajatuksia ja tunteita näkyvään muotoon. Tämä voi tapahtua suunnitelmallisemmin piirtäen tai jopa vain keskustelun ohessa raapustellen. Kartoituksesta on monenlaista hyötyä:

1. Se on keino saada minuuksesi näkyväksi.
2. Se antaa ohjaajalle ja asiakkaalle mahdollisuuden tehdä ohjausistunnon aikana yhdessä jotain sellaista, jolla on merkitystä molemmille.
3. Se aktivoi sekä asiakasta että ohjaajaa.
4. Kartoitusta käytettäessä ohjausistunnosta syntyy jotain käsinkosketeltavaa lopputulosta.
5. Kartoittaminen auttaa sekä asiakasta että ohjaajaa selvittämään ja tarkentamaan elämänsä merkitystä. Kartoittaminen voi auttaa näkemään
 - asiakkaan elämänsä ilmeneviä vuorovaikutuskuvioita
 - asiakkaan elämänsä tai huolenaiheen keskeisiä piirteitä
 - esteitä, vahvuuksia ja tarpeita
 - minuuden erilaisia ääniä.
6. Kartan tekeminen auttaa sekä ohjaajaa että ohjattavaa saamaan kokonaiskuvaa asiakkaan ongelman kontekstista ja elämänsä dynaamisista piirteistä.

Ohjausistunnon aikana voidaan kartalla ilmaista käytännöllisesti katsoen kaikkea mistä voidaan puhua ja lisäksi joitakin asioita, joita asiakas ei kykene sanoin ilmaisemaan. Elämänkentät, huolet, suhteet, ristiriidat, suunnitelmat, perheeseen liittyvät asiat, roolit – siinä joitakin kartoissa ilmeneviä asioita.

Ohjaaja ohjaa kartoitusprosessia ja asiakas tuottaa karttaan sisällön eli oman kokemuksensa. Näin molemmat osallistuvat kartoitusprosessiin.

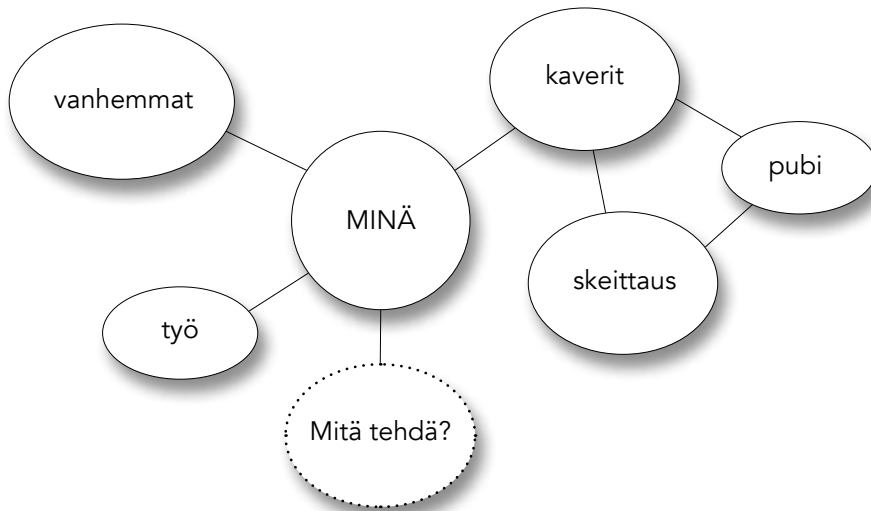
Kaikki asiakkaat eivät mielellään osallistu kartoitukseenkaan, ja kartoitus pitäisikin aloittaa vasta, kun asiakas on siihen valmis. Oman elämänsä asioiden ja kokemustensa kartoitusta harjoitelleet ohjaajat huomaavat yleensä, että tämä kokemus antaa heille varmuutta toisten kartoitusprosessien ohjaamisessa.

Käytän kartoitukseen paperiarkkia ja lyijykynää tai värikynää. Kun olen saanut vähän sanallista kuvausta asiakkaan ongelmasta, sanon jotakin tämäntapaista: ”Jos piirtäisimme kartan tilanteestasi, se voisi tulla selvemmäksi meille molemmille – tuntuisiko se sinusta hyvältä idealta?” Jos toinen on suostuvainen, otan paperiarkin ja pyydän häntä ajattelemaan koko paperia hänen senhetkisenä elämänkenttänään, eli elämänsä kokonaisuutena. Pyydän häntä sitten piirtämään johonkin kohtaan paperia ympyrän ja nimeämään sen minäksi. Jatkamme sitten tekemällä kartan siitä, mitä hänen ongelmatilanteensa kannalta merkityksellistä hänen elämässään tapahtuu. Joskus vaihdamme kynää kädestä toiseen ohjaajalta asiakkaalle ja takaisin niin, että syntyy tunne yhdessä työskentelystä. Toisinaan toinen tekee melkein tai aivan kaiken, toisinaan minä teen kaiken, tai ainakin melkein kaiken. Kartoitamme kokemuksia, tapahtumia, ihmisiä, suhteita, tarpeita, ääniä, esteitä, mahdollisuuksia ja tietoja. Toisen taipumuksista ja kyvyistä riippuen käytämme merkitysten ilmaisemiseen piirtämistä, erilaisia kuvia, symboleita, sanoja ja toisinaan värejä.

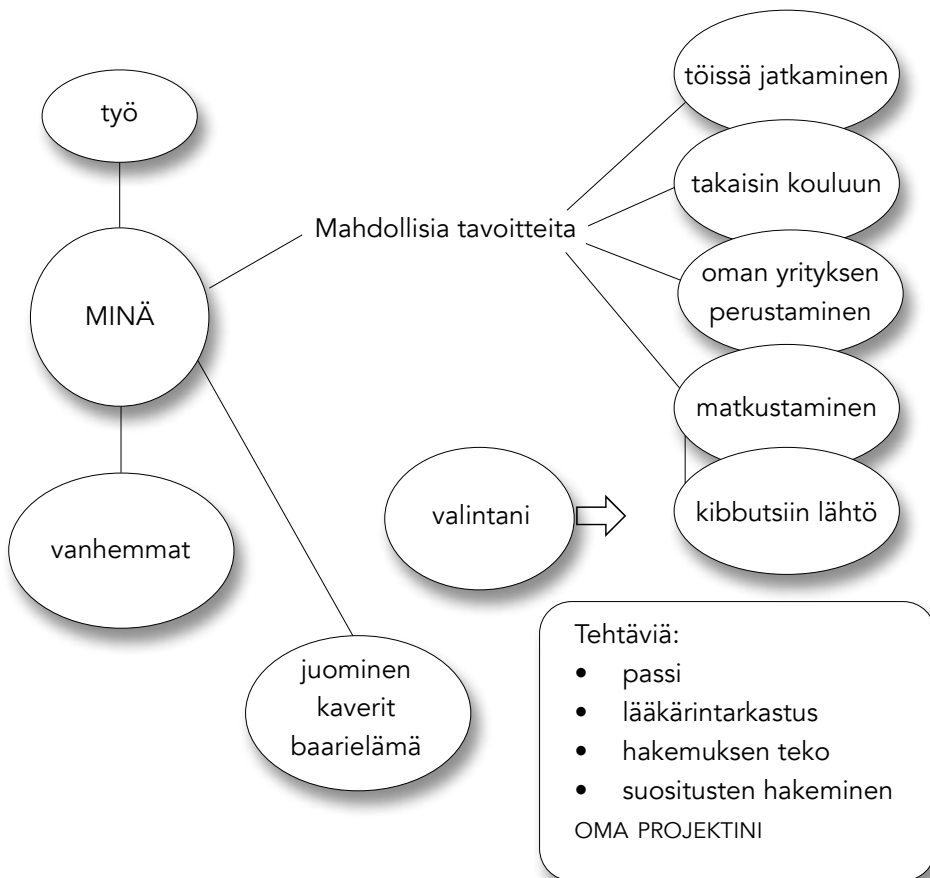
Karttaa laatiessamme keskustelemme samalla siitä, mitä karttaan pitäisi tulla ja mikä eri asioiden merkitys kartassa on. Pyrimme antamaan jokaiselle elementille oman nimen, sillä todellisuuden osan nimeäminen tarkoittaa samalla, että sitä saa omaan hallintaansa.

Seuraavalla sivulla on kartta, jonka olen laatinut asiakkaani kanssa. Se kuvaa hänen elämänkenttäänsä sellaisena kuin se oli kolme tapaamiskertaa kestäneen ohjauksen alussa. Asiakas on 19-vuotias nuorukainen, joka oli neuvottu luokseni ammatinvalinnanohjaukseen, koska hän oli epävarma tulevaisuudestaan. Kolmen tapaamisen jälkeen hän oli kehittänyt elämälleen uuden projektin (Israeliin kibbutsille vapaaehtoiseksi lähteminen). Elämän kartoitus oli tässä ohjauksessa keskeinen työtapana. Ohjauksen alussa Mark työskenteli huoltomiehenä ja käytti suurimman osan ajastaan kavereiden kanssa rullalautailien tai iltaisin juoden pubeissa olutta. Hän toteutti projektinsa ja on tätä kirjoitettaessa nyt toista kulkua kibbutsissa. Puhuin tänä aamuna hänen äitinsä kanssa, ja hän suunnittelee uusien ystäviensä kanssa matkaa Jordanian, Syyrian ja Egyptin halki. Hänen elämänkenttäänsä on muuttunut.

Kartat Markin elämäkentästä

Kartta 1 (ensimmäinen ohjaukerta)

Kartta 2 (kolmas ohjaukerta)

6.5. KRIITTISTEN ELÄMÄNKOKEMUSTEN TARKASTELU

Tarkastelulla tarkoitetaan tässä jonkin merkityksen selvittämistä, sellaisten erottelujen tekemistä, jotka selventävät tutkittavana olevaa asiaa. Pidän tällaisesta tarkastelun käsitteestä, koska se viittaa sellaiseen tarkkaan näkemiseen ja kuulemiseen, jossa pyritään saamaan kohteena olevista asioista selkeä käsitys ilman että omat ennakkoluulot hämärtävät kuvaa.

Keskustelun kuluessa tällainen tarkasteleminen voi tapahtua useilla tavoilla. Kun ihminen puheessaan toistaa keskustelukumppaninsa sanoman toisin sanoin, hän itse asiassa tarkastelee asiaa tässä tarkoitettussa mielessä. Tällaista toistoa käyttäessään hän tavallaan sanoo: ”Sanomasi merkitys on siis tämä”, ja samalla siis ”ei tämä”. Kun ohjaaja kysyy asiakkaalta kysymyksen, jonka tarkoitus on saada tämä tutkimaan omaa elämänsäkokemustaan ja kuvailemaan sitä, asiakas yleensä kuvailee henkilökohtaisia merkityksiään, ja nämä tulevat lähemmän tarkastelun kohteeksi.

Yksi ohjaajan väline elämän tärkeiden merkitysten tarkastelemiseen on menetelmä, jota kutsun nimellä kriittisten elämänsäkokemusten tarkastelu. Sitä voidaan käyttää sekä ihmisen elämän yksittäisten tapahtumien tarkasteluun – esimerkiksi avioliiton hajoaminen tai uuteen ammattiin valmistuminen – että tiettyjen elämänvaiheiden tai koko elämän tarkasteluun. Menetelmää on tietenkin käytettävä joustavasti ja kullekin asiakkaalle sopivalla tavalla. Menetelmä on pääpiirteissään seuraavanlainen:

1. Sano asiakkaalle, että teille molemmille voisi olla hyötyä siitä, jos joitakin ongelman (tai elämän, tai kauden) keskeisiä osatekijöitä voitaisiin ottaa tarkemmin tarkasteltaviksi. Jos toinen näyttää halukkaalta ja valmiilta osallistumaan tähän harjoitukseen, voit jatkaa seuraavaan tapaan.

Seuraavassa esimerkissä asiakas on 39-vuotias mies, joka on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut vuorotellen töissä ja työttömänä, ei tunnu löytävän mitään työtä, jossa hän pysyisi tai johon hän voisi kouluttautua.

2. Piirretään paperille viiva ja jaetaan elämäsi viiden vuoden jaksoihin (tai kolmen, tai kymmenen, asiakkaan iästä riippuen). Pyydä asiakasta ottamaan kynä ja piirtämään viiva paperin poikki ja sitten jakamaan viiva seuraavaan tapaan:

0 5 10 15 20 25 30 35 nyt

Sitten voit kysyä häneltä, mikä aika hänen elämästään kiinnostaa häntä eniten. Olettakaamme, että hän sanoo, että ikäväli 30–35 vuotta. Sitten kysyt häneltä, mitkä ovat olleet hänen elämänsä kohokohtia sinä aikana, tai suurimpia vaikeuksia, joita hän on kohdannut. Kun hän on valinnut ajanjakson, auta häntä merkitsemään näitä tapahtumia aikajanelle. Olettakaamme, että hän merkitsee janalle kolme kriittistä tapahtumaa: ainoan rakkaussuhteensa, parhaan työpaikkansa ja äitinsä kuoleman. Pyri sitten tutkimaan näitä tapahtumia hänen kanssaan dialogisen keskustelun hengessä. Kuuntele avoimesti ja kysy kokemusta selventäviä kysymyksiä esimerkiksi tähän tapaan:

- *Mikä siinä kokemuksessa on sinulle kaikkein merkityksellisintä?*
- *Mitä haluat tuoda siitä kokemuksesta nykyhetkeen?*
- *Opitko siitä kokemuksesta jotakin sellaista, jolla on todella vaikutusta siihen, millainen sinä olet nyt? Mitä se oli?*
- *Kun ajattelet sitä parasta työpaikkaa joka sinulla on ollut, mikä siinä kokemuksesta ohjaa sinua nyt, kun olet etsimässä parempaa työtä?*

Tietenkin riippuu henkilöstä, kriittisistä kokemuksista ja käytettävissä olevasta ajasta, millaisia kysymyksiä on paras kysyä elämäkokemuksia tarkasteltaessa. Tällaisesta tarkastelusta voi ohjaajalle ja asiakkaalle olla seuraavanlaista hyötyä:

- Ohjaajalle ja asiakkaalle kehittyy yhteistä tietoa asiakkaan elämänkentästä.
- Ohjaussuhde paranee ja syvenee.
- Asiakkaan elämäntarinasta avautuu uusia kehityssuuntia ja mahdollisuuksia.
- Asiakkaan voimavaroja ja vahvuuksia tunnistetaan.
- Tunnistetaan esteitä, jotka voivat estää asiakasta pääsemässä elämässä eteenpäin.
- Voidaan saada muita oivalluksia ja muuta tietoa, jotka auttavat keksimään ratkaisuja.

Tämän jakson päätteeksi ehdotan, että pitäisit asiakkaan elämänkenttää eräänlaisena työpajana, johon olet päässyt metaforisesti mukaan. Toinen, joka asustaa siinä elämänkentässä ja työskentelee siinä työpajassa, tarvitsee auttavaa kättä. Hänellä on käytettävissään monenlaisia tarveaineita. Tärkeimmät ovat hänen omat vahvuutensa, kokemuksensa, taitonsa, osaamisensa, näkökulmansa, kekseliäisyytensä ja itsetuntemuksensa. Usein näitä tarpeita ei löydy, vaikka ne ovat ihan lähellä. Ohjaajan tehtävänä on etsiä niitä yhdessä asiakkaan kanssa tutkimalla asiakkaan elämänkenttää ja tarkastelemalla kriittisiä elämäkokemuksia käyttäen yleensä apuna dialogista kommunikaatiota.

6.6. IHMISEN AINUTLAATUISEN KOKEMUKSEN TARKASTELU: TOSIASIOIDEN VASTAINEN KOKEILU

Kuten olen jo korostanut, konstruktivistinen ohjaaja on asiakkaan kohdatessaan valmis yllättymään, jopa hämmästyään. Samalla kun ihmiset ovat tietyissä suhteissa samanlaisia, he ovat toisissa suhteissa ainutlaatuisia. Heillä ei pelkästään ole ainutlaatuisia ominaisuuksia ihmisinä, he myös rakentavat ja elävät elämää, jossa on ainutlaatuisia piirteitä. Jos olisimme kaikki samanlaisia ja eläisimme kaikki samoissa tilanteissa, ei ohjausta tarvittaisi, koska kaikki ihmisten käyttäytyminen ja elämä olisi ennustettavaa. Näin ei tietenkään ole.

Ihmisen kokemus on monikerroksista ja monisyistä. Se on leveää ja syvää. Se on non-lineaarista ja lineaarista, ennustamatonta ja ennustettavaa samanaikaisesti. Vaikka konstruktivistinen oletus on, että luomme itse sosiaalisen elämämme, yhteiskuntamme ja minuutemme, elämässämme vallitsee kuitenkin alistumisen (määräyksiin, tapoihin, sosiaalisiin normeihin, markkinavoimiin) ja luovuuden välinen jännitys. Tämä koskee niin taiteilijoita kuin ketä tahansa tavallistakin ihmistä.

Ohjaajan ja asiakkaan on usein turvauduttava ainutkertaisiin kokeiluihin – sellaisiin, joissa lopputulosta ei etukäteen tiedä, ei edes sitä, onko kokeilusta mitään hyötyä. Kokeilulla tarkoitan menettelyä, joka keksitään sillä hetkellä, jotta ymmärrettäisiin paremmin ihmistä, hänen elämänkenttäänsä tai huolenaihettaan, ja ehkä pystyttäisiin ratkaisemaan käsillä oleva ongelma. Yllä kuvattu metaforien käyttö on parhaita tapoja tehdä ainutkertainen kokeilu, samoin kuin tosiasioiden vastaisten oletusten käyttö. Tosiasioiden vastaisten oletusten käyttö tarkoittaa, että oletetaan tilanne, joka ei ole totta, jotta nähtäisiin joku tärkeä ero tai nähtäisiin asia uudesta näkökulmasta. Tosiasioiden vastaiset esimerkit auttavat ihmisiä vapautumaan faktoista, jotka määräävät sen, mitä he voivat tehdä, tai mitä heidän pitäisi tehdä. Näin tulee mahdolliseksi nähdä jotain uutta ja asiakkaat voivat rekonstruoida kokemustaan.

Yksi esimerkki tosiasioiden vastaisten oletusten käytöstä on taikasauvatehtävä. Asiakas voi sanoa esimerkiksi: ”Voi voi, minä olen liian vanha aloittamaan alusta, ei ole mitään mitä voisin tehdä.” Silloin ohjaaja sanoo:

”Annan sinulle taikasauvan. Taikasauva on olemassa vain mielikuvituksessamme, mutta katsotaanpa, mitä se voi meille näyttää. Ota sinä tämä taikasauva, niin sinulla on valta muuttaa asioita. Et voi muuttaa fyysisiä asioita, niin kuin ikääsi, mutta voit muuttaa mieleesi liittyviä asioita, ja voit muuttaa elämäntilanteita. Ajattele siis niin, että voit muuttaa elämäsi sellaiseksi kuin haluaisit. Mitä muuttaisit? Ajattele vähän aikaa. Jos voisit muuttaa kaikkea ajattelussasi ja tunteissasi ja järjestellä uusia elämäntilanteita, millaiseen tilanteeseen panisit itsesi? Ketä muita siellä olisi? Mitä tekisit? Miten sinä asuisit?”

Miten suhtautuisit tähän ongelmaan, joka sinulla nyt on? Ja niin edelleen.

Et tietenkään kysy kaikkia näitä kysymyksiä. Ne antavat kuitenkin kuvan siitä, miten ohjaaja voi saada asiakkaan vapautumaan oletetuista välttämättömyyksistä ja pakoista. Tämä tapahtuu mielikuvituksen avulla niin, että asiakas voi alkaa ajatella tilannettaan eri tavoilla, myös tavoilla, joilla ei ennen ole uskaltanut ajatella. Häntä houkutellaan ajattelemaan niiden seikkojen vastaisesti, joita hän on tottunut pitämään tilanteeseen kuuluvina tosiasioina.

Kun tosiasioiden vastaisia väitteitä käytetään oikea-aikaisesti ja ottaen huomioon asiakkaan valmius tähän mielikuvituskokeeseen, tulokset tuovat usein keskusteluun uusia mahdollisuuksia, uutta tietoa ja uusia näkökulmia. Asiakkaat tekevät usein tämänkaltaisia huomautuksia: ”En ole koskaan ennen tullut ajatelleeksi tätä” tai ”En ole ikinä uskaltanut ajatella näin” tai ”En ymmärtänyt, miten olin vankina itse rakentamassani vankilassa”. Tosiasioiden vastaisista kokeiluista on seuraavia hyötyjä:

1. Uusien näkökulmien löytyminen.
2. Oletusten tietoisemmiksi tuleminen.
3. Auttaa testaamaan, miten todellista todellisuus on.
4. Auttaa erottamaan todelliset ja kuvitellut rajoitukset toisistaan.
5. Edistää luovuutta mahdollisten tulevaisuuksien suunnittelemisessa.
6. Helpottaa esteisiin perehtymistä – onko kyseessä este vai hankaluus?
7. Voi tuoda esiin kulttuurisia eroja ajattelussa.
8. Voi osoittaa tiedoissa olevia aukkoja.
9. Voi auttaa huomaamaan omien kykyjen ja mahdollisuuksien ali- tai yliarvioinnin ja auttaa keskustelemaan siitä.
10. Tuottaa joskus inspiraation kokeilla epätavallisia projekteja, joilla pyritään lähenemään maagisesti luotua parasta mahdollista maailmaa.

Tosiasioiden vastaisia kokeiluja voidaan tehdä muillakin keinoilla. Ihmistä voidaan pyytää asettumaan toisen nahkoihin, mikä on tarkkaan ottaen mahdotonta, ja katsomaan tilannetta toisen silmin. Voidaan käyttää periaatteessa mahdollisia, mutta epäuskottavia esimerkkejä ajatuskokeina. Esimerkki tästä voisi kuulua vaikka näin: ”Kuvittele, että sinut heitetään merellä yli laidan, ja löydät itsesi autiolta saarelta. Mitä sellaisia taitoja ja asenteita sinulla on, jotka auttavat sinua selviytymään?” ”Kuvittele että kirjoitat tekstiä omaan muistikirjoitukseesi, mitä kirjoittaisit?” ”Kuvittele, että olet ensi viikolla aloittamassa sellaista työtä, jollaisesta olet aina salaa unelmoinut. Mitä silloin tekisit, ja missä se tapahtuisi?”

Joudumme tietysti kaikki elämässämme myöntämään todellisten esteiden ja rajoitusten olemassaolon ja ottamaan ne toiminnassamme huomioon. Monet ovat valitettavasti tottumusten, ennakkoluulojen, tiedon puutteen, oletusten tai

rajoittavien uskomusten synnyttämien esteiden vankeja. Tosiasioiden vastaiset kokeet tai kysymykset voivat vaikuttaa näihin mielessä syntyviin esteisiin. Toisinaan tosiasioiden vastainen ajattelu voi panna meidät tekemään jotakin myös fyysikaalisen ympäristön asettamille esteille.

7.

Tarinoiden käyttö

Synergian kaipuu piilee kaikessa mitä teemme - - jos katsot elämän kehittymistä, huomaat heti uudelleenmäärittelyn prosesseja - - jokaisen ongelman kohdalla voidaan ajatella hyötyjen etsimistä - - Jokainen meistä konstruoi elämän, joka on jokaisen oma, keskeinen metafora maailman ymmärtämiseksi - - näinä muutoksen aikoina luomamme kertomukset (tarinat) ovat täynnä toisiinsa liittyviä viestejä sitoumuksistamme ja päätöksistämme. Jokainen viestii jostakin mahdollisuudesta.

MARY CATHERINE BATESON (1990)

Tunteakseen itsensä sosiaalisessa elämässä suhteellisen hyvinvoivaksi, vakaaksi ja päteväksi ihmisellä on oltava johdonmukainen elämäntarina, jota jatkuvasti elämän kuluessa tarkistetaan (Linde 1993). Elämäntarinamme ilmaisee minuuden kokemustamme, miten meistä tuli sitä mitä olemme ja mikä on asemamme sosiaalisessa elämässä, ja samalla se sitoo yhteen valtavan joukon jokapäiväisestä elämästä saamiamme kokemuksia.

Vaikka ohjaaja ei ehkä aina ole kiinnostunut ihmisen koko elämäntarinan jokaisesta käänteestä, kaikki asiakkaan ohjauskeskusteluissa kertomat jotain elämän osaa koskevat tarinat ja episodit ovat äärimmäisen kiinnostavia ja arvokkaita ohjaajalle – ja asiakkaalle itselleen.

Tarina on perusväline, jota ihmiset käyttävät keskinäisessä viestinnässään – ohjauksessa ja muuallakin. Hetken mietittyään melkein jokainen tajuaa tämän. Kun tapaavat ystävän tai kollegan ja kysyt mitä kuuluu tai mitä he ovat puuhailleet, he vastaavat kertomalla tarinan. Jos kuulemasi tarina on johdonmukainen, koherentti – mitä kaikki tarinat eivät ole – käsität tarinan holistisen (kokonaisvaltaisen) merkityksen. Johdonmukaisessa tarinassa kaikki osat ovat järkevällä tavalla suhteessa toisiinsa, esimerkiksi niin, että tarinassa on alku, keskivaihe ja loppu, mutta lisäksi tarinan osatekijät ovat toiminnallisessa suhteessa toisiinsa. Tarinasta saa tällöin mielekkään kokonaiskuvan. Jos molemmat ehdot täyttyvät, eli tarinan osat ovat mielekkäissä suhteissa toisiinsa ja tarinassa on kokonaisvaltainen

mieli, silloin koet kuullessi johdonmukaisen tarinan ja ymmärrät jotain toisen elämästä tai sen osasta tavalla, joka ei muuten olisi mahdollista.

Elämän kokonaistarinaan sisältyy koko joukko yleensä aivan tiettyihin kokemuksiin liittyviä osatarinoita, jotka ihminen kertoo kyseisen kontekstin tuottamasta näkökulmasta.

Tässä luvussa viitataan toistuvasti ihmisten kertomiin tarinoihin aivan kuin jokainen ihminen tuottaisi täydellisen tarinan. Näin ei tietenkään ole, vaan usein ohjaaja kuulee vain tarinan pätkän tai osatarinan, tai vain lauseen tai pari. Kuitenkin on tärkeää huomata, että asiakas kertoo aina joitakin puolia laajemmasta tarinasta, olipa asiakkaan tuottaman aineiston laatu tai määrä mikä tahansa. Ohjaaja, joka osaa kuunnella, voi kuulla esimerkiksi seuraavanlaisia tarinoita (ja monia muita):

1. Kukistamistarinoita: Miten ihminen kokee joko olosuhteiden, toisten ihmisten tai molempien määräävän hänen toimintaansa.
2. Ongelmakeskeisiä tarinoita: Joku ihmisen kokema huoli tai vaikeus on tarinan keskeinen teema.
3. Tulevaa minuutta käsitteleviä tarinoita: Toivon, pyrkimysten, unelmien tai mahdollisuuksien ilmaus.
4. Uhritarinoita: Tarina, jossa ihminen kuvaa kohtaavansa ylipääsemättömiä esteitä, epäoikeudenmukaisuutta tai sietämättömiä esteitä.
5. Vaihtoehtoisia tarinoita: Tämä viittaa tarinoihin, joissa esitetään uusia, parempia tai erilaisia vaihtoehtoja ihmisen ensin kertomalle tarinalle. Nämä ovat usein tarinoita, jossa ihminen saa käyttöönsä uusia voimavaroja, tekee suunnitelmia, tekee kokeiluja, osoittaa rohkeutta, tarkistaa näkemyksiä, kerää voimia, kehittää taitojaan tai kykyjään tai pystyy osallistumaan sosiaaliseen elämään entistä enemmän.

Jokainen ihminen on mutkikas tarinoiden kokonaisuus. Jotkut tarinat ovat vanhoja, aina vain eläviä tarinoita. Toiset ovat uusia tai sellaisia, jotka syntyvät vasta kun ihminen sitä kertoo. Jotkut tarinat syntyvät nopeasti ja voivat hävitä aivan yhtä nopeasti. Tärkeintä tarinoissa on, että

- ne määrittelevät, keitä me olemme
- ne ohjaavat meitä kulttuurissa ja sosiaalisessa elämässä
- niitä tarkistetaan jatkuvasti.

Rorty (1989) kirjoittaa: ”Kaikki ihmiset kuljettavat mukanaan joukkoa sanoja, joilla he hakevat oikeutusta toiminnalleen, uskomuksilleen ja elämälleen - - ne ovat sanat, joilla kerromme elämäntarinamme. Joskus eteenpäin katsoen, toisinaan jälkikäteen, tapahtunutta muistellen.”

Positivistisessa ajattelussa ihmisten tarinat ovat vain tarinoita, niiden arvoa arvioidaan aina suhteessa faktoihin. Positivisti kyselee jatkuvasti: ”Mistä tiedän, onko se mitä hän kertoo totta?” Tällaiseen ajatteluun sisältyy oletus, että totuudelle on olemassa joku yleinen standardi, yleinen ohje totuuden arvioimiseksi tai yksi oikea todellisuus, jota vasten kaikkea muuta voidaan arvioida. Tämä on väite, jonka konstruktivismi hylkää.

Konstruktivistit suosivat oletusta monista todellisuuksista. Niinpä konstruktivistinen kuuntelu on hyväuskoista. Siinä katsotaan, että ihmisten tarina, se mitä ihmiset kertovat, on totta heille. Se kuvaa jotakin puolta heidän henkilökohtaisesta todellisuudestaan.

Joskus ihmiset tietenkin huijaavat ja muisti saattaa pettää. Kuitenkin konstruktivistisesta näkökulmasta useimmiten paras tapa saada selvää, mitä ihmisten elämässä tapahtuu, on kysyä heiltä. Kun he kertovat tarinaansa, kuuntele sitä sellaisena kuin he sen kertovat yrittämättä samanaikaisesti arvioida sen todennukaisuutta. Konstruktivistiselta kannalta ihmisen kertomaa ei pitäisi pitää totuuden tai objektiivisten faktojen ilmaisuna, vaan ihmisen tulkintana siitä, mikä on hänen elämänsä mieli ja merkitys.

Konstruktivistin yleinen uskomus on, että meillä on eniten toivoa paremmasta elämästä, paremmasta ratkaisusta tai paremmasta minuudesta silloin, kun kuvailemme elämämme ja huolemme uudestaan uusia sanoja käyttävien ja uutta minuutta muodostavien tarinoiden avulla. Uudet tarinat voivat johtaa uuteen toimintaan. Jatkuvalla tarinoiden uudelleenkertomisella meidät voidaan houkutella ei-kielellisiin muutoksiin. Sanamme ja tarinamme ruumiillistuvat ja mahdollistavat toimintaa ja kulttuurisia muutoksia. Toisin sanoen, kun ihmiset kertovat reflektiivisesti tarinoitaan – tällaista minun elämässäni tapahtuu –, he voivat saavuttaa uutta ymmärrystä ja nähdä asioita uudesta näkökulmasta. Lisäksi he voivat toimia uudella tavalla, tuottaa enemmän ja parempia tuotteita ja jopa alkaa käyttää kehoaan eri tavalla.

7.1. KÄYTÄNNÖN VÄLINEITÄ TARINATYÖSKENTELYYN

Muistutan lukijoita aluksi siitä, että on varottava etsimästä valmista kaavaa asiakkaiden kanssa työskentelyyn, erityisesti asiakkaiden tarinoiden kanssa työskentelyyn. On hyvä pitää mielessä, että asiakkaat ovat monessa mielessä ainutlaatuisia, ja että he muuttavat omia elämisen tapojaan riippumatta siitä, osallistuvatko ohjaukseen vai eivät. He myös saavat monenlaisia kulttuurisia vaikutteita ohjauksen ulkopuolella.

Ohjaus liittyy ennen kaikkea valintojen tekemiseen ja vastuullisuuteen, arvoihin ja havaintoihin, tietoon ja itsetuntemukseen. Useimmat ohjauksessa ilmene-

vät ongelmat liittyvät ihmisten väliseen yhteyteen ja ihmissuhteisiin.

Yleisesti voidaan sanoa, että useimmat ohjausta hakevat ihmiset tulevat ohjaukseen siksi, että heiltä on osittain tai kokonaan viety mahdollisuus osallistua tyydyttävästi johonkin sosiaaliseen elämän alueeseen. He haluavat muuttua sellaisesta, joka ei voi osallistua, sellaiseksi, joka voi. He toivovat, että ohjaaja voi tehdä heille jotakin, joka auttaa heitä osallistumaan tyydyttävämmiin johonkin sosiaaliseen elämän puoleen. Tämä tarkoittaa usein esimerkiksi johonkin koulutusohjelmaan pääsyä, jonkinlaisen taloudellisen tuen saamista, työmahdollisuuden löytämistä, tyydyttävien perhesuhteiden kehittymistä tai muuta parempaa mahdollisuutta osallistua sosiaaliseen elämään. Kuvaan jatkossa joitakin menettelytapoja, joita ohjaaja voi soveltaa asiakkaiden tarinoiden kanssa työskennellessään.

7.2. MENETELMÄ I: EMPAATTISEEN YMMÄRTÄMISEEN PYRKIMINEN

Ohjaajien pitäisi osoittaa aktiivista kiinnostusta asiakkaisiinsa ja pyrkiä ymmärtämään heitä, mutta heidän pitäisi malttata olla teoretisoimatta tai älyllistämättä asiakkaan ongelmia. Ohjaajan on pyrittävä välittämään tai suorastaan opettamaan asiakkaalle tietynlaista asennoitumista – mutta sen on oltava aidosti ohjaajan oma asenne. Se on asenne, joka rohkaisee ymmärtämään itseään paremmin (Elson 1987).

Ohjaajan kiinnostuksen pitäisi kohdistua siihen, mitä asiakas kokee ja mitä hän tarinallaan välittää. Ohjaajan ei pitäisi olla kiinnostunut pelkästään siitä, mitä asiakas kokee, vaan myös siitä, miten hän elämänsä ja huolensa kokee ja miten hän tulkitsee oman kokemuksensa. Ohjaajan pitäisi varoa ajattelemasta tyyliin *miten tämä korjataan*, koska tällaiset ajatukset vain vaikeuttavat asiakkaan kokemuksen ymmärtämistä. Vielä vakavampaa on se, että korjaamaan kiirehtäminen viestii asiakkaalle, että tämän ei ole tarpeen pyrkiä ymmärtämään omaa ongelmaansa.

Empaattinen asennoituminen edellyttää yleensä sitä, että ohjaaja pidättäytyy moittimasta tai kehumasta asiakasta sen perusteella, mitä hän ajattelee, tuntee, tekee tai sanoo. Ohjaajan tulisi ennemminkin rohkaista asiakasta pohtimaan keskusteltavana olevien toimintavaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia:

Huomaatko mitään eroa lapsesi toiminnassa, jos nukkumaanmenoaikaan puhut hänelle lempeään tai tiukkaan sävyyn?

Miten arvelet sen vaikuttavan mahdollisuuksiisi, jos työpaikkahaastattelussa kerrot, että sinulla ei ole lainkaan työkokemusta?

Kun ohjaaja kysyy asiakkailta heidän näkemyksiään eduista ja haitoista ja niiden taustalla olevista oletuksista, hän auttaa heitä saamaan hyödyllisiä oivalluksia itsestään ja tietoa omasta toiminnastaan tietyissä konteksteissa.

Usein ihmisillä on hämärästi tiedossaan sellaisia asioita itsestään ja suhteistaan, joita he eivät ole koskaan pukeneet sanoiksi. Aikaisemmin ilmaisemattoman tiedon sanallinen ilmaiseminen auttaa pääsemään tähän tietoon paremmin käsiksi, jolloin sitä voi käyttää ongelmanratkaisussa. Näin sekä asiakas että ohjaaja voivat ymmärtää asiakkaan tilannetta paremmin.

Itseä koskevien oivallusten ääneen ilmaiseminen voi muodostaa ohjaajan ja asiakkaan välille eräänlaisen ystävällismielisen yhteyden. Se luo perustan, jolta voidaan työskennellä asiakkaan tarinassaan kuvaaman ongelman kanssa. Asiakas saa liittolaisen, joka ymmärtää häntä – sitä kuka hän on, mitä hän on, millaisten ongelmien kanssa hän kamppailee ja mihin hän pyrkii, ja miten hän jokapäiväisessä elämässään toimii.

Pyrkinessään lisäämään itseymmärrystä edistävää asennoitumista ohjaajan on varottava yrittämästä vakuuttaa asiakkaalle, että hän on jotakin mitä hän ei ole, tai että hän voi tehdä jotakin johon hän ei usko kykenevänsä. Tärkeintä on, että asiakas saa ohjaajalta sanattoman luvan hyväksyä itsensä sellaisena kuin hän on – sillä hetkellä. Tämän hyväksymisen perusteella ohjaaja voi osaltaan auttaa asiakasta hyväksymään itsensä muuttamisen vaikeuden, mutta samalla myös näkemään, miten tärkeä perusta se on elämässä eteenpäin pääsemiselle.

Ohjaajana voit sanoa: ”Sinulla on varmasti epävarma ja sekava olo, mutta epävarmuus ei välttämättä ole huono asia. Voimme selvittää sitä epäselvyyttä ja tutkia, voisiko sitä jotenkin käyttää hyväksi. Tässä me voimme tehdä yhteistyötä.”

Tarjoutumalla liittolaiseksi ohjaaja tekee jotain aitoa eikä jää välinpitämättömäksi tai pidä yllä keinotekoisia yhteisyyden vaikutelmaa. Jotta ohjaaja voisi olla aito kumppani ja liittolainen empaattisessa hengessä, hänen on suhtauduttava vaatimattomasti omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa asiakkaan ongelmaan. Empaattisen ymmärtämisen edistäminen on aina mahdollista. Ohjaajan on oltava valmis tekemään virheitä ja sietämään epävarmuutta sen suhteen, mikä olisi asiakkaalle parasta.

Jotta ohjaaja pystyisi työskentelemään asiakkaiden ja heidän tarinoidensa kanssa, tärkeintä on ehkä se, että hän on vakuuttunut reflektiivisen itsetuntemuksen tärkeydestä ongelmanratkaisussa sekä itselleen että asiakkaalle. Ongelmanratkaisuun tarvitaan toki muitakin aineksia, esimerkiksi oikeaa ja hyödyllistä tietoa, uusia taitoja ja käsitteitä, toimivampia suhteita ja kulttuurista tietoa. Kuitenkin kaikkien näiden hyödyntäminen ja arvo riippuu siitä, onko ihmisellä käytössään mielekästä itsetuntemusta.

7.3. MENETELMÄ II: VAIKUTUSTEN KARTOITTAMINEN

Tässä käsitellään ongelman vaikutuksia asiakkaaseen ja asiakkaan vaikutusta ongelmaan.

Yksi konstruktivistisen ohjaajan pyrkimyksiä on välittää asiakkaalle se näkemys, että asiakas ei ole ongelma, vaan ongelma on ongelma! Ongelmat vaikuttavat ihmiseen ja ihminen voi vaikuttaa ongelmiin, mutta ongelmat ovat harvoin erottamaton osa ihmistä tai ihmisen persoonallisuuden osia. Usein juuri se, että ihminen pitää omaa persoonallisuuttaan jossakin tärkeässä suhteessa kelvottomana tai puutteellisenä, estää ihmistä pääsemästä ongelmastaan eroon. Tällaiset lauseet osoittavat tätä:

- *Minussa on jotain vikaa, minä kun teen aina vääriä ratkaisuja.*
- *Sanovatpa mitä tahansa, uskon että minusta ei kerta kaikkiaan ole oppijaksi.*
- *Kun joku menee pieleen, minusta tuntuu, että minä olen aina syyppää.*

Sen sijaan että näkisi ongelman erillisenä asiana ihminen sisäistää ongelman ja tekee siitä osan minuuttaan.

Ulkoistaminen: Yksi keino vastustaa tätä asiakkaan taipumusta tehdä itsensä keinottomaksi ongelmansa ratkaisemiseen on ongelman ulkoistaminen (White & Epston 1990). Ulkoistaminen tarkoittaa asiakkaan rohkaisemista tarkastelemaan ongelmaa objektiivisesti ja siirtämään se mielikuvissa kauemmas niin, että asiakkaan on helpompi puhua siitä, miten hän voi vaikuttaa ongelmaan omalla ajattelullaan ja toiminnallaan. Tällöin asiakas voi toisaalta myös oivaltaa jotain siitä, miten ongelma vaikuttaa häneen.

Käytän ulkoistamista esimerkiksi tähän tapaan: ”Tehdään kartta sinusta, ongelmastasi ja elämäntilanteestasi. Sijoita itsesi tälle paperille. Sijoita sitten myös ongelmasi johonkin tälle paperille. Lisää sitten muita ihmisiä, joihin ongelmiasi vaikuttaa.” Kartoituksen edistyessä asiakas usein huomaa, että ongelma ei ole heissä itsessään vaan itsen ja toisten välisissä suhteissa tai jossakin ympäristöön liittyvässä asiassa. Kartoittamisprosessi on itsessään ulkoistamisen väline.

Voin käyttää ulkoistamista myös sanomalla asiakkaalle näin: ”No niin, nyt meillä alkaa olla aika hyvä kuva siitä, mikä sinua huolestuttaa ja siitä, mitä olet asialle tähän mennessä tehnyt. Nyt ehdottaisin pientä kokeilua. Kerron siitä ensin, ja sitten voit päättää, oletko sellaiseen valmis. Haluaisin sinun kuvittelevan, että olet marsilainen, joka on kuunnellut keskusteluumme. Tämä marsilainen (eli sinä) on fiksu kaveri. Mitä tällä marsilaisella on sanottavana tilanteestasi, jota juuri olet kuvaillut?”

Vaihtoehtoisesti voisin sanoa: ”Olet todella kuvaillut hyvin niitä vaikeuksia, joiden kanssa kamppaillet, mutta siltikään kumpikaan meistä ei oikein tunnu tietävän, mitä tehdä. Suostuisitkohan pieneen kokeeseen? Sinä tunnet tilanteesi paremmin kuin kukaan muu, minut mukaan lukien. Ongelmana on se, että olet niin kietoutunut vaikeuksiisi, ettet pysty ajattelemaan niitä oikein selkeästi. Toivoisin, että kokeilisit tällaista: Aseta itsesi mielikuvitustasi käyttäen ongelman ulkopuolelle, todistajan asemaan. Tiedät mitä todistaja tai silminnäkijä tekee. Hän katsoo tarkkaan, huomaa kaikki tärkeät yksityiskohdat ja raportoi sitten näkemänsä. Hyvä todistaja on vielä tavallaan objektiivinen eikä ole tunteineen mukana tapahtumissa. Yritä siis ottaa tällaisen todistajan rooli ja tarkastella tilannettasi niin, että et joudu tunteittesi valtaan. Havainnoi vain sitä, mitä tapahtuu, mikä näyttää olevan avuksi ja mikä ei. Sitten voit palata raportoimaan meille.

Voisin sanoa näinkin: ”Olet useita kertoja maininnut siitä, kuinka kovasti sinua ärsyttää, kun äitisi soittaa sinulle. Et näytä pystyvän vaientamaan sitä kriittistä ääntä päässäsi, joka panee sinut sanomaan hyvin epämiellyttäviä asioita äidillesi. Haluaisit tulla hänen kanssaan paremmin toimeen, mutta et keksi miten se onnistuisi. Hän on niin kovasti äitiä, mikä ärsyttää sinua ja reagoit voimakkaasti. Sinut tämä saa ennen kaikkea tuntemaan itsesi ärtyneeksi. Kysymys kuuluukin: Mitä tekisin tälle ärtyneisyyden tunteelleni? Toivoisin, että nyt kokeilisit tätä. Kuvittele, että sinulla ei ole mitään muuta ongelmaa kuin se, että häviät toistuvasti taistelussa tälle ärsyyntymisen pirulaiselle. Harkitse sitä, että tänään kotiin mentyäsi otat paperiarkin ja kirjoitat kirjeen tuolle ärsyyntymiselle. Voit ajatella ärsyyntymistä jonakin erillisenä, ei osana sinua. Kerro sille, mitä olet aina halunnut sanoa tähän ärsyyntymiseen liittyen. Kerro sille mitä haluat, miten aiot sen kukistaa, mitä aiot tehdä, miltä sinusta tuntuu, kun olet päässyt siitä eroon, ja miten ajattelet sen kukistumisen vaikuttavan suhteeseesi äitiin. Voisit kertoa ärsyyntymiselle myös, että koska olet nyt päättänyt, että kykenet suurin piirtein hyväksymään äitisi sellaisena kuin hän on, ärsyyntymisen olemassaololle ei enää ole mitään perusteita, ja olet valmis heittämään sen menemään. Olisitkohan halukas kirjoittamaan tällaisen kirjeen?

Ulkoistaminen vastaa menetelmänä Robert Assagiolin käsitettä disidentifikaatio, jossa asiakkaita rohkaistaan vähentämään egonsa sitoutumista tietynlaisiin ongelmiin. Se auttaa heitä siirtämään ongelmansa käsivarren mitan päähän, ja siten heille käy helpommaksi vastustaa ongelman vaikutuksia ja myös itse vaikuttaa ongelmaan.

Olen kuullut väitettävän, että ulkoistaminen on ristiriidassa asiakkaan oman vastuun korostamisen kanssa, että sillä rohkaistaisiin asiakkaita kokemaan, etteivät he itse ole vastuussa ongelmastaan ja toiminnastaan. Kokemukseni mukaan näin ei ole. Kun ulkoistaminen tuntuu oleva paikallaan ja kun asiakkaat ovat valmiita sitä kokeilemaan, kokemukseni ovat aina olleet päinvastaisia. Olen

huomannut, että kun asiakas onnistuu ulkoistamaan vaikeutensa, hänen kykynsä kriittiseen ajatteluun paranee. Hän pystyy sanomaan asioita, joita on halunnut sanoa, mutta ei ole uskaltanut. Vaikutus asiakkaaseen on yleensä ollut toimintamahdollisuuksia lisäävä ja vapauttava.

Mieleeni muistuu, mitä vietnamilainen kirjailija Thich Nhat Hanh (1976) on kirjoittanut itsensä ja vaikeuksiensa toisistaan erottamisesta, mikä antaa toimintavapautta:

Muistele elämäsi katkerimpia epäonnistumisia ja tutki niistä jokaista. Huomaa, että - - nämä epäonnistumiset eivät ole osa sinua itseäsi - - huolehdi, että olet niistä vapaa - - Vasta kun pystyt päästämään niistä irti voit olla todella vapaa eivätkä ne enää vainoa sinua.

7.4. MENETELMÄ III: TARKKAAVAINEN JA PANEUTUVA OTE TARINOITA KUUNNELLESSA

Ohjaajat ja muut auttajat urautuvat helposti ja voivat pitää liian monia asioita auttavistaan itsestään selvänä. Ohjaaja voi olla kiireinen ja häneltä voidaan odottaa liiallista työpanosta, hän voi väsyä ja masentua kykenemättä tankkaamaan itselleen uutta energiaa. Hän voi myös yksinkertaisesti unohtaa, mikä hänen varsinainen tehtävänsä on ja alistua paineisiin toimia pikemminkin prosessoijana tai hallinnoijana kuin ohjaajana.

Tällaisessa mielentilassa ohjaajalla on vahva taipumus toimia yhdestä ainoasta näkökulmasta käsin, juuttua tiettyihin kategorioihin ja toimia automaattisesti, mukauttamatta toimintaansa muuttuviin tilanteisiin. Olen kuullut ohjaajien sanovan: ”Minulla ei yksinkertaisesti ole aikaa kuunnella asiakkaiden tarinoita. Minun täytyy saada heidät nopeasti toimistoon ja taas ulos.” Minusta tällainen asennoituminen kuuluu prosessointiin, ei ohjaukseen. Tällaista mielentilaa voitaisiin lyhyesti kutsua piittaamattomuudeksi.

Piittaamattomalla asennoitumisella on monia haitallisia vaikutuksia. Ensinnäkin se edistää minäkuvaan kapeutumista, koska siinä omaksutaan yksi ainoa kategoria minuuden kuvaamiseen. Esimerkiksi: ”Olen vain perheenemäntä.” Piittaamattomuus myös tekee mahdolliseksi sulkea pois epämieluisia ajatuksia: ”Hän on loppujen lopuksi vain pieni tyttö, kyllä hän pian selviää vanhempiensa erosta.” Piittaamattomuus voi edesauttaa hallinnan menettämistä. Alkoholisti, joka väittää, että alkoholismi on geneettistä, luopuu kaikesta henkilökohtaisesta mahdollisuudesta vaikuttaa addiktioonsa.

Piittaamattomuus johtaa myös kyvyttömyyteen hyödyntää resursseja (niitä ei huomata yksioikoisen asennoitumisen vuoksi) ja ihmisten kahlehdittua potenti-

aalia: ”Voi, minä vaan tiedän, etten ikinä pysty siihen.” Yhden ainoan näkökulman hyödyntäminen johtaa usein siihen, että ihmisen mielen ovet sulkeutuvat, hän sitoutuu mielessään johonkin ajattelutapaan tai -tottumukseen etsimättä mahdollisia vaihtoehtoja.

Vaihtoehtoisena asennoitumisena esittelen Ellen Langerin (1989) käsitettä ”mindfulness”, joka käännetään nykyään suomeksi sanoilla tietoinen läsnäolo. Se on konstruktivistisen näkökulman kanssa hyvin yhteen sopiva asennoitumistapa, joka auttaa ohjaajia seuraamaan valppaasti asiakkaan tarinaa. Tällä tavalla toimiva ohjaaja on aidosti hereillä ja voi edistää tällaista asennetta myös asiakkaassaan. Ihannetapauksessa sekä ohjaaja että asiakas suhtautuvat toisiinsa ja asiakkaan tarinaan ja ongelmaan tällä tavalla.

Esittelen nyt kuusi tällaiseen suhtautumiseen liittyvää elementtiä ja pohdin niiden hyötyä ohjaukselle ja etenkin asiakkaiden tarinoiden kanssa työskentelylle. Muista, että ”mindfulness” on mielentila, jota suosittelen ohjaajille. Ohjaaja voi myös olla asiakkaalle mallina tällaisen mielentilan soveltamisesta ja auttaa siten asiakastakin sen omaksumisessa.

1. **Aktiivinen uusien kategorioiden luominen.** Tämä tarkoittaa erilaisia kuvauksia, merkityksiä ja toimintoja. Esimerkiksi sairaus voi olla tuskallinen ja huolestuttava, samalla se voi olla mahdollisuus alusta aloittamiseen.
2. **Avoimuus uudelle tiedolle.** Tällä tarkoitan erityisesti halukkuutta ottaa vastaan sellaista uutta tietoa, joka on ristiriidassa aikaisemman tiedon kanssa.
3. **Vaihtoehtoisten näkemysten harkitseminen.** Tämä sopii yhteen konstruktivistisen monien todellisuuksien oletuksen kanssa.
4. **Kontekstuaalisten vaikutusten ja yhteyksien tunnistaminen.** Tämä johdattaa ohjaajan kysymään seuraavanlaisia kysymyksiä: *Keneen muuhun päättöksesi liittyy? Missä tilanteissa koet tämän ongelmaksi? Voitko selvittää minulle sitä suurempaa kokonaisuutta, johon tämä liittyy? Yritätkö ratkaista tätä ongelmaa itsekseksi, vai onko siinä mukana muitakin?* Tämä muistuttaa siitä, että olemme aina tietyssä kontekstissa ja tällä on aina vaikutuksensa siihen, miten määrittelemme ongelman sekä siihen, miten yritämme sitä ratkaista. Siitä seuraa myös ongelmiimme liittyviä keskeisiä rajoituksia, voimavaroja ja mahdollisuuksia, jotka meidän pitäisi pyrkiä tunnistamaan. Ohjaajan olisi ehkä kaikkein tärkeintä huomata, että jokainen asiakkaan tarina syntyy siitä, miten asiakas havaitsee oman tilanteensa ja ongelmansa.
5. **Prosessin asettaminen lopputuloksen edelle.** Useimmat ohjaajat tuntevat asiakkaita, jotka ovat niin juuttuneita tiettyyn tavoitteeseen pääsemiseen, etteivät ollenkaan pysty näkemään sitä, millaiset pienet askeleet auttaisivat heitä parhaiten tavoitteeseensa. Voi myös olla niin,

että he eivät näe miten turhaa tai mahdotonta on tavoitella jotakin päämäärää, jonka he ovat valinneet ennalta jo ennen ohjaukseen tulemistä. Ohjaajan tehtävänä on yrittää kiinnittää kunnioittavasti ja kärsivällisesti asiakkaan huomiota ongelmanratkaisun prosessiin. Miten asiakas ongelmansa kokee, mitä vaihtoehtoja on olemassa, mitä hyviä ja huonoja puolia liittyy erilaisiin toimintavaihtoehtoihin. Onko mietitty esteitä, missä asiakas on nyt menossa suhteessa tavoitteeseensa? Mitä asiakkaan tulisi tehdä päästäkseen tavoitteeseensa? Mitä osatavoitteita tarvitaan, mitä kokemuksia pitäisi hankkia, mitä muutoksia tehdä? On tietenkin tärkeää, että asiakkaalla on mielekäs tavoite. Kuitenkin on yhtä tärkeää, että mietitään miten tavoitteeseen voi päästä, ja mikä merkitys on asiakkaan taidoilla, arvoilla, havainnoilla ja elämäkokemuksella.

6. Yksilöllisten erojen ja kulttuurisen erilaisuuden kunnioittaminen.

Muistan joskus lukeneeni jostain romaanista, miten joku kirjan henkilöistä sanoo: ”Miksi maailmassa on niin paljon ihmisiä, jotka toivoisivat, että olisin joku muu, ja haluavat tehdä minusta jonkun muun kuin kuka olen?” Yksi ohjaajien ja muiden auttamisammattilaisten saaman paljon psykologisen koulutuksen onnettomia seurauksia on ollut se, että heidät on opetettu käyttämään tavallisesti häiriöitä ja epänormaalisuutta korostavia luokittelujärjestelmiä ja ajattelemaan ihmisiä keskiarvojen avulla – erityisesti psykometriikassa. Ymmärrän toistavani itseäni, mutta yksi olennaisimpia asioita ohjauksen onnistumisen kannalta on se, että ohjaaja tulee yhä herkemmäksi yksilöllisille eroille. Usein kaikkein pienimmät ohjaajan havaitsemista eroista osoittautuvat ratkaisevimiksi sekä toisen paremman ymmärtämisen että parempien ratkaisujen kehittämisen kannalta.

Minulla on myöhemmin lisää sanomista kulttuuristen erojen tunnistamisesta ja arvostamisesta. Näihin asioihin palataan kulttuurikeskeistä ohjausta ja alkupe- räiskansoihin kuuluvien ohjausta käsittelevissä osuuksissa.

7.5. MENETELMÄ IV: UUSIEN TAI TARKISTETTUJEN, ENTISTÄ PAREMPIEN TARINOIDEN LAATIMINEN YHTEISTYÖSSÄ ASIAKKAAN KANSSA

Vähän aikaa sitten yksi asiakkaani aloitti ohjausprosessin tarinalla, joka oli pähkinäkuoreen tiivistettynä tällainen:

Olen maahanmuuttaja enkä löydä täällä työtä siinä ammatissa, johon olen koma- timaassani saanut koulutuksen. Olen opiskellut itselleni uuden ammatin. Olen

kuitenkin tainnut epäonnistua siinäkin, koska minut on juuri lomautettu. Olen ihan maassa enkä tiedä mitä tehdä. Minulla on elämäkumppani ja pieni lapsi, ja olen onnistunut säästämään vähän rahaa, mutta silti tuntuu, että joka puolella on pelkkiä umpikujia. Mitä minä oikein tekisin?

Tämä on selvästi tarina, joka kuvastaa lannistumista ja syrjäytymistä. Kävimme useita ohjauskeskusteluja, joissa kävimme läpi hänen kriittisiä elämäkokemuksiaan ja kehitelimme kartan, joka kuvasi sitä missä hän nyt on, missä hän haluaisi tulevaisuudessa olla ja millaisia toimintaprojekteja hän voisi itselleen kehittää päästäkseen haluamaansa suuntaan. Lopuksi hän kertoi näin:

Tiedän, että olen ollut hirveän turhautunut, kun en ole voinut harjoittaa alkuperäistä ammattiani, mutta tiedän, että minun on mentävä eteenpäin. Tuona aikana olen huomannut, että olen hyvä oppimaan ja kirjoittamaan. Kun ajattelen taaksepäin elämäni huippukohtia, oivallan sen, että olen aina halunnut olla kirjoittaja, pikkutyöstä asti. Ehkä jonkinlaisten teknisten raporttien kirjoittaja, tai kaunokirjallisuuden. Perheeni ei antanut minun ryhtyä sellaiseen, vaan vaati että käyn kouluja ja opettelen sellaisen ammatin, joka takaa turvaton toimeentulon, ja niin sitten teinkin. En kuitenkaan todella halunnut tehdä sitä, ja joka tapauksessa se ei ole toiminut nyt kun olen muuttanut tähän maahan. Kun katson eteenpäin, näen itseni kirjoittajana, ja voin nyt oppia enemmän kirjoittamisesta. Minulla on käytettävissäni vähän rahaa opiskeluun ja kumppanillani on sen verran tuloja, että pärjäämme. Nyt minulla on tilaisuus yrittää toteuttaa unelmani, joka on ollut sisälläni monia vuosia. Se voi onnistua tai epäonnistua, mutta nyt sen yrittäminen on kaikkein tärkeintä. Minulle on nyt tärkeintä päästä aloittamaan jotakin sellaista, joka on minulle todella henkilökohtaisesti merkityksellistä ja johon voin todella panostaa kaikkeni.

Tämä toinen, vaihtoehtoinen tarina on erilainen. Vanha, lamaantumisen dominoima tarina on konstruoitu uudestaan, ja nyt toivo, henkilökohtainen merkitys ja uusi suunta ovat tarinan keskeisiä sisältöjä. Olimme asiakkaan kanssa yhdessä suunnitelleet hänelle kolme toimintaprojektia tämän tarinan tueksi. Kaupungissa on kirjoittajakilta, jossa on aloitelevien kirjoittajien ryhmä. Hän järjesti asiat niin, että pystyi menemään mukaan killan toimintaan ja kävi ennen ensimmäistä tapaamista kahvilla erään vanhastaan tutun killan jäsenen kanssa. Toisena projektina hän sopi osallistumisesta kaupungin korkeakoulussa pidettävälle kirjoittamiskurssille. Kolmas projekti oli sellainen, että hän veisi mukanaan kotiin yhdessä laatimamme kriittisten tapahtumien listan ja elämäkentästään tehdyn kartan, ja keskustelisi niistä kumppaninsa kanssa. Näin hän voisi varmistua siitä, että hänen kumppaninsa tukee ja ymmärtää häntä ja hänen ponnistelujiaan uuden tulevaisuuden rakentamiseksi.

Päätän tämän luvun muutamiiin ohjeisiin, joiden noudattamista ohjaaja voi harkita auttaessaan asiakkaitaan rekonstruoimaan tarinoitaan tai tarinanpätkiä.

Ohje 1: Suhtaudu asiakkaaseen ja hänen sanomaansa tarkkaavaisen kiinnostuneeksi. Pysy uteliaana.

On hyödyllistä ja vapauttavaa oivaltaa, että asiakas tosiaankin tietää elämästään enemmän kuin ohjaaja, ja että ohjaaja voi omaksua tietämättömän asenteen: hän voi olla vastaanottava ja antaa asiakkaan ja hänen tarinoidensa opettaa itseään. Anna keskustelun alkuvaiheissa asiakkaalle tunnustusta. Esimerkiksi: ”Se on varmasti vaatinut paljon rohkeutta.” Tai: ”Se on sellaista, mitä olet tuonut mukana alkuperäisestä kulttuuristasi, etkä tiedä, mitä sillä tekisi täällä.” Kysy merkitystä luovia kysymyksiä: ”Mitä sellaista arvelet työhönottohaastattelusta oppineesi, mikä voi auttaa sinua seuraavalla kerralla?” ”Sanoit että panisit lapsesi päivähöityöön. Mitähän se merkitsee sinulle ja koko perheelle?” Tai vielä: ”Kerroit, että olet menettänyt työsi, mutta et ole kertonut sitä yhdellekään perheenjäsenelle. Miltä tämä asian salassa pitäminen sinusta tuntuu?” Vielä yksi esimerkki: ”Mainitsit äsken sisaresi. Miten hän sopii tähän kuvaan?”

Tämänkaltaiset kysymykset voivat auttaa löytämään tarinan puuttuvia paloja tai merkityksiä. Ne myös yhdistävät ohjaajaa ja asiakasta, kun heidän välilleen syntyy yhteisiä kiinnostuksen kohteita.

On myös hyvin tärkeää, että ohjaaja tekee usein omin sanoin yhteenvetoja siitä, mitä on ymmärtänyt asiakkaan kertomuksesta. Sen voi tehdä sanomalla jotenkin tähän tapaan: ”Kerron sinulle nyt mitä olen tarinastasi ymmärtänyt, Jotta näemme, olenko ymmärtänyt sinua niin kuin tarkoittit.” Sen jälkeen ohjaaja tekee lyhyen ja tiiviin yhteenvedon kuulemaansa tarinaan liittyvistä pääajatuksista, keskeisistä tapahtumista ja tärkeimmistä tunteista. Ohjaaja voi melkein aina päätellä asiakkaan reaktiosta, onko hän oikeilla jäljillä. Jos asiakas vastaa: ”Joo, juuri niin”, tai ”ihan oikein”, tai muuta sellaista, tiedät, että olet oivaltanut hänen tarinansa olennaisen merkityksen. Jos ohjaaja ei ole ymmärtänyt asiaa aivan oikein, hänen täytyy antaa asiakkaan korjata käsitystään ja olla valmis ymmärtämään asia uudella tavalla asiakkaan kertomuksen valossa.

Ohje 2: Suhtaudu asiakkaaseen kunnioittavasti ja myötätuntoisesti.

Joidenkin ihmisten kohdalla tämä on helppoa; toisten kanssa hyvinkin vaikeaa. Olen huomannut, että seuraavat ajatukset helpottavat tällaista suhtautumista:

- Muista, että jokainen on sellainen, millaiseksi on oppinut. Jos tiedän, mitä kaikkea tämä ihminen on elämässään kokenut, voin suhtautua häneen myötätuntoisemmin ja hyväksyvämmiin.

- Minun ei tarvitse hyväksyä toista ihmistä tai edes pitää hänestä voidakseni suhtautua häneen myötätuntoisesti ja kunnioittavasti.
- Miksi teen niin nopeasti johtopäätöksiä tästä ihmisestä? Voisiko se johtua jostakin itsessäni olevasta sokeasta pisteestä?
- Voisinko jatkaa keskustelua hänen kanssaan ja antaa näkemykseni hänestä muuttua sitä mukaa, kun hän kertoo tarinaansa? Vai olenko jo lyönyt mielessäni lukkoon, millainen hän on, mikä hänen ongelmansa on ja mitä hänen pitäisi tehdä? Mikähän minussa aiheuttaa sen, että minulla on oltava tällaisia tiukkoja näkemyksiä hänestä? Muista, että dialogisen keskustelun luonteeseen kuuluu, että molemmat osapuolet antavat sanotun ja kuullun muuttaa itseään.

Ohje 3: Kohtele kaikkea esiin tulevaa informaationa.

On välttämätöntä, että huomaat paljon muutakin kuin sen, mitä asiakas sanoo keskustelussa. Kiinnitä huomiota hiljaisiin hetkiin ja kunnioita niitä, huomaa miten asiat sanotaan: äänensävyt, epätavalliset sanat, kasvonilmeet, eleet, ruumiin asento. Kiinnitä myös huomiota asiakkaan ulkonäköön: miten hän on pukeutunut, millaisia koruja hän käyttää sekä esimerkiksi siihen, miten hän liikkuu huoneessa. Toimiiko hän myöntäväisesti, aggressiivisesti, vetäytyvästi, vuolaasti, onko hän halukas keskusteluun vai vähäpuheinen ja haluton, tai onko hän keskustelussa varovainen.

Joskus kun huomaan, että toinen epäröi keskusteluun ryhtymistä, kerron vähän siitä, miten itse tunnen joskus oudoissa tilanteissa olevani väärässä paikassa, ja kysyn sitten häneltä, miltä hänestä tuntuu tulla toimistooni. Voin myös tehdä niin, että ennen asiakkaan ongelmaan paneutumista yritän viritellä keskustelua mistä tahansa, mistä hän saattaisi olla halukkaampi keskustelemaan, esimerkiksi perheestä, tai siitä miten hän löysi toimistooni, tai jostakin kaikkia kiinnostavasta paikkakunnan tapahtumasta.

Ohje 4: Älä tulkitse vastustukseksi sitä, että asiakas on haluton ryhtymään keskusteluun ohjaajan kanssa nopeasti ja helposti.

Konstruktivistiselta kannalta vastustuksen käsite ei ole hyödyllinen. Perinteisessä ohjaus- ja terapiakirjallisuudessa käsitellään paljon kysymystä siitä, miten tulisi menetellä vastustelevalle tai vastahakoiselle asiakkaalle kanssa. Jos asiakas ei halua ryhtyä kanssasi yhteistyöhön, on parempi määritellä tilanne niin, ettei hän ole siihen valmis kuin että hän vastustaa. Silloin kannattaa kokeilla erilaisia keinoja, jotka voivat auttaa asiakasta niin, että hän voi ryhtyä keskustelemaan. Kun ihmiset suhtautuvat ohjaajaan epäluuloisesti tai ovat haluttomia keskusteluun tai

yhteistyöhön, heillä on aina siihen hyvät syynsä – syyt, jotka perustuvat heidän aikaisempaan elämäkokemuksensa.

Yleensä he ovat oppineet varomaan sellaisia tilanteita, joissa heitä yritetään pakolla saada käyttäytymään tietyllä tavalla tai omaksumaan tietynlaista tietoa. He voivat hyvinkin kuvitella, että yrität tehdä juuri niin. Valitettavasti monet ohjaajat yrittävätkin sitä. Kun asiakas ei vastaa ohjaajan toivomalla tavalla, tällä on kiusaus leimata hänet moittivaan sävyyn vastustelevaksi.

Paljon parempi tulkinta on se, että asiakas toimii oman kokemuksensa perusteella aivan järkevästi, eikä ole vielä valmis sitoutumaan. Silloin ohjaaja voi keskittyä siihen, millä tavoin hän voisi auttaa asiakasta niin, että sitoutuminen tulisi tälle mahdolliseksi. Ohjaajan kunnioittava asenne auttaa tässä. Ohjaaja voisi ehkä varovaisesti paljastaa jotakin omasta kokemuksestaan siitä, miten uudet tilanteet ovat hänestäkin usein uhkaavan tuntuksia. Muutenkin voidaan pyrkiä etsimään yhteistä perustaa, jolta asiakaskin olisi valmis työskentelemään. Joskus kahvin, teen tai kokiksen tarjoaminen voi helpottaa yhteistyöhön pääsyä. Joskus on myös hyödyksi myöntää, että tilanne ei ole helppo asiakkaalle eikä ohjaajalle.

Tämä on toinen versio ”ihminen ensin, ongelma sitten” -periaatteesta. Ohjaajan tulisi itsetuntemuksensa avulla huomata, kokeeko hän ohjaustilanteen muodostuvan jonkinlaiseksi itsensä ja asiakkaan väliseksi kilpailutilanteeksi. Pitäisi välttää kaikenlaista turhaa oppositio- dialektiikkaa eli tilanteita, joissa ohjaaja yrittää kovemmin ja kovemmin saada yhteyttä asiakkaaseen, joka puolestaan yrittää kovemmin ja kovemmin estää yhteyden syntymistä.

Ohje 5: Etsi jatkuvasti asiakkaan vahvuuksia.

Parhaimmillaan ohjaus on mahdollisuuksia avaava prosessi. Asiakas voimistuu etsimään ratkaisuja ja hänen mahdollisuutensa sosiaaliseen elämäänsä osallistumiseen paranevat. Jos ohjaajan tai muun auttajan asenne on diagnostinen, se saa hänet etsimään puutteita, rajoituksia ja erilaisia vikoja tai suorastaan sairaalloisia puolia asiakkaan kyvyissä tai asenteissa. Voimme parhaiten rakentaa elämäämme vahvuuksiemme avulla ja eri tilanteista ja erilaisista haasteista saamiemme onnistumisen kokemuksilla. Vanha kulunut sanonta kuuluu: ”Jos luulet, että pystyt, mitä todennäköisimmin pystytkin, jos luulet, ettet pysty, melko varmasti et pystykään.”

Eräs asia on välttämättä pidettävä mielessä: Tapahtuipa ohjauksessa mitä tahansa, se, onnistuuko asiakas istunnosta sosiaaliseen elämäänsä lähdettyään toimimaan ohjauksessa sovitulla tavalla, riippuu lopulta asiakkaan kestävydestä, sinnikkydestä, muutoksenhalusta ja kulttuurisesta käsityskyvystä. Juuri asiakkaan itsensä on neuvoteltava ratkaisut ja nähtävä vaivaa niiden toteuttamiseksi, asiakkaan on sovellettava oivalluksiaan ja selvittävä sosiaalisesta elämästään. Sik-

si suunnitelman noudattaminen ja siinä onnistuminen on sitä todennäköisempää, mitä enemmän asiakkaan ja ohjaajan yhdessä laatima suunnitelma perustuu asiakkaan vahvuuksiin ja hänelle kulttuurisesti mielekkäisiin toimintatapoihin.

Muun muassa seuraavat kysymykset auttavat ohjaajaa tarkkaamaan asiakkaan vahvuuksia:

- Etsinkö kuunnellessani asiakkaan epäonnistumisia vai onnistumisia?
- Ketkä muut ihmiset tämän asiakkaan elämässä ovat nähneet hänen pärjäävän ja pystyvät tunnistamaan hänen vahvuuksiaan?
- Osoitanko huomanneeni ne hyvät kokemukset, joista asiakas kertoo?

Ohje 6: Kysy merkitystä luovia kysymyksiä.

Yleensä voimme kysyä ihmisiltä heidän toiminnastaan tai muiden heihin kohdistamasta toiminnasta, ja voimme kysyä heiltä, mikä merkitys näillä toiminoilla on heille. Merkitystä luovat kysymykset voivat kohdistua menneisyyteen: ”Mitä veljesi kotoa lähtö sinulle merkitsi?” tai nykyhetkeen: ”Nyt kun sekä sinä että miehesi käytte töissä, mitä se merkitsee teidän suhteeseenne tyttäreenne?” tai tulevaisuuteen: ”Jos voisit työksesi letittää ihmisten hiuksia niin kuin isoätisi Senegalissa sinua opetti, mitä se merkitsisi sinulle? Lisää esimerkkejä merkitystä luovista kysymyksistä:

- Miehesi vanhemmat muuttavat teille asumaan. Mitä se merkitsee sinun kannaltasi?
- Sinun voi olla tarpeellista suorittaa atk-kurssi. Mitä se merkitsee sinulle ja muulle elämällesi?
- Poikasi voi nyt siis joutua kouluun toiseen kaupunkiin. Miten se vaikuttaa sinuun?
- Mitä sinulle merkitsee se, että kilpirauhasesi on leikattava?

Ohje 7: Käytä kieltä, joka on asiakkaallesi ymmärrettävää.

Ohjaajan olisi oltava tarkkana siinä, ettei käännä asiakkaan tarinaa tavalliselta kieleltä ammattitermejä vilisevälle kielelle. On parasta pysyä mahdollisimman paljon tavallisessa kielenkäytössä. Jos asiakas esimerkiksi sanoo: ”Minun on pestävä käteni monta kertaa joka päivä”, ohjaajan ei pitäisi sanoa: ”Jaa, olet obsessiivis-kompulsiivinen persoonallisuus”. On järkevämpää sanoa jotakin tämäntapaista: ”Miksi se on välttämätöntä?” tai ”Miten selität sen?” Voi hyvin olla, että asiakas on vain huolissaan puhtaudesta ruuanlaitossa tai että hän tekee jotain käsiä likaavaa työtä, vaikkapa auton asentajana.

Paitsi että tulisi käyttää tavallista kieltä, ohjaaja voi usein pyytää asiakasta kertomaan esimerkkejä: ”Kerro joku esimerkki siitä konfliktista, josta puhut.” Ohjaa-

ja voi myös pyytää kuvauksia jostakin toiminnasta: ”Miten se toimii teidän perheessänne?” Voi myös pyytää asiakasta tuottamaan jonkun metaforan: ”Millaista työsi on – löydätkö jonkun sanan, joka kuvaisi sitä, miten työsi koet?” Tietenkin ohjaaja voi myös kysyä merkitystä luovia kysymyksiä.

8

Päätöksenteko, suunnittelu ja henkilökohtaisten projektien konstruoiminen ohjaajan ja asiakkaan yhteisenä toimintana

On tärkeää nähdä vanha uudessa valossa.

M. BALINT

Tavoitteena on löytää hyväksyttäviä ja käyttökelpoisia itsensä auttamisen strategioita.

N. PESECHKIAN

Kun asiakas ja ohjaaja ovat yhdessä selvittelleet asiakkaan elämänkenttää, ja kun asiakkaan ongelmasta on päästy yhteisymmärrykseen, on aika ryhtyä etsimään ratkaisua tai selviytymisen keinoja. Tämä tapahtuu tavallisimmin kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa on tehtävä päätös siitä, millä tavalla asiakas pyrkii pääsemään epämieluisasta tilanteestaan parempaan. Toisessa vaiheessa suunnitellaan ja konstruoidaan henkilökohtainen projekti, jonka tarkoituksena on auttaa asiakkaita lähemmäs tavoitteita. Käytän tarkoituksella sanaa henkilökohtainen korostaakseni sitä, että projektin suunnittelun ja toteuttamisen pitäisi antaa asiakkaille uusia toimintamahdollisuuksia. Henkilökohtaisen projektin pitää olla merkityksellinen, mielekäs ja sellainen, että asiakas voi sitoutua siihen ja uskoa pystyvänsä siihen.

8.1. HENKILÖKOHTAISTEN PROJEKTIEEN MERKITYS

Kun ainakin alustava ratkaisu on tehty, asiakkaan ja ohjaajan on suunniteltava ja rakennettava asiakkaan toteutettavaksi henkilökohtainen, toivottavan tulevaisuuden suuntaan johtava projekti. Henkilökohtainen projekti tarkoittaa niitä toimia (tai vain yhtäkin toimenpidettä), joihin asiakas ryhtyy päästäkseen lähemmäs

tavoitetaan. Nämä toimet voivat olla mentaalisia, kuten ajattelu tai pohdiskelu, tai ulospäin näkyvää toimintaa, kuten kirjan lukeminen, työpaikkahaastattelussa käyminen, tietokoneen käytön opetteleminen tai työtovereiden kanssa keskusteleminen. Useissa projekteissa on molemmat puolet. Ihminen voi esimerkiksi päättää kalustaa kotinsa uudelleen. Tämän asian päättäminen on mentaalista toimintaa. Kuvitellaan, että hän piirtää tämän jälkeen asunnostaan uuden pohjapiirroksen, josta huonekalujen uudet paikat ilmenevät. Tämä on sekä mentaalista (suunnittelu), että ulospäin havaittavaa, fyysistä toimintaa (piirtäminen ja sittemmin varsinainen huonekalujen siirtäminen). Arvot ja tunteet ovat tietenkin myös hyvin tärkeä osa päätöksentekoa, suunnittelua ja toimintaa.

Konstruktivistinen oletus siitä, että ihminen luo itsensä ja suhteensa merkityksellisten toimintojen avulla tukee henkilökohtaisten projektien ja niiden toteuttamisen tärkeyttä. Lisäksi informaatio muuttuu juuri mielekkään toiminnan avulla käyttökelpoiseksi tiedoksi.

Yksi tässä kirjassa kuvatun ohjauksen tarkoituksista on asiakkaiden aktivoiminen. Heitä toisin sanoen autetaan löytämään ja keksimään mielekästä tekemistä, jonka avulla he pääsevät osallistumaan paremmin johonkin sosiaalisen elämän puoleen kuten työhön, oppimiseen, harjoitteluun, terveydestä huolehtimiseen, vapaa-ajan viettoon tai perhe-elämään. Henkilökohtaiset projektit ovat asiakkaille tärkein keino uudistaa ongelmansa ja toivomaansa muutosta koskevia tarinoita.

Ennen kuin käsitellään sitä, miten ohjaaja voi yhdessä asiakkaan kanssa konstruoida ohjauksen ulkopuolella toteutettavia henkilökohtaisia projekteja, muutama sana ohjausistunnosta itsestään. Ohjaus on ensinnäkin prosessina yhdessä konstruoitu projekti. Se on kahden ihmisen yritys työskennellä yhdessä toisen kokemien elämisen ongelmien ratkaisemiseksi. Toiseksi: luultavasti tärkein yksittäinen asia ohjausistunnossa on auttava keskustelu tai ohjausdialogi.

Ohjaajalla on useimmiten paremmat kielelliset valmiudet kuin asiakkaalla, lisäksi hän on yleensä reflektiivisempi. Kuitenkin molempien on annettava panoksensa keskusteluun, jotta siinä voi tapahtua mielekästä näkemysten vaihtoa. Mielekkäät henkilökohtaiset ja sosiaalisesti jaetut käsitykset todellisuudesta syntyvät suurelta osin juuri tällaisten keskustelujen avulla, ja tällaisten neuvottelujen kautta ne tulevat ymmärretyksi. Asiakkaan ja ohjaajan keskustelu mahdollistaa selventävät kysymykset, tunteiden ilmaisen, tapahtumien ja tilanteiden tarkan kuvailun, tarpeiden erittelyn, yhteisen maaperän ja yhteisen ymmärryksen tavoittelun sekä tarinoiden kehittelyn.

Reflektio – itsensä tutkiskelu – on toinen tärkeä osa ohjauskeskustelua. Se on mentaalista toimintaa, mutta toinen ihminen voi vaikuttaa siihen paljonkin. Ohjaaja voi esimerkiksi edistää reflektiivisyyttä seuraavankaltaisilla kysymyksillä:

- Miten nämä tiedot vaikuttavat sinuun henkilökohtaisesti?
- Ja mitä X sinulle merkitsee?
- Mitä tulee mieleesi, kun ajattelet tämän asian ratkaisemista?

Ohjaaja voi edistää reflektiivisyyttä myös korostamalla itsetuntemuksen arvoa ja kertomalla omista kokemuksistaan tilanteista, joissa itsetutkiskelu oli hyödyksi ja auttoi päätöksen tai suunnitelmien teossa. Kertauksen vuoksi: keskustelu ja reflektio ovat kaksi keinoa, joilla ohjaaja ja asiakas voivat ohjausistunnossa edistää asiakkaan parasta.

8.2. PÄÄTÖKSENTEKO JA SUUNNITTELU

Päätöksenteko ja suunnittelu ovat kaksi tärkeää valmistavaa toimenpidettä henkilökohtaisten projektien kehittämisessä. Valinta tai päätös (käytän termejä synonyymeina) on eräänlainen psykologinen moottori. Kun ihminen on päättänyt toimia tietyllä tavalla, siitä seuraa normaalisti se, että (jos hänen toimintaansa ei estetä) hän suuntautuu kohti tavoitettaan ja pois ongelmalliseksi kokemastaan tilanteesta.

Jonkin tavoitteen valitseminen sulkee aina pois muita tavoitteita ja merkitsee siten aina tietynlaista uhrausta. Jos ihminen esimerkiksi päättää aloittaa iltakoulutuksen, hänellä on vähemmän aikaa viettää perheensä kanssa. Jos hän päättää muuttaa toiselle paikkakunnalle, se merkitsee usein läheisten ystävyysuhteiden katkeamista. On äärimmäisen tärkeää ymmärtää, että valintaan liittyy aina pyrkimys jonkin tavoitteen saavuttamiseen (motivaatio) ja toisaalta jonkinlaista kipua tai jostakin luopumista. Tästä syystä monet eivät voi tehdä päätöksiä ja pitää niistä kiinni. He haluavat sen hyvän, mitä päätös toisi tullessaan, mutta eivät millään halua tehdä päätöksen vaatimia uhrauksia. Seurauksena on eräänlainen päätöksentekohalvaus. Ohjaajan ja asiakkaan pitäisi tunnistaa ja selvittää tällainen tilanne.

Päätöksenteko on sekä tiedettä että taidetta – siksi päätöksenteossa on hyvä käyttää sekä intuitiota että rationaalista ajattelua. Aktiivisesti päätöksiä tekevä ihminen kontrolloi jossain määrin omaa elämäänsä. Tietenkin toisten päätösten seuraukset ovat hyviä ja toisten vähemmän hyviä. Jotkut ihmiset oppivat mestareiksi päätöksenteon lykkäämisessä – he keksivät tuhat eri tapaa lykätä ratkaisuja tai jättää asiat sattuman tai kohtalon varaan, kuten he itse sanovat.

On monta tapaa arvioida sitä, olisiko tietty päätös järkevä tai hyvä. Yksi tapa on kysyä: ”Näyttääkö tämä päätös ihmisen koko elämäntilanteen ja -historian huomioon ottaen järkevältä, vai vaikuttaako se asiaankuulumattomalta ja ihmisen pyrkimysten kannalta merkityksettömältä?”

Toinen keino arvioida jonkin ratkaisun järkevyyttä on arkijärkeen perustuva tapa odottaa ja katsoa, mitä seurauksia päätöksellä on. Yksi tämän menetelmän haittapuolia on, että tietyn päätöksen ja seurausten välisten selkeiden yhteyksien varmistaminen on usein vaikeaa tai mahdotonta. Mikä tahansa elämässä tapahtuva asia voi olla seurausta monista tekijöistä, ei pelkästään tehdystä päätöksestä. Päätöksen hyvyyden tai huonouden näkemiseen menee myös usein varsin pitkä aika. Ihminen voi esimerkiksi päättää mennä naimisiin, mutta tämän päätöksen seuraukset voivat ilmetä vasta vuosien kuluttua. Seuraukset voivat myös ajan mittaan muuttua. Onnellisen vuoden jälkeen naimisiinmenopäätös voi vaikuttaa hyvältä, mutta viisi vuotta myöhemmin se voi tuntua kohtalokkaalta erehdykseltä, jos välissä on ollut neljä avioriihtien täyttämää vuotta. Vaikka päätöksen hyvyyden arvioiminen sen seurausten perusteella onkin puutteellinen menetelmä, sitä useimmat ihmiset kuitenkin käyttävät.

Toinen, ja ehkä tehokkaampi tapa arvioida päätösten järkevyyttä on niiden tekemisessä käytettyjen prosessien tarkasteleminen. Tämän ajattelutavan mukaan hyvä päätös on sellainen, jota tehdessä on harkittu kaikkia tai useimpia päätöksenteon tarpeen aiheuttaneen ongelman kannalta olennaisia asioita. Asia voitaisiin ilmaista toisin niin, että hyvät päätöksentekijät käyvät läpi useimmat tai kaikki järkevän päätöksenteon vaiheet eivätkä turvaudu epäreflektiiviseen toimintaan tai yritys ja erehdys -menetelmään tehdessään tärkeitä valintoja.

Huonojen ratkaisujen taustalla on usein joku seuraavista seikoista:

1. päätöksentekijä ei tunnista tai tiedä, mitkä tiedot ja taidot ovat tarpeen, tai ei osaa niitä hyödyntää,
2. vaihtoehtoja ei harkita,
3. ihminen ei sitoudu, tai
4. ihminen tulkitsee väärin ongelmatilanteeseen liittyviä tärkeitä tekijöitä esimerkiksi kulttuurisista tai ideologisista syistä tai ennakkoluulojensa johdosta.

Erityisesti tämä neljäs tilanne voi estää ihmistä havaitsemasta niitä esteitä, joihin hän voi törmätä tehtyään päätöksen ja pyrkiessään sitä toteuttamaan.

Päätöksenteossa on toisinaan merkitystä myös ihmisen kyvyllä ja halukkuudella nähdä päätökseen liittyviä riskejä. Vaikka ihminen olisi tehnyt päätöksensä hyvin huolellisesti, riski voi joskus toteutua ja päätöksen toteuttaminen voi käydä mahdottomaksi. Jos päätöksentekijä on ajatellut riskiä etukäteen, ja on kuitenkin halunnut jatkaa valitsemallaan linjalla, päätöksen toteuttamisen estyminen riskin toteuduttua ei ole hänelle niin traumaattista kuin se muuten olisi. Riskin toteuttaminen täydellisenä yllätyksenä ilman että sitä mahdollisuutta on ajateltu, saattaa tuntua päätöksentekijästä melko ikävältä.

Jos riskejä ei ollenkaan ajatella etukäteen, päätöksentekijä voi asioiden mentyä myttyyn tuntee syyllisyyttä tai katumusta tai syytellä toisia epäonnistumisesta.

Jos päätöksentekijä taas on ottanut riskit huomioon (ja ehkä tehnyt varasuunnitelmiakin), epäonnistumisen seurausten kanssa voidaan yleensä elää. Päätöksentekijä tiesi riskin ja oli halukas riskeeraamaan. Hän ei tule yllätetyksi eikä joudu tuntemaan itseään typeräksi sen vuoksi, ettei olisi ottanut riskiä huomioon. Hänellä on vähemmän kielteisiä tunnereaktioita kestettävänään, jos asiat eivät suju hänen toivomallaan tavalla.

8.3. JÄRKEVÄN PÄÄTÖKSENTEON VAIHEET

Mitä järkevä tarkoittaa? Ollakseen järkevä päätöksen on oltava:

- henkilökohtaisesti mielekäs asiakkaalle ja ohjaajalle
- asiakkaalle kykyjen puolesta mahdollinen ja hänen tarpeitaan tyydyttävä
- sellainen, että asiakas ja ohjaaja ymmärtävät päätöksen ja sen vaatimat toimenpiteet
- asiakkaan toivomaan hyvään tulevaisuusmielikuvaan liittyvä
- tarkistettavissa ja muutettavissa tarpeen vaatiessa
- tavallisella, jokapäiväisellä kielellä ilmaistu
- asiakkaan kokonaistarinan kannalta mielekäs.

Vaihe 1: Elämänkentän tutkiminen

Tehokkaaseen päätöksentekoon kuuluu, että asiakas ja ohjaaja varmistuvat ensimmäiseksi siitä, että he ovat tutkineet ja ymmärtäneet asiakkaan elämänkentän – kontekstin – pääpiirteet. Anteessani työnohjausta ohjaajille olen huomannut, että tavallisin virhe on kiirehtiä päätöksentekoon ja ongelmien ratkaisemiseen ennen kuin on selvitetty riittävästi asiakkaan elämäntilannetta: asiakkaan sisäisiä asioita ja ympäristön vaikutuksia. Tällainen ratkaisuihin kiirehtiminen on tavallisimpia tehokkaan päätöksenteon esteitä ja johtaa usein ratkaisuihin, joiden kanssa asiakas ei voi elää.

Vaihe 2: Päätöksenteon haasteen vastaanottaminen

Kun ihminen ottaa yhteyttä ohjaajaan saadakseen apua jonkin elämisen ongelman ratkaisemisessa, hän on usein ambivalentti tai kyvytön päättämään, vaikka samalla usein sanookin, että ”minun on nyt päätettävä”. Yleensä ohjaaja voi auttaa esittämällä kysymyksiä, jotka panevat asiakkaan testaamaan päätösvalmiuttaan. Seuraavankaltaisista kysymyksistä on hyötyä:

- Mitä hyötyä sinulle olisi, jos tekisit tässä asiassa päätöksen? Entä mitä haittaa?

- Onko sinulla nyt alkaa jäädä keskustelemaan päätöksestäsi?
- Onko sinun ennen ollut tarvetta tehdä tämänkaltaisia päätöksiä? Mitä silloin tapahtui?
- Tuntuuko, että olet valmis harkitsemaan eri vaihtoehtoja?
- Mitkä asiat tuntuvat estävän päätöksentekoasi?

Jos asiakas luulee, että ohjaaja voi järjestää kaikki asiat, on tietenkin erittäin tärkeää korjata tämä käsitys.

Vaihe 3: Vaihtoehtojen luominen

Toisinaan asiakas on jo miettinyt monia vaihtoehtoja, toisinaan hänellä on mielessään vain yksi mahdollinen ratkaisu tai ei kerrassaan mitään. Vaikka ohjaajan pitäisi olla varovainen ja pidättäytyä painostamasta asiakasta omien ratkaisumalliensa kannalle, ei ole mitään väärää siinä, että ohjaaja ehdottaa erilaisia vaihtoehtoja ja esittelee niiden mahdollisia hyviä ja huonoja puolia. Muista, että ohjaaja ja asiakas ratkaisevat ongelmia yhteistyössä, ja että ratkaisun on aina oltava sellainen, että asiakas voi sen kanssa elää. Ohjaaja voi nyt kysyä esimerkiksi tämänkaltaisia kysymyksiä:

- Mitä tavoitteita sinulla on tämän ongelman suhteen – mitä haluaisit tapahtuvan?
- Haluaisitko kuulla yhden ideani?
- Kiinnostaisiko sinua kuulla, miten yksi samankaltaisessa tilanteessa ollut ihminen löysi itselleen toimivan ratkaisun?

Kun ohjaajasta tuntuu, että hän haluaisi ehdottaa jotakin asiakkaalle, hänen on ehdottomasti ensin kysyttävä asiakkaan kantaa. Kysy ennen ehdotustasi, haluaako hän sen kuulla. Jos hän ei ole valmis tai ei halua ehdotuksia, kunnioita hänen tahtoaan. Asiakkaan valmiuden käsite on hyvä pitää mielessä keskusteltaessa päätöksenteosta ja ongelmanratkaisusta.

Toinen mahdollinen virhe päätöksentekoprosessissa on vaihtoehtojen ennen-aikainen arvioiminen. Ihanteellisessa tapauksessa olisi parasta ensin löytää useita harkittavia vaihtoehtoja, ja vasta sen jälkeen arvioida niitä. Yhden ainoan vaihtoehdon arvioiminen sulkee yleensä muita vaihtoehtoja harkinnan ulkopuolelle. Useimmat kokeneet ohjaajat tuntevat liiankin hyvin sellaiset asiakkaat, jotka ovat juuttuneet yhteen ainoaan ratkaisuun ja mustavalkoiseen ajatteluun kykenemättä harkitsemaan asioita perusteellisesti ja tutkimaan monenlaisia vaihtoehtoja.

Vaihe 4: Asiakkaan tukeminen vastuun ottamisessa ja sitoutumisessa

Kun alustava ratkaisu on tehty tai mieluisin vaihtoehto valittu, ohjaajan ja asiakkaan pitäisi selvittää sitä, miten järkevältä ajateltu toimintatapa asiakkaasta tuntuu, ja kokeeko hän ratkaisun omakseen.

Ohjaaja voi auttaa tätä sitoutumisen testaamista seuraavilla kysymyksillä:

- Mitä vaikutuksia uskot tällä päätöksellä olevan sinuun itseesi?
- Keihin muihin tämä ratkaisusi luultavasti vaikuttaa? Miten uskot heidän reagoivan?
- Jos etenet tällä tavalla, mitä arvelet, miltä sinusta sitten tuntuu?
- Huolestuttaako sinua joku asia, joka voisi estää päätöksesi toteuttamista?
- Oletetaan, että teet tämän päätöksen, mutta jostain syystä sen toteuttaminen ei onnistu. Oletko ajatellut, mitä tekisit silloin?
- Tuntuuko tämä sisimmässäsi oikealta ratkaisulta?

Päätän päätöksenteon käsittelemisen vielä muutamaa ohjaajille tarkoitettuihin ehdotuksiin.

- Muista esittää omat ajatuksesi varovasti, ikään kuin harkittavaksi tarkoitettuina ehdotuksina.
- Kaikki päätökset voidaan tarvittaessa muuttaa tai panna syrjään.
- Mikään päätös ei ole tarkoitettu ikuiseksi. On hyvä edistää kokeilevaa asennetta.
- Muista, että teette asiakkaan kanssa tiiviisti yhteistyötä. Sinun on tehtävä voitavasti saadaksesi asiakkaan tuntemaan, että päätös on pääasiassa hänen omansa.

Voit olla osallisena päätöksenteon prosessissa, mutta vastuu itse päätöksestä on asiakkaan. Jos teet toisen henkilön puolesta ratkaisun ja se ei toimi, hän hyvin todennäköisesti syyttää sinua, ja se onkin aivan oikein. Kuten muissakin ohjaukseen liittyvissä kysymyksissä, parhaat välineesi ovat

- tarkka, paneutuva kuunteleminen
- toisen kunnioittaminen
- yhteistyösuhde
- asiakkaan auttaminen vastuunottamisessa.

Ohjaajan pitäisi olla valmis toimimaan kanavana, jonka kautta asiakas saa päätöksenteon kannalta hyödyllistä tietoa ja tarpeellisia palveluita. Ei voida odottaa, että ohjaajalla olisi aina parhaat tiedot käsillä välittömästi, mutta hänen pitäisi tietää, mistä tieto löytyy tai mihin palveluihin asiakas tulisi ohjata, jotta hän saisi tarvitsemansa tiedot.

8.4. JÄRKEVÄ SUUNNITTELU

Päätöksenteko ja suunnittelu kulkevat käsi kädessä. Suunnitteleminen tarkoittaa sitä, että kehitetään menetelmä jonkun toiminnan toteuttamiseksi tai tavoitteen saavuttamiseksi. Yleensä tämä menetelmä on erilaisten toimenpiteiden kokonaisuus. Jotkut ihmiset eivät paljon suunnittele, he vain toimivat. Se ei ole kovin suositeltava menetelmä. Toisessa ääripäässä ovat ylisuunnittelijat, jotka huolehtivat niin monista yksityiskohdista, että harvoin pääsevät käsiksi itse toimintaan. Tätäkään menetelmää ei voi suositella lämpimästi. Olemme onneksi vuosien mittaan saaneet hyvän kuvan monista hyvien suunnittelijoiden ominaisuuksista.

Yleensä tehokas suunnittelija:

- omaa omia voimavarojaan, taitojaan, tietojään ja kokemustaan koskevaa itsetuntemusta
- käyttää sekä intuitiivista, tavallista tervettä järkeä että rationaalista ajattelua
- varmistaa realistisesti sen, että hänellä todella on mahdollisuus toteuttaa päätöksensä ja suunnitelmansa
- on tietoinen niistä tekijöistä, jotka saattavat estää tai vaikeuttaa suunnitelmien toteuttamista
- on halukas oppimaan suunnitelman toteuttamisen edellyttämiä uusia taitoja ja tietoja
- on valmis keksimään ja kokeilemaan jotain uutta eikä vain turvaudu vanhaan ja koeteltuun
- ottaa mielellään itse vastuuta valinnoistaan ja toiminnastaan
- pyrkii laatimaan varasuunnitelmia siltä varalta, että ykkössuunnitelman toteuttaminen ei onnistui
- oivaltaa, että arvot ja tunnekokemus ovat tärkeitä tekijöitä päätöksenteossa ja suunnittelussa.

Monet hyvinkin objektiiviset, loogiset ja tosiasioihin perustuvat päätökset ja suunnitelmat eivät kuitenkaan toteudu. Suunnitelma ei tunnu asiakkaasta hyvältä tai hän ei ole emotionaalisesti sitoutunut sen toteuttamiseen. Suunnitelma voi myös olla ristiriidassa jonkin asiakkaalle henkilökohtaisesti tärkeän tai kulttuuriisesti omaksutun arvon kanssa.

Jokainen suunnitelma on jossakin suhteessa ainutlaatuinen. Itse asiassa ohjaaja, joka opettelee auttamaan asiakkaita räätälöimään suunnitelmiaan heidän yksilöllisiä tarpeitaan vastaaviksi, todennäköisesti onnistuu työssään varsin hyvin. Ohjaajille voidaan esittää joitakin vinkkejä, jotka auttavat heitä auttamaan asiakasta suunnitelmien teossa. Vinkit eivät ole määräyksiä tai käskyjä eikä niitä pidä noudattaa jäykästi, vaan niitä tulee soveltaa joustavasti ja luovasti. Vuosien

mittaan olen kehittänyt joukon kysymyksiä, jotka viitoittavat ohjaajille ja asiakkaille tietä paneutuvaan ja syvälliseen ongelmanratkaisuun. En välttämättä käytä tarkalleen samoja sanoja kuin alla mainituissa esimerkeissä, mutta nämä kysymykset muistuttavat minua pitämään näitä asioita mielessäni ja käymään niitä läpi asiakkaiden kanssa.

MIKÄ SINUN TILANTEESI NYT ON?

Jos ohjaaja ja asiakas ovat tutkineet kunnolla asiakkaan elämänkenttää ja ohjaaja on kuunnellut asiakkaan tarinaa ennen kuin ryhdytään tekemään päätöstä tai suunnitelmaa, molempien pitäisi tuntea asiakkaan tilanne ja ymmärtää se suurin piirtein samalla tavalla.

MITÄ HALUAISIT TAPAHTUVAN?

Mitä vaihtoehtoja olet jo harkinnut? Mikä on päätavoitteesi? Miten haluaisit elämäsi muuttuvan? Millaisen tulevaisuuden haluaisit? Esimerkiksi: Haluaako juuri lomautetuksi joutunut ihminen etsiä uutta työtä, hakea oppisopimuspaikkaa, hakea taloudellisia etuuksia, muuttaa toiselle paikkakunnalle, palata opiskelemaan oppilaitokseen, jäädä eläkkeelle?

MITÄ HENKILÖKOHTAISIA VOIMAVAROJA SINULLA ON?

Mitä sellaisia elämäkokemuksia asiakkaalla on, joista voisi nyt olla hyötyä? Mitä taitoja ja kokemuksia hän voisi nyt hyödyntää suunnitelmien tekemisessä ja toteuttamisessa? Tässä on hyödyksi, jos ohjaaja on kuullut asiakkaan tarinan melko yksityiskohtaisesti. Se auttaa sekä ohjaajaa että asiakasta arvioimaan epämuodollisesti asiakkaan voimavaroja ja tämän tilanteen kannalta merkityksellistä kokemusta.

MITÄ SELLAISIA ESTEITÄ NÄET, JOTKA VOISIVAT ESTÄÄ SINUA TOTEUTTAMASTA PÄÄTÖSTÄSI TAI SUUNNITELMAASI?

Onko ympäristöön liittyviä esteitä, kuten pitkät välimatkat, kulkuvaikeudet, majoittumisongelmat ja niin edelleen? Entä taloudellisia rajoituksia? Onko ennakoluuloja, esimerkiksi sukupuoleen, etniseen taustaan, sosiaaliluokkaan, rotuun, ikään tai vammaisuuteen liittyviä? Onko itseesi liittyviä, sisäisiä esteitä, esimerkiksi itseluottamuksen puutetta, epäilyksiä, epävarmuutta, kulttuurisen tietotaidon puutetta, kieli ongelmia, pelkoja? Onko sinulla sellaisia aikaisempia kokemuksia, asenteita tai käsityksiä, jotka estävät sinua pääsemästä eteenpäin –

sellaisia, jotka kernaasti joutaisivat roskikseen? Onko sinulla sellaisia ajatuksia, jotka nujertavat sinua itseäsi ja estävät sinua tekemästä asioita, joita haluaisit tehdä. Tässä joitakin esimerkkejä tällaisista ajatuksista:

- Olen liian vanha oppiakseni jotakin uutta.
- Olen aina toiminut näin, enkä muuta tapojani.
- Haluan sinun – ohjaajan – kertovan, mitä pitäisi tehdä,
- Nyt on liian myöhäistä – mitään ei voi tehdä.
- Kukaan ei ymmärrä minua tai minun ongelmaani.
- Olen kokeillut kaikkea – mistään ei ole apua.
- Kukaan ei koskaan anna minulle tilaisuutta näyttää.
- Jos vain odotan, asiat korjaantuvat kyllä joskus.
- Ne eivät anna minun tehdä sitä.
- En ikinä tee mitään oikein.

Tällaiset itseä mitätöivät ajatukset lisäävät toivottomuutta ja itsensä kokemista uhriksi. Ne saavat ihmisen jähkailemaan, käyttämään alkoholia ja huumeita ja tuntemaan itsensä masentuneeksi ja arvottomaksi. Osa ohjaajan roolia päätöksenteossa on tarkkailla merkkejä tällaisista päätöksentekoa ja suunnittelua haittaavista oletuksista tai itseä mitätöivistä asenteista, joita asiakkaalla voi olla. Asettamalla tällaisia murskaavia oletuksia hienovaraisesti kyseenalaiseksi ohjaaja voi auttaa asiakasta tulkitsemaan tilannettaan ja voimavarojaan ja kykyjään uudella tavalla. Näin voidaan avata ovia uusille vaihtoehdoille ja toteuttamiskelpoisten suunnitelmien laatiminen helpottuu.

MITÄ PUUTTUU?

Mitä sinun pitää tehdä, saada selville, oppia tai hankkia päästäksesi siitä missä nyt olet sinne missä haluat olla? Onko sinulla kaikki taidot, joita tarvitset tavoitteeseesi pääsemiseksi? Onko kulttuurisessa tietotaidossasi aukkoja? Etkö pysty pitämään yllä tyydyttäviä suhteita? Olisiko hyvä löytää uudenlaisia tapoja tulkita tilannettasi? Olisiko hyötyä siitä, jos voisit muodostaa uusia sosiaalisia suhteita yhteisössäsä? Etkö saa pyrkimyksillesi tarpeeksi tukea?

LÄPÄISEEKÖ SUUNNITELMASI MMU-TESTIN? ONKO SUUNNITELMASI MIELUISIN, MAHDOLLINEN JA USKOTTAVA?

Yksi tavallisimpia esteitä, joihin ohjaajat törmäävät auttaessaan asiakkaita tekemään toteuttamiskelpoisia suunnitelmia on se, että ohjaaja joko vaivihkaa tai aivan suoraan ehdottaa asiakkaalle jotakin sellaista, joka ei aivan vastaa asiakkaan tarpeita tai kykyä, mutta johon tämä kuitenkin suostuu – sillä hetkellä. Myö-

hemmin asiakas ei kuitenkaan noudata syntynyttä suunnitelmaa, koska ei koe sitä omakseen.

Päätöksen tai suunnitelman pitäisi, jos suinkin mahdollista, olla asiakkaalle kaikista vaihtoehdoista mieluisin. Siksi on tärkeää

- toimia asiakkaan kanssa yhteistyössä (tämä on meidän yhteinen asiamme)
- auttaa asiakasta harkitsemaan kaikkien suunnitelmien hyviä ja huonoja puolia (mieluisin suunnitelma mukaan lukien)
- harkita asiakkaan kanssa, onko hänellä suunnitelman toteuttamiseksi tarvittavat henkilökohtaiset voimavarat ja materiaaliset resurssit, ja jos ei ole, tietääkö hän, miten niitä voi saada.

On selvää, että kaikki päätökset ja suunnitelmat eivät ole toteutettavissa. Onko asiakkaan harkitsema suunnitelma mahdollinen? Ohjaajan pitäisi tuoda tämä kysymys esiin varovasti – pitäen mielessä, että ohjaajan omat huolet voivat tehdä hänet ylikonservatiiviseksi ja saada muistuttelemaan asiakkaille realismin tarpeesta. Toisinaan joku ohjaajasta mahdottomalta vaikuttava suunnitelma osoittautuu jollekin asiakkaalle mahdolliseksi.

Kuitenkin päätösten ja suunnitelmien realismia tulisi tutkia riittävästi, jotta sekä asiakas että ohjaaja voivat kokea, että valittu toimintalinja on toteutettavissa. Vähimmillään tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelman toteuttamiseksi on todella olemassa mahdollisuus, että asiakkaan kokemukset ja kyvyt ovat riittävät ja että suunnitelma on järkevästi rakennettu.

Lopuksi meidän olisi kysyttävä suunnitelmasta: ”Onko se uskottava?” Jotkut suunnitelmat ovat mahdollisia, mutta eivät erityisen uskottavia. Uskottava suunnitelma:

- sopii asiakkaan tarpeisiin
- on asiakkaan kannalta hyväksyttävä
- sillä on asiakkaalle positiivinen henkilökohtainen merkitys
- se on sekä asiakkaan että ohjaajan mielestä hyvä.

Suunnitelman uskottavuus tarkoittaa, että asiakkaan tulisi voida sanoa näin: ”Minä pidän tästä suunnitelmasta, uskon että sen toteuttaminen on minulle arvokas kokemus ja olen valmis paneutumaan siihen täysin sydämin.” Tällaisen suunnitelman laatiminen ei aina ole helppoa!

Kuvailen nyt sitä, millä tavoin käytännössä kehitellen suunnitelmaa yhdessä asiakkaan kanssa pitäen mielessä sen, että asiakkaan päätös ja suunnitelma muodostavat yhdessä asiakkaan henkilökohtaisen projektin.

Ennen kuin aloitamme suunnitelman tekemisen, yritän varmistua siitä, että asiakas ja minä ymmärrämme asiakkaan vaikeuden tai ongelman suunnilleen samalla tavalla. Toisin sanoen yritämme päästä käsiksi asiakkaan tarinaan, tai

siihen osaan tarinasta, joka on ongelman kannalta keskeisin. On hyvin tärkeää, että suunnitelma kirjataan paperille. Se voidaan kirjata vain lyhyillä lauseilla tai merkinnöillä, mutta itse teen suunnitelmasta mieluummin kartan. Jos asiakas vaikuttaa halukkaalta, annan hänelle kynän ja sitten käymme yhteistyössä läpi seuraavat vaiheet. Jos asiakas on haluton tai kykenemätön tekemään paperitöitä, teen ne itse – joskus myös vuorottelemme. Vaiheita ei tarvitse käydä läpi tietyssä järjestyksessä, ja joskus useampia vaiheita voidaan käydä läpi samanaikaisesti. Menettelyä pitäisi muokata asiakkaalle ja omaan viestintätyyliisi sopivaksi.

Vaihe 1.

Anna asiakkaalle paperi ja sano: ”Piirrä paperin keskelle ympyrä ja kirjoita siihen nimesi. Tämä kuvaa tilannettasi juuri nyt”.

Vaihe 2.

Seuraavaksi sanon asiakkaalle: ”Annetaan päätöksellesi joku nimi ja merkitään sekin ympyrään tähän paperille, ja yhdistä sitten nämä kaksi ympyrää viivalla. Nyt voimme ryhtyä tekemään suunnitelmaa siitä, miten pyrit tavoitteeseesi. Yritämme saada paperille näkymään suurimman osan tekemistäsi päätöksistä, jotta meillä molemmilla on kartta, joka auttaa sinua toteuttamaan niitä.

Vaihe 3.

Seuraavaksi sanon: ”Sinulla on tavoite, jotain mitä haluat saavuttaa tai saada aikaan tai millainen haluat olla. Piirrä johonkin tälle paperille ympyrä, ja kirjoita siihen lyhyesti tavoitteesi. Se on kuva siitä, millaista tulevaisuutta toivot.”

Vaiheet 4 ja 5.

Seuraavaksi asiakas ja minä kartoitamme mitä voimavaroja ja muuta tavoitteeseen pääsemiseksi tarvittavaa asiakkaalla on, ja mitä vielä tarvitaan. Yritämme suurin piirtein samanaikaisesti kartoittaa niitä esteitä, joihin asiakas saattaa törmätä. Jompikumpi meistä merkitsee jokaisen voimavaran tai muun resurssin ja jokaisen esteen johonkin kohtaan kartalle, ja tarvittaessa yhdistämme ne viivoin muihin kartan osiin.

Vaihe 6.

Kun olemme kartoittaneet tavoitteen, voimavarat ja muut resurssit, esteet sekä muut asiat, joita jompikumpi pitää suunnitelman kannalta tärkeinä, keskustelemme suunnitelman realistisuudesta. Onko suunnitelma vaihtoehtoista mieluisin, onko se mahdollinen ja onko se uskottava?

Vaihe 7.

Kun olemme yhtä mieltä siitä, että olemme saaneet aikaan parhaan mahdollisen suunnitelman ja toteutettavissa olevan henkilökohtaisen projektin, sovimme seuraavasta askeleesta. On hyvin tärkeää, että asiakkaalla on suunnittelukeskustelun jälkeen selvä kuva siitä, mikä hänen seuraava askeleensa henkilökohtaisen prosessinsa toteuttamiseksi on. Sen on oltava sellainen, että asiakas haluaa sitä, suostuu siihen ja pystyy siihen. Ohjaajan täytyy pitää mielessä, että ihminen voi tehdä vain sen, mitä hän osaa. Joskus asiakas suostuu tekemään jotakin, jota hän ei osaa, ja niin epäonnistumisen siemenet on kylvetty jo ennen kuin hän poistuu ohjaajan huoneesta. Myös ohjaajalla voi olla seuraava askel otettavana. Joskus ohjaajan on hankittava jotakin tietoja tai soitettava joku puhelu asiakkaan asian edistämiseksi tai muuten edistettävä asiakkaan projektia. Myös tämä pitäisi kirjata kartalle.

Vaihe 8.

Kun suunnitteluistunto on päättynyt, otan kopion yhdessä tekemästämme suunnitelmasta (kartasta). Näin meille molemmille jää siitä oma kappaleemme, jota voimme tarvittaessa käyttää tulevilla keskusteluilla.

Päätän tämän luvun esittämällä ohjaajille vielä muutamia ehdotuksia, jotka voivat edistää päätöksenteko-, suunnittelu- ja projektinrakentamistuntujen onnistumista.

- Muista, että sinä ja asiakkaasi olette kumppaneita, työskentelette yhdessä rakenteeksenne asiakkaan ratkaisusta ja suunnitelmasta hänelle henkilökohtaisen projektin. Projektin on tarkoitus olla vaihtoehtoisia mieluisin, asiakkaalle järkevä ja mahdollinen, ja sellainen, että hän pystyy toteuttamaan sen. Asiakas tarvitsee apuasi ja tukeasi, mutta lopulta hänen on otettava projekti omakseen ja toteutettava se itse.
- Syntyvä suunnitelma ei ole täydellinen suunnitelma asiakkaan elämän kaikista puolista – se on ymmärrettävä kartta joistakin tärkeimmistä asioista, jotka sinun ja asiakkaan on otettava huomioon voidaksenne ymmärtää asiakkaan elämäntilannetta ja jotka osoittavat, mitä askeleita on seuraavaksi otettava.
- Suunnitelmat muuttuvat. Sekä ohjaajan että asiakkaan tulee olla valmis tekemään suunnitelmiin muutoksia, kun elämässä tapahtuu uusia asioita. Heidän pitää myös olla tarvittaessa valmiita hankkimaan ja käyttämään uutta tietoa.
- Ohjaajan tulee sopeutua sekä intuitiiviseen että rationaaliseen ajatteluun. Joillakin ohjaajilla on taipumus tehdä ohjauksesta liian rationaalista korostamalla liian paljon yksityiskohtia ja logiikkaa. Ihmiset ovat tällä ulot-

tuvuudella erilaisia, ja myös kulttuurien välillä on eroja.

- Suunnittelussa on tärkeää se, missä määrin päätökset ja suunnitelmat ovat asiakkaan mahdollisuuksia lisääviä, merkityksellisiä ja asiakkaan omakseen kokemia. Olette asiakkaan kanssa kehittäneet suunnitelman, joka perustuu asiakkaan omakseen kokemaan ratkaisuun ja johon kuuluu asiakkaan tavoitteeseen selkeästi liittyviä ja asiakkaan mielekkääksi kokemia toimenpiteitä. Jos hän vielä pystyy ne toteuttamaan, olette yhdessä kehittäneen projektin, joka voi tyydyttää hyvin asiakkaan tarpeita ja antaa sinulle tilaisuuden tuntea tyydytystä siitä, että olet ohjaajana tehnyt hyvää työtä.

9.

Konstruktivistinen ohjaaja työssään: narratiivinen selostus

Minusta tuli ohjaaja vuonna 1953. Urallani professorina, tutkijana ja erään kanadalaisen yliopiston ohjausalan koulutusohjelman johtajana opetin ohjaajia monenlaisilla kursseilla, toimin ohjausalan maisterin- ja tohtorintutkintoihin tähtäävien opiskelijoiden ohjaajana ja mentorina, toimitin akateemisia lehtiä ja kirjoitin monia ohjausta käsitteleviä artikkeleita ja kirjoja.

Vuoden 1985 aikoihin olin alkanut suhtautua vähän epäilevästi sekä opiskelijoille tarjottuun ohjaukseen että siihen, miten ohjausta opetettiin useimmissa yliopistojen koulutusohjelmissa. Epäilykseni liittyivät kahteen asiaan. Ohjausta dominoi ensinnäkin individualistinen, behavioristinen psykologia. Toinen dominoiva ajattelutapa oli taylorismi, joka korosti tehokkuutta, reduktionismia ja taitojen opettamista. Taylorin asennoituminen korosti sitä, että kaikkeen on olemassa yksi, ylivoimaisesti muita parempi tekniikka. Huomasin, että ohjauskäytäntöä opetettiin yhä enemmän behavioristisen tekniikan ja byrokraattisen tehokkuuden näkökulmasta. Ohjauksen opettajat ja tutkijat tukivat huomaamattaan mukautuvuutta korostavaa, tehdasmaista maailmankuvaa. Ohjauksen koulutusohjelmissa ei esiintynyt merkityksen, tietoisuuden, eksistentiaalisten premissien, kulttuurierojen tai sosiologisten näkökulmien kaltaisia käsitteitä.

Useimmat ohjausmallit ja suuri osa ohjauksen opetuksesta oli tiukasti sidoksissa pohjoisamerikkalaiseen keskiluokkaiseen arvoihin, instrumentaaliseen järkeen ja etnosentrisyyteen. Useimmat ohjauksen opettajat olivat syntyneet näihin arvoihin ja välittivät niitä työssään edelleen, vaikkakin tietämättään.

Samanaikaisesti ohjauksen ulkopuolisessa maailmassa tapahtui monia nopeita muutoksia. Kulttuurien väliset kontaktit lisääntyivät nopeasti. Vanhat käsitykset edistyksestä ja varmuudesta haihtuivat. Usko siihen, että tiede mahdollistaisi hyvän elämän kaikille ja muodostaisi ainoan hyväksytyyn tien totuuteen oli murene-massa. Sen sijaan yhä useammat tutkijat ja muut ihmiset alkoivat hyväksyä monien todellisuuksien periaatteen ja alkoivat nähdä totuuden jonakin sellaisena,

joka on aina osittain konstruoitu, ei valmiina löydetty ja universaalinen. Tekniikan kehitys teki tehdasajattelun perusteet vanhentuneiksi – vaikka tehdasajattelu kukoistaa vielä nykyäänkin.

Behavioristisen ajattelun puutteet olivat käyneet minulle hyvin ilmeisiksi. Reduktionistinen mikrotaitojen kouluttamisen korostaminen ja behavioristis-pohjaiset interventiot näyttivät yhä epätarkoituksenmukaisemmilta ajateltaessa niitä asiakkaita ja sosiaalisia maailmoja, joita ohjaajat nykyään kohtaavat. Ohjaus kuitenkin jatkoi entiseen tapaan, lisääntyvien tehokkuuden ja taloudellisuuden vaatimusten rasittamana, entistä enemmän markkina-arvojen ohjaamana, entistä enemmän sopeutumista korostavana. Aioin ajatella, että tässä on jotakin pielesää. Ammatillisissa ja tieteellisissä kokouksissa kuulemani keskustelut masensivat minua.

Kerron esimerkin kokouksesta, johon tutkijat eri puolilta maata olivat kokoon-tuneet keskustelemaan ohjauksen tärkeistä kysymyksistä. Saatoin tuskin uskoa korviani kuunnellessani keskustoina aikansa eläneistä aiheista. Kuulin samoja loppuun kuluneita kertosaikkeitä, joihin olin ollut tyytymätön jo lähes kolmekymmentä vuotta sitten. Keskusteluja ohjauksen määritelmästä, ohjauksen suhteesta kliiniseen psykologiaan ja psykoterapiaan, ohjaajien laillistamisen hyvistä ja huonoista puolista. Vaikka tällaisilla keskusteluilla voikin olla jotakin arvoa, tilanne on vähän samantapainen kuin jos Titanicin salongissa olisi keskusteltu illallisen ruokalistasta laivan upotessa.

Jotkut toisinajattelijat puhuvat uudistetun ja elävämmän ohjauksen puolesta. Jotkut näistä toisinajatteliijoista ovat – ainakin minun mielestäni – myös epäilyttäviä, koska he ovat sekaantuneet transpersoonallisen psykologian, new age-filosofian ja populaaripsykologian kaltaisiin oppeihin. Nämä opit ovat vapaita kvasitieteellisestä, tehdasmaisesta ajattelusta, mutta mielestäni ne ovat taipuvaisia sortumaan narsismiin ja mielikuvituksellisuuteen, ja usein niissä on mukana kaupallisia intressejä. Usein ne palvelevat vain harvoja, ne ovat kalliita ja monesti ne tarjoavat vain tilapäistä helpotusta stressin täyttämään elämään.

On kuitenkin olemassa toinen, vakavammin otettava ja lupaavampi liike, joka pyrkii ohjauksen uudistamiseen. Siihen kuuluu pyrkimys löytää psykologialle ja vanhan tieteen paradigmalle ohjauksen käytäntöä suuntaavia vaihtoehtoja. Kulttuurien tutkimus, tulkinnallinen vuorovaikutus, reflektiivinen sosiologia, kirjallisuuden teoria Paul Ricoeurin edustamassa muodossa, Alasdair MacIntyren, Richard Rortyn ja Charles Taylorin edustamat filosofian suuntauksat ja ihmisen elettyyn kokemukseen huomiota kiinnittävä fenomenologia ovat erinomaisia ideoiden lähteitä, kun pyritään muuttamaan ohjausta 21. vuosisadan tarpeita vastaavaksi.

Narratiiviset analyysimenetelmät ja äänen käsitteen käyttö alkavat tulla sosiaalitieteisiin ja joihinkin ohjausalan lehtiin. Niinpä alkaa kuulua yhä lisää toisina-

jattelijoiden ääniä, jotka alkavat kertoa uusia tarinoita ohjauksesta ja siitä, miten sitä tulisi harjoittaa.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana olen jatkanut työskentelyä ohjauksen uudistamiseksi nykyajan sosiaaliseen elämään paremmin sopivaksi. Kutsun lähestymistapaani nimillä ”New look in counselling” (uusi ohjausnäkemys) tai SocioDynamic Counselling (sosiodynaaminen ohjaus). Seuraavissa kappaleissa kuvaan joitakin sosiodynaamisen ohjauksen piirteitä tapausselostuksen avulla. Pohdiskelen myös vielä lisää sitä, mihin suuntaan ohjauksen mielestäni tulee kehittyä ja miksi ohjauksen uudistaminen on välttämätöntä. Nämä pohdinnat valottavat hieman sitä, miksi olen tullut ajatelleeksi ohjauksesta uudella tavalla. Kerron näistä asioista omalla tyylilläni keskittyen etupäässä siihen, mitä asiakasta tavatessani ajattelen ja teen. Kuvaan tässä useita kohtauksia ohjausprosessista, selitän mitä tapahtuu, ja sitten pohdin tarkemmin kutakin episodiat. Tietenkin keskusteluista on jätetty suurin osa pois. Ehkä ”Tieto ja toiminta” voisi olla hyvä otsikko tälle osuudelle.

9.1. MIKE TAPAA KONSTRUKTIVISTISEN OHJAAJAN

Pidä lukiessasi mielessä, että uusi ohjausnäkemys, sosiodynaaminen ohjaus ja konstruktivistinen ohjaus viittaavat seuraavassa tarinassa samaan asiaan.

Ensimmäinen kohta

On ilta ja olen työhuoneessani kirjoittamassa raporttia Yukonin territorion hallitukselle tekemästämme projektista. Kuulen hiljaisen sateen äänen ikkunani ulkopuolella. Ajattelen juuri, että on aika lopettaa tältä päivältä ja mennä kuistille katsomaan, onko puutarha saanut tarpeeksi sadetta, kun puhelin soi. Vastaan, ja miehen ääni sanoo: ”Eräs ystäväni tuntee teidät ja hän sanoi, että te voisitte keskustella kanssani eräästä ongelmastani.” Kysyn häneltä, minkälainen ongelma hänellä on, ja hän kertoo sen liittyvän hänen työhönsä ja tulevaisuuteensa. Hänen nimensä on Mike. Keskustelemme vähän aikaa. Sitten selitän hänelle, miten hän löytää taloni ja sovimme tapaamisen seuraavaksi päiväksi kello kymmeneksi.

Mietteitä ensimmäisestä kohtauksesta

Vastavuoroisen vaikuttamisen verkosto on jo alkanut muotoutua. Asun kaupungissa, jossa on yli 200 000 asukasta. Joku, joka tuntee minut – entinen oppilas?

ystävä? kollega? naapuri? – on keskustellut Miken kanssa ja hän on päättänyt ha-
keutua puheilleni. Suhteiden verkko sitoo ihmisiä toisiinsa. Olemme keitä olem-
me, ja se mitä olemme, riippuu pitkälti meihin vaikuttavasta suhdeverkostosta,
johon me kuulumme mutkikkain kytköksiin.

Se, että saan puhelun itselleen apua etsivältä ihmiseltä, on hyvin mahdollista,
koska historiani sosiaalisena olentona liittää minut moniin toisiinsa kytkeytyviin
suhdeverkostoihin. Opettajillani, työtovereillani, kirjailijoilla, asiakkaila ja per-
heelläni on kaikilla ollut oma vaikutuksensa siihen, kuka minä olen ja mitä osaan
tehdä.

Mike on toiminut omalta osaltaan – hän on soittanut minulle ja on siten alka-
nut rakentaa suhdetta minuun. Itsestään vastuussa olevana toimijana hän on teh-
nyt ensimmäisen liikkeen aloittaakseen neuvottelut, joista aikanaan muodostuu
välillemme yhteistyösuhde. Minä puolestani toimin tarjoamalla ajan ja paikan
tapaamistamme varten. Ennen hänen toimintaansa olimme täysin vieraita toisil-
lemme. Hänen aloitteensa ja minun tarjoukseni ajaksi ja paikaksi ovat esimerkk-
ejä suhteen rakentumisesta.

Kolme asiaa on jo selvinnyt. Tiedän ensinnäkin sen, että minun näkemäni
Mike on aina oman suhdeverkkonsa keskipiste: Mihin keskustelumme johtavat-
kin, minun pitää aina muistaa, että Miken takana ja ympärillä on aina toisten yh-
teisö, joka vaikuttaa kaikkeen mitä Mike päättää ja tekee. Samoin Miken päätök-
set ja teot vaikuttavat yhteisöön. Minulle Mike on ainakin yhtä paljon sosiaalinen
kuin psykologinen olento, aivan kuten näen itsenikin sosiaalisena olentona, jolla
on tietty sosiaalinen asema (status), paikka sosiaalisessa elämässä.

Toiseksi Mikella ja minulla on yhteinen tehtävä ohjaussuhteen muodostami-
sessa. Teemme niin puhuessamme ja kuunnellessamme toisiamme. Etukäteen ei
ole mahdollista sanoa tarkkaan, millaiseksi suhteemme muodostuu, tai millai-
seksi sen pitäisi muodostua. Se millaisen suhteen konstruoimme, riippuu aiko-
muksistamme, kielellisestä kyvystämme ja kyvystämme käydä keskenämme Mi-
ken ongelmaan keskittävää keskustelua.

Tiedän kokemuksesta, että monet eri tekijät vaikuttavat Miken ja minun neu-
votellessa suhteestamme: kummankin sosiaalinen asema, kulttuurit joihin kuu-
lumme, se millaisen ensivaikutelman toisistamme saamme, kummankin sosiaa-
linen kompetenssi (miten kykeneviä olemme ymmärtämään sosiaalisia tekijöitä,
jotka vaikuttavat elämässä yleensä ja tässä tapaamisessa erityisesti), odotuksem-
me siitä mitä ohjauksessa voidaan saada aikaan, kykymme ymmärtää toisiamme
käyttämistämme viestinnän muodoista riippumatta jne.

Aivan varmasti tiedän sen, että saavutamme millaisen suhteen tahansa –
kysymys on saavutuksesta! – siitä tulee juuri sellainen, miksi sen yhdessä konst-
ruoimme.

Kolmanneksi tiedän sen, että Mike on sosiaalisessa elämässään kohdannut

jonkun tilanteen, jonka hän tulkitsee vailla ratkaisua olevaksi ongelmaksi ja jonka ratkaisemiseen hänen omat kykynsä ja voimavaransa eivät tunnu yksin riittävän. Hän on päättänyt hakea apua. En kuitenkaan yhtään tiedä, millaista hän kuvittelee avun olevan.

Kokemukseni mukaan hyvin monet ihmiset uskovat, että joku toinen voi neuvoa heitä tai tarjota heille valmiin ratkaisun, ja että he voivat ottaa avun melko passiivisesti vastaan. En tietenkään tiedä, onko Miken laita näin. Yritän olla etukäteen luomatta oletuksia siitä, millainen Mike on ihmisenä ja asiakkaana. Näin voin kohdata hänet tuorein silmin ja korvin. Olen tuntenut ohjaajia ja psykologeja, jotka ennen tapaamista tutkivat asiakasta koskevia asiakirjoja liian tarkkaan ja pyrkivät saamaan asiakkaista taustatietoa. Näin tehdessään he kuitenkin pikemminkin hankkivat tukea omille oletuksilleen, ennakkoluuloilleen ja teoreettisille käsityksilleen kuin valmistautuvat tapaamaan asiakkaan avoimin mielin. On myös vaara, että he tapaavat papereiden kuvaaman asiakkaan elävän asiakkaan sijasta.

Toinen kohta

Vähän kymmenen jälkeen aamulla kuulen auton ajavan pihaan ja askelten äänet kuistillani. Ovikello soi, ja nousen portaat ylös työhuoneesta ovelle. Avaan oven. Ovella seisoo nuorehko mies. Kysyn: ”Sinäkö olet Mike?” ja tarjoan hänelle käteni. Hän sanoo: ”Kyllä, minä olen Mike” ja puristaa kättäni. Kutsun hänet sisään ja menemme alakertaan työhuoneeseeni. Osoitan kädelläni työhuoneeni tuoleja ja sohvia ja sanon: ”Minä istun tässä tietokoneen luona ja sinä voit istua missä haluat – tuolilla tai sohvalla.” Olemme nyt aloittaneet kasvotusten neuvottelut siitä, millaiseksi suhteemme muodostuu. Pyrin järjestämään tapaamisemme kunnioittavaksi ja demokraattiseksi. Minä valitsen oman tuolini ja hän voi valita omansa.

Mike vaikuttaa noin kolmekymmenvuotiaalta. Hänellä on tummat hiukset ja silmät. Hänen vaatteensa ovat puhtaat ja yksinkertaiset: farkut, lyhyt hiainen paita ja kulunut nahkatakki. Kuulostaa siltä, että englantia ei ole hänen äidinkielenä, mutta en ole varma, minne hänen korostuksensa viittaa – mahdollisesti johonkin arabimaahan tai Välimeren seudulle.

Jotkut ihmiset, etenkin pohjoisamerikkalaiset, haluavat aloittaa heti puhumisen asiasta, johon he haluavat apua. Toiset, kuten Pohjois-Amerikan alkuperäiskansat, kiinalaiset ja jotkut eteläamerikkalaiset taas haluavat ensin vähän lämmitellä puhumalla jostain muusta. Vaistoan, että Mike katsoo minua hyvin tarkkaan, ja että on ehkä hyvä pyrkiä rakentamaan välillemme luottamusta ennen kuin otan häntä huolestuttavan asian puheeksi. Kysyn häneltä missä päin kaupunkia hän asuu sekä jotakin hänen perheestään ja siitä, miten hän päätyi

soittamaan minulle. Hän kysyy minulta, onko minulla perhettä ja missä toiset ovat. Tutkailemme toisiamme ja sitä missä suhteissa olemme erilaisia ja missä kenties samanlaisia.

Keskustelun aikana saan tietää, että Mike on marokkolainen. Hänen 12 sisartaan ja veljeään asuvat yhä hänen äitinsä kanssa Marrakeshissa. Hänen rakennusmiehenä toiminut isänsä on kuollut. Mike muutti Kanadaan kahdeksan vuotta aikaisemmin ja on asunut Montrealissa, Vancouverissa ja nyt tässä kaupungissa. Hän asuu yksin ja on työskennellyt useissa ravintoloissa apukokkina. Marokossa hän on käynyt ammattikoulun ja opiskellut teknillisessä oppilaitoksessa. Hänellä on ollut monenlaisia työpaikkoja niin Marokossa kuin Kanadassakin.

Vastavuoroisesti kerron hänelle, että kasvoin Yhdysvalloissa tilalla, jossa kasvatettiin lampaita, ja että muutin nuorena miehenä Kanadaan. Hän kysyi minulta, olenko amerikkalainen, ja vastasin hänelle: ”Ei, olen kanadalainen ja tämä on minun kotimaani.” Tämä saa hänet hymyilemään, mutta hän ei sano mitään. Kerron myös, että opiskelin vähän aikaa insinööriksi ja työskentelin USA:n metsähallituksen maanmittausapulaisena ennen Kanadaan tuloani. Puhumme vähän toistemme perheistä. Kerron hänelle, että isoäitini oli portugalilainen, ja puhumme vähän portugalilaisesta ja marokkolaisesta ruuasta.

Mietteitä toisesta kohtauksesta

Näiden minuuttien aikana olemme etsineet yhteistä maaperää (sosiaalista todellisuutta). Olen saanut hyvän tilaisuuden osoittaa aitoa kiinnostusta asiakkaaseeni ihmisenä ja myös hän on saanut tietää jotakin henkilökohtaista minusta. Olemme myös saaneet yhdessä nauraa joillekin asioille, jotka ovat meistä hupaisia. Minulle on hyvin tärkeää, että Mike näkee minun elävän tavallista sosiaalista elämää, ihan niin kuin hänkin elää. Selviää myös, että Mike puhuu ranskaa sujuvasti ja englantia vähemmän sujuvasti, kun taas minä puhun englantia sujuvasti ja ranskaa paljon vähemmän sujuvasti. Jatkamme neuvotteluja yhteistyösuhteen rakentamiseksi välineinä kiinnostus toisiimme, yhteinen kulttuurinen tieto ja koettu luottamus.

Kolmas kohtausta

Sanon Markille: ”On ehkä aika miettiä kysymystä, jonka vuoksi tulit luokseni, ohjaukseen.” Kysyn häneltä, onko hän koskaan ennen käynyt ohjaajan luona. Hän sanoo, ettei ole, ei Kanadassa. Kerron hänelle, että roolini on kuunnella hänen tarinaansa ja esittää kysymyksiä, jotka auttavat meitä molempia ymmärtämään

miten hän voisi saada helpotusta ongelmaansa. Sanon hänelle myös, että hänen roolinsa on kertoa minulle mitä minun hänen mielestään on tarpeen tietää hänen tilanteestaan ja ongelmistaan. Kerron myös, että teemme tässä yhteistyötä ja että kaksi päätä on parempi kuin yksi.

Mike on vähän aikaa hiljaa ja sanoo sitten: ”Katsos, minä olen nyt ollut Kanadassa melkein kahdeksan vuotta, mutta en ole varma tulevaisuudestani – en tiedä, jäädäkö tänne vai ei.” Minä sanon hänelle, että voisi olla hyvä idea tehdä kartta niistä töistä, joita hän on tehnyt Kanadassa, ja että voisimme tehdä sen yhdessä paperille. Se antaisi meille molemmille kuvan hänen työhistoriastaan. Hän sanoo, ettei hänestä ole taiteilijaksi eikä hän oikein osaa piirtää. Minä kerron hänelle, että kyse ei varsinaisesti ole piirtämisestä, vaan pikemminkin jonkinlaisen kuvion tekemisestä, jossa pannaan ympyröitä ja viivoja paperille. Hän suostuu, joten panen edessämme olevalle pöydälle palan paperia ja joitakin värikyniä. Pyydän häntä seuraavaksi ottamaan yhden kynistä ja piirtämään pienen ympyrän johonkin kohtaan paperille: ”Ympyrä edustaa sinua itseäsi ja koko paperista tulee kartta siitä, millaista elämäsi Kanadassa on ollut ja missä olet asunut.”

Mike piirtää ympyrän lähelle paperin toista reunaa ja kirjoittaa siihen sanan ”Mike”. Pyydän häntä piirtämään toisen ympyrän, joka kuvaa sitä, missä hän asui, kun hän sai ensimmäisen työpaikkansa, ja antamaan silloiselle työlle nimen. Seuraavien kahdenkymmenen minuutin aikana Mike on tehnyt kartan kaikista työ- ja asuinpaikoistaan viimeiseltä kahdeksalta vuodelta. Edessämme on verkosto, jossa näkyy Montreal, Quebec City, Edmonton, Vancouver, Whitehorse, Fairbanks, Alaska ja Victoria ja joukko töitä, joita hän on tehnyt: viisi ravintolatyöpaikkaa, taksinkuljettajan työ, pienen elektroniikkakaupan työntekijä ja maahanmuuttajien keskuksen osa-aikatyöntekijä. Vaikka työ- ja asuinpaikat ovat kartassa pääasiana, siinä on paljon muutakin tietoa; se kertoo esimerkiksi kunkin työpaikan merkityksestä Mikelle; siitä, millaista hänestä on ollut asua eri puolilla maata ja siitä, miten ihmiset ovat suhtautuneet hänen marokkolaiseen alkuperäänsä.

Olemme Miken kanssa pystyneet vähässä ajassa luomaan konkreettisen kartan hänen kokemuksistaan elämästä Kanadassa. Se on karkea kuva, mutta se auttaa meitä kumpaakin ymmärtämään, millaista Mikella on kanadalaisessa työelämässä ollut. Se antaa meille yhtenäisen kokonaiskuvan, jota kummallakaan meistä ei ollut ennen tätä keskustelu- ja kartoitushetkeä.

Mietteitä kolmannesta kohtauksesta

Minulta kysytään usein, käytätkö kartan tekemistä jokaisessa ohjausistunnossa. Käytän kartan piirtämistä vain silloin kun vaistoan, että asiakas on valmis ja ehkä kiinnostunut tällaisesta tavasta kuvata hänen tilannettaan. Muuten pyydän häntä vain kertomaan tarinansa suullisesti. Kuta enemmän olen käyttänyt kartan tekemistä ja oppinut luottamaan tähän menetelmään, sitä useammin huomaan, että asiakkaat pystyvät kartantekoon. Nykyään tapaan vain harvoin asiakkaita, jotka eivät halua tai osaa tehdä karttaa.

Olen huomannut, että kartan tekeminen on erittäin hyödyllinen menettelytapa melkein kaikkien asiakkaiden kohdalla. On joitakin asiakkaita, joiden kohdalla sille ei ole käyttöä, mutta useimpien mielestä kartan teko on valaisevaa ja kiinnostavaa. Menetelmällä on mm. seuraavia etuja:

- Se on keino julkistaa jotakin itsestään ja toiminnastaan.
- Se on merkityksellistä ja yhteistoiminnallista ohjausta.
- Se aktivoi sekä ohjaajaa että asiakasta.
- Kartoitus tuottaa kouriintuntuvan tuotteen ohjauskeskustelusta.
- Sekä asiakas että ohjaaja saavat tarkemman ja rikkaamman kuvan asiakkaan elämänkentästä ja sen merkityksellisistä osatekijöistä: ihmisistä, suhteista, saavutuksista, kokemuksista ja toiminnoista.
- Toistuvat toimintatavat ja suhteet tulevat ilmi.
- Menetelmän avulla voidaan tunnistaa esteitä, vahvuuksia, voimavaroja ja tarpeita.
- Minuuden eri äänet pääsevät esiin.

On tärkeää huomata, että melkein kaikki ihmisen elämästä, kokemuksesta tai kontekstista sopii kartoitettavaksi. Kartta voi kuvata ihmisen ongelmia, suhteita, menneisyyttä, tulevaisuutta, tarpeita ja monia muita sosiaalisen elämän piirteitä.

Ohjaajan rooli kartoituksessa on olla aloitteentekijä ja prosessin ohjaaja. Asiakkaan rooli on tuottaa aineisto – tieto elämäkokemuksestaan. Näin ohjaaja ja asiakas luovat kartan yhteistyössä.

Toisinaan asiakas ei halua itse tehdä karttaa, mutta antaa tarvittavat tiedot, jos minä teen kartan. Silloin yksinkertaisesti kysyn asiakkaalta, mitä paperille pannaan, hän antaa minulle ohjeet ja minä teen kartan niiden mukaan. Kokemukseni mukaan kartoituksesta on kuitenkin enemmän hyötyä silloin, kun asiakas itse sijoittaa tiedot paperille. Kun istunto on ohi, kehotan asiakasta ottamaan kartan mukaansa, ja jos haluan siitä itselleni jäljennöksen, kuten yleensä haluan, otan siitä itselleni valokopion.

On hyvä omaksua kartoitukseen vapauttava, rohkaiseva asenne. Joskus kar-

tassa käytetään vain ympyröiden ja neliöiden tapaisia kuvioita. Toiset asiakkaat käyttävät mielellään sanoja, symboleja, lauseita ja eri värejä kartan eri osissa. Oletan, että kaikilla asiakkaan valinnoilla kartan tekemisen eri vaiheissa on merkitystä. Kysyn usein esimerkiksi: ”Mitä tämä viiva tarkoittaa?” tai ”Miksi teit tämän vihreällä?” Näin tutkimme asiakkaan kanssa yhdessä hänen elämänkenttäänsä.

Olen omaksunut näkemyksen, jonka mukaan minä ja asiakkaani olemme kumppaneita, jotka osallistuvat yhdessä ongelmanratkaisuprosessiin. Olemme mukana yhteisessä yrityksessä, jossa molemmilla on jotakin annettavaa. Asiakas tuo tapaamiseemme elämänsä (nykyisen, menneen ja tulevan). Hän on oman elämänsä ja häntä muokanneiden kokemusten suhteen kiistämätön auktoriteetti. Hän on oman elämänsä asiantuntija. Tämä ei tarkoita sitä, että hän kykenisi välttämättä kuvailemaan hyvin kaikkea kokemaansa, tai että hän olisi kaikesta kokemastaan edes täysin tietoinen. Se tarkoittaa, että hän tuo keskusteluihimme merkityksen, jota voimme käyttää hyväksi.

Minä taas olen asiantuntija ohjauksen prosessin suhteen. Tehtäväni on ohjata yhteistä tutkiskelua ja suunnittelua. Kun Mike on omaa elämäänsä koskevan tiedon haltija ja minä ohjausprosessin tuntija, muodostamme hyvän tiimin, joka pystyy tutkimaan eri vaihtoehtoja ja luomaan ratkaisuja Miken ongelmaan.

Neljäs kohta

Sanon seuraavaksi Mikelle näin: ”Olemme saaneet aikaan hyvän kartan – se kertoo meille ainakin osan tarinastasi, siitä missä olet työskennellyt ja mitä olet tehnyt. Puhuit aikaisemmin siitä, että olet epävarma siitä, mitä sinun pitäisi tehdä ja mitä oikein haluat. Ehkä voimme nyt paneutua siihen ja käyttää tätä karttaa lähtökohtana.” Mike sanoo: ”Kyllä, toivoisin juuri sitä. On niin paljon asioita ajateltavana. Minusta tuntuu, että nyt täytyy jo pystyä päättämään.” Pitkän tauon jälkeen hän sanoo: ”Haluaisin todella jäädä Kanadaan, mutta elämäni ei ole oikein sujunut täällä.”

Mietteitä neljännestä kohtauksesta

Takavuosina toimiessani ohjaajana ja ohjaajien kouluttajana olin useimpien kollegojeni tapaan pitävinäni asiakkaiden omaa vastuullisuutta ja heidän itsenäistymistään ohjauksen tärkeinä tavoitteina. En kuitenkaan – kuten eivät useimmat kollegatkaan – edistänyt käytännön toiminnallani tuota tavoitetta. Ohjaus ja ohjaaja korotettiin professionaaliseen asiantuntija-asemaan. Ohjaajat opiskelivat eri persoonallisuusteorioita ja erilaisia ohjaus- ja terapiamenetelmiä. Tässä proses-

sisä he omaksuivat (professionaalis-tieteellisen) kielenkäytön, joka vieraannutti heidät suuresta joukosta asiakkaita.

Pohjois-Amerikassa useimmat ohjaajat sosiaalistettiin näkemään itsensä soveltavina tieteenharjoittajina. Tähän mielikuvaan kuului objektiivisuuden, rationaalisuuden, kontrolloitavuuden ja testattavuuden korostaminen, teoreettisten ja abstraktien käyttäytymistä ja persoonallisuutta koskevien mallien soveltaminen ja tutkimustulosten käyttäminen ohjauksikäytäntöjen ja ohjauksen tuloksellisuuden perustelemisessa. Useimmat ohjaajat myös näkivät itsensä psykologisen ongelmanratkaisun asiantuntijoina. Tämä kuva dominoi vieläkin ohjausta ja ohjaajien koulutusta.

Toimiessani Miken ohjaajana hahmotan toimintani hyvin eri tavalla. Toimin toki professionaalisesti siinä, että käytän ohjauksessa kaikkea tietoa ja kaikkia kykyjäni. Katson, että minulla on eettinen velvollisuus huolehtia siitä, että ohjaus ei vahingoita asiakastani ja vieläpä varmistaa, että tarjoan hänelle mahdollisimman hyvän tilaisuuden saada helpotusta ongelmaansa tai elämäntilanteeseensa. Katson myös, että eettinen velvollisuuteni on luoda häneen yhteistyösuhde, joka kunnioittaa hänen yksityisyyttään ja loukkaamattomuuttaan ihmisenä.

En enää ajattele olevani ohjaajana soveltava tieteenharjoittaja. Nykyisin ajattelen, että ohjaus on parhaisiin arvaiuksiin perustuvaa toimintaa, aivan kuten useimmat muutkin sosiaalisen elämän toiminnat. Jos suhtaudumme työhömmme vakavasti – keräämme aineistoa ja tietoja, arvioimme niitä huolellisesti ja mietimme, mitä kokemuksemme on meille opettanut – huomaamme että elämässä on vähän, jos ollenkaan ehdottomia totuuksia. Sitten arvaamme parhaamme mukaan, mitä olisi parasta tehdä seuraavaksi, tai mitä ongelmaisen ihmisen voisi olla mielekästä tehdä.

Jos olemme rehellisiä, myönnämme, että käytännön hypoteesimme eivät perustu tieteeseen eivätkä ole täysin rationaalisia. Sen sijaan käytämme kulttuurisia hypoteeseja. Käytämme elämäkokemustamme ja kykyämme tarkkailla tutkittavan tilanteen tärkeitä ja merkityksellisiä elementtejä.

Mielestäni bricoleur olisi soveltavaa tieteenharjoittajaa parempi metafora ohjaajalle. Bricoleur on ihminen, joka tutkii huolellisesti tilanteen, käyttää käytettävissä olevaa aineistoa ja keksii sitten käytännöllisen ratkaisun. Bricoleur on eräänlainen ammattimainen jokapaikanhöylä. Ohjauksesta tulee silloin bricolage, prosessi, jossa organisoimalla, suunnittelemalla ja kaikkea käsillä olevaa käytämällä pyritään löytämään ongelmaan mielekäs ratkaisu.

Ehkä kaikkein tärkein ohjaustyötäni suuntaava näkemys on, että se mitä ohjausprosessissa/kommunikaatioprosessissa saadaan aikaan, perustuu vuorovai-
kutukseen, johon sekä asiakas että minä annamme oman panoksemme. Siinä ei ole eksperttiä ja tietämätöntä osapuolta, vaan kaksi kumppania. Joskus asiakas ei oikein tahdo ryhtyä kumppaniksi. Hänen odotuksensa voivat olla sellaisia, että

minä yksinkertaisesti korjaisin asiat, tai sitten hän voi suhtautua epäluuloisesti ohjaustilanteeseen tai minuun. Hän voi myös kokea itsensä uhatuksi. Toisinaan asiakas voi olla vilpillinen tai johtaa minua tahallaan harhaan, tai hän voi tehdä itsestään uhrin tai korostaa avuttomuuttaan. Kun asiakas esittää itsensä tällaisessa valossa, yritän pitää mielessäni, että

- tekipä ihminen tiettyssä tilanteessa mitä tahansa, hän tekee aina sen mitä hän osaa tai mihin hän pystyy
- toimiipa ihminen miten tahansa, hänen toimintansa perustuu aina hänen tulkintaansa tilanteesta ja on siinä mielessä aina järkevää
- voin ymmärtää toisen toimintaa tai toisen sanomaa olematta hänen kanssaan samaa mieltä
- tekipä ihminen mitä tahansa, hän pyrkii toiminnallaan saamaan emotionaalista turvaa ja suojelemaan itseään
- yksi tehtävistäni vuorovaikutuksessamme on pysyä selvillä siitä, mikä asia on ohjauksessa kummankin vastuulla
- minun on parhaani mukaan yritettävä säilyttää ohjauksessa toista ihmistä ja itseäni kunnioittava ilmapiiri.

Ohjausprosessin edistämiseksi minun kuuluu arvioida, kuinka pitkälle menevään yhteistyöhön asiakas on valmis, ja sitten varovasti rohkaista häntä hänen valmiuttaan kunnioittaen. Tässä prosessissa kulttuurien tuntemus on hyvin tärkeää. Joskus kulttuurit ehdollistavat ihmisiä siihen, että neuvoa kaipaavan ihmisen on aina hyväksyttävä toisen auktoriteettiasema ja jopa odotettava toisen asettuvan auktoriteetiksi. Näin ehdollistettujen ihmisten ei ole helppoa ryhtyä demokraattiseen suhteeseen. Yritän noudattaa seuraavaa sääntöä: Hyväksy asiakkaan näkökulma; älä hylkää asiakasta äläkä vaadi häneltä sellaista, mihin hän ei ole valmis; kohtele ihmistä sinä ainutlaatuisena yksilönä, joka hän on.

Ohjaus ei ole prosessi, jossa soveltaisin kaikkia niitä ihannoituja taitoja ja tekniikoita, joita minulle ohjaajakoulutuksessa opetettiin – se ei ole myöskään paikka, jossa minä tekisin yksin jotakin toiselle tai toisen puolesta. Ohjaus on Miken ja minun yhteinen hanke. Meidän on saatava aikaan prosessi, joka auttaa meitä kehittämään Mikelle hänen kannaltaan mielekkään ja mahdollisen projektin, joka auttaa häntä etenemään haluamaansa suuntaan.

Ensiksi on saatava selville, mihin suuntaan tai mihin suuntiin hän haluaa edetä. Tällainen tavoitteiden muotoilu on äärimmäisen tärkeää. Monet ihmiset, etenkin ohjaajat, ovat hyvin sitoutuneita tavoitteiden saavuttamiseen. Monet ovat omaksuneet tällaisen kaavan: 1) määrittele saavutettavissa oleva tavoite, 2) tee toimintasuunnitelma ja 3) arvioi tulosta. Tällainen kaava painottaa lopputulosta. Voi, taas tehdasmaista ajattelua. En tarkoita, ettei sillä olisi suurta merkitystä mihin elämässään tähtää, ja ihmisten tulisikin käyttää luovuuttaan ja älyään

päästäkseen haluamaansa suuntaan. Tärkeintä on kuitenkin jatkuva tavoitteiden muotoilu. On tarpeetonta sanoa, että tavoitteiden asettamisen tarve ei pääty koskaan. Elämistemme kontekstit muuttuvat ja niiden muuttuessa meidänkin on suuntauduttava uudelleen.

Kun olin yhdeksäntoistavuotias, asetin itselleni tavoitteen – tulla kirjailijaksi. Se oli kaukainen tavoitteeni, joka todennäköisesti jäisi toteutumatta, mutta se oli minulle hyvin tärkeä. Minulla on vielä tallessa kirje, jonka kirjoitin tyttöystävälleni ja jossa kerroin haluavani tulla kirjailijaksi. Sanoin hänelle myös, että minulla ei ollut aavistustakaan, miten se tapahtuisi. En ollut myöskään varma siitä, mitä kirjailija elääkseen tekee. Olin siihen aikaan kuorma-autonkuljettaja, ajoin karjaa ja lampaita maatiloilta. Siinä työssä ei ollut sijaa kirjoittamiselle, mutta kirjailijaksi tuleminen tavoite oli minulle hyvin tärkeä. Tavoitteen toteuttaminen, menestyväksi kirjoittajaksi tuleminen vei minulta yli neljäkymmentä vuotta. Näiden vuosien aikana tein monia muita asioita ja minulla oli lukuisia muita tavoitteita.

Tavoitteiden muotoileminen tarkoittaa minun ajattelussani sitä, että ihminen on aktiivisesti dialogisessa suhteessa kontekstiinsa eli toisiin ihmisiin, tapahtumiin ja kokemuksiin. Olosuhteet vaikuttavat ihmiseen, joka puolestaan yrittää vaikuttaa olosuhteisiin. Ihminen suuntautuu jatkuvasti uudelleen yleensä jatkuvasti muuttuvan kontekstinsa mukaan.

Mike on puhunut epävarmuudestaan ja samalla tunteestaan, että hänen pitäisi nyt tehdä ratkaisu. Millaista tulevaisuutta Mike haluaa? Olen huomannut, että tulevaisuuteen suuntautunut ajattelu on varsin arvokasta, silloinkin kun ihmisen tilanne ei ole ollenkaan hyvä. Minulla on omassa ajattelussani eräs tulevaisuuksia koskeva kaava, joka muodostuu kolmesta kysymyksestä: Onko tämä sellainen tulevaisuus, jota sinä haluat? Onko tämä tulevaisuudenkuva uskottava? Onko tällainen tulevaisuus mahdollinen?

Valitettavasti ihmiset tyytyvät usein paljon vähempään kuin sellaiseen tulevaisuuteen, jota he mieluiten haluaisivat. Tämä voi johtua siitä, että he eivät ole kunnolla selvittäneet sitä, millaisen tulevaisuuden haluaisivat. Voi myös olla, että he eivät ole oivaltaneet, miten voisivat saada haluamansa tulevaisuuden. He ovat ehkä ajatelleet, että heidän kykynsä eivät riitä. Usein toiset ihmiset saavat heidät luopumaan ajatuksesta tehdä sitä, mitä todella itse haluaisivat.

Mieluisimman tulevaisuuden käsitteeseen liittyy ajatus ”näin haluaisin elämäni elää, haluaisin, että elämäni sujuisi näin”. On hyvä pitää mielessä, että yhtenä aikana mieluisin tulevaisuudenkuva voi toisena aikana olla merkityksetön. Sana mieluisin sisältää ajatuksen siitä, että ihminen on saanut otteen omasta elämästään, että hän tekee valinnan sen suhteen, kuka haluaa olla ja mitä haluaa tehdä. Tulevaisuuden valitseminen on askel vastuunottamisen suuntaan. On myös tärkeää huomata, että tulevaisuuksia on monta lajia: lyhytaikaisia, pitkäkestoisia, väliaikaisia, kehittyviä, koeluontoisia tai keksittyjä. Itse tulevaisuuden käsite on

erilainen eri ihmisillä ja erilaisissa kulttuuriympäristöissä.

Uskottavuudella tarkoitetaan ”onko tämä tulevaisuus järkevä minulle elämäni tässä vaiheessa”, tai ”vaikuttaako tällainen tulevaisuus uskottavalta – onko se pinnallinen vai syvällisemmin harkittu”. Uskottavuudeksi käännetty englannin kielin sana plausibility tarkoittaa alkujaan kättentaputuksen tai suosionosoitusten arvoista.

Kun puhutaan suunnitelman mahdollisuudesta, tarkoitetaan sitä, että ei ole sellaisia rajoituksia tai esteitä, jotka estäisivät suunnitelman toteutumisen. Mahdollinen tulevaisuus on sellainen, joka voidaan suunnitella ja toteuttaa. Tätä ihmiset yleensä tarkoittavat, kun he kysyvät: ”Onnistuuko se käytännössä?” tai ”Onko se realistista?” On pidettävä mielessä, että suunnitelmat, jotka ovat mahdollisia jonakin aikana eivät ehkä ole mahdollisia toisena.

On selvää, että jotkut tulevaisuudenkuvat ovat vain illuusioita tai fantasioita. Kokemukseni asiakkaiden kanssa kertoo kuitenkin, että tavallisemmin ihmiset eivät huomaa mahdollisia tulevaisuuksia. He saattavat myös hylätä ne, koska eivät ole ymmärtäneet tulevaisuuden kuvia riittävän hyvin, eivät niinkään siksi, että ne olisivat mahdottomia. Vielä yleisemmin käy niin, että muut ihmiset saavat asiakkaat luopumaan mahdollisista tulevaisuuksista ylikorostamalla ratkaisujen realistisuuden merkitystä.

Koetan välttää käyttämästä termejä *käytännössä mahdollinen* tai *realistinen*. Niiden sijasta yritän auttaa asiakkaita miettimää *kaikkien* tulevaisuuden vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia.

Viides kohta

Kysyn Mikelta, haluaisiko hän tehdä toisen kartan. Selitän hänelle, että nyt voimme tehdä kartan, joka kuvaa hänen tämänhetkistä elämänkenttäänsä ja tulevaa elämänkenttää sellaisena kuin hän haluaisi sen olevan. Hän sanoo: ”Mielelläni, ensimmäisen kartan tekeminen oli oikein mielenkiintoista.” Pyydän häntä piirtämään paperille ympyrän ja nimeämään sen nykytilanteekseen. Sitten selitän Mikelle, että ihmisellä on usein enemmän kuin yksi toivottu tulevaisuuden tilanne. Joskus on myös hyödyksi tutkia sitä, millaisilla menneillä tilanteilla on merkitystä nykyisyyden kannalta. Ehdotan, että käytämme vähän aikaa hänen nykytilanteensa selventämiseen. Kysymysteni ja kommenttieni avulla Mike kuvaa elämänsä tärkeitä ihmisiä ja heidän suhdettaan häneen, työtään ja muita elämänsä tärkeitä asioita.

Muutaman minuutin kuluttua ehdotan, että tekisimme seuraavanlaisen kokeilun: ”Oleta, että voit voittaa kaikki tielläsi olevat rajoitukset ja käytettävissä on tarpeellinen määrä aikaa ja muita resursseja. Kuvittele sitten, millainen toivoisit

työtilanteesi olevan. Mitä tekisit, missä se tapahtuisi, ja ketä muita itsesi lisäksi olisi kuvassa? Miksi toivot juuri sellaista tulevaisuutta?”

Mike piirtää suuren ympyrän paperin yläosaan. Hän kysyy: ”Tarkoitatko, ettei ole mitään rajoituksia?” Vastaa hänelle: ”No ehkä et halua sisällyttää siihen jotain täysin mahdotonta, mutta voit jättää huomiotta joitakin sellaisia asioita, jotka sinun tai perheesi mielestä ovat suuria esteitä sille, että voisit tehdä ihan mitä haluat.” Mark naurahtaa ja sanoo sitten: ”No, tässä tulee, jos Jumala suo.” Hänen tulevaisuutta koskeva karttansa kertoo seuraavan tarinan:

Marokkolaisen ruuan valmistaminen on sitä, mitä todella haluaisin tehdä ja sitä olen parhaiten pystynytkin tekemään Kanadaan tultuani. Opin taidon äidiltäni Ja nautin siitä todella. Olen työskennellyt apukokkina Montrealissa ja Vancouverissa. Nyt minulla on kahvila, jossa tarjotaan vain marokkolaista ruokaa, mutta meillä on vähän vaikeuksia. Teen töitä 16–17 tuntia vuorokaudessa. Teen ruokaa, huolehdin hankinnoista, hoidan kirjanpidon ja jopa siivoan kahvilan. Meillä käy paljon lounasasiakkaita, mutta illalla asiakkaita ei ole kovin paljon. Olin säästänyt vähän rahaa voidakseni aloittaa yrittäjänä, mutta vieläkään minulle ei jää yhtään voittoa, ja jos jatkan tähän malliin, kaikki säästöni on pian käytetty. Minä siis teen nyt oikeastaan mitä haluankin tehdä, mutta silti minulla on ongelmia. Toisinaan minusta tuntuu, että nyt pakkaan tavarani ja lähdän takaisin Marrakeshiin, jossa perheeni asuu. Toisaalta haluan pysyä Kanadassa. En kerta kaikkiaan tiedä, mitä tekisin.

Eniten haluaisin (Miken mieluisin tulevaisuus), että minulla olisi menestyvä kahvila sellaisella paikkakunnalla, jossa asuu riittävästi marokkolaisesta ruuasta pitäviä ihmisiä, jotta minun ei tarvitsisi koko ajan kiristää vyötä selvitäkseni. Haluaisin, että minulla olisi yksi Kanadan parhaista marokkolaista ruokaa myyvistä kahviloista. Toivoisin, että voisin palkata ihmisiä töihin niin että voisin keskittyä ruuanlaittopuoleen yhdessä hyvän apukokin kanssa. Muut ihmiset huolehtisivat siivoamisesta, kirjanpidosta ja sen sellaisesta. Olen hyvin ylpeä ruuasta, jota meillä tarjotaan, ja käytän vain parhaita vihanneksia ja parasta lihaa. Valmistan kaikki ruuat itse alusta asti, joten ruoka on aina tuoretta. Asiakkaani sanovat minulle, että meiltä saa parasta ruokaa. Haluaisin vain tarjota parasta mahdollista palvelua, jotta ansaitsisin tarpeeksi ja voisin tarjota aina vain parempaa. Haluaisin asua sellaisella seudulla, missä myös pohjoisafrikkalaisia tulisi syömään. Uskon että minulla on selvä kuva siitä, mitä haluan. En vain ole vielä saanut selville, miten se onnistuu.

Mietteitä viidennestä kohtauksesta

Siitä, miten Mike paneutuu kartan tekoon, näemme molemmat, että hän on hyvin motivoitunut saavuttamaan tavoitteensa tulla menestyvän etnisen kahvilan pitäjäksi. Hänellä on siihen tarvittavat perustaidot ja hän on työstään ylpeä. Alamme myös nähdä joitakin mahdollisia vihjeitä siitä, millaiset projektit voisivat auttaa häntä parantamaan työtilannettaan.

Tunnistamme joitakin esteitä, jotka voivat vaikeuttaa hänen menestymistään:

- asiakaspula, joka voi johtua sijainnista, mainonnasta tai erilaisesta ruokalistasta tms.
- hän ei ole saanut yritysneuvontaa – olisiko siitä apua vai ei?
- voi olla, että nykyisellä asuinpaikkakunnalla ei ole tarpeeksi suurta pohjoisafrikkalaista tai Välimeren maista tullutta väestöä elättämään puhdasopista, vain marokkolaista ruokaa tarjoavaa kahvilaa.

Karttaa tehdessämme olemme myös tunnistaneet Miken henkilökohtaisia vahvuuksia, joita hän käyttää työssään hyväkseen. Näitä ovat esimerkiksi ruuanlaittotaito, halu tehdä kovasti töitä, liikemiestaidot, ylpeys ja vahva suuntautuminen työelämään.

Laatimamme kartta antaa meille keskustelun pohjaksi melko johdonmukaisen kuvan Miken tämänhetkisestä työtilanteesta ja siitä, millaisen tulevaisuuden hän itselleen toivoisi.

Karttaa tehdessämme ja keskustellessamme Mike ja minä käytämme sosiologista kompetenssiamme. Yritämme kuvata sitä vaikutusten verkostoa, josta Mike on osa, ja joka sekä estää hänen pyrkimystensä toteutumista että tukee sitä. Mike yrittää selvästikin integroida osia kahdesta eri kulttuurista. Hän yrittää löytää paikkansa kanadalaisessa bisneskulttuurissa ja samalla häneen vaikuttaa voimakkaasti marokkolainen kulttuurinen tieto. Sosiologinen kompetenssi viittaa sekä eksplisiittiseen että sanattomaan tietoon siitä, miten sosiaaliset asiat toimivat. Suhteet, asema, kulttuuriset tavat ja etiketit, voiman ja vaikutusvallan käyttö – kaikki nämä ovat sosiaalisia, eivät psykologisia asioita.

Tässä vaiheessa Mike ja minä olemme muodostaneet yhteistyösuhteen, jonka avulla olemme tutkineet Miken tilannetta ja tulevaisuuteen kohdistuvia toiveita ja saaneet niistä johdonmukaisen käsityksen. Olemme tietenkin käsitelleet vain murto-osaa Miken elämänkentän elementeistä, mutta meillä on nyt kuitenkin riittävä kuva tilanteesta. Voimme alkaa miettiä, miten tilannetta voisi parantaa.

On erittäin tärkeää ymmärtää, millaisia välineitä Mike ja minä käytämme. Välineinämme on kyky havaintojen tekoon ja kuvailuun, muistikuvat hyödyllisistä kokemuksista ja kuvittelukykyimme. Nämä ovat ohjauksen välineitä hyvin perustavassa mielessä. Emme harrasta persoonallisuusteorioita emmekä käytä testi-

välineitä. Sen sijaan painiskelemme jokapäiväisen elämän asioiden kanssa. Tutkimme ja pyrimme ymmärtämään Miken osallistumista sosiaaliseen elämään. Rakennamme kommunikaatiokykymme avulla yhteistä perustaa, jolla seistä (mentaalisesti) ja harjoittaa bricolagea. Emme turvaudu teoreettisiin malleihin, vaan työskentelymme perustuu arkiseen, kulttuuriseen ymmärrykseen. Käytämme pikemminkin sitä mitä jotkut kutsuvat terveeksi järjeksi, kuin abstraktia päättelyä ja rationaalista laskelmointia. Emme kuitenkaan käytä pelkästään tervettä järkeä, koska tuomme myös kollektiivisen kokemuksemme keskusteluun, ja kokemuksiimme kuuluu paitsi kulttuurinen kokemus, myös monenlaista erikoistunutta kokemusta. Harjoitamme myös reflektiota, pohdiskelua. Tavallisessa arkikeskustelussa ei yleensä harjoiteta paljon reflektiota. Toisin sanoen ihmiset eivät juuri mieti sitä, mitä on sanottu, eivätkä he pyri kaivamaan esiin sanotun takana olevia oletuksia tai implisiittisiä merkityksiä. Mike ja minä yritämme kehittää eksplisiittisen tason tiedon ja merkitysten lisäksi implisiittistä tai sanatonta tietoa ja merkitystä. Konstruktivistinen ohjaus korostaa reflektiota tärkeänä välineenä, jota sekä ohjaaja että asiakas käyttävät. Voimme kuvata konstruktivistista ohjaajaa reflektiiviseksi ammatinharjoittajaksi.

Tässä vaiheessa olemme käyneet läpi sen verran kohtauksia, että on mahdollista luetella joitakin sosiodynaamisen ohjauksen keskeisiä piirteitä.

- **Havaintokyky.** Ohjaajalla on silmät, korvat, muisti ja mielikuvitus apunaan. Kerran erään intiaaniheimon vanhin sanoi minulle: ”Kuta enemmän käytät silmiäsi ja korviasi, sitä vähemmän kysymyksiä tarvitset. Tiedät jo vastauksen.” Konstruktivistiselta kannalta itsetarkkailu on ohjaajan ja asiakkaan välineistä tehokkain. Tämä tarkoittaa sitä, että ihminen pyrkii olemaan tietoinen omasta toiminnastaan kussakin tilanteessa – miten keskustele, miten kuuntele, mitä oletuksia ja ennakkoluuloja sinulla on, millaisia ovat fyysiset ja emotionaaliset reaktiosi vuorovaikutustilanteessa. Uskon, että minun on ohjaajana hyvin tärkeää olla kaiken aikaa hyvin tietoinen itsestäni samalla kun kuuntelen asiakasta avoimin silmin ja korvin. Olen myös asiakkaille mallina itsensä tarkkailemisesta ja yritän opettaa heitä kehittämään itsetarkkailemisen kykyjään. Guidano uskoo, että kyky tarkkailla itseään on hyvän ohjauksen tärkein tekijä – niin ohjaajalle kuin asiakkaallekin.
- **Elämänkentän tutkiminen.** Tämä on keskeinen käsite sosiodynaamisessa ohjauksessa. Se tapahtuu keskustelun avulla kuunnellen, puhuen, vuorotellen, kysyen, hiljaisuutta kunnioittaen. Elämänkenttää tutkittaessa on oltava valmis havaitsemaan toistuvia ilmiöitä ja kiinnitettävä huomiota siihen, millaisia linkkejä ja verkostoja erilaiset ilmiöt ihmisen elämässä muodostavat.

- Kulttuurierot huomioon ottavan sanaston käyttäminen.** Tämä tarkoittaa, että on käytettävä sellaista kieltä ja viestintätapaa, jonka asiakas voi ymmärtää. On ymmärrettävä asiakkaan sosiaalinen asema ja käytettävä siihen sopivaa puhetapaa ja sanastoa. Tämä vaatii kielen ja kulttuurin välisen yhteyden oivaltamista, ne edellyttävät toinen toistaan. Kun äidinkieleni on englanti, ei ole mielekästä, että opiskelisin aina uuden kielen, kun tapaan asiakkaan, jonka sukujuuret ovat toisesta maasta. Voin kuitenkin havainnoida hyvin tarkkaan asiakkaan tapaa viestiä sekä kielellisesti että ei-kielellisesti. Kun en ymmärrä asiakasta, kiinnitän huomiota tähän vaikeuteen ja kysyn häneltä: ”Mitä tarkoitat, kun sanot – tai ”Miten voisit sanoa tuon toisella tavalla - -” tai yritän muuten selvittää, mitä asiakas todella halusi sanoa. Haluan pitää mieleni avoimena ja antaa asiakkaalle tilaisuuden opettaa minulle jotakin omasta kulttuuristaan ja sen tavoista. Nämä keskustelut voivat kosketella esimerkiksi ruokaa, kansantaidetta, huumoria, perhesuhteita, tapakulttuuria, päivittäisiä tapahtumia, urheilua tai pukeutumista. Sosiodynaaminen ohjaus on kulttuurikeskeistä.
- Ohjaus on keskustelua.** Ohjauskeskusteluissa pitäisi käyttää tavallista kieltä ja välttää ammattikieltä. Usein ohjaaja ei onnistu jonkun asiakkaan kanssa siksi, että hänellä on liian jäykkä käsitys siitä, millainen haastattelun ja hänen roolinsa siinä pitäisi olla. En enää käytä sanaa haastattelu, koska siihen sisältyy ajatus siitä, että yksi henkilö tekee jotakin toiselle. Puhun sen sijaan ohjauksessa kohtaamisesta, istunnosta, tapaamisesta tai keskustelusta. Tietenkään ohjauskeskustelu ei ole mikä tahansa keskustelu. Sillä on tarkoitus, joka on ,tai jonka ainakin pitäisi olla, selvä molemmille osapuolille. Se eroaa tavallisesta keskustelusta siinä, että ohjaaja – ja joskus asiakaskin – pyrkii tavallista enemmän havainnoimaan itseään ja kiinnittämään huomiota keskustelun sisältöön ja rakenteeseen sekä käyttämään sitä koskevaa tietoa hyväkseen. Tämä tarkoittaa siitä huolehtimista, että kumpikin saa puheenvuoron ja että puhujat eivät puhu toistensa päälle. Se tarkoittaa myös, että kuunteleminen on ainakin yhtä tärkeää kuin puhuminen, ja että kysytään kysymyksiä, jotka sekä selventävät ja luovat merkityksiä että auttavat korjaamaan mahdollisia väärinkäsityksiä.

Keskustelijoilla pitäisi olla jonkinlainen yhteinen perusta, jonka he yhdessä neuvotellen rakentavat. Keskustelu voi johtaa tai olla johtamatta yhteiseen ymmärrykseen. Ei kannata ajatella niin, että hyvä ohjaus johtaisi osapuolet ymmärtämään asiat aina täysin samalla tavalla ja olemaan kaikesta samaa mieltä.

Keskustelun hyöty tulee usein siitä, että se osoittaa selvästi, mitä eroa on keskusteluosapuolten tiedoissa, näkökulmissa ja ajattelussa.

On paradoksi, että hyvissä, asioita erittelevissä keskusteluissa tehdään samanaikaisesti näkemyseroja selviksi yhtäällä ja luodaan yhteisymmärrystä toisaalla. Molempien suhteen olisi tärkeää pyrkiä selvyteen. Ohjaajat ja asiakkaat tulkitsevat usein asioita ja tilanteita eri tavoin. Ohjaajan velvollisuus on pyrkiä tekemään keskustelusta tasapuolinen ja demokraattinen vuorovaikutustilanne. Asiakkaan ja ohjaajan erilainen sosiaalinen asema institutionaalisessa tai kulttuurisessa hierarkiassa ei saa johtaa siihen, että asiakkaasta tulee ohjaajan vallankäytön kohde.

- **Tarinat ohjauksessa.** Tämän uuden näkemyksen mukaisessa ohjauksessa ohjaaja ennemminkin kuuntelee asiakkaan tarinoita kuin kerää häneltä faktoja haastattelun avulla. Sanon usein asiakkaalle: ”Millainen sinun tarinasi on?” tai ”Kerro minulle tarinasi: Miten tästä ongelmasta tuli ongelma?” Emme siis enää niinkään kysele asiakkaalta erilaisia asioita, vaan pikemminkin houkuttelemme heitä kertomaan tarinansa. Tässäkin mielessä sosiodynaaminen ohjaus on hyvin lähellä sosiaalisen elämän todellisuutta. Kun ihmiset tapaavat, heidän kontaktiinsa kuuluu melkein aina eri asioita käsittelevien tarinoiden vaihtaminen. Tarina tai narratiivi on tärkein keinoimme tulla ymmärretyksi ja ymmärtää muita.

Joskus kun tapaavat toisen ihmisen, hän voi esittää sinulle pitkän rimpsun kysymyksiä, ikään kuin ottaisi sinut kuulusteltavaksi. Tämä on hyvin turhauttavaa ainakin kahdesta syystä. Monet kysymykset ovat ensinnäkin irrallaan yhteyksistään ja niihin on mahdotonta vastata muuten kuin hyvin pinnallisesti. Toiseksi mihinkään aiheeseen ei voida kunnolla keskittyä, kun heti on tulossa uusi kysymys. Tällainen kyselijä kontrolloi keskustelua niin, että toinen voi olla pelkästään vastausten antaja, tai sitten hän joutuu kyselijän kanssa valtataisteluun voidakseen osaltaan vaikuttaa keskustelun sisältöön. Juuri tällainen on tilanne direktiivisissä tai faktojen selvittämiin painottuvassa ohjaushaastattelussa.

Tässä vaiheessa Mikella ja minulla on kohtalaisen hyvä käsitys siitä, mitä hän tekee työelämässä, mitä hän haluaisi tehdä ja millaisia asioita hänen ongelmaansa liittyy. Voimme sanoa, että tiedämme nyt aika paljon Miken elämänkentästä. Yksi konstruktivistisen ohjauksen oletuksista on, että merkityksellinen toiminta varsinaisesti muuttaa asioita. Kysymys kuuluukin nyt: ”Minkä sellaisen projektin tai mitä projekteja Mike ja minä voimme kehittää, joka suuntaisi Miken toimintaa hänen toivomaansa tulevaisuutta kohti?” Hän selvästikin haluaa olla kahvilan omistaja ja kokki, mutta nyt hän on aika hyllyvällä maaperällä. Mitä hän voi tehdä ongelmansa ratkaisemiseksi?

Kuudes kohta

Teemme Miken kanssa listan mahdollisista projekteista:

1. Etnisesti monipuolisemmalle paikkakunnalle muuttaminen.
2. Uusien asiakkaiden hankkiminen.
3. Kahvilan valikoiman muuttaminen.
4. Kahvilatoiminnan lopettaminen ja muunlaisen työn etsiminen.
5. Marokkoon paluu.

Keskusteltuamme jokaisen vaihtoehdon hyvistä ja huonoista puolista Mike päättää, että hänen olisi paras keskittyä uusien asiakkaiden hankkimiseen, mutta miten?

Mietteitä kuudennesta kohtauksesta

- Projektin pitäisi olla asiakkaalle henkilökohtaisesti merkityksellinen.
- Sillä pitäisi olla tavoite tai tarkoitus.
- Sen pitäisi olla asiakkaan kykyjen puolesta mahdollinen.
- Sen pitäisi perustua parhaaseen arvaukseemme siitä, mikä on mielekästä ja mahdollisesti hyödyllistä asiakkaan ongelman ratkaisemisen kannalta.

Useimpia projekteja ei ole olemassa valmiina, vaan ohjaajan ja asiakkaan on rakennettava ne asiakkaan tarpeiden perusteella. Henkilökohtaisten projektien muoto ja laajuus vaihtelevat äärettömän paljon. Minuus on projekti. Me olemme sitä, mitä me itsestämme teemme ystäviemme avustuksella. Kun mietin sitä, miten haluan työskennellä seuraavien vuosien aikana, aloitan yhden projektin. Kun minulle kerrottiin, että minulla on eturauhassyöpä, projektikseni muodostui eturauhassyöpää koskevaan tietoon tutustuminen. Projekti on tärkeä sana: se merkitsee jonkin konstruointia, jotakin jota voidaan organisoida, suunnitella, toteuttaa tai rakentaa. Siihen kuuluu myös tulevaisuuteen suuntautuminen – ihmiset aloittavat harvoin menneisyyteen suuntautuvia projekteja.

Projektit ovat arvokkaita ennen kaikkea siksi, että ne muodostavat toimintojen sarjan. Ajattele seuraavia esimerkkejä: ihminen lukee lehteä löytääkseen itselleen talon, jonka voisi vuokrata, keskustele työtoverin kanssa, työskentelee jollakin laitteella, käyttää tietokonetta, ompelee jotakin vaatetta, laittaa ruokaa, etsii tietoa kirjastossa, tekee kartan ohjausistunnossa, osallistuu johonkin joukkuepeliin jne. Teoillamme ja toiminnoillamme luomme itsemme ja suhteemme toisiin. Niiden avulla syntyvät työmme tulokset. Merkitys ja toiminta ovat saman kolikon kaksi puolta. Merkitys ilman toimintaa on passiivista, toiminta ilman merkitystä on

mieleöntä. Toiminnan käsite tarkoittaa naulaamisen kaltaisia fyysisiä toimintoja tai puheakteja (esimerkiksi: ”Kyllä, se sopii.”) Se kattaa myös mentaalisen ja emotionaalisen alueen ilmiöt. Sanat ja lauseet ovat välineitä. Puhuminen on niiden välineiden käyttämistä.

Seitsemäs kohta

Ryhdyimme Miken kanssa suunnittelemaan hänen ongelmaansa – nimenomaan asiakkaiden puutteeseen – liittyvää projektia. Itse asiassa Mikella oli kaksi projektia. Ensiksi hänen piti selvittää, miksi lounaalla kävi paljon asiakkaita mutta illalla vähän. Toisessa projektissa hänen piti hankkia tietoa siitä, miten ravintola-alalla yleensä mainostetaan. Erityisesti häntä kiinnosti sellainen mainonta, johon hänellä olisi varaa.

Ensimmäisessä projektissa hän tekisi kortteja, joilla pyydetään asiakkailta palautetta tyyliin ”Miten tyytyväinen olet syömääsi ateriaan?”, ”suositteletko kahvilaa ystäville, kyllä/ei, miksi?”, ”oletko ruokaillut ravintolassamme illalla, jos et, miksi?”, ”mitä mieltä olet kahvilan sijainnista, ruokalistasta, ruuan laadusta, palvelusta jne.?”

Toiseen projektiin kuului, että hän kävisi tapaamassa kahta muuta etnisen ravintolan omistajaa samassa kaupunginosassa keskustellakseen heidän kanssaan siitä, onko heilläkin ollut iltaisin asiakaspulaa, ja mistä se voisi johtua. Tai jos asiakkaita ei ole illalla pulaa, miten he ovat asiakkaita houkutelleet.

Mike sanoi, että molemmat toimenpiteet vaikuttivat ihan kiinnostavilta. Hänellä oli kopiokone, joten hän pystyi tekemään kortit ilman suuria kustannuksia. Hän sanoi nauttivansa suunnittelusta ja hän oli sitä mieltä, että pystyisi tekemään hyvännäköiset kortit, jotka kuitenkin myös tuottaisivat tarvittavat tiedot. Hän oli jo ajatellut, että haluaisi tutustua paremmin erääseen toiseen kahvilanomistajaan. Hän oli itse syönyt tämän kahvilassa ja oli tavannut hänet, mutta ei ollut keskustellut mainonnasta omistajapariskunnan kanssa.

Mike ja minä vaihdamme näkemyksiä siitä, miten ohjauskeskustelu on sujunut. Mike on ylpeä kartoistaan. Hän pyytää, että saisi tulla seuraavalla viikolla uudestaan. Hän uskoo, että hän on siihen mennessä saanut ainakin toisen projekteistaan valmiiksi, jos Jumala suo. Kysyn häneltä, miksi hän lisää sanat ”jos Jumala suo”, minkä hän on tehnyt niin usein keskustelumme aikana. Hän selittää, että se on muslimien sanonta ja kertoo, mitä se on arabiaksi. Hän sanoo, että meidän täytyy olla aina valmiit kohtaamaan jotain yllättävää tai sellaista, mihin emme itse voi vaikuttaa. Meidän pitäisi myös elää elämämme hyvin, niin että Allah voi sen hyväksyä. Nauramme yhdessä, sillä vaikuttaa siltä, että molemmat tiedämme hyvin elämän epävarmuuden ja ennustamattomuuden, kumpikin oman

kulttuurisen kokemuksemme perusteella. Sovimme tapaamisesta ja nousemme yläkertaan. Ovella Mike kertoo, miten kiitollinen hän on siitä, että sai puhua ongelmastaan. Kättelemme, ja sitten hän lähtee.

Mietteitä seitsemännestä kohtauksesta

Sosiodynaaminen ohjaus pohjaa päivittäisessä elämässä saatavaan kokemukseen ja sosiaalisen elämään. Ohjaaja ja asiakas konstruoivat havainnointia, kieltä, muistia ja mielikuvitusta käyttäen vuorovaikutusprosessin, jonka avulla he sitten tutkivat asiakkaan kokemusta. Kun asiakkaan maailmasta on saatu käsitys, joka voi olla vain osittainen, on mahdollista aloittaa projektien suunnitteleminen yhdessä. Projekti on joku toiminto tai sarja toimintoja, joiden avulla asiakas pyrkii toivomansa tulevaisuuden suuntaan.

Ohjaajan kolme päätehtävää ovat nämä:

1. Muodostaa neuvottelemalla yhteistyöliitto asiakkaan kanssa. Tämän yhteistyön tulisi rakentua molempien ymmärtämän kielen ja kulttuurisen tiedon varaan. Sen pitäisi toimia suorana ikkunana asiakkaan sosiaalisesta elämästä saamaan kokemukseen.
2. Tutkia asiakkaan maailmaa yhdessä tämän kanssa. Tavoitteena on ymmärtää asiakkaan suhdetta ongelmaansa. Muista: ongelma on ongelma. Asiakas ei ole ongelma. Nimenomaan ”mikä on ongelma” on se kysymys, jota ohjaaja on kiinnostunut yhdessä asiakkaan kanssa tutkimaan. Mikä on asiakkaan suhde ongelmaan ja miten asiakas voi saada uuden tai paremman suhteen ongelmaan voi tarkoittaa ongelman poistumista, sen vaikutusten vähenemistä, sen hyväksymistä osaksi elämää tai ongelman käyttämistä väylänä uusien mahdollisuuksien avautumiseen elämässä.
3. Henkilökohtaisesti merkityksellisten projektien konstruointi ja toteuttaminen on se keino, jolla asiakkaat muuttavat asioita.

Näkemykseni jokapäiväisestä elämästä on, että se on jatkuvaa keskustelua. Siivitys on keskustelua. Kulttuurit ovat keskusteluja. Yhteiskunta on keskustelua. Perheet ovat keskusteluja. Suhteet ovat keskusteluja. Ohjaus on keskustelua. Siinä keskustelussa, jota kutsumme sosiaalisesti elämäksi, minuus on kokoelma elämäkerrallisia tarinoita, jotka kaikki kytkeytyvät toisiinsa ja joista jokaisella on oma äänensä.

Minä esimerkiksi kasvoin maatilalla. Vaikka en enää olekaan maanviljelijä, kannan yhä elämäkerrallisten tarinoideni systeemissä mukanani maanviljelijän ääntä. Tämä ääni on muistissani ja yleensä kaukana välittömästä tietoisuudesta-

ni. Minun on kuitenkin helppo puhua maanviljelijän näkökulmasta. Minulla on monia muitakin ääniä: isän, rakastajan, kirjoittajan, puutarhurin, tutkijan, kansalaisen, spirituaalisen olennon ja kehon äänet ja niin edelleen.

Ohjaus merkitsee tilaisuutta antaa ääni jollekin elämäkerralle – se voi olla tarina työttömyydestä, sairaudesta, stressaantuneisuudesta, lemmensairaudesta tai syrjäytyneisyydestä ja niin edelleen. On hyvin tärkeää oivaltaa, että se mitä ihminen ilmaisee, riippuu suurelta osin hänen asemastaan sosiaalisessa elämässä, etenkin siitä, millaiset voimasuhteet välittömässä sosiaalisessa tilanteessa näyttävät vallitsevan.

Ohjaajat kysyvät minulta usein, miten saisivat asiakkaat puhumaan. Yleensä vastaan tähän näin: ”Jos asiakkaat vaikuttavat haluttomilta puhumaan, neuvotele heidän kanssaan toisenlainen ja heidän kannaltaan mielekkäämpi suhde tai keskustelunaihe.” Jos ihminen havaitsee uhkaa, ei luota toiseen, kokee vallan jakautuvan hyvin epätasaisesti tai kokee epävarmuutta tai pelkoa, hänen huulensa pysyvät luultavasti sinetöityinä. Tämä voidaan nähdä niinkin, että ongelmana ei niinkään ole se, että ohjaus ei näytä tepsivän tämän ihmisen kohdalla kuin se, että et ole päässyt tämän ihmisen kanssa kulttuurisesti mielekkääseen keskusteluun. Muista, että jokainen meistä on ihminen, joka asuttaa elämänkenttää, johon toinen ihminen voi päästä mukaan vain ajoittain, tietyissä oloissa, tietyistä syistä, tiettyjä asioita varten, ja tietyksi ajaksi. Nämä kaikki ovat neuvottelukysymyksiä.

9.2. JOITAKIN USEIN KYSYTTYJÄ KYSYMYKSIÄ UUDESTA OHJAUSNÄKEMYKSESTÄ

- 1. Onko tämä filosofinen ajattelutapa?** Vastaus: On siinä mielessä, että ihmiset tekevät itseään ohjaavia moraalisia valintoja. Myös ohjaajilla on moraalinen velvollisuus auttaa toisia – ei vain siksi, että ihmiset kohtaavat ongelmia, joita eivät yksin pysty ymmärtämään ja ratkaisemaan, vaan erityisesti siksi, että sekä ohjaajat että asiakkaat ovat yhtä lailla ihmisiä.
- 2. Voitko määritellä selkeästi käsitteen ohjaus?** Vastaus: Ohjaus on yleinen elämän suunnittelun ja kulttuuristen polkujen rakentamisen menetelmä.
- 3. Mitä ajattelet testeistä?** Jos haluat tietää ihmisestä jotain, kysy häneltä. Ihmiset kyllä kertovat oman tarinansa. Ihmisiä voi ymmärtää heidän kertomiensa tarinoiden kautta. Testaus pistemäärineen, profiileineen, tuloksineen ja tulkintoineen voi tuottaa tulokseksi asiakirjajaihmissen, ja oikea lihaa ja verta oleva ihminen voi jäädä taustalle. Instituutiot pitävät testeistä, koska ne sopivat tehdasmaiseen ajatteluun. Ne ovat selkeitä, numeroin

ilmaistavissa ja objektiivisia, ja niitä voidaan käyttää teknisten päätösten tekemiseen. Psykologit ja ohjaajat pitävät testeistä, koska heidät on koulutettu pitämään niistä. Testaaminen on miljoonien dollareiden bisnestä ja enemmän politiikkaan ja vallankäyttöön liittyvää toimintaa kuin mitään muuta. Jos ja kun ohjauksessa käytetään testejä ja niiden tuloksia, uuden ohjausnäkömyksen mukaan pitäisi noudattaa seuraavia kriteerejä:

- Lisäävätkö testitulokset asiakkaiden toimintamahdollisuuksia? Jos testituloksia käytetään siihen, että instituutiot tai klinikot voivat tehdä asiakasta koskevia teknisiä päätöksiä ottamatta huomioon muita seikkoja kuten yksilöllisiä näkökulmia, kulttuurista tietoa ja asiakkaiden omia tarinoita, testien käyttö on selvästikin kyseenalaista. Vielä pahempi on, jos testausta käytetään asiakkaiden leimaamiseen.
- Käytetäänkö testituloksia niin, että otetaan samalla tasapainoisesti huomioon kulttuurinen tieto ja tavalliseen, terveeseen järkeen perustuva arviointi?
- Käytetäänkö testituloksia kysymysten esiin nostamiseen vai johtopäätösten tekemiseen? Jälkimmäinen on hyvin epäilyttävää testien käyttämistä. Jos testiä käytetään kommunikaatiovälineenä tuomaan uusia kysymyksiä ohjauskeskusteluun, sillä voi olla arvoa. Jos testejä käytetään luokittelutarkoituksiin, niistä hyötyy lähinnä instituutio, ei asiakas. Testipistemäärien käyttö ihmistä koskevien päätösten perusteluna poistaa tarpeen tehdä moraalinen ratkaisu – ja tietenkin monet organisaatioiden jäsenet mielellään vapautuisivat moraalisten päätösten tekemisestä. Testaamista väitetään tehokkaaksi, taloudelliseksi ja objektiiviseksi. Sitä se varmasti onkin, mutta tähän väitteeseen liittyy vakavia rajoituksia. On tehokasta, taloudellista ja objektiivista ja lisäksi röyhkeää ja autoritaarista ampua joku ihminen syyllisenä heti rikoksen tapahtumapaikalla antamatta hänelle mahdollisuutta tasapuoliseen oikeudenkäyntiin; silti on monta hyvää syytä, miksi niin ei yleensä tehdä. Testaaminen on kulttuurisena seremoniana eräänlaista pikaistunnossa tuomitsemista ilman osapuolten asianmukaista kuulemistä.

4. **Voitko todistaa, että konstruktivistinen ohjaus on muuntyyppistä ohjausta parempaa?** Vastaus: En. Näen asian niin, että ohjauksen eri muotojen vertailemisella ei ole paljon saavutettavissa. Voidaan osoittaa, että sosiodynaaminen ohjaus vastaa paljolti sitä, miten ihmiset elävät elämänsä. Se perustuu enemmänkin kulttuuriin kuin tieteellisiin hypoteeseihin, se inspiroi sekä ohjaajia että asiakkaita, ja se on aidosti inhimillistä ohjausta, joka käyttää välineinään kieltä, merkitystä, toimintaa sekä sosiaalista osallistumista.

5. **Jos ongelma – vaikka kelvottomuudentunne – ei ole asiakkaassa, missä se sitten on?** Vastaus: Useimmat ihmisen ongelmista sijaitsevat jossakin, mitä Martin Buber sanoi välitilaksi, intersubjektiivisuuden alueella. Ihminen ei pelkästään tunne itseään kelvottomaksi, hän tuntee itsensä aina kelvottomaksi suhteessa johonkin tai joihinkin toisiin, johonkin asiaan, tai omiin sisäisiin ääniinsä (minuuksiinsa). Jopa fyysiset tilat, jotka sinänsä ovat ruumiissamme, saavat alkunsa ruumiin ja jonkun muun, tai ruumiin ja systeemin välisistä suhteista. Yhtäkään ihmistä ei alun alkaenkaan olisi olemassa ilman hänen vanhempiansa välistä suhdetta. Jos vauvoilta (tai apinoilta) estetään kaikki kontaktit toiseen ihmiseen (tai apinaan), he eivät säily hengissä; jos säilyvät, he ovat hyvin vakavasti vammautuneita. Ja aivan kuten tuomaria ei voi olla ilman rikollista, ohjaus inhimillisenä toimintana edellyttää aina sekä ohjaajan että asiakkaan. Koko ohjauksen olemassaolo perustuu suhteeseen. Yksi niistä asioista, joiden suhteen ohjaus kaipaa uudistumista, on juuri se, että ongelmia ei niinkään tulisi nähdä ihmisen sisäisinä kuin ihmisten välisinä. Muista, että ihminen ei ole ongelma, ongelma on ongelma.
6. **Jos näen ihmisen elämän dialektisena ja suhteisiin perustuvana ja ohjauksen sosiaalisena toimintana, eikö tämä johda sekä minun että asiakkaan minuuden häviämiseen?** Vastaus: Ei ole mitenkään välttämätöntä luopua sisäisestä maailmastaan, omasta toimijuudestaan tai itsemääräämisoikeuden kokemuksestaan, vaikka alkaisimme ajatella relationaalisesti ja intersubjektiivisesti. Olemme yhtä aikaa minuuksia ja suhteissa olevia. Vaikutusten, ponnistelun ja merkityksen tarkastelu sosiaalisina tai relationaalisina asioina, kontekstissaan, voi itse asiassa vaikuttaa niin, että ihminen kokee itsensä entistä vahvemmin aidoksi toimijaksi jotain tehdessään, havainnoidessaan ja tulkitessaan. Henkilökohtaiset ja sosiaaliset todellisuudet syntyvät neuvotteluprosessissa, ne ovat yhdessä rakennettuja. Tämän oivaltaminen inspiroi, rohkaisee ja herättää toivoa. Se myös tuo ohjaukseen uudenlaisia merkityksiä henkilökohtaisten merkityksen lisäksi; relationaalisia/sosiaalisia (ihmisten välisiä), transsendentaalisia (minän tai egon ylittäviä, hengellistä merkitystä sisältäviä), luovia (uusvia, ennennäkemättömiä merkityksiä) ja ekologisia (minuuden ja ympäristön ja sosiaalisen elämän kokonaisuuden välisiä, elämän verkoston läpi viiluvia) merkityksiä.

9.3. LOPPUKOMMENTIT

Konstruktivistisen, sosiodynaamisen ohjauksen keskeisintä ydintä on ajatus siitä, että elämä rakentuu eletessä, vähän kerrassaan, ja että kulttuurissa on mahdollisuus kulkea monenlaisia polkuja, joille ihminen voi lähteä etsiessään itselleen mieluisinta tietä. Sosiaalisessa elämässä vaikuttaa epävarmuuden ja perinteen dialektiikka. Perinteet heikkenevät. Perinteiden merkityksen vähetessä ja postmodernismin ja mikroelektroniikan vallankumouksen vaikuttaessa elämäämme toimijoille käy tarpeelliseksi ottaa enemmän vastuuta minuudeksi sanotun projektin luomisesta. Samalla heidän on tarpeen ymmärtää sosiaalisen elämän suhdeluonne. Sosiodynaaminen ohjaus on uudenlainen ja hyödyllinen tapa auttaa ihmisiä, jotka koettavat elää sosiaalista elämäänsä tämän päivän hämmentävässä, yhteiskunnallisia ja teknologisia muutoksia täynnä olevassa maailmassa.

10.

Ryhmäohjaus: konstruktivistinen omien vahvuuksien tunnistamisharjoitus

Tämän luvun tarkoitus on auttaa ohjaajia antamaan ryhmäohjausta konstruktivistisessa hengessä. Ajattelen tässä erikoisesti ammatillisten päätöksiään tekevässä olevia nuoria ja nuoria aikuisia.

Tätä lukua kirjoittaessani olen erityisesti kiitoksen velkaa Haldanelle (1988) ja Forsterille (1989) heidän esittelemästään luotettavista vahvuuksista kertomisen prosessista (*dependable strengths articulation process*). Teoreettinen viitekehysemme ei välttämättä ole sama, mutta heidän ideoissaan on silti paljon sellaista, joka sopii mielestäni yhteen omien ryhmäohjausta koskevien käsitysteni kanssa.

Olen tehnyt vuosikausia työtä ryhmien kanssa erilaisissa toimintaympäristöissä. Olen ohjannut ryhmiä mielenterveytyössä, kuntoutuksessa ja perheneuvonnassa. Olen myös ohjannut opiskelijaryhmiä ja monia erityisryhmiä kuten sururyhmiä, erilaisista riippuvuusongelmista kärsivien ryhmiä ynnä muita. Vuosien mittaan käsitykseni oikeasta tavasta ohjata ryhmiä ovat muuttuneet radikaalisti. Nyt ajattelen, että ryhmäohjauksessa on tärkeintä, että se tarjoaa osallistujille kaksi asiaa:

1. harjoituksia, jotka vahvistavat minuutta ja lujittavat konstruktiivista identiteettiä
2. demokraattisia keskusteluja, jotka tukevat suunnittelemista, päätöksentekoa ja jokapäiväiseen elämään liittyvien eettisten tai moraalisten ratkaisujen tekoa.

Suhtaudun nykyään hyvin varovaisesti sellaisiin ryhmiin, joissa pyrkimyksenä on erilaisin tekniikoin saada aikaan muutosta asiakkaan käyttäytymisessä tai joiden tarkoituksena on, että ryhmäläiset konfrontoivat toisiaan tai antavat toisilleen tuskallista palautetta. Suhtaudun pidättyvästi myös sellaisiin ryhmiin, jotka perustuvat utopistisiin, romanttisiin ajatuksiin ihmisen rajattomasta kasvusta ja kehityksestä. Seuraan pikemminkin Sartren periaatetta: ”Luot itsesi tekojesi kautta.”

Mielestäni ryhmäohjauksen suurin arvo on siinä, että se antaa ryhmän jäsenille mahdollisuuden osallistua mielekkääseen toimintaan, joka tavalla tai toisella saa heidät tuntemaan itsensä kestävämmäksi, vahvemmaksi ja kyvykkäämmäksi osallistumaan sosiaaliseen elämään. Uskon myös, että demokraattiset ja aidon dialogiset ryhmäkeskustelut voivat auttaa selventämään ja organisoimaan erilaisia moraalisia ja arvonäkökulmia ja koettelemaan niitä käytännössä.

10.1. KONSTRUKTIVISTISEN RYHMÄTYÖN TAUSTAOLETUKSET

Nyky-yhteiskunta on monimutkainen ja jatkuvasti muuttuva. Siinä selviämiseksi ei riitä, että oppii sosiaalisen elämän pelisäännöt. Elämä on yhä monimuotoisempaa ja ihmisillä on monia erilaisia elämäntyylejä. Ihmisten välillä on myös kulttuurisia eroja. On välttämätöntä, että ymmärrämme nämä erot ja kunnioitamme niitä. Ohjausryhmä on eroja kunnioittava ympäristö.

Kuten yhteiskuntakin muodostuu monista todellisuuksista, myös yksilöt kehittävät itselleen useita minuuksia. Ihmisen identiteetti muodostuu hänen suhteistaan ja henkilökohtaisesta kokemuksestaan. Kuka ihminen katsoo olevansa – mistä minuutensa piirteistä hän on tietoinen – seuraa suoraan siitä, millaisissa konteksteissa ihminen elää. Tämä tarkoittaa perhettä, ystäviä, jengiä, työntekijöiden joukkoa, uskonnollista ryhmittymää, koulutovereita, etnistä ryhmää jne. Minuus ei ole esine. Sana minuus (engl. *self*) viittaa minuuden tunteeseen, jonka voi tunnistaa siitä, millaisilla sanoilla ihminen kuvailee itseään.

Konstruktivistinen ohjausryhmä tarjoaa yksilölle mahdollisuuden rakentaa identiteettiään ja saada sille vahvistusta toisilta. Ihminen, jolla on myönteinen identiteetti, menestyy ja saa itselleen arvostetun aseman yhteiskunnassa todennäköisemmin kuin sellainen, jonka identiteetti on kielteinen tai jolta puuttuu henkilökohtaisen merkityksen kokemus. On varmasti parempi, jos ihmisen luoma ja ylläpitämä minuus on aktiivinen ja omia toimintamahdollisuuksia lisäävä kuin jos se on kielteinen tai keinottomuutta korostava.

Useimmat ominaisuuksista, joita meille kerääntyy elämän aikana ja joilla kuvailemme minuuden kokemustamme, hankitaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa, toisin sanoen suhteissa toisiin ihmisiin. Tästä syystä konstruktivistit yleensä korostavat melkoisesti persoonallisuuden ja minuuden sosiaalisia puolia, eivät niinkään paljon individualismia. Sosiaalinen elämä, merkitysverkostot, yhteisöjen jäsenyys, ihmisverkostot, ihmisten väliset suhteet, vaikutussuhteet – nämä ovat konstruktivistiselle ohjaajille tärkeitä käsitteitä ja niihin ryhmäohjauksessa käytetyt harjoitukset perustuvat.

Ihmiset, jotka kuvaavat itseään monenlaisin kielteisin ilmauksin, kokevat itsensä riittämättömiksi, toivottomiksi ja voimattomiksi. Onneksi näistä kielteisistä

piirteistä voi päästä eroon, ja ihminen voi hankkia omia toimintamahdollisuuksiaan vahvistavia ominaisuuksia oppimisen ja sosiaaliseen elämään osallistumisen avulla. Juuri sitä varten konstruktivistisia ryhmiä tarvitaan ja sitä tarkoitusta palvelemaan ne on suunniteltu.

10.2. YLEISOHJEET KONSTRUKTIVISTISTEN RYHMIEN OHJAAMISEEN

Konstruktivististen ryhmien tarkoituksena on tarjota osallistujille tukea antava ja turvallinen ympäristö, jossa he voivat rakentaa identiteettiään uudelleen ja parantaa kykyään osallistua sosiaalisen elämän eri puoliin. Tällaisia sosiaalisen elämän puolia ovat esimerkiksi työpaikan etsiminen ja säilyttäminen, itsensä arvioiminen, suhteiden muodostaminen toisiin, mieluisan tulevaisuuden hahmotteleminen jne.

Jokaisella ryhmällä on oma, ainutlaatuinen dynamiikkansa ja eri ohjausryhmillä voi kullakin olla omat tavoitteensa. Jokaisella osanottajalla on erilaiset kokemukset ja odotukset ja omat käyttäytymistapansa. Kuitenkin on mahdollista suositella konstruktivistisille ohjausryhmille tiettyjä sääntöjä. Nämä säännöt koskevat sekä ohjaajaa että ryhmän jäseniä. Ohjaajan vastuulla on kuitenkin tehdä säännöt selväksi ja palata niihin tarpeen vaatiessa.

10.3. TYÖSKENTELYN SÄÄNNÖT:

- Edistä ja kunnioita kuuntelemista.
- Älä keskeytä puhujaa. Jokainen jäsen saa vuoronsa ja aikaa puhumiseen.
- Huolehdi siitä, että kaikki tuntevat sekä ohjaajan että ryhmän jäsenet sillä nimellä, millä he haluavat tulla kutsutuksi.
- Käytä tilanteeseen sopivaa ja kaikille tuttua kieltä – varo, ettet sorru ammattikielen käyttöön
- Jos ryhmässä esiintyy haitallista käyttäytymistä tai joku loukkaa selvästi toisen yksityisyyttä, puutu asiaan käyttäen kaksivaiheista strategiaa:
 1. muistuta siitä, miten tärkeää on kunnioittaa muita osanottajia ja välttää haitallista käyttäytymistä. Jos tästä ei ole hyötyä, siirry toiseen vaiheeseen.
 2. pyydä ei-toivottavalla tavalla toimivaa ryhmän jäsentä jättäytymään vähäksi aikaa pois ryhmän toiminnasta ja miettimään ajatuksiaan ja käyttäytymistään. Jos tästä ei ole apua tai jos jäsen haittaa ryhmäprosessia toistuvasti tai on muuten toisille vahingoksi, erota hänet ryhmästä.
- Varmistu siitä, että kaikki ovat selvillä tapaamisten ajoista, paikoista, kes-

tosta ja osallistumisen ehdoista. Ryhmän johtajan asennoitumisen pitäisi olla ystävällistä ja asiallista. Hänen tulisi käyttää välineinään huumoria ja kunnioitusta, jotta ryhmän ilmapiiri muodostuu ohjauksen tavoitteiden kannalta suotuisaksi. Ryhmäprosessia pitää ohjata demokraattisesti, mutta ohjaajan velvollisuus on myös huolehtia osanottajien emotionaalisesta turvallisuudesta, luoda työskentelylle puitteet ja toimia hyvän viestintätaitojen käyttämisen ja paneutuvan ja toisia kunnioittavan työskentelyotteen mallina.

10.4. KÄYTÄ KYKYJÄ KOROSTAVAA SANASTOA

Nykyisin korostetaan edelleen usein patologiaa ja ihmisten puutteita – mediassa, mielenterveys- ja terapiamaailmassa, kasvatuksessa ja perhe-elämässä. Äskettäin julkaistiin eräässä laajasti luetussa aikakauslehdessä artikkeli, jossa kerrottiin, että psykiatria on nyt keksinyt patologisen nimen jokaiselle mahdolliselle inhi-millisen käyttäytymisen muodolle. Elämme toisin sanoen nyt aikaa, jolloin ihmisen elämä voi mennä joka tavalla pieleen ja hän voi tarvita parantamista elämänsä kaikkien puolien suhteen.

Konstruktivistiselta kannalta on paljon terveempää ja enemmän asiakkaita vahvistavaa käyttää ohjauksessa kykyjä ja pystyvyyttä kuin puutteita ja patologiaa korostavaa sanastoa. Koska minuus on konstruoitu tai rakennettu, voimme ohjauksessa käyttää sellaista kieltä, joka parantaa asiakkaiden mahdollisuutta rakentaa omaa minuuttaan. Ryhmän toiminnan pääpaino on mahdollisuuksissa ja uuden oppimisessa, ei menneessä eikä siinä, mikä ihmisen elämässä on vialla. Tätä ei pidä pitää pollyannamaisena asenteena tai vaikeuksien ja tuskallisen kokemusten kieltämisenä. Konstruktivistiseen ajatteluun ei kuulu ruusunpunaisten lasien käyttäminen, eikä siinä oleteta, että kaikki on hienoa ja positiivista.

Konstruktivistisesti ajatellen sanat ovat keinoja, joilla tehdään asioita. Jos haluamme tuntea itsemme pystyväksi ja haluamme lujan identiteetin, joka auttaa meitä kestämään tässä usein masentavassa ja vahingoittavassa maailmassa, silloin meidän olisi viisasta valita kestävän ja terveen identiteetin rakentamisen mahdollistavia työvälineitä. Konstruktivistien käyttämät työvälineet ovat kielellisiä välineitä – sanoja, mielikuvia ja muuta itseilmaisua (kartoittaminen, piirtäminen, eleet). Mahdollisuuksia korostava ja toimintakykyä vahvistava kielenkäyttö on suositeltavaa.

10.5. MERKITYKSELLISTEN KOKEMUSTEN JA OMIEN VAHVUUKSIEN TUNNISTAMISHARJOITUS

Ammatinvalinnanohjausryhmissä asiakkaat puhuvat usein päämäärästään ja uratavoitteistaan, työnhakukeinoista, työpaikkahaastatteluihssa esiintymisestä ja siitä, mitä työnsaannin kannalta tärkeitä taitoja ja valmiuksia heillä on ja mitä taitoja heiltä puuttuu. Omien vahvuuksien tunnistamisharjoitus on konstruktivistinen ryhmäharjoitus, joka auttaa osallistujia määrittelemään ja tunnistamaan itsestään selvänä pidettyjä kykyjä ja merkityksellisiä elämänkokemuksia. Seuraavaksi esitelen harjoituksen kulun.

Tarkoitus: Omien vahvuuksien tunnistamisharjoituksen tarkoituksena on: 1) antaa tilaisuus hyvien kokemusten jakamiseen ja 2) auttaa osallistujia tunnistamaan omia vahvuuksiaan. Harjoitukseen kuuluvan vuorovaikutuksen avulla osallistujat selvittävät itselleen sosiaalisen identiteettinsä pystyviä puolia. Harjoitus antaa myös mallia kuuntelemisesta, mielekkäiden kokemusten ilmaisusta ja toisten kokemusten kunnioittamisesta, jotka kaikki ovat ihmisten keskinäiseen viestintään kuuluvia taitoja.

Harjoitettavat taidot: Osanottajat saavat harjoitusta omien tarinoidensa keromisesta, toisten tarinoiden kuuntelemisesta ja tiedon hankkimisesta ja toisten oppimisen edistämisestä tukea antavan vuorovaikutuksen avulla. Harjoitus edistää reflektiivisyyttä, koska osallistujia rohkaistaan pohtimaan joitakin hyviä kokemuksiaan ja niiden arvoa. Omien vahvuuksien tunnistamisharjoitus on strukturoitu prosessi, jossa on kolme vaihetta:

1. Ohjaaja esittelee harjoituksen.
2. Yhden osanottajan hyvä kokemus käydään läpi malliksi.
3. Ryhmän jäsenet käyvät ohjatusti läpi omien vahvuuksien tunnistamisharjoituksen.

10.6. ENSIMMÄINEN VAIHE: OHJAAJA ESITTELEE VAHVUUKSIEN TUNNISTAMISHARJOITUKSEN

Joillekin ihmisille ei tuota mitään vaikeuksia ilmaista kokemiaan hyviä kokemuksia. Joillekin se on melkein mahdotonta. Ohjaajan tehtävänä on antaa esimerkkejä ja kunnioittaa sitä, että toiset ovat toisia valmiimpia kertomaan kokemuksistaan. Ohjaajan tulee myös antaa selkeät ohjeet.

Johdanto harjoitukseen: Se, millaisin sanoin ohjaaja johdattelee ryhmänsä tähän harjoitukseen, riippuu hänen puhetavastaan ja kokemuksestaan sekä ryhmän koostumuksesta. Ohjaajan pitäisi aina puhua ryhmäläisille sellaisella kielellä, joka on heille tuttua. Ohjaajan voi sanoa jotakin tämäntapaista:

Esittelen teille nyt omien vahvuuksien tunnistamisharjoituksen. Käytämme siihen aikaa 2–3 tuntia, joten kiirettä ei ole.

Tarvittava ja käytettävissä oleva aika vaihtelee tietysti tilanteesta toiseen.

Tämän harjoituksen tarkoitus on antaa teille jokaiselle mahdollisuus löytää tai nähdä entistä selvemmin sellaisia itsessänne olevia kykyjä, joita ette ehkä ole tulleet ollenkaan tai ainakaan viime aikoina ajatelleeksi. Useimmat ihmiset pitävät tästä harjoituksesta ja kokevat, että siitä on hyötyä, kun he miettivät tulevaisuuttaan. Määrittelen nyt kaksi käsitettä, joita tässä harjoituksessa käytetään:

Henkilökohtainen vahvuus: *Henkilökohtainen vahvuus on taito, lahja, tieto, arvo, asenne tai ominaisuus, jonka olet hankkinut jossakin elämäsi vaiheessa lapsuuden ja tämän hetken välillä, ja jota voit tietoisesti käyttää tehdäkseksi jotakin hyvin.*

Hyvä kokemus: *Hyvä kokemus tarkoittaa sellaista alkaa elämässäsi, jolloin*

- teit jotakin hyvin. Se voi olla jotakin pientä, kuten lapsen auttaminen vilkkaan kadun yli, tai suurta, kuten konferenssin järjestäminen.*
- nautit kokemuksestasi*
- olit ylpeä siitä, mitä teit.*

Ryhmän johtajana voit odottaa, että henkilökohtaisen vahvuuden ja hyvän kokemuksen käsitteitä on keskustelussa selvennettävä. Kirjoitan usein tauluun joitakin esimerkkejä, ja olen aina valmis antamaan esimerkkejä omasta kokemuksestani. On hyvin tärkeää, että esimerkit ovat selkeitä ja pieniä. Ei kannata rasittaa osallistujalla käyttämällä esimerkkinä joitakin hyvin suuria kokemuksia. Ohjaajan tulee myös edistää ihmisten välisten erojen hyväksymistä. Toisen ihmisen hyvä kokemus tai henkilökohtainen vahvuus voi olla toiselle merkityksetön.

10.7. TOINEN VAIHE: OHJAAJA ANTAA MALLIA VAHVUUKSIEN TUNNISTAMISHARJOITUKSESTA

Pyydä ryhmästä vapaaehtoinen avuksi demonstroimaan, miten vahvuuksien tunnistamisharjoitus etenee. Toisinaan kysyn joltakin ryhmäläiseltä etukäteen,

olisiko hän halukas auttamaan minua, jos tiedän, että hänen on helppo ilmaista itseään julkisesti.

Järjestä ryhmän tuolit u:n muotoon ja sijoita oma tuolisi ja vapaaehtoisen tuoli u:n avoimeen päähän. Pystytä muistiinpanotaulu käden ulottuville.

Anna toisille osanottajille seuraavat ohjeet:

Tehkää X:n tarinaa kuunnellessanne lehtiöihinne muistiinpanoja siitä, mitä hän kertoo. Kirjatkaa lehtiöihinne erityisesti seuraavia seikkoja: mitä X:n on täytynyt osata tai mitä ominaisuuksia hänellä on täytynyt olla, jotta hän on pystynyt tekemään sen, mistä hän kertoo. Tarkatkaa sitä, mitä sellaisia taitoja tai lahjoja hänellä on, joiden ansiosta hän on voinut kokea sen, mistä kertoo. Teidän on kuunneltava tarkasti, sillä X ei luultavasti itse mainitse taitoja; teidän on pääteltävä tai arvattava ne siitä, mitä kuulette.

Annettuasi ryhmälle ohjeet ja vastattuasi mahdollisiin kysymyksiin kiinnitä huomiosi vapaaehtoiseen (X:ään). Selitä X:lle mitä haluat hänen tekevän. Kerro siis, että hänen pitäisi muistella jotakin aikaa elämässään, jolloin hän teki jotakin hyvin ja oli ylpeä siitä, mitä oli tehnyt. Painota nytkin sitä, että kysymyksessä ei tarvitse olla mikään maata järisyttävä tapaus. Riittää, kun hän muistaa tapauksen yksityiskohdat ja se on hänen muistoissaan tärkeä ja palkitseva.

Voit kertoa, että tämä vie noin 10–25 minuuttia ja että on hyvä, jos muistossa on paljon yksityiskohtia. Kuka, missä, milloin, mitä tapahtui? Pyydä X:ää aloittamaan sanomalla jotakin tämänkaltaista: ”Haluaisin kuulla tarinasi siitä, kun teit jotakin mitä voisi kutsua hyväksi kokemukseksi. Se voi olla tapahtunut milloin vain, silloin kun olit pikku lapsi tai ihan äskettäin, tai milloin vain sillä välillä. Kysyn sinulta joitakin kysymyksiä, kun päästään alkuun.”

Se, joudutko paljonkin houkuttelemaan asiakasta puhumaan, riippuu siitä, millaisia kokemuksia vapaaehtoisella on tarinoiden kertomisesta toisille ja siitä, millaisesta kokemuksesta hän päättää kertoa. Voi olla niinkin, että sinun tarvitsee puhua hyvin vähän. Joitakin kysymyksiä, jotka on hyvä olla valmiina mietittynä. Näitä ehkä tarvitaan, ehkä ei:

- Muistatko, miltä silloin tuntui?
- Ketä muita siinä oli mukana?
- Mikä tässä kokemuksessa tuntui sinusta erityisesti tärkeältä?
- Miten onnistuit - - ?
- Onko tässä kokemuksessa jotain sellaista, jonka arvelet auttaneen sinua myöhemmin elämässä?

Käytä keskustelussa hyvän kuuntelemisen taitoja suhtautuen X:ään tukea antavasti ja empaattisesti. Muista että se, mikä on toiselle merkityksellinen kokemus voi

toisesta tuntua oudolta tai olla merkityksetöntä. Roolisi on osoittaa kunnioitusta X:n kokemukselle, merkitseepä vastaava kokemus itsellesi mitä tahansa. Osoita kiitollisuutesi X:lle kun hän on kertonut tarinansa. Kysy häneltä, haluaisiko hän kertoa jotakin niistä tunteista, reaktioista ja ajatuksista, joita tarinan kertominen hänessä herätti.

Pyydä muita osanottajia tarinan jälkeen tutkimaan muistiinpanojaan ja muis-telemaan, mitä he kuulivat X:n kertovan. Sitten heidän tulisi aivorihiperiaatteella kertoa, mitä taitoja, arvoja, asenteita, lahjoja ja tietoja X:llä on täytynyt olla, jotta hän on voinut tehdä sen, mistä kertoi hyvänä kokemuksenaan. Kirjaa nämä lyhyesti tauluun. Jos sama vahvuus tai voimavara mainitaan useamman kerran, tee tauluun joka kerta merkki sen kohdalle.

Kun olet yhdessä osanottajien kanssa saanut valmiiksi listan kertojan vahvuuksista, pyydä häntä kertomaan, miltä hänestä tuntui kuulla näistä omista myönteisistä puolistaan. Yleensä pyydän jokaista kuulijaa antamaan tekemänsä vahvuuslistan paperilla tarinan kertojalle. Tämä on tarinankertojalle yleensä hyvin vahvistava kokemus.

10.8. KOLMAS VAIHE: VALINTA KAHDESTA VAIHTOEHDOSTA

Tässä vaiheessa sinun on ohjaajana valittava toinen kahdesta vaihtoehtoisesta menettelytavasta. Jos uskot, että ryhmässä vallitsee riittävä luottamus ja osanottajilla on riittävät viestintätaidot toimia ilman välitöntä ohjaustasi, jaa ryhmä pienempiin, neljän hengen ryhmiin. Ryhmissäni on yleensä ainakin kahdeksan asiakasta (tämä on ihannemäärä), mutta ei enempää kuin kuusitoista. Jos ryhmä jaetaan pienempiin ryhmiin, anna ryhmille seuraavat ohjeet:

Päätäkää pienryhmässänne, kuka kertoo tahnan, kuka auttaa tarinankertojaa ja ketkä kuuntelevat, tarkkailevat ja kirjaavat vahvuuksia. Sitten käynte läpi saman harjoituksen, jonka minä ja X äsken teimme. Ensin joku vapaaehtoinen kertoo tarinansa hyvästä kokemuksestaan, joku toinen auttaa häntä ja kaksi jäljellä olevaa tekee muistiinpanoja niistä ominaisuuksista, joita arvelevat X:llä olleen siinä tilanteessa, josta hän kertoo. Käyttäkää tarinan kertomiseen noin kymmenen minuuttia ja ominaisuuksien läpi käymiseen toiset kymmenen minuuttia. Pyrkikää ilmaisemaan itseänne täsmällisesti ja selkeästi ja suhtautukaa toisiinne kunnioittavasti. Muistakaa kuunnella huolellisesti. Pitäkää tauko noin kahdenkymmenen tai kahdenkymmenenviiden minuutin jälkeen, vaihtakaa rooleja ja tehkää harjoitus uudestaan. Jatkaa näin, kunnes jokainen on kertonut tarinan hyvästä kokemuksestaan ja kuullut, mitä vahvuuksia toiset kuulivat hänen tarinassaan.

Ohjaajana sinun on varauduttava siihen, että ryhmät eivät luultavasti kaikki etene samalla vauhdilla. Sinun on myös autettava, jos ryhmä ei yksin selviä. Sinun pitäisi selvittää, mikä on ongelma, mutta sinun ei pitäisi ottaa ohjia omiin käsiisi, ellei se ole aivan välttämätöntä.

Jos olet sitä mieltä, että ryhmässä ei vallitse riittävää luottamusta tai sen jäsenillä ei ole riittäviä taitoja, jotta se voisi edetä ilman jatkuvaa ohjaustasi, pysy suuressa ryhmässä ja pyydä lisää vapaaehtoisia. Tämä vie aika paljon enemmän aikaa. Yleensä olen havainnut, että pienemmät ryhmät toimivat tyydyttävästi. Käytän suurryhmämenetelmää ainoastaan silloin, kun olen melko varma, että ryhmän viestintävalmiudet ovat melko heikot.

Valitsitpa kumman tavan tahansa, kokoa suurryhmä harjoituksen jälkeen yhteen ja kysy siltä joitakin jälkipuintikysymyksiä, esimerkiksi tähän tapaan:

- Miltä sinusta tuntui kertoa tarinasi?
- Miltä tuntui kuulla, mitä toisilla oli sanottavana vahvuuksistasi ja tarinas-tasi?
- Onko mielestäsi helpompi tunnistaa omia vahvuuksia vai toisten vahvuuksia?
- Mikä tässä harjoituksessa voisi mielestäsi olla hyödyksi tulevaisuutesi kan-nalta?
- Miten koit roolisi tarkkailijana ja kirjaajana? Entä tarinankertojan avus-tajana?
- Mikä on tärkein asia, jonka opit tästä harjoituksesta?

10.9. LOPPUAJATUKSIA

Minä ja työtoverini olemme tehneet tämän harjoituksen hyvin monenlaisten ihmisten kanssa. Joukossa on ollut muiden muassa maahanmuuttajia, riskiryhmiin kuuluvia nuoria, työttömiä, yksinhuoltajia, tyypillisiä asiakkaita, mielenterveys-potilaita, koulutuksessa olevia ohjaajia, alkuperäiskansojen jäseniä, peruskoulun yläasteen oppilaita opinto-ohjauksen tunneilla ja eri organisaatioiden työnteki-jöitä uudelleensijoitusryhmissä. Se näyttää sopivan nuorille ja aikuisille ja kaiken-tasoisen koulutuksen saaneille ihmisille.

Tämän harjoituksen onnistumisen kannalta kriittisin tekijä on ohjaajan luot-tamus ja taito. On hyvin tärkeää käydä prosessi läpi osanottajana, ennen kuin yrittää itse soveltaa sitä ohjauksessaan. Onnistumisen kannalta keskeisiä tekijöitä ovat:

- menettelytavan tuntemus
- yksilöllisten erojen kunnioittaminen
- valmius käyttää harjoitukseen riittävästi aikaa

- sitoutuminen siihen ajatukseen, että pystyvän minuuden rakentaminen on tärkeä tavoite
- ohjaajan riittävät viestintä- ja vuorovaikutustaidot
- kyky luoda ryhmälle turvallinen, tukea antava ja huolellisesti strukturoitu työskentelyilmapiiri
- pohtivien keskustelujen arvostaminen.

Ryhmäohjausistunnossa voidaan toteuttaa monenlaisia harjoituksia. Tässä luvussa antamani esimerkin on tarkoitus havainnollistaa yleisellä tasolla joitakin konstruktivistisen ryhmän ohjaamisen periaatteita. Kun ohjaaja valmistautuu konstruktivistisen ryhmän ohjaamisprosessiin, hänen tulisi kysyä itseltään seuraavat kysymykset:

- Tunnenko ryhmälle suunnittelemani harjoituksen riittävän hyvin, olenko riittävän varma ohjaamaan sitä? Olenko itse kokenut tämän harjoituksen ryhmän jäsenenä?
- Pyrkiikö ryhmä demokraattiseen ja dialogiseen keskusteluun?
- Olenko ohjaajana valmis tekemään harjoituksesta ryhmäläisille tärkeän ja hyvän kokemuksen varmistamalla, että ryhmän toiminta ja keskustelut liittyvät suoraan sellaisiin osallistujien jokapäiväisen elämän huolenaiheisiin, joille he haluavat jotakin tehdä?
- Olenko sitoutunut tarjoamaan ryhmäläisille parhaani mukaan sellaisia harjoituksia ja kokemuksia, jotka auttavat heitä tulemaan vahvemmaksi ja sitkeämmäksi? Olenko valmis olemaan kärsivällinen ja tarjoamaan toistuvasti selkeitä esimerkkejä ja ohjeita oppimistehtävää varten? Ja toisin päin, olenko valmis antamaan oppijoille riittävästi mahdollisuutta toimia omin päin, jotta he voivat kokea lisääntyvää pystyvyyttä tehdessään harjoitusta?
- Osaanko ja haluanko antaa ryhmäläisten osallistua ja oppia heidän valmiustasonsa mahdollistamalla tavalla? Vai tuntuuko, että minun pitäisi kaiken uhallakin kiirehtiä eteenpäin?
- Ryhmässä saattaa tulla osanottajille paljon tietoa. Jos näin on, olenko valmistellut ryhmälle mielekkäitä harjoituksia, jotka auttavat muuttamaan nämä faktatiedot osanottajille henkilökohtaisesti merkitykselliseksi tiedoksi ja taidoiksi? Olenko halukas tarvittaessa kääntämään tietohanan kiinni vai kannatanko tiedontulvaan perustuvaa oppimisteoriaa?
- Olenko valmis antamaan riittävästi mietiskely- ja pohdiskeluaikaa ryhmän hitaammille jäsenille? Vai tuntuuko minusta, että asiat on saatava käydyksi läpi ja että kaikki tavoitteet on saavutettava, tuli mikä tuli? Aionko ryhmän ohjaajana toimia siemenen kylväjänä vai orjapiiskurina?

Konstruktivistiseksi ryhmän ohjaajaksi oppiminen vie aikaa. Vie aikaa oppia tasapaino johtamisen ja tasa-arvoisen liittymisen välillä, samoin kuuntelemisen ja puhumisen välillä. Tärkeintä ryhmän ohjaamisessa on kunnioittaminen eli se, että osoittaa toisille ehdotonta kunnioitusta, kunnioittaa demokraattista prosessia ja dialogia, ja kunnioittaa omaa minuutta ihmisenä, joka yrittää auttaa muita paremman elämän rakentamisessa.

11.

Sosiodynaaminen näkökulma konstruktivistiseen työnohjaukseen

Sandra Hamilton, Mary Louise Reilly ja Vance Peavy

1.1. JOHDANTO

Me (Mary Louise, Sandra ja Vance) olemme kirjoittaneet tämän luvun yhdessä – kahden käytännön ohjaajan/terapeutin ja heidän asiakastyötään ohjaavan työnohjaajan näkökulmasta. Sosiodynaaminen työnohjausprosessi, johon osallistumme ja josta kirjoitamme, on pääasiassa konstruktivistinen. Sosiodynaaminen lähestymistapa on moniaineksinen ja se liittyy yhteen useita teoreettisia viitekehyksiä: konstruktivismiin, sosiaalisen konstruktionismiin, narratiivisuuden ja symbolisen interaktionismiin.

Oletamme Guidanon (1991) tavoin, että itsehavainnointi on tärkein menetelmä, jota konstruktivistisesti orientoituneet terapeutit voivat käyttää sekä arviointiin että interventioihin ohjauksessa ja terapiassa. Toinen perustavanlaatuisen oletuksemme on se, että itsehavainnointi ja kriittinen pohdinta (reflektio) ovat aivan keskeisiä meidän versiossamme konstruktivistisesta työnohjauksesta. Versiotamme konstruktivistisesta työnohjauksesta sanotaan sosiodynaamiseksi. Se on nimi, joka on annettu uudentyypiselle ohjaukselle, joka korostaa ihmisen kokemuksen sosiaalista puolta ja kehittymistä; siitä siis tulee sosiodynaaminen.

Meillä on tätä lukua valmistellessamme mielessä monta tarkoitusta. Pyrimme luomaan käsitteellisen kehyksen, jonka avulla voi hahmottaa sitä, mitä konstruktivistisessä työnohjauksessa tapahtuu, millainen kokemus ja prosessi se on. Toinen tarkoitus on, että kukin meistä kertoo oman tulkintansa konstruktivistisesta työnohjauksesta eli kertoo, miten on sen kokenut. Tällainen narratiivinen esittäminen vastaa tarkoitustamme ja on yhteensopiva työnohjauksessa noudattamamme työtavan kanssa. Kukin meistä on alkanut tuntea vastuuta siitä, että tekee omalta osaltaan työnohjauskokemuksesta muillekin ymmärrettävän, läpi-

näkyvämmän ja ulospäin avoimemman. Kirjoitustapamme on tarkoitus välittää sitä ajatusta, että luomme yhdessä sekä työnohjaustilanteen että tämän artikkelin. Niinpä kirjoitamme usein ensimmäisessä persoonassa, sillä kirjoittamamme perustuu yksilöllisiin kokemuksiimme.

Uskomme että tutkimukset ovat konstruoituja, ja että tutkijoiden tulisi tunnustaa oma aktiivinen roolinsa sekä tutkimusprosessin että tulosten tulkinnan konstruoinnissa. Lähtökohtamme on, että ajattelevina, havaitsevina olentoina velvollisuutemme on esittää omien näkemystemme perustelut. Mikään ulkoinen tai ennalta annettu käsitys siitä, millainen näkemyksemme pitäisi olla, ei saa määrätä perustelujamme.

Emme yritä saada ketään vakuuttuneeksi siitä, että näkemyksemme vastaavat työnohjauksen tutkimuksessa tällä hetkellä eniten suosiossa olevia käsityksiä. Emme myöskään usko, että meidän pitäisi pakottaa kirjoittamaan näkemyksestämme vallitsevalla tavalla eli vakiintunutta yhteiskuntatieteellisen kirjoittamisen säännöstöä noudattaen. Haluamme bahtinilaisittain (Bahtin, 1981) puhua ja kirjoittaa sisältä ulospäin, niin että yrityksemme ymmärtää toisia perustuu omaan itseymmärrykseemme ja niihin vastavuoroisiin muutoksiin, joita työnohjausprosessin dialogisessa diskurssissa tapahtuu.

Bahtinin (1981) mukaan autoritatiivinen diskurssi (asiantuntija-työnohjaajan ääni) perustuu oletukseen, että ihmisten lausumat ja niiden normatiiviset merkitykset ovat pysyviä ja lukkoonlyötyjä; ne eivät muutu kohdatessaan uusia ääniä. Autoritatiivinen ääni edellyttää, että otamme sen omaksemme; se sitoo meidät, aivan riippumatta siitä, pystyisikö se sisällöllään saamaan meidät puolelleen. Autoritatiivinen diskurssi sopii mainiosti yhteen sellaisen mallin kanssa, jossa viestintä nähdään tiedonsiirtoprosessina. Autoritatiiviset tekstit (äänet) ovat isän, opettajan, papin, aikuisen ja komentajan ääniä. Tähän lisäisimme vielä työnohjaajat useimmissa tavanomaisissa työnohjaustilanteissa.

Me yritämme toimia toisella tavalla ja tehdä työnohjausdiskurssista avointa. Pyrimme siihen, että sekä puhutusta että kirjoitetusta diskurssista paljastuu uusissa ja muuttuvissa konteksteissa yhä uusia merkityksiä. Bahtinin (1981) mukaan äänet ovat aina olemassa jossakin sosiaalisessa ympäristössä; siksi ne ovat mielen sisäisiä ja merkitystä luovia. Miten tämä sitten tapahtuu? Kaikki ihmisten puhe on aina osittain tai suurimmalta osalta sosiaalisesti välittyntä. ”Toisin kuin autoritatiivinen diskurssi, sisällöllisesti houkuttelevat sanat ovat aina puoliksi meidän, puoliksi jonkun toisen. Tässä mielessä äänet antavat mahdollisuuden myönteiseen vuorovaikutukseen. Dialoginen puhe on luovaa ja produktiivista. Siinä on kysymys nimenomaan siitä, että sellainen (dialoginen) sana herättää uusia ja riippumattomia sanoja, että se organisoii kaikkia sanojamme sisältäpäin, eikä jää eristyksiin ja vaikutuksista.” (s. 345–346).

Haluamme kuvata kokemustamme työnohjauksesta, joka kunnioittaa osanot-

tajien kokevaa, keskustelemaa ja intermentaalista minuutta sellaisena kuin se ilmenee työnohjauskeskustelun vuorovaikutuksessa. Haluamme myös tuoda esiin näkemyksemme, että olipa todellisuus mitä tahansa, olemme kaikki olleet mukana luomassa sitä. Kirjoittajina ja tutkijoina pyrimme olemaan tarkkoja sen suhteen, miten kukin meistä haluaa erikseen kuvata kokemustamme (Krieger 1991) vannaessamme dialogisuuden nimiin.

Tämä tarkoittaa sitä, että osa tekstistä tässä luvussa edustaa tietyn yksittäisen kirjoittajan näkökulmaa (Smith 1989), hänen tulkintaansa yhteisesti kokemastamme konstruktivistisesta työnohjauksesta. Epistemologiamme perustuu kolmesta syystä tällaiseen yksilöiden näkökantojen esiin tuomiseen. Ensinnäkin uskomme, että inhimillisen kokemuksen maailmaa – tässä tapauksessa kokemusta työnohjauksesta ja muusta ohjauksesta tai terapiasta – on tutkittava ja ymmärrettävä tietyn historiallisessa ja kulttuurisessa tilanteessa olevan yksilön näkökulmasta. Toiseksi uskomme, että terapeuttien ja ohjaajien – samoin kuin työnohjaajien ja työnohjaukseen osallistuvien – on opittava toimimaan niin, että he tulkitsevat kokemuksia ympäröivästä maailmasta omasta elämäkerrastaan käsin. Kolmanneksi uskomme, että meidän on pyrittävä puheessamme ja kirjoittamisessamme korostamaan voimakkaasti kokemuksen merkitystä. Ei riitä, että kehitämme omaa reflektiivisyyttämme, vaan meidän on opittava auttamaan toisia (esimerkiksi asiakkaita) tulemaan yhä reflektiivisemmiksi ja dialogisemmiksi. Reflektiivisyys ja dialogisuus nimittäin muodostavat merkityksen, minuuden ja suhteiden konstruoimisen perustan. Uskomme, että työnohjausdiskurssiin kuuluva dialoginen kommunikaatio on tuloksellista ja luovaa. Tällainen prosessi tuottaa sinänsä uudenlaisia merkityksiä ja auttaa ymmärtämään työnohjaussuhdetta selvästi, yksityiskohtaisesti ja entistä läpinäkyvämmiin.

Tämän luvun toisissa osissa esitetään muodollisempia väitteitä konstruktivistisesta työnohjausprosessista ja siitä, miten olemme sen kokeneet. Kuvaamme myös keskinäistä vuorovaikutustamme.

Työnohjauksen alkuperäinen tarkoitus oli toisaalta parantaa ammattitaitoamme terapeutteina ja toisaalta se, että tarvitsimme ohjausta voidaksemme tulla rekisteröidyiksi ohjauspsykologeina. Työnohjauksen edetessä molemmat ohjattavat huomasivat olevansa hyvin erilaisessa työnohjausprosessissa kuin mihin olivat aikaisemmin osallistuneet. Päätimme kirjoittaa tämän artikkelin yhdessä, kun työnohjaus oli jatkunut noin neljän kuukauden ajan, joka toinen viikko kaksi tuntia kerrallaan. Kirjoittamalla julkistamme kukin näkökantamme, joista käsin tulkitsemme omaa kokemustamme konstruktivistisesti orientoituneesta työnohjauksesta sekä siitä, miten työnohjauskeskusteluissa vaikutimme toinen toisiimme. Ymmärrämme, että konstruktivistisesta työnohjauksesta on monia versioita, ja käsitellessämme sen merkitystä ja arvoa voimme puhua ainoastaan oman versiomme puolesta.

11.2. YLEISTÄ KONSTRUKTIVISTISESTA TYÖNOHJAUKSESTA

Työnohjaus määritellään yleensä vähintään kahden ihmisen vastavuoroiseksi prosessiksi, jonka tarkoituksena on kehittää ohjattavan kykyä tuottaa asiakkaille tasokkaita palveluja. Kliinisen ja ohjauspsykologian alueella vallitsee laaja yhteisymmärrys siitä, että työnohjaus on hyvin tärkeää terapeuttien ammatillisen kehityksen kannalta. Työnohjauksessa voidaan yleisesti ottaen erottaa kahdenlaisia trendejä – modernistisia ja konstruktivistisia tai postmoderneja (Neufeld 1997).

11.3. TYÖNOHJAUKSEN MODERNISTISIA MALLEJA

Työnohjauksessa vallitsevana on modernistinen malli, jossa ammatinharjoittaja nähdään soveltavana tieteenharjoittajana. Siinä työnohjaaja välittää ohjattaville tarkkaa asiantuntijatietoa autoritatiiviseen tapaan (Lambert & Arnold 1987). Tähän työnohjaustyyliin kuuluu usein manualisointi. Se on työtapo, jossa ohjaajan avuksi laaditaan käsikirja, joka sisältää oikean menettelytavan eri tilanteisiin ja jonka avulla ohjaajan toiminnan tehokkuutta voidaan arvioida (Beutler, Machado & Neufeldt 1994). Työnohjaus pyritään myös usein liittämään suuriin empirisiin tutkimusprojekteihin (Ivey 1971, Henry, Strupp, Butler, Schact & Binder 1989). Modernististyyppisessä työnohjauksessa pyritään soveltamaan tarkkoja, tieteellisesti määriteltyjä toimintatapoja ja arvioimaan tiettyjen kriteerien perusteella sitä, milloin ohjattavat ovat saavuttaneet tietyt tieto- ja taitotavoitteet.

Yhä useammat toisinajattelijat kuitenkin kyseenalaistavat modernistisen psykologisen teoretisoinnin valta-aseman ohjastyössä/terapiassa ja työnohjauksessa (Dineen 1996, Karasu 1996, Parker ja muut 1995). On suorastaan niin, että psykoterapian ja työnohjauksen käsitteellisenä perustana oleva vallitseva psykologinen ajattelu on murenemassa (Fancher 1995, Fox & Prillentremsky 1997). Vaikuttaa myös siltä, että terapeutit ja ohjaajat eivät käytä tieteellistä tietoa toimintaansa ohjaamaan. Sen sijaan he turvautuvat siihen, mitä oppivat toisilta terapeuteilta, asiakkailta ja omasta kliinisestä kokemuksestaan (Beutler, Williams, Wakefield & Entwistle 1995).

Me kysymme, miten standardoitu, ylhäältä alas suuntautuva työnohjausdiskurssi voisi tuottaa sitä kliinistä joustavuutta ja interkulttuurista herkkyyttä, jota vaaditaan ammattiaan monikulttuurisessa ympäristössä harjoittavilta postmoderneilta ohjaajilta ja psykoterapeuteilta. Tämä kysymys on erityisen relevantti, koska monien terapeuttien työnohjaus ja koulutus perustuu edelleen miesten dominoimaan, keskiluokkaiseen, etnosentriseen tieteellistettyyn pedagogiikkaan.

Modernistisessa työnohjauksessa työnohjaaja pitää valtaa käsissään. Työnohjaajat puhuvat työnohjausistunnoissa asiantuntijoina, auktoriteetin äänellä ylhäältä alaspäin (Holloway, Freund, Nelson, Gardner & Walker 1989).

11.4. KEHITTYVÄT POSTMODERNIN TYÖNOHJAUKSEN MALLIT

Ennen kuin esitämme kaksi kertomusta siitä, millainen on oma kokemuksemme työnohjauksesta, haluamme hieman esitellä aikaisempaa postmodernia ja tarkemmin sanottuna konstruktivistista työnohjausta koskevaa kirjallisuutta. Stoltenberg ja Delworth (1989) ovat huomauttaneet, että 1980-luvulla tulivat käyttöön teorioita yhdistelevät, kehitykselliset työnohjausmallit, joista joissakin oli mukana konstruktivistisia käsitteitä. Nämä ajattelutavat erosivat modernististen mallien yhtä ainoaa ja oikeaa menetelmää korostavasta ideologiasta siinä, että ne hylkäsivät sen ajatuksen, että yksi ainoa työnohjausstrategia soveltuisi kaikille ohjattaville. Jotkut työnohjauksen koulutusmallit keskittyivät Eksteinin ja Wallersteinin (1972) varhaisen tutkimuksen esittämään rinnakkaisen prosessin käsitteeseen työnohjauksessa. Rinnakkainen prosessi tarkoittaa yritystä kiinnittää huomiota sekä ohjaajan/ terapeutin henkilökohtaisiin prosesseihin että terapian vuorovaikutukselliseen prosessiin. Skovholt ja Ronnestad (1992) tutkivat tätä ajattelua perin pohjin kuusivuotisessa kvalitatiivisessa ohjaajia ja terapeutteja käsitelleessä tutkimuksessaan. He olivat erityisesti kiinnostuneita siitä, mikä oli jatkuvan reflektion merkitys terapeuttien ammatillisessa kehittämisessä. Tutkijat päättelivät, että työnohjaukseen osallistuvia pitäisi rohkaista tutkimaan asiakkaiden heissä herättämiä uusia ja yksilöllisiä reaktioita, ja että tämä itsetarkkailu on terapeutin ja asiakkaan vuorovaikutuksen tutkimisessa arvokkaampaa kuin työnohjaajan asiantuntemuksen käyttö.

Interpersoonallisen prosessin muistelemisen mallinsa myöhemmissä versioissa Kagan (1980, 1983) alkoi korostaa työnohjauksen yhteistyöluonnetta. Siinä vuorovaikutuksen kumpikin osapuoli nähdään oman dynamiikkansa ja kliinisen kokemuksensa parhaana asiantuntijana. Schon (1983, 1987) kuvailee työtapaa, jossa terapiaistunto rekonstruoidaan työnohjauksessa ja terapeutti ja työnohjaaja tutkivat sitten terapiaistunnon dynamiikkaa omaa kokemustaan tarkastelemalla ja tulkitsemalla.

Äskettäin Holloway (1995) on suositellut systeemistä lähestymistapaa, johon kuuluu konstruktivistisia piirteitä (esimerkiksi harjoittelijan ja työnohjaajan suhteen ja kontekstin korostus). Kuitenkin hän pysyttelee selkeästi modernistisessä perinteessä vaatiessaan, että työnohjaajan pitäisi hallita työnohjaus- tilanteen kulkua vahvalla kädellä ja kääntää teoriaa ja tutkimusta harjoittelijoiden ymmärrettäväksi.

11.5. KONSTRUKTIVISTINEN TYÖNOHJAUS

Lisääntyvä tyytymättömyys mikroanalyttisiin, behavioristisiin työnohjausmenetelmiin saa yhä useammat kiinnostumaan konstruktivistisista työnohjausajatuksista ja niihin liittyvästä konstruktivistisesta paradigmasta, jossa keskeisiä ovat äänet, tarinat ja todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Yksi esimerkki työnohjauksen konstruktivistisesta versiosta on Susan Neufeldtin (1997) ehdottama neljän periaatteen pohjalle rakentuva malli. Nämä periaatteet ovat

- kontekstin vaikutus
- yhdessä konstruoiminen
- reflektiivisyys
- kliinisen viisauden käyttäminen.

Istunnonaikaisen reflektion ja konstruoimisen sekä vastavuoroisen dialogin käyttöä pidetään suotavampana kuin sitä, että ohjaaja valvoisi ohjattavansa toimintaa vertailemalla sitä joihinkin ihannestandardeihin. Ohjaaja paneutuu parhaansa mukaan kuhunkin työnohjattavaan ja kuhunkin tapauskertomukseen ja reagoi niihin yksilöllisesti (Holloway 1995). Tässä lähestymistavassa korostetaan dialogia ja yllättävistä tapahtumista oppimista (Neufeldt 1997).

Työnohjaus ammatillisena toimintana kaipaa jatkuvasti kehittämistä – ei ole osoitettu, että mikään työnohjausmenetelmä olisi muita parempi. Meidän mielestämme työnohjauksessa tapahtuva dialogi on tärkein kliinisen viisauden kehittämisen väline. Olemme laatineet seuraavan periaateluettelon ohjaamaan työnohjauskeskustelujamme. Asiat eivät ole siinä tärkeysjärjestyksessä.

Luettelo konstruktivistisen työnohjauksen periaatteista

1. Käsitystä kliinisestä viisaudesta¹ luodaan sekä ihmisten välisissä että sisäisissä dialogeissa – keskusteluissa, joissa kunnioitus, todistajana oleminen ja omavastuullisuus ovat keskeisiä metaforia.
2. Minuus on kehittyvä, moniääninen, sosiaalisesti konstruoitu projekti.
3. Onnistuneessa terapiassa ja työnohjauksessa itsehavainnointi (omana todistajanaan oleminen) on kokemuksen välittämisen tärkein menetelmä.
4. Kliininen viisaus rakentuu kartoitusprosessissa ja siihen liittyvässä dialogissa, jonka henki on ymmärtävä, ei arvosteleva.
5. Työnohjaus on yhdessä yhteisestä toiminnasta rakentuvaa vuorovaikutusta.
6. Kliininen viisaus syntyy sekä intramentaalisesti että intermentaalisesti (yksittäisten yksilöiden mielessä ja mielten välisessä vuorovaikutuksessa).
7. Työnohjauksessa empatia on dialektista – siinä saavutetaan yhteistä ymmärrystä, mutta myös tunnustetaan ne asiat, joista vallitsee erimielisyyttä.
8. Työnohjaus on prosessi, jossa opitaan, keksitään ja kehitetään hyviä tapoja olla asiakkaan kanssa vuorovaikutuksessa luovilla ja yhteistä konstruointia edistävillä tavoilla.
9. Kliininen viisaus syntyy itsen havainnoinnista, mielikuvituksen käytöstä mahdollisen kuvittelemiseksi sekä muistissamme olevista vuorovaikutuskokemuksista.
10. Sanat, mielikuvat, symbolit, myytit ja tarinat ovat välineitä, joiden avulla neuvotellaan henkilökohtaisista ja sosiaalisista todellisuuksista eli rakennetaan minua ja sosiaalista elämää.

¹ Käytämme mieluummin termiä kliininen viisaus kuin tavallisempia pätevyuden tai taidon käsitteitä. Haluamme korostaa sitä, että työnohjauksessa ei riitä, että kiinnitetään huomiota terapeuttiin taitoihin, vaan siinä on myös kiinnitettävä huomiota arvostelukykyyn ja kykyyn ymmärtää ihmisten välisten suhteiden ominaispiirteitä ja nyansseja. Uskomme myös, että kaikki ihmiset ovat aina jossain moraalisisessa tilassa, ja siksi työnohjauksen täytyy aina käsitellä myös eettisiä valintoja ja sitä, mikä elämässä on hyvä. On myös käsiteltävä huolenpitoon liittyviä kysymyksiä eli toisen olemassaolon eksistentiaalisia ulottuvuuksia. Viisaus viittaa siihen, että tulee käyttää järkeä ja arvostelukykyä ja soveltaa luovasti ja parhaansa mukaan kaikkea elämässä oppimaansa kulttuurista herkkyyttä, nyanssien tajua ja ymmärrystä. Uskomme, että työnohjausprosessissa voidaan ja pitäisi pyrkiä synnyttämään nimenomaan kliinistä viisautta.

11.6. NÄKÖKULMIA KONSTRUKTIVISTISEEN TYÖNOHJAUKSEEN: OMAN KOKEMUKSEN REFLEKTOINTIA

Vancen näkökulma konstruktivistisena työnohjaajana

Minulla on pitkältä ajalta kokemusta työnohjaukseen osallistumisesta. Olin mukana työnohjauksessa ohjauspsykologina vuosina 1962–1965. Myöhemmin, vuosina 1967–1995 olen toiminut työnohjaajana sadoille ohjaajille, ohjaus- ja kliinisen psykologian harjoittelijoille ja harjoituskursseihin osallistuville opiskelijoille monenlaisissa paikoissa kuten yliopistojen ohjauskeskuksissa, yhdyskuntaklinikoissa, kouluissa ja yliopistojen psykiatrian laitoksissa. Käsitäkseni työnohjauksesta ovat muuttuneet merkittävästi tämän kolmenkymmenenviiden vuoden aikana.

Muistoni opiskeluaikojani harjoituskursseilta ja toiminnastani psykologiharjoittelijana ja aloittelevana työnohjaajana sisältävät paljon kyseenalaista, kuten

DSM-IV:n² opettelemista lähes ulkoasekä pitkiä keskusteluja MMPI:n³, WAIS:n⁴ 16PF:n⁵ ja monien muiden testivälineiden diagnostisesta merkityksestä. Pääasiallinen työnohjaajani harjoitteluaikani kannatti tiukasti ajattelutapaa, jossa käytännön psykologi nähdään soveltavana tieteenharjoittajana. Työnohjausistunnoissamme muodostettiin loputtomiin hypoteeseja asiakkaan käyttäytymisestä, mietittiin sopivia diagnostisia luokkia ja etsittiin diagnoosin kanssa yhteensopivia interventioita. Ryhmässäni kahdeksan tohtorintutkintoa suorittavaa harjoittelijaa keskusteli juurusi) huumorintajuttomasta työnohjaajastamme, jolle tutkimus oli pakkomielle ja joka piti itseään yhtenä johtavista behavioristeista. Hän oli myös hyvin kiinnostunut ihmisen toiminnan fysiologisista puolista. Hän muistutti meitä usein siitä, että meillä oli todella hyvä onni, kun olimme päässeet APA:n (American Psychological Association) hyväksymään harjoitteluohjelmaan, joka takaisi meille parhaan mahdollisen aseman ohjaus- ja kliinisen psykologian ammattilaisina. Toisinaan työnohjaajamme jopa käytti valkoista takkia klinikassa, jossa osa harjoittelustamme tapahtui.

Mieleeni on erityisesti jäänyt kaksi tapausta. Kerran jouduin esittelemään asiakastapausta harjoittelijaryhmälle. Näkökulmani oli eksistentiaalis-esteettinen; kuvasin ohjausprosessia toimintana, jossa tarkoituksena on saavuttaa jonkinlainen esteettinen tasapaino asiakkaan elämässä. Kuvailin ohjausprosessia metafo-

2 DSM-IV on psykiatristen häiriöiden diagnosointi- ja luokitusjärjestelmä.

3 MMPI: Minnesota Multiphasic Personality Inventory; psykiatrisessa diagnostiikassa käytetty persoonallisuusinventari.

4 WAIS: Wechsler Adult Intelligence Scale; kliinisessä psykologiassa käytetty älykkyyden arviointiasteikko.

5 16PF: Sixteen Personality Factor Questionnaire; persoonallisuuden arvioinnissa käytetty persoonallisuusinventari.

risena prosessina, joka on enemmän taiteellinen kuin tieteellinen. Vaikka olinkin tohtoriopiskelijoiden ryhmän älyllinen johtaja, työnohjaajani kritisoi minua kovasti praktikumseminaarissa ja antoi minulle vain välttävän arvosanan koko harjoittelustani, koska olin (hänen sanojaan lainatakseni) uhka toisten opiskelijoiden professionaalisuudelle ja luultavasti myös vaaraksi psykologiatieteelle.

Toinen tapaus liittyy aikaan, jolloin tein diagnostisia arviointeja psykiatrisen sairaalan yhteydessä toimivalla mielenterveysklinikalla. Klinikalla oli sellainen vakiintunut tapa, että uudet asiakkaat haastateltiin, ja lisäksi he saivat täyttää MMPI-persoonallisuusinventaarin ja tavallisesti he tekivät myös älykkyys-testin. Tehtäväni oli kirjoittaa psykodiagnostinen lausunto jollekin sairaalan psykiatreista. Joskus konsultoin psykiatria lyhyesti potilaasta, mutta näin tapahtui melko harvoin. En koskaan tavannut potilasta diagnostisen haastattelun ja testauksen jälkeen. Kun olin tehnyt näitä jokseenkin tylsiä psykologisia arviointeja muutama kuukauden huomasin, että kukin psykiatreista suosi tiettyjä diagnooseja. Sannottiinpa lausunnossani mitä tahansa, se tulkittiin melkein aina uudelleen niin, että se vastasi paremmin kunkin psykiatrin diagnostisia mieltymyksiä. Yksi suosi aina tiettyä skitsofrenian alalajia, toinen piti diagnoosista kypsymätön persoonallisuus. Kolmannen mielestä potilailla oli hyvin usein jokin orgaaninen syndrooma. Keskustellessani tästä – meidän kannaltamme sinänsä humoristisesta – havainnostani toisten harjoittelijoiden kanssa muistan todenneeni, että pian minun ei enää tarvitsisi tavata potilaita ollenkaan. Voisin vain kirjoittaa lausuntoja, jotka enemmän tai vähemmän vastaisivat kunkin lääkärin suosikkidiagnooseja. Näin minun ei tarvitsisi lainkaan kestää pitkäköjä diagnostisia istuntoja.

Pohtiessani asiaa jälkepäin ymmärrän, että minua sosiaalistettiin voimakkaasti tekemään sellaista ohjausta ja terapiaa, joka perustuu hyvin pitkälti näkemykseen minuudesta psykometrisenä ilmiönä. Minua myös indoktrinoitiin uskomaan siihen kvasilääketieteelliseen näkemykseen, että oikean ja tarkan diagnoosin täytyy aina liittyä tehokkaaseen hoitoon. Kolmanneksi minut yritettiin saada uskomaan, että testattavissa olevien hypoteesien muotoileminen on aina tärkeää kaikissa kliiniseen toimintaan ja ohjaukseen liittyvissä kysymyksissä. Minua opetettiin systemaattisesti käyttämään ihmisten puutteita korostavaa sanastoa ja tuntemaan tarvetta korottaa itseni asiantuntija- asemaan suhteessa asiakkaisiin. Minua palkittiin aina siitä, jos näin itseni käyttäytymistieteilijänä ja sain säännöllisesti moitteita siitä, jos puheissani tai toiminnassani toin esiin humanistisia ajatuksiani, jotka näyttivät poikkeavan ihanteena pidetystä soveltavan tieteenharjoittajan mallista.

En vielä silloinkaan tajunnut miten kauas ihmisten jokapäiväisen sosiaalisen elämän kulttuurista ja kielenkäytöstä koulutukseni minua johti, kun yksi minulle uskottu asiakas moitti minua sanoen: ”Tohtori, te tosiaan puhutte hassuja.”

Saamani professionaaliseen asemaan johtava sivistys vaikutti minuun niin, että kymmenien vuosien ajan harjoitin ohjausta ja terapiaa ja annoin toisille työn-

ohjausta soveltavan tieteenharjoittajan mallin mukaan ennen kuin oivalsin, että tässä kuvassa on jotain vialla. Veit toiset kymmenen vuotta, ennen kuin sain uudistetuksi näkemykseni ohjauksesta, terapiasta ja työnohjauksesta ja kehitetyksi konstruktivismin perustuvan työnohjausmallin.

Nykyään yritän työnohjauksessa käyttää omaa elämäkertääni työskentelyn perustana. Tämä tarkoittaa, että pyrin pysymään itsetarkkailussani avoimena kehitellessäni tulkintoja vuorovaikutuksessa kliinistä viisautta tavoittelevien työnohjattavien kanssa. On totta, että minulla on pitkä työhistoria psykologina, ohjaajana ja kouluttajana. Uskon kuitenkin, että minun on ehdottoman tärkeää antaa toisten opettaa minulle, miten he elävät elämänsä, miten he toimivat ohjaajana/terapeuttina ja mitä he kokevat ongelmalliseksi siinä työssä.

Oletan, että toiset – sekä asiakkaat että työnohjattavat – ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Työnohjaukseen osallistuva voi ponnistella kyetäkseen ilmaisemaan terapeuttista kokemustaan ja sen merkitystä. Tässä vaiheessa minä tulen kuvaan. Minulla on elämässäni paljon kokemusta inhimillisen kokemuksen selvittämisestä ja kuvaamisesta. Näen tehtäväkseni auttaa työnohjaukseen osallistujia siirtymään asiakastyökokemuksensa teoreettisesta selittämisestä omien ajattelu-prosessiensa havainnointiin (omana todistajanaan olemiseen). Toisin sanoen autan heitä tarkkailemaan sitä, miten he kokevat itsensä ja toisen emotionaalisesti ja kognitiivisesti terapeuttisessa vuorovaikutuksessa. Ensiksi ohjaukseen osallistujaa täytyy rohkaista ja opastaa tulemaan tietoisemmaksi itsestään (reflektiivisemmäksi). Sitten ohjattavalle täytyy antaa turvallinen tilaisuus ilmaista sitä, millaiseksi hänen tulkintansa sekä hänen sisäisestä maailmastaan että ulkoisesta maailmasta on muodostumassa. Hänen tulee myös saada tutkia sitä, miten nämä tulkinnat kytkeytyvät toisten tulkintoihin, ja mistä asioista syntyy yhteistä ymmärrystä ja mistä ollaan eri mieltä. Työnohjauskurssin pitäisi enimmäkseen perustua siihen, miten ohjattava kuvaa kokemustaan itsestään ja vuorovaikutuksestaan asiakkaiden kanssa sekä heistä ja heidän ongelmistaan tekemiään tulkintoja.

11.7. KLIININEN VIISAUS

Keskityn nyt vain yhteen puoleen siitä mutkikkaasta prosessista, jota kutsutaan työnohjaukseksi. Kutsumme tätä *kliiniseksi viisaudeksi*.

Elämäkokemukseni on johtanut minut uskomaan, että tietyt elämässä kohdattavat ongelmat voidaan jossakin mielessä ratkaista, mutta toiset ovat ratkaisemattomia. Tällaisista ongelmista voi selvittää vain jatkamalla elämää ongelmista huolimatta. Tällainen ongelmien kohtaaminen voi olla arvokas voiman lähde myöhemmässä elämässä (tai se voi olla taakka, josta ihminen kärsii lopun ikänsä). Ratkaistavissa olevien ja ratkaisemattomien ongelmien erottaminen toisis-

taan vaatii, paitsi metakognitiivisia prosesseja, myös episteemistä kognitiota. Episteemisellä kognitiolla viitataan siihen, että aina kun väitän tietäväni jotakin, sanon implisiittisesti jotakin tietoteoriastani ja asetan kysymyksen siitä, miten varma voin olla siitä mitä tiedän. Tällöin on myös tutkittava niitä oletuksia ja kriteereitä, joilla arvioin tietämisen mahdollisuutta.

Kauan sitten saamani ohjaus- ja terapiakoulutus sosiaalisti minut uskomaan, että kaikista asioista voidaan saada suoran havainnoinnin avulla koko lailla varmaa tietoa. Toisin sanoen minulle opetettiin ”jos X, niin Y” -tyyppisiä ajattelustrategioita. Näitä strategioita piti käyttää terapiaa annettaessa. Tämä kognitiivinen strategia saa terapeuttisen epävarmuuden muuttumaan pelkiksi teknisiksi ongelmiksi, joihin on aina olemassa oikea ratkaisu. Terapeutin tehtävänä on kussakin ongelmatilanteessa soveltaa oikeaa menetelmää, joka tuo ongelmaan ratkaisun. Modernistinen, rationalistinen työnohjaus perustuu tällaisiin näkemyksiin. Työnohjauksessa noviisia ohjaa henkilö (työnohjaaja), joka joko tietää oikean ratkaisun tai ainakin tietää, miten ongelma määritellään oikein ja millaisilla menetelmillä oikeat ratkaisut terapeuttisiin ongelmiin voidaan valita.

Nykyään uskon, että kliininen tieto (ja itse asiassa kaikki inhimillinen tieto) on luonteeltaan epävarmaa. Ihmisen jokapäiväisessä elämässään kokemat ongelmat tai suppeammin terapiassa käsitellyt ongelmat voidaan parhaiten ymmärtää erityistapauksiksi koko siitä ongelmien joukosta, jonka ihmiset tyypillisesti elämässään kohtaavat. Tätä elämisen ongelmia koskevaa päätöksentekoa ei voi palauttaa pelkäksi mekaaniseksi prosessiksi tai algoritmiksi, joka tuottaa oikean ratkaisun.

Nykyisin uskon, että työnohjaus on oppimisprosessi, jossa osallistujia autetaan reflektiivisessä pohdinnassa, joka taas auttaa toimimaan epävarmuuden ja muutoksen oloissa terapiassa, mutta myös elämässä yleisemminkin. Reflektiivisessä pohdinnassa on otettava huomioon kahdenlaisen tietämisen olemassaolo – toisaalta intellektuaalisen, abstraktin tiedon ja toisaalta organismisen eli ruumiin tiedon. Nämä kaksi kognition muotoa (laajasti ymmärrettynä mentaalinen ja emotionaalinen) saatetaan työnohjausdiskurssissa dialektiseen, dialogiseen yhteyteen toistensa kanssa. Toinen näistä tietämisen muodoista tarjoaa loogista koheesiota ja vakautta, toinen kokemuksen rikkautta ja joustavuutta. Kun nämä kaksi tietämisen tapaa (logos ja mythos) integroituvat pyrittäessä ymmärtämään ja tutkimaan terapeuttisia kysymyksiä ja ongelmia, tuloksena voi olla jotain sellaista mitä kutsun hyväksi kliiniseksi näkemykseksi. Tällaisessa tilanteessa voimme puhua viisaudesta ja viisaasta ihmisestä.

Koska kovin mielelläni autan työnohjattaviani parantamaan kykyään reflektiivisyyteen ja itsehavainnointiin, käytän elämänkentän kartoituksen, dialogisen, neuvottelumaisen keskustelun ja syvällisen paneutumisen kaltaisia oppimisstrategioita, joiden uskon johtavan näihin tavoitteisiin. Seuraavassa kuvailen elämänkentän kartoitusta. Se on menettelytapa, joka auttaa yksilöä kuvaamaan toimin-

taansa, suhteitaan ja menneitä, nykyisiä sekä tulevia olemassaolemisen tapojaan johdonmukaisesti ja julkisesti. Se on varsin tehokas tapa kuvata ja koordinoita ihmisen toimintoja, osoittaa vaikutussuhteita ja konkretisoida ihmisen elämästä saatavaa kuvaa.

Elämänkentän kartoitus mahdollistaa paitsi tapahtumien kuvauksen myös tapahtumien merkityksen konstruoimisen.

11.8. ELÄMÄNKENTÄN KARTOITUS KESKEISENÄ TYÖNOHJAUKSEN VÄLINEENÄ

Kartoittaminen on ihmisen elämässä aivan yhtä tärkeää kuin puhuttu kieli, musiikki, taide ja matematiikka. Se on toimintatapa, joka suuntautuu sisältä ulospäin, ja samalla se on keino löytää ja luoda itsellemme paikka tietyssä kontekstissa. Kaikilla lapsilla on taipumus piirtää karttoja ja piirrellä kuvioita paperiin. Lapsille karttojen tekeminen on tapa yhdistää emotionaalisia tunteita ulkomaailman valloittamiseen. Pidän kartoittamista peri-inhimillisenä toimintana. Maailmassa suunnistaminen koostuu uuden etsimisestä, menneen muistamisesta ja näiden tietojen yhdistämisestä tulevaisuuteen suuntauduttaessa. Elämänkentän kartta on yritys sijoittaa itsensä tässä muuttuvassa ja usein epävarmassa maailmassa.

Karttaa laatiessamme teemme tärkeitä erotteluja. Nämä erottelut koskevat ideoiden, arvojen ja muistoissamme olevien kokemustemme sisäistä maailmaa, mutta samalla myös sitä elämämme verkostoa, johon toimintamme meidät liittävät. Kaikki tekemämme kartat ovat varmasti joiltakin yksityiskohdiltaan virheellisiä, mutta *kartan tekeminen sinänsä* auttaa meitä pääsemään eteenpäin elämässämme. On tärkeää huomata, että kartan tekeminen ei tarkoita pelkästään todellisuuden kuvaamista (kartta kyllä edustaa todellisuutta), mutta vielä tärkeämpää on se, että sillä luodaan todellisuutta. Kartat kuvaavat todellisuutta, mutta ne myös muodostavat henkilökohtaisia ja sosiaalisia todellisuuksia.

Kartoittamiseen pitäisi suhtautua metaforisesti, sillä se on yksi tapa kertoa tarinoita. Näen jokaisen ihmisen olevan potentiaalinen *homo cartigraphicus*. Meidän tulisi ymmärtää kartoituskokemus niin, että se pohjautuu visuaaliseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kokemukseen ja muistiin. Brittiläisissä kouluissa puhutaan usein lasku- ja lukutaitojen lisäksi graafisesta taidosta. Graafisella taidolla tarkoitetaan kykyä sellaisten suhteiden ilmaisemiseen, joita ei pysty ilmaisemaan sanoin tai matemaattisten merkkien avulla.

Melkein mistä tahansa voidaan tehdä kartta, jos kartoittamisen käsite ymmärretään laajasti. Se voi tarkoittaa varsinaisia karttoja, kaavakuvia, töherryksiä, mandaloita, mobileja, piirustuksia, kudelmia, hiekkaan tehtyjä piirroksia, kollaa-seja, sarjakuvia, ironisia ja satiirisia karttoja, runollisia kuvauksia tai jopa tuttujen

ja/tai outhojen esineiden sijoittamista merkitsevään suhteeseen toisiinsa ja meihin pöydällä, seinällä tai puutarhassa. Ohjauksen ja työnohjauksen yhteydessä teemme yleensä elämänkentän karttoja, joissa tarkastellaan jotakin suhdetta, terapeutista strategiaa tai ongelmaa, tai pohdiskellaan ohjausprosessia.

Kartoittamisessa on tietysti lukemattomia mahdollisuuksia, mutta usein kartat liittyvät seuraavankaltaisiin kysymyksiin:

- Missä olen menossa tässä terapiasuhteessa, ja mihin haluan mennä?
- Miten oikein olen joutunut tähän tilanteeseen tämän asiakkaan kanssa?
- Miten koen oman asemani ohjausammattisissa?
- Millainen kuva minulla on siitä tilanteesta, jossa asiakkaani ja minä olemme?
- Mikä minulle on tärkeää, kun ajattelen itseäni terapeuttina.
- Mitä haluaisin saada aikaan asiakas X:n ohjauksessa, jos minulla olisi aikaa?
- Ketkä ovat tarkastelemamme tilanteen kannalta tärkeitä ihmisiä ja miksi?
- Kun yritän auttaa X:ää pakoreitin löytämisessä tai uuden tulevaisuuden rakentamisessa, mitä suunnitelmia ja projekteja meillä on, ja mitä asioita meidän pitää ottaa huomioon?

Ihmiset eivät elämässään koskaan mene mihinkään eivätkä kulje kulttuurisia polkuja ilman karttaa. Me kaikki matkustamme monien karttojen avulla. Kartat on siististi taiteltuina säilötty muistimme hansikaslokeroon. Kartat ovat tapa puhua maailmasta. Kartta liittyy muistoissamme olevat minuutemme ja kokemustemme palaset toisiinsa; se myös liittyy meidät yksilöinä toisten ihmisten, olosuhteiden ja ympärillämme olevien esineiden verkostoon. Kartan tekemisessä ei ensi sijassa ole kyse siitä, että kuvataan sosiaaliseen asemaamme ja meitä ympäröivään maailmaan liittyviä faktoja, vaan enemmänkin siitä, että löydetään ne langat, jotka yhdistävät meitä tuohon maailmaan. Karttojen tekeminen muuttaa ajatuksiamme maailmasta ja itsestämme siinä. Karttojen tekeminen työnohjauksessa muuttaa tapaamme toimia terapeuttina.

11.9. MARY LOUN NÄKÖKULMA KONSTRUKTIVISTISEEN TYÖNOHJAUKSEEN OSALLISTUJANA

Olen viimeisen kymmenen vuoden ajan opettanut ohjausalan kursseja Victorian yliopistossa ja samalla antanut ryhmä- ja yksilöpsykoterapiaa yksityisenä ammatinharjoittajana. Hakeuduin tohtori Vance Peavyn konstruktivistiseen työnohjaukseen, koska olin lukenut hänen kirjojaan, kuullut hänen luennoivan ja koska

tiesin, miten sitoutunut hän oli konstruktivistiseen ajatteluun.

Vancen tapa painottaa yhteistyötä ja itsehavainnointia on kannustavaa ja kunnioittaa kokemustani ja ideoitani. Työnohjausistunnot Vancen ja Sandran kanssa ovat olleet minulle tärkeä oppimiskokemus, jota kuvaan seuraavassa.

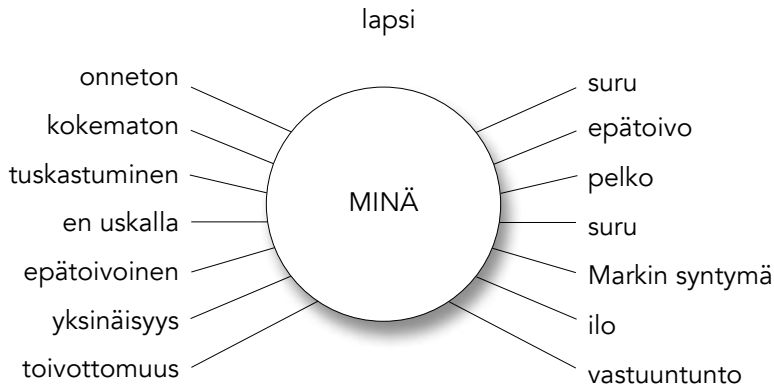
Työnohjausistunto on tilaisuus tarkastella asiakastapauksia ja reaktioitamme terapiaprosessiin kolmesta näkökulmasta: omastani, toisen ohjattavan ja työnohjaajan. Työnohjaaja pyytää meitä arvioimaan esiteltyä asiakastapausta kognitiivisesti ja kysyy, millaisen emotionaalisen reaktion se meissä herätti. Hän voi kysyä: ”Mitä oletuksia teillä on?” Toinen kysymys on: ”Mitä havaitsette itsessänne?” Kysymykset ovat ikään kuin tienviittoja, jotka auttavat minua löytämään tieni oudossa maastossa: millainen on suhteemme fenomenologia terapeuttiminälleni ja asiakkaalleni? Kolmen näkökulman vuorovaikutus stimuloi luovuuttani, parantaa kykyäni ymmärtää ilmiöitä käsitteellisesti ja emotionaalisesti ja parantaa itsehavainnointikykyäni (reflektiivisyyttäni).

Ennen jokaista työnohjausistuntoa tutkin jonkin aikaa yhtä tai kahta asiakastapaustani. Valitsen tapauksia, jotka huolestuttavat minua, esimerkiksi itsemurhaa hautovia tai muuten hyvin huonossa jamassa olevia asiakkaita. Kartoittaminen auttaa minua saamaan uutta oivallusta ja objektiivisuutta suhteessa näihin tapauksiin ja itseeni, ja se auttaa minua päättämään, mihin suuntaan haluan yhteistyömme työnohjauskeskustelussa kulkevan. Käytän konstruktivistista kartoittamista välineenä, joka selventää ja jäsentää tapausta koskevia ajatuksiani, jotta pystyn työnohjaustilanteessa esittelemään tapauksen ja keskustelemaan siitä tiiviisti ja olennaisiin asioihin keskittyen.

Kun esitän tulkintani terapiaprosessista ja sen, miten olen kokenut itseni ja prosessin, kysyn tavallisesti: ”Mitä kysymyksiä teille tulee mieleen, kun kuulette, miten kuvailen kokemustani tästä terapiaprosessista?”

Olen kokenut työnohjausprosessin niin, että siinä on vallinnut kunnioittava ilmapiiri ja luottamus, ja että se on ollut älyllisesti stimuloivaa. Se, että työnohjaaja ei asenoidu meihin arvostelevasti, auttaa tutkimaan sellaisia alueita työssäni, joiden suhteen olen ehkä neuvoton tai ohjauksen tarpeessa. Aloittaessani työnohjauksen Vancen ja Sandran kanssa olin terapiatyöni suhteen umpikujassa. Olin hyvin surullinen ja epäilin kykyjäni, etenkin yhden asiakkaan suhteen. Tämä oli naimisissa oleva kolmekymmenvuotias nainen, joka oli ollut asiakkaanani raskautensa ja ensimmäisen lapsensa syntymän aikoihin. Kun lapsi oli muutaman viikon vanha, asiakkaani sai kuulla, että tämä oli sekä sokea että kuuro. Hänen epätoivonsa kosketti minua niin, että tulin itse hyvin surulliseksi ja koin menettäväni objektiivisuuteni tämän asiakkaan suhteen.

Työnohjausistunnossa Vance ehdotti, että tekisin elämänkenttäkartan siitä, miten koin terapiaprosessin tunnetasolla ja etenkin siitä, millaisia tunteita minulla heräsi tätä lasta kohtaan. Tulos on tämännäköinen:

Huomasin lapsen minussa herättämän tunnereaktion eri puolia kartoittaessani, että kaikki karttaan merkitsemäni tunteet liittyivät omaan aikaisempaan kokemukseeni, nimittäin oman poikani Markin syntymään kaksikymmentäkuusi vuotta aikaisemmin.

Nyt tuntemani tunteet olivat itse asiassa omia ratkaisemattomia pelkojani ja suruani, jotka liittyivät siihen, että kaksikymmentäkuusi vuotta aikaisemmin synnytin lapsen vieraassa kaupungissa ollessani onnettomasti naimisissa. Keskustellessani kartastani työhönohjaustilanteesta ymmärsin ensimmäistä kertaa, että tunsin käsittelemätöntä surua omasta kokemuksestani ja että asiakkaani kanssa käymäni keskustelu hänen vauvastaan ja vauvan vammaisuudesta laukaisi nämä tunteet.

Koin tämän oivalluksen hyvin vahvasti. Olin ihmeissäni ja edelleen aika hämentynyt tämän asiakkaan vuoksi. Vance ehdotti, että koettaisin selvittää käsittelemätöntä suruani kirjoittamalla päiväkirjaani kirjeen silloiselle miehelleni. Siinä kirjeessä voisin kuvailla sitä pelkoa, jota olin kokenut nuorena, kokemattomana ja yksinäisenä äitinä. Tämä kirje oli tietenkin minulle mahdollisuus ilmaista muistoja ja saattaa ne nähtävään muotoon. Ei ollut tarkoitus, että lähettäisin kirjeen entiselle miehelleni, vaan kirje oli minua itseäni varten. Kyse oli sisäisestä dialogista, keskustelusta, jota kaksi monista minuuksistani kävisi.

Tämän kirjeen kirjoittaminen auttoi minua saamaan enemmän irti kartoituksesta ja muistoistani. Harjoitin nyt itsehavainnointia tavalla, joka oli minulle aivan uusi. Tässä prosessissa sekava minäteksti muuttui johdonmukaiseksi ja selkeäksi tekstiksi. Selvitin myös tuskallisia muistoja siinä, kun asiakkaani kertoi, millaista oli saada sokea vauva. Mainittakoon vielä, että yksi hämmästyttävä asia tässä selvittävässä prosessissa oli havainto, että asiakkaani itse asiassa selvisi tilanteestaan vammaisen lapsen äitinä aika hyvin – minä olin se, joka koki tuskaa ja surua.

Esitin karttani Sandralle ja Vancelle seuraavassa työhönohjaustunnossa. Tut-

kimme karttaa tarkkaan ja keskustelimme siitä, mitä ajatuksia se kussakin meistä herätti. Sandra sanoi toivovansa, että olisi ollut ystävänä tuossa elämäni kriittisessä vaiheessa. Hänen sanoillaan oli minuun suunnattoman suuri vaikutus. Ajattelin si-
simmissäni, että jos minulla olisi silloin ollut hänen kaltaisensa ystävä, en varmasti
olisi saanut itselleni tällaista traumaa, tai että kokemukseni jakaminen hänen kal-
taisensa ihmisen kanssa olisi ainakin auttanut minua selvittämään tunteeni.

Myöhemmin samalla viikolla kirjoitin tuon tuskallisen luvun elämästäni uu-
delleen päiväkirjaani. Nyt Sandra oli ystävänä ja naapurini tuossa tilanteessa.

Uudistaessani tarinaani koin ruumiissani muutoksen: tunsin, miten niska- ja
vatsalihakseni rentoutuivat. Kokemani suru alkoi haihtua. Oli aivan kuin kar-
toituksen, kirjeen kirjoittamisen ja työnohjauskeskustelujen avulla tapahtuva
itsehavainnointi saisi minut siirtymään tunteissani epätoivosta hyväksymiseen.
Koin, että nämä asiat vahvistivat minua terapeutina yleensä ja erityisesti suhte-
teessa tähän asiakkaaseen. Tiivistäen voi sanoa, että meidän kolmen väliset kes-
kustelut auttavat minua yhä uudestaan saamaan takaisin itseluottamukseni tera-
peuttina. Käydessämme läpi terapiatapauksia ja -prosesseja keskustelemme myös
erilaisista teoreettisista lähestymistavoista asiakkaiden ongelmiin ja vaihdamme
ajatuksia terapeuttisista menettelytavoista. Erilaisia vaihtoehtoja ehdotetaan ja
tutkitaan – mutta työnohjaaja ei koeta pakottaa meitä oman näkemyksensä kan-
nalle. Keskustelemme myös terapian filosofisesta perustasta ja siitä, miten ide-
ologiamme ja olettamuksemme vaikuttavat siihen, miten toimimme terapiassa ja
miten tulkitsemme terapiakokemustamme.

Ennen kaikkea palaamme yhä uudestaan itsehavainnointiin, omien oletustem-
me tutkimiseen ja sen selvittämiseen, miten me vaikutamme toisiimme ja asi-
akkaisiin, joiden tarinoita me kuulemme, ja miten he vaikuttavat meihin. Minulle
konstruktivistinen työnohjaus on henkilökohtaisesti merkityksellinen prosessi,
prosessi, johon voi osallistua täydemmin ja avoimemmin kuin mihinkään muu-
hun työnohjaukseen, johon olen aikaisemmin osallistunut. Yhteinen aikamme
on keskinäisen kunnioituksen täyttämää. Tunnen kirjoittavani uutta tarinaa siitä,
kuka olen terapeutina ja miten toimin suhteissani asiakkaisiin.

11.10. SANDRAN NÄKÖKULMA KONSTRUKTIVISTISEEN TYÖNOHJAUKSEEN OSALLISTUJANA

Brittiläisessä Kolumbiassa rekisteröidyksi ohjauspsykologiksi pääsemiseksi edel-
lytetään, että psykologi saa kliiniseen työhönsä työnohjausta. Niinpä otin yhteyt-
tä konstruktivistiksi tunnettuun työnohjaajaan, josta olin kuullut puhuttavan.
Aloittaessani tämän kliinisen työnohjauksen oletin, että työnohjaajan ja ohjat-
tavan suhde olisi yksisuuntainen, niin että ohjaaja jakaisi tietoaan ja asiantunte-

mustaan ohjattavalle. Kokemukseni on kuitenkin ollut hyvin erilainen kuin mitä odotin. Kun konstruktivistinen työnohjaaja on mentorina, ohjattava on ainakin minun kokemukseni mukaan ammatillisessa ja henkilökohtaisessa kehittymis- ja vahvistumisprosessissa.

Tämä prosessi muodostui monitahoisemmaksi ja rikkaammaksi, koska jaoin sen kollegan eli Mary Loun kanssa. Työnohjaajamme järjesti meille vuorovaikutusproessin, jossa Mary Lou ja minä voimme dialogin ja dialektisen diskurssin avulla asettaa kysymyksiä itsellemme, toisillemme ja Vancelle, ja jossa voimme lähestyä asiakastyötä sekä/että-asenteella dikotomisen joko/tai-asenteen sijaan. Meitä rohkaistiin pohtimaan ja tutkimaan arvojamme ja ohjauksen ja ohjaajan roolia terapiaprosessissa. Meitä rohkaistiin myös tutkimaan asiakkaittamme meille kertomien huolien eri merkityksiä.

Vance opetti meitä kontekstualisoimaan asiakkaiden meille kertomia kokemuksia ja ongelmia. Tämä oli minulle uutta ja erilaista kuin mikään, mitä olin kokenut aikaisemmassa työnohjauksessani, jota olin saanut opiskellessani maisterin tutkintoa. Nyt osaan sijoittaa asiakkaani heidän elämänsä sosiaalis-ekologisilla ja kulttuurisilla ulottuvuuksilla. Työnohjauksen ansiosta minun on nyt helpompi auttaa asiakkaita sietämään ja tutkimaan hyvin jännitteisten tilanteiden monimerkityksellisyyttä, jotta he pystyvät määrittelemään tulevaisuudentavoitteitaan ja identiteettiään.

Mary Lou ja minä valitsimme pienryhmässämme keskusteltavat asiat omasta ohjauspraktiikastamme niin, että pystyimme yksilöllistämään oppimisprosessia ammatillisten tarpeittemme ja nykyisen työemme mukaan. Se, että voin vaikuttaa työnohjauksen sisältöön, sai minut tuntemaan itseni entistä vastuullisemmaksi omasta ammatillisesta kehityksestäni ja jatkokoulutuksestani ja sai minut tekemään enemmän niiden eteen.

Olen sopinut Vancen kanssa henkilökohtaisista oppimisprojekteista, joissa voin esimerkiksi kirjoittaa asiakkaisiin liittyvistä kokemuksistani tai lukea konstruktivistista kirjallisuutta tai tehdä kokeiluja, joissa pohdin omaa toimintaani ja kokemuksiani, tai kartoittaa omaa elämänkenttääni. Nämä projektit ovat auttaneet minua käyttämään ja kehittämään omia konstruktivistisia voimavarojani aktiivisesti. Nämä projektit auttoivat minua astumaan oman psyykeni ulkopuolelle, saamaan työlleni vakaan ja objektiivisen perustan ja sitten kääntämään katseeni sisäänpäin, jotta voin selvittää jokapäiväisestä elämäkokemuksistani nousevia sanattomia merkityksiä.

Olen myös saanut lisää varmuutta tällaisten projektien käyttämisessä asiakkaiden kanssa yrittäessäni rohkaista heitä eteenpäin, kehittymään ja vähitellen muuttamaan näkökulmiaan pyrkiessämme yhdessä konstruoimaan ratkaisuja heidän ongelmiinsa.

Selitän nyt vähän omaa tapaani käyttää elämänkentän kartoitusta. Olen useis-

ta syistä päättänyt esitellä elämänkentän kartoitusta koskevia ajatuksiani. Vaikka olen saanut yli viisi vuotta psykologista koulutusta ja suorittanut filosofian tohtorin tutkinnon ohjauspsykologiassa, en ollut kuullut elämänkentän kartoituksesta ennen kuin aloitin konstruktivistisen työnohjauksen. Vaikka alkuun olinkin vähän skeptinen, olen havainnut, että se on yksi tärkeimmistä terapian ja oppimisen välineistä koko ohjaajan ja terapeutin koulutuksessani. Siitä on ollut minulle suunnattomasti hyötyä kehittyvänä ammattilaisena ja nyttemmin työssäni asiakkaiden kanssa. Olen oppinut kovasti arvostamaan sitä, mitä työnohjaajani sanoo minuuden näkyväksi tekemiseksi.

Esimerkki 1

Annoin ohjausta kahdelle naiselle, jotka kärsivät ahdistuksesta, masennuksesta ja/tai äskeisiin roolimuuksiin liittyvästä syyllisyydestä sekä ristiriidoista suhteessa nuoriin aikuisiin lapsiinsa, jotka olivat lähdössä kotoa. Koska tämä oli minunkin elämässäni emotionaalisesti latautunut aihe, saatoin ymmärtää asian paljon paremmin äitien näkökulmasta kuin tyttärien. Kun asiasta oli keskusteltu työnohjausryhmässä ja kun olin kartoittanut elämänkenttääni äitinä suhteessa tyttäreeni ja muuttuvaan suhteeseemme vaikuttaviin asioihin, aloin ymmärtää tämän muutoksen mutkikkuutta toisistakin näkökulmista. Nyt pystyin katsomaan asiaa sekä/että-asenteella. Siten saatoin ymmärtää äidin ja aikuistuvan lapsen suhdetta niin, että siihen voi liittyä sekä yhteenkuuluvuutta että itsenäisyyttä, kun aikaisemmin olin kokenut entisenlaisesta suhteesta luopumisen menetyksenä.

Esimerkki 2

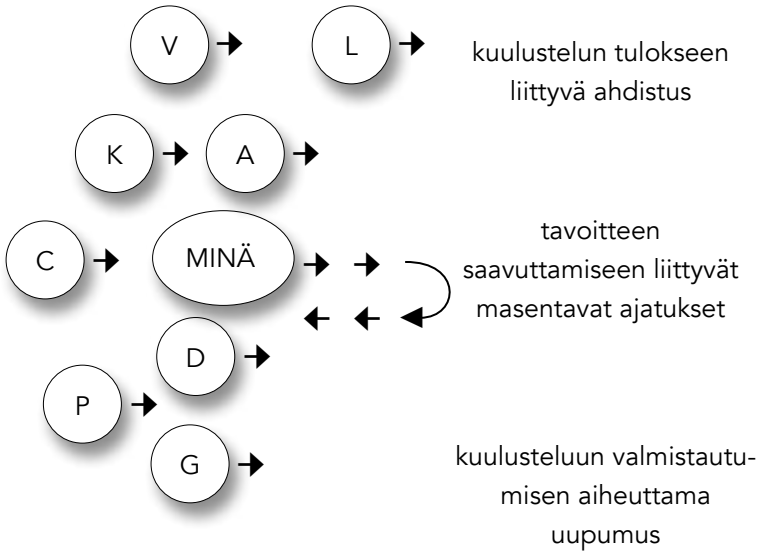
Kun suoritin rekisteröidyksi ohjauspsykologiksi pääsemiseen vaadittavia tenttejä, oli kuin olisin siirtynyt toiseen todellisuuteen, asiantuntijoiden ja ulkoa vahvistettujen pätevyysnormien todellisuuteen. Tutkinnon jälkeen olin kognitiivisesti ja emotionaalisesti hämmentynyt. Minusta tuntui, etten osannut riittävästi, kyselin itseltäni, olinko tehnyt virheitä ja pohdin, ylsinkö asetettuihin tavoitteisiin. Seuraavassa esitän kaksi karttaa. Ensimmäinen kartta on tehty kohta tutkinnon jälkeen, toinen kaksi kuukautta myöhemmin.

Ensimmäinen kartta kuvaa toivomaani tulevaisuutta, jossa olen pätevä terapeutti. Tätä näkyä tulevaisuudesta kutsun nimellä viisas nainen. Pienet ympyrät tarkoittavat elämäni tärkeitä ihmisiä ja nuolet kuvaavat sitä, miten he tukevat minua tällaisen tulevaisuuden tavoittelemisessa. Pystysuora viiva kuvaa niitä esteitä, joita tämän tulevaisuuden toteuttamisen tiellä on. Tein tämän kartan Vancen opastuksella tilanteessa, jossa tunsin itseni hyvin tuskaiseksi ja lannistuneeksi. Kartta auttoi minua visualisoimaan tavoitteeni, tuen lähteeni, tielläni olevat esteet ja keinot, joilla voisin päästä niiden yli. Keinot on lueteltu kuvion alapuolella.

ESTEET

TAVOITTEET

kielteinen
sisäinen puhe

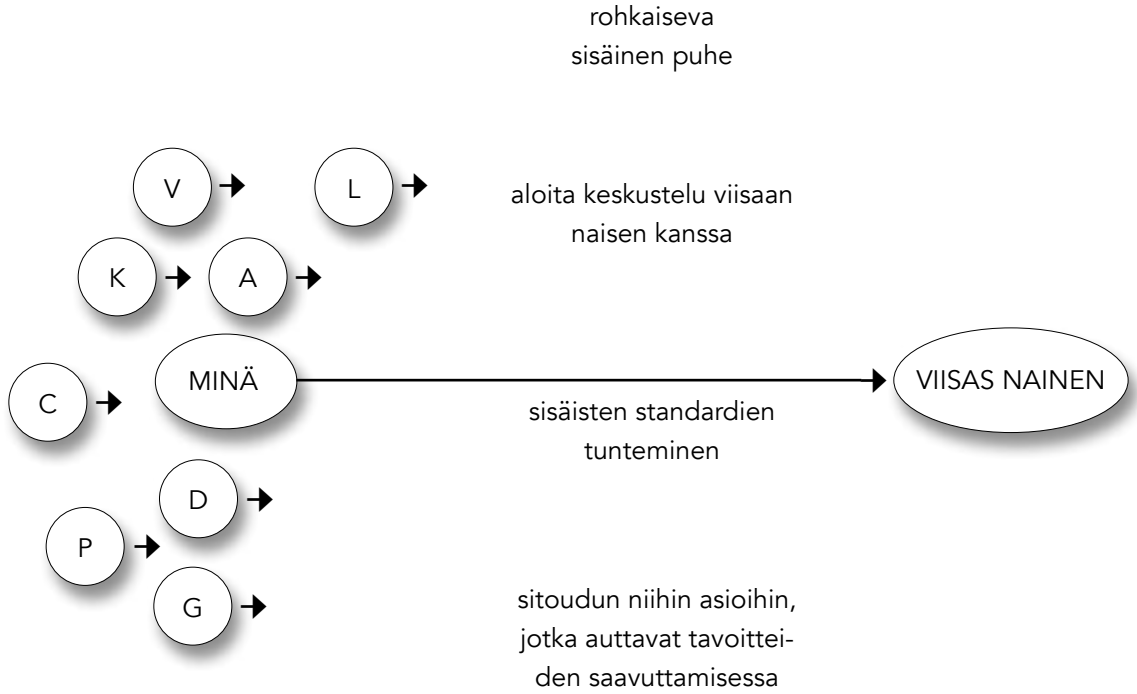

VIISAS NAINEN

Kartta 1.

Esteiden uudelleen määrittely:

- tutki esteiden merkitystä ja vaihtoehtoja työnohjausryhmässä ja kirjoittamalla
- kiinnitä huomiota itselle haitalliseen sisäiseen puheeseen
- tee kartta viisaan naisen merkityksestä ja siihen liittyvistä yksityiskohdista.

Kartta 2 osoittaa, mihin päädyin määriteltyäni esteet uudelleen, miten pääsin esteiden yli (tai läpi) ja muutenkin haluamaani suuntaan ihmisenä ja ohjaajana. Se kuvaa omien sisäisten standardien uudistamista.

Konstruktivistiseen työnohjaukseen osallistuminen on ollut ja on edelleen hyvin tärkeää kehitykselleni ohjauspsykologina. Vancen tapa kuunnella minua on ollut yksi tärkeimmistä keinoista, joilla hän on edistänyt kehittymistäni työnohjausprosessissa. Hänen tapansa kuunnella saa minut tuntemaan, että kaikki mitä sanon, on totta ja arvokasta. Hän ei kuitenkaan pelkästään heijasta sanomaani takaisin, vaan kysyy usein kysymyksiä. Hänen kysymyksensä perustuvat siihen mitä minä olen sanonut ja tuovat esille oletuksiani ja niitä kokemuksieni puolia, joita olen pitänyt itsestään selvinä ja joihin olen vain hämäästi viitannut.

Hänen kysymyksissään on huomionarvoista se, että ne eivät koskaan sisällä viittausta johonkin teoriaan tai hypoteesiin, jota hän ehdottaisi minulle. Ne näyttävät pikemminkin olevan oikeita avaimia, jotka avaavat uusia merkityksiä, jotka jo ovat minussa, mutta jotka ovat joko jääneet huomiotta tai jotka olen vaiennut, tai jotka ovat olleet tietoisuuteni rajamailla. Koen nämä kysymykset selkeiksi ja spesifeiksi; lisäksi ne tuntuvat jotenkin syvälleluotaavilta, mutta eivät koeta väkisin saada minua ajattelemaan tietyllä tavalla. En kutsuisi niitä sokraattisiksi kysymyksiksi, koska hän ei näytä kysyvän kysymyksiä, joihin hänellä on valmiina odottamassa vastaus. Olen myös huomannut, ettei hän koskaan esitä kysymyksiään pakolla, vaan näyttää aina vaistoavan, milloin olen valmis ottamaan kysymyksen vastaan. Hänellä on myös kyky jättää kysymys heti sikseen, jos se ei näytä sopivan kokemukseeni.

Olen kokenut, että minua todella kuunnellaan hyvin syvällisesti ja aidosti, ja että Vancen kysymykset nousevat omasta ääneen lausumattomasta kokemuksestani pikemminkin kun hänen ennakkokäsityksistään. Näin hän auttaa minua pääsemään käsiksi omaan kognitiiviseen ja emotionaaliseen tietooni pakottamatta minulle omaa asiantuntijuuttaan. Kaikki tämä on antanut minulle rohkeutta käyttää enemmän kysymyksiä omien asiakkaitteni kanssa, erityisesti sellaisia kysymyksiä, joilla päästään kiinni asiakkaiden olettamuksiin. Kun Vance kuunteli ja esitti hedelmällisiä kysymyksiä, voin erityisesti alussa työntää oman ahdistukseni syrjään, niin että pystyin puhumaan vaikeista asioista ja sellaisista terapiatilanteista, joissa en oikein tiennyt, mitä tehdä seuraavaksi. Kun tunsin, että kokemuksestäni ja ongelmani hyväksyttiin ja ymmärrettiin ja että niitä kunnioitettiin, aloin luottaa omaan tietooni ja intuitioon entistä enemmän. Vaikuttaa omituiselta, että työnohjaajani usein sanoi, että minun pitää opettaa hänelle, mitä minussa ja terapiassani tapahtuu. Juuri tämä, että hän omaksui eräänlaisen tietämättömän asenteen, auttoi minua oppimaan miten voim päästä asiakkaitteni kanssa parempaan yhteistyösuhteeseen ja miten voim antaa heidän opettaa minulle asioita omasta elämästäni.

Tästä on seurannut myös se, että identiteettini on selventyneet ja pätevytyeni ohjaajana lisääntyneet. Tämä puolestaan mahdollistaa sen, että pystyn keskittymään asiakkaisiin paremmin, olemaan heille läsnä ja tulemaan heille liittolaisiksi,

kun he tavoittelevat parempaa elämää.

Näistä ryhmäistunnoista Vancen ja Mary Loun kanssa tuli minun ideologinen kotini. Paitsi että olen tässä prosessissa oppinut hyödyllisiä toimintatapoja ja menetelmiä, itse kokemus on auttanut minua kehittämään itselleni uudenlaisen ajattelutavan ja tavan toimia ohjauspsykologina. Siinä tavassa todentuvat konstruktivistiset itsehavainnoinnin, kriittisen reflektion ja monien todellisuuksien oletukset. Koska asioita voidaan katsoa ja prosessoida monella tavalla, ja koska siksi myös monet reaktiot ovat mahdollisia, sekä minun että asiakkaitteni on mahdollisuus kokea, että voimme olla vapaita, ja että meillä on mahdollisuuksia toimia monella tavalla ja tehdä valintoja aidosti. Lopuksi Vancen kannustava esimerkki luovasta ja reflektiivisestä jokaista asiakasta yksilöllisesti kohtelevasta ohjausotteesta on innostava ja haastava tulevaisuuttani ja terapiatyötäni ajatellen. Se on saanut minut hyvin vahvasti näkemään ihmiset bergsonilaisittain *homo faberina*. Tätä näkemystä yritän nyt soveltaa itseeni terapeuttina ja koko ohjaustyöhöni.

12.

Matkalla konstruktivistiseksi ohjaajaksi

Objektivismin voimat ovat kaikessa älyllisessä toiminnassa antamassa periksi konstruktivistisen ajattelun esittämille vetoomuksille.

G. HOWARD

Tässä luvussa käsittelen joitakin kaikkia tunnollisia ohjaajia koskettavia asioita ja yritän osoittaa, mikä konstruktivistinen kanta näihin asioihin on. En tietenkään väitä, että kaikkien konstruktivistien kanta on sama kuin omani.

12.1. KONSTRUKTIVISMI VAPAUTTAVANA JA INNOVATIIVISENA VIITEKEHYKSENÄ OHJAUKSELLE

Se että olen alkanut ymmärtää yhä paremmin mitä konstruktivistinen ajattelu ja ohjaus on, on ollut ohjaustyölleni vapauttava kokemus ja samanaikaisesti se on saanut minut tuntemaan yhä suurempaa vastuuta ja kunnioitusta suhteessa asiakkaaseen, itseeni ja ohjaussuhteeseen. Kun ei asetu asiantuntijaksi, jonka oletetaan ratkaisevan toisen ihmisen ongelmat, vaan joka pyrkii ikään kuin käsi kädessä, kumppanina olemaan mukana ongelmien ratkaisuun tähtäävässä keskustelussa, kokee suunnatonta helpotusta vapautuessaan mahdottomasta taakasta.

En sano tätä naiivisti. Hyväksyn ajatuksen, että konstruktivistinen ohjaaja on asiantuntija viestintäprosessissa ja kielen käyttämisessä. Näitä molempia sekä ohjaaja että asiakas käyttävät työvälineinä. Toisaalta hyväksyn sen ajatuksen, että asiakas on asiantuntija oman elämänsä suhteen – vaikka hän ei ehkä pystykään ilmaisemaan eikä halua ilmaista elämäkokemuksensa ydinasioita ilman ohjaajan apua. Molempien panosta tarvitaan ohjausprosessissa, ja siten heidän voidaan nähdä työskentelevän yhdessä, työtovereina keskustelu- ja ongelmanratkaisusuhteessa. Ohjaus ei konstruktivistisessä ajattelussa ole suhde jota toinen osapuoli

asiantuntijana hallitsee toisen passiivisesti ja tahdottomasti alistuessa. Sen sijaan ohjaus nähdään yhteistyösuhteena, jossa kummallakin on oma asiantuntijuuden alueensa, ja jossa molemmat pyrkivät omaa asiantuntijuuttaan käyttäen yhteiseen tavoitteeseen. Tämä on suunnattoman vapauttava oivallus.

Toinen vapauttava kokemus tulee sen hyväksymisestä, että kumppanuus tai liittolaisuus antaa sekä ohjaajalle että asiakkaalle mahdollisuuden käyttää älyään ja luovuuttaan vapaammin. Aina kun toinen asettuu jossakin suhteessa toista paremmaksi, molempien lahjakkuus vähenee. Orja-isäntä-suhde on itsessään aina rajoittava. Isännän energiasta menee suuri osa aseman säilyttämiseen, sen osoittamiseen, kumpi on parempi. Orja omaksuu alistujan aseman, joka on aina rajoittava ja sitova. Kumpikaan ei ole vapaa keksimään uutta ja vaihtamaan ajatuksia.

Konstruktivistisen ajattelun mukaan ohjaussuhteen pitää olla demokraattinen, siinä pitää voida vaihtaa tietoja ja ideoita vapaasti. Suhteen pitää olla myös innovatiivinen: usein ratkaisu ihmisen ongelmaan täytyy keksiä, eikä niinkään voida soveltaa jotakin valmiiksi varastoitua ratkaisua tai tekniikkaa.

Nämä huomautukset eivät tarkoita sitä, ettei ohjaajan tarvitsisi olla taitava, paneutuva, viisas ja asioista hyvin perillä. Lisäksi on niin (kuten kaikki kokee- neet ohjaajat voivat todistaa), että monet asiakkaat eivät ohjaukseen tullessaan kykene työskentelemään kumppaneina tai liittolaisina. Heillä voi olla toisenlaisia odotuksia, heiltä voi puuttua viestintätaitoja, tai he eivät monista muista syistä ehkä ole valmiita yhteistyöhön perustuvaan suhteeseen. Toisin sanoen asiakas ei ehkä alkuun ole valmis läheiseen yhteistyöhön. Tällaisissa tilanteissa ohjaajan on otettava asiakkaan valmius käsiteltäväksi ohjauksessa. Hänen tulee toimia mallina yhteistyöstä ja jopa valmentaa asiakasta niissä viestintätaitoissa, joita tarvitaan dialogin, yhteistyön ja itseilmaisun mahdollistamiseksi. Ennen kaikkea konstruktivistinen ohjaaja kunnioittaa aina asiakasta ja hänen persoonaansa sekä sitä suhdetta, jota hän ja asiakas yhdessä rakentavat.

12.2. ARVIOINTI JA TESTIEN ASEMA KONSTRUKTIVISTISESSA OHJAUKSESSA

Yleensä konstruktivistisessä ohjauksessa käytetään testausta paljon vähemmän kuin joissakin muissa ohjaussuuntauksissa. Tähän on monia syitä. Testit perustuvat oletukseen yleispätevyydestä – hyvä testi on sellainen, jonka sanotaan mittavan tiettyä piirrettä tai ominaisuutta koko ihmispopulaatiossa. Konstruktivistisille tämä ei ole pitävä oletus.

1. Testaus johtaa helposti ihmisten leimaamiseen tai luokitteluun erilaisiin kategorioihin.

2. Testeillä on hyvin vähän arvoa ihmisten toiminnan ennustamisessa.
3. Testit vahvistavat usein kulttuurisia stereotyypppejä.
4. Testejä käytetään tavallisimmin ihmisten luokittelemisessa tai kohdistettaessa heihin erilaisia hallinnollisia toimenpiteitä. Nämä eivät kuulu ohjaukseen.
5. Testitulokset lisäävät usein sekä asiakkaissa että ohjaajissa taipumusta mustavalkoiseen ajatteluun. Testitulokset voidaan nähdä eräänlaisina yksinkertaisina ratkaisuuina monimutkaisiin päätöstilanteisiin. Testitulokseen turvautuminen on helpompaa, nopeampaa ja halvempaa kuin kriittiseen ajatteluun ja elämänkokemuksen tutkimiseen perustuva kova työ.
6. Testaus on edistänyt älykkyyssomääräharhaa, käsitystä piirteiden mitattavuudesta ja sitä, että mittauksen tuloksia voitaisiin tulkita mielekkäästi kontekstista riippumatta. Juuri havainto siitä, että persoonallisuus ja muut yksilön ominaisuudet vaihtelevat kulttuurista toiseen, on johtanut ns. kulttuurista riippumattomien testien kehittelyyn.

Konstruktivistien suhtautuminen testien käyttöön vaihtelee; toiset ovat puolesta, toiset vastaan. Neimeyer (1993) esittelee eri tapoja, joilla konstruktivistiset ohjaajat voivat käyttää testejä ja muita formaalisia arviointimenetelmiä. Oma kantani on, että arviointi voidaan useimmiten suorittaa paremmin haastattelun avulla kuin testeillä. Tämä kanta perustuu useille oletuksille:

1. Koska jokainen ihminen elää jossain määrin ainutkertaisessa elämänkennässä, mikään yleisten ominaisuuksien testi ei voi tuottaa ihmisestä vääristymätöntä kuvaa.
2. Jos haluat tietää ihmisestä jotakin, kysy häneltä (Peavy 1996a). Tämä ei tarkoita sitä, että se mitä kuulet, olisi aina totta, vääristymätöntä tai objektiivista. Sen sijaan se tarkoittaa sitä, että ihminen on yleensä paras asiantuntija oman elämänsä asioissa ja että se elämä ilmenee parhaiten hänen elämäntarinassaan.
3. Ohjaaja voi ohjauksessa tehdä monia asioita, jotka palvelevat arviointitarkeitä:
 - kartan laatiminen asiakkaan elämänkentästä
 - elämänviivan käyttö (tarkoituksena tunnistaa ihmisen elämän kriittisiä tapahtumia ja kokemuksia)
 - merkitystä luovien kysymysten käyttö tuottamaan merkitystä ihmisen kokemuksille
 - ohjaaja voi ottaa jonkin asiakkaan tarinan ja yhdessä hänen kanssaan tutkia tarinan merkitystä käyttämällä dialogia ja merkitystä luovia kysymyksiä

- asiakas voidaan ohjata kirjoittamaan päiväkirjaa ja käyttämään muita kirjoitus- ja omaelämäkerrallisia menetelmiä
- ohjaaja voi auttaa asiakasta kirjoittamaan ansioluetteloita tai tekemään portfolioita, joista ilmenevät hänen taitonsa, kokemuksensa ja saavutuksensa.

Konstruktivistiset ohjaajat käyttävät harvoin diagnoosin käsitettä. Sen sijaan he näkevät usein ohjauskeskustelussa tapahtuvan viestinnän konstruktiivisena, selventävänä ja suunnitelmallisena toimintana.

Arvioinnin käsite tarkoittaa kriittistä analyysia jonkun luonteesta, arvosta ja ansioista. Konstruktivistisessa ohjauksessa arviointi kohdistuu asiakkaan elämäkokemukseen, ja se tapahtuu parhaiten dialogin avulla. Olen Eptingiä (1984) mukaillen kehittänyt kahdeksan kysymyssarjaa, jotka auttavat ohjaajaa arvioimaan asiakkaan kokemuksia, huolenaiheita ja ohjaukseen kohdistuvia toiveita:

1. Mikä on keskeistä asiakasta huolestuttavissa asioissa?
2. Mitä oletuksia, uskomuksia ja tunteita asiakkaan huolenaiheeseen liittyy? Onko asiakkaan tähänastisessa elämäkokemuksessa mitään, mitä hän voisi nyt käyttää hyödykseen?
3. Miten arvioit asiakkaan tarinaa? Entä asiakkaan perusasennetta?
4. Mitkä ovat asiakkaan ongelman kannalta tärkeät tilannetekijät? Ketä muita ongelmaan liittyy? Missä ja milloin ongelma esiintyy? Onko ongelmalla tekemistä sukupuolen, rodun, etnisen ryhmän, sosiaaliluokan, julkisen häpeään joutumisen tai vaikeiden ihmissuhteiden kanssa? Onko tässä kysymys ihmisen vaikutusmahdollisuuksista ja niiden puutteesta? Puuttuuko asiakkaalta tietoa tai kykyjä?
5. Onko asiakkaalla tavoitteita? Mitä reittejä haluamansa tulevaisuuden suuntaan hänellä on käytettävissään?
6. Onko ohjaajalla ja asiakkaalla suunnitelma tai strategia, joka molempien mielestä tuntuisi olevan asiakkaan etujen mukainen ja jonka asiakas voi (ja haluaa) toteuttaa?
7. Mikä on seuraava askel? (asiakkaan ja ohjaajan)
8. Ovatko ohjaaja ja asiakas yksimielisiä siitä, että kummankin panos ohjausprosessissa lisää asiakkaan mahdollisuutta ratkaista ongelmansa?

Suunnittelun ja selventämisen kaltaisten termien käyttö diagnoosin ja jopa arvioinnin sijasta vähentää eräiden ohjaajien valitettavaa taipumusta luokitella asiakkaita esimerkiksi motivoitumattomiksi, laiskoiksi, vastuuntunnottomiksi, neuroottisiksi, ärtyviksi tai läheisriippuvaisiksi. Tällaiset leimat saattavat asiakkaan häpeään ja saavat heidät kokemaan itsensä voimattomiksi. Ne myös korostavat

enemmänkin puutteita kuin vahvuuksia. Reifikaatio ja leimaaminen kätkevät usein myös ne todelliset kokemukset ja merkitykset, joista aito minuus ja aito toiminta elämässä muodostuu. Todettakoon vielä kertauksen vuoksi, että arvioinnin (suunnittelun) tarkoitus konstruktivistisessa ohjauksessa on luoda edellytyksiä muutokseen, parantaa asiakkaan toimintamahdollisuuksia, tukea siirtymissä ja auttaa asiakasta osallistumaan paremmin sosiaaliseen elämään.

12.3. MIKÄ ON FAKTATIEDON OSUUS KONSTRUKTIVISTISESSA OHJAUKSESSA?

Ohjaajilla on monesti taipumus yliarvioida informaation merkitystä ohjausprosessissa. He ovat kahdella tavalla juuttuneet faktoihin. Ensinnäkin heille on hyvin tärkeää, että he ovat saaneet tietoonsa kaikki asiakkaaseensa liittyvät faktat, ja toisaalta he ovat juuttuneet välittämään tietoja asiakkailleen. On toki tärkeää ja välttämätöntäkin, että päätöksenteossa ja suunnittelussa on käytettävissä tarkkaa ja relevanttia tietoa. On kuitenkin virhe kuulustella asiakkaita objektiivisen ja oikean kuvan saamiseksi, tai kyllästä heidät haastattelussa tiedoilla. Molemmat virheet tyydyttävät ohjaajan tarpeita enemmän kuin asiakkaan.

Informaatio on asiakkaalle hyödyllistä vain silloin, kun hän voi integroida sen ajatteluunsa ja käyttää sitä merkityksellisenä tietona. Asiakkaiden hukuttaminen informaatiotulvaan voi vähentää tehokkaasti heidän toimintakykyään. Olen laatinut ohjaajille joitakin ohjeita siitä, miten kannattaa menetellä jaettaessa asiakkaalle ohjauksen yhteydessä tietoa:

1. Vaikuttaako asiakas valmiilta ottamaan tätä tietoa vastaan?
2. Onko tieto asiakkaan ongelman kannalta mielekästä (asiakkaan näkökulmasta)?
3. Kykeneekö asiakas keskustelemaan siitä, miten hän aikoo käyttää tätä tietoa tarpeidensa tyydyttämisessä? Annatko hänelle tilaisuuden siitä keskustelemiseen?
4. Antaako ohjaaja asiakkaalle sellaista tietoa, joka asiakkaan olisi parempi hankkia itse? Toisin sanoen lisääkö vai vähentääkö tämän tiedon antaminen asiakkaan omaa toimintakykyä?

Sekä tiedon hankkiminen että tiedon jakaminen tyydyttää usein enemmän ohjaajan kuin asiakkaan tarpeita. Ohjaajat kuitenkin olettavat saamansa koulutuksen perusteella, että hyvä ohjaaja toimii tiedonjakajana. Oikea ja asiaankuuluva tieto on konstruktivistisesta näkökulmasta tarkasteltuna hyvin tärkeää. Tiedon antamisessa ei kuitenkaan koskaan saisi jättää huomiotta seuraavia kriteereitä:

Asiakkaan tulee olla valmis ottamaan tieto vastaan, tiedon on oltava asiakkaalle merkityksellistä, sen pitää lisätä asiakkaan kykyä toimintaan ja informaation on muututtava asiakkaalle merkitykselliseksi tiedoksi, jota hän osaa käyttää ongelmanratkaisussaan.

12.4. KULTTUURIKESKEINEN OHJAUS

Viime vuosina on käynyt välttämättömäksi kiinnittää ohjauksessa yhä enemmän huomiota siihen, miten eri kulttuuriryhmiin kuuluminen vaikuttaa ohjausprosessiin. Monissa maailman osissa ihmisiä virtaa rajojen yli joko siirtolaisina tai pakolaisina. Tästä seuraava kulttuurien sekoittuminen ja moninaistuminen aiheuttaa uusia velvoitteita ohjausammattilaisille.

Ohjausalan kirjoihin on muotia sisällyttää monikulttuurista tai kulttuurien välistä ohjausta koskevia lukuja. Ammatin tämänhetkisessä kehitysvaiheessa ei vallitse suurta yhteisymmärrystä siitä, miten ohjausta tulisi harjoittaa monikulttuurisissa oloissa tai millaista teoriaa siihen tarvitaan. Voidaan kuitenkin esittää joitakin ajatuksia, joista voi olla hyötyä toisessa kulttuurissa kasvaneita asiakkaita ohjaaville ohjaajille.

1. Ohjaus tapahtuu aina jossakin kulttuurisessa kontekstissa.

Kun ohjaaja ja asiakas tulevat eri kulttuureista, voimme puhua kaksikulttuurisesta ohjauksesta. Kummankin subjektiiviset kulttuurit ovat kuvassa mukana. Ne ilmenevät näennäisen itsestään selvinä oletuksina ja johtopäätöksinä, joita harvoin lausutaan ääneen ja vielä harvemmin asetetaan kyseenalaisiksi. Ne voivat aiheuttaa merkittäviä väärinkäsityksiä ja häiriöitä ihmisten välisessä viestinnässä. Esimerkiksi eurooppalaista syntyperää oleva ihminen (Pohjois-Amerikassa) puhuu yleensä nopeasti, kysyy paljon kysymyksiä ja esiintyy melko itsevarmasti. Alkuperäiskansoihin kuuluvat puhuvat myös englantia (Pohjois-Amerikassa), mutta he tekevät sen paljon hitaammin, pitävät pitkiä taukoja ja esittävät vähemmän kysymyksiä. Nämä erot voivat johtaa vakaviin väärinkäsityksiin. Eurooppalaistaustainen voi pitää alkuperäiskansojen jäsentä vastustelevana, hidasälyisenä tai haluttomana kommunikoidaan. Alkuperäiskansan jäsen puolestaan voi kokea taustaltaan eurooppalaisen amerikkalaisen aggressiiviseksi, tunkeilevaksi ja hallitsevaksi. He tulkitsevat hiljaisuuden hyvin eri tavoin. Alkuperäiskansasta tuleva puhuja näkee hiljaisuuden välttämättömäksi, jotta voi kunnolla ajatella asiaa ja muotoilla mietityn ja huolellisen vastauksen, kun taas sukujuuriltaan eurooppalainen tulkitsee hiljaisuuden välinpitämättömyyden, vastustuksen tai älyllisen hitauden merkiksi. Tällaiset

erot viestintätyyleissä voivat johtaa luottamuspulaan, turhautumiseen ja viestinnästä vetäytymiseen.

2. Kaikki ohjaus ja erityisesti tehokas ohjaus kaikissa kulttuuriympäristöissä edellyttää luotettavaa suhdetta, jonka olennainen osatekijä on empatia.

Ohjaajan on vaikea tunkea empatiaa asiakastaan kohtaan, jos häneltä puuttuu herkkyyttä tai jos hän ei tunne asiakkaan subjektiivista kulttuuria. Voisi ehkä sanoa tarkemmin, että kulttuuritaustaltaan monenlaisten asiakkaiden kanssa työskentelevällä ohjaajalla pitäisi olla kulttuurista empatiaa. Tämä tarkoittaa sitä, että ohjaajan pitää vähintäänkin tunkea asiakkaitensa kulttuuriin kuuluvia pukeutumista, ruokailua, seremonioita ja rituaaleja, perheeseen ja sukupuoleen liittyviä tapoja sekä työskentelytottumuksia koskevia perusoletuksia.

3. Myös etiikka liittyy kaksikulttuuriseen ohjaukseen.

Yhdessä ääripäässä on ns. eettinen relativismi, jota luonnehtii sallivuus ja laajakatseisuus. Toisessa ääripäässä on eettinen absolutismi, johon kuuluu jäykkä ja periksiantamaton näkemys suhteessa arvoihin ja moraalisiin. Kumpikin kanta voi aiheuttaa ongelmia kaksikulttuurisessa viestinnässä osapuolten pysyessä tiukasti omalla eettisellä kannallaan, joka voi olla mielekäs yhdessä kulttuurisissa, mutta joka samalla on ristiriidassa toisen kulttuurin perusarvojen tai keskeisten olettamusten kanssa.

Konstruktivistisen ohjaajan on hyvä omaksua tavallaan relativismin ja absolutismin välillä oleva eettinen kanta. Sitä voitaisiin sanoa aitouden, vastuuntunnon ja huolenpidon etiikaksi. Aitous tarkoittaa tässä sitä, että ohjaaja on tarkka siitä, ettei manipuloi, teeskentele tai mitenkään petkuta asiakasta. Aitous vaatii, että ohjaaja arvostaa rehellisyyttä ja vilpittömyyttä, vaikka tämä tarkoittaisi tuskallisten kokemusten käsittelemistä. Se tarkoittaa myös sitä, että sanojen ja tekojen pitäisi vastata toisiaan – ohjaaja ei saa luvata mitään, mitä hän ei pysty pitämään.

Vastuuntunto tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että ohjaajan on sitouduttava asiakkaan hyväksi työskentelemiseen. Se tarkoittaa myös sen periaatteen noudattamista, että ihmisille (sekä ohjaajille että asiakkaille) on melkein aina hyväksyttävä vastuuta omasta toiminnastaan ja hyväksyä sen seuraukset. On parempi tehdä omat valintansa ja kantaa oma vastuunsa kuin syyttää muita teoistaan, välinpitämättömyydestään, passiivisuudesta, laiminlyönneistään, kieltäytymisistään, piittaamattomuudestaan tai väitetystä tietämättömyydestään.

Huolenpito liittyy syvälle juurtuneeseen uskomukseen siitä, että olemme

kaikki osa ihmiskuntaa, jokainen meistä on jossain määrin veljensä ja sisarensa vartija, ja toisen ihmisen kärsimyksen lievittäminen on koko ihmiskuntaan kohdistuva hyvä teko. Huolenpidon periaate on relationaalinen ja kontekstuaalinen, ja sitä täytyy eri tilanteissa soveltaa eri tavoin tilanteen vaatimusten mukaan. Tähän periaatteeseen kuuluu, ettei sovi olla välinpitämätön eikä kääntää selkäänsä kärsiville ihmisille tai julmuuden uhreille. Huolenpitoimme muodot vaihtelevat tilanteesta toiseen. Huolenpitoon kuuluu myös se, että emme teeskentele, ettei kärsimystä ja tuskaa ole tai että ne eivät ole todellista ja että mitään ei siten ole tehtävissä. Huolenpitoon kuuluu myös se, että emme voi jättää meitä huono-onnisempia oman onnensa nojaan sillä verukkeella, että he ovat ansainneet kärsimyksensä, julman kohtelun ja muut vaikeudet.

Aitouden, vastuuntunnon ja huolenpidon etiikka sopii hyvin yhteen konstruktivistisen monien todellisuuksien oletuksen kanssa. Aivan kuten on olemassa monia todellisuuksia – ja ohjaajan ja asiakkaan kulttuuriset viitekehukset voivat olla hyvin erilaiset – jokaiseen kulttuuriseen näkökulmaan liittyy tiettyjä arvoja, toimintatapoja ja tekoja, joita pidetään muita suotavampina.

Mitkä arvot ja teot ovat muita parempia, on konstruktivistiselta kannalta katsottuna inhimillinen neuvottelukysymys, ei asia, jonka joku ihmisen ulkopuolinen auktoriteetti voisi sanella. Kauankin voimassa olleista periaatteista, normeista ja laeista voidaan aina neuvotella uudelleen. Yksilön tasolla konstruktivistinen ohjaus pyrkii kriittiseen ajatteluun, reflektiivisyyteen ja itsetuntemukseen; nämä nähdään erinomaisena tapana toteuttaa aitouden, vastuuntunnon ja huolenpidon etiikkaa.

4. Kysymys individualismista vs. kollektivismista on yksi keskeisimpiä kaksikulttuurisessa ohjauksessa.

Ohjaaja tulee usein individualismia hyveenä pitävästä kulttuurista, mutta asiakas voi tulla kulttuurista, jossa kollektiivisuutta, perhettä tai suhteita toisiin pidetään individualismia arvokkaampana. Kanadan ja Yhdysvaltain alkuperäisasukkaat ovat yksi niistä kulttuuriryhmistä, joihin minulla on ollut eniten kontakteja. Perheellä, heimolla ja yhteisöllä on monissa alkuperäiskansojen ryhmissä suuri arvo, ja niiden etu menee usein yksilön edun edelle. Useimmat maahanmuuttajien ja pakolaisten kanssa työskennelleet ohjaajat tietävät, että vaikka yksilö voikin olla asiakkaana ohjauksessa, hänen sukunsa tekee monet tärkeät päätökset kollektiivisesti.

Sitä, millaiset ohjausperiaatteet ja -menetelmät sopisivat erityisesti kaksikulttuuriseen ohjaukseen, ei ole kovinkaan paljon tutkittu (Pederson et ai. 1996). Suurin osa siitä, mitä tiedämme tai uskomme tietävämme, perustuu omakohtaiseen kokemukseen kaksikulttuurisesta ohjauksesta. Esitän seuraava-

vassa pääasiassa Hofsteden (1992) työhön perustuvan taulukon ohjauksen kulttuurisista ulottuvuuksista.

Hofstede esittää neljä kaksinapaista ulottuvuutta, joilla on kaksikulttuurisessa ohjauksessa merkitystä; toisinaan enemmän, toisinaan vähemmän. Ensimmäinen ulottuvuus on individualismi versus kollektivismi. Useimmat eurooppalaiset ja eurooppalaisuuteen pohjautuvat pohjoisamerikkalaiset kulttuurit korostavat individualismia, ei-länsimaiset ja useimmat alkuperäiskansojen kulttuurit taas perustuvat enemmän kollektiivisiin käsitteisiin – perheeseen, yhteisöön ja heimoon.

Toinen ulottuvuus näkyy etenkin ohjaajan ja ohjattavan suhteissa. Kun kaikki valta vuorovaikutussuhteessa on ohjaajalla, hänen asiantuntemuksensa, oppineisuutensa ja korkea asemansa näkyvät selvästi. Kun valta on tasaisemmin jakaantunut sekä ohjaajalle että asiakkaalle, ohjaussuhde on usein epämuodollisempi ja enemmän yhteistyötä korostava.

Kolmas ulottuvuus liittyy pyrkimykseen välttää epävarmuutta. Tämä näkyy usein siinä, muodostuuko ohjaus teknis-byrokraattiseksi (kun epävarmuutta pyritään kovasti välttämään) vai kokemukselliseksi ja epämuodolliseksi (kun epävarmuuden välttäminen ei ole niin keskeistä).

Lopuksi vielä sukupuoleen liittyy ohjauksessa ainakin kaksi tärkeää asiaa. Ensinnäkin joidenkin kulttuuriryhmien jäsenet toivovat mielellään, että ohjaaja ja asiakas olisivat samaa sukupuolta. Toinen tärkeä sukupuoleen liittyvä seikka ohjauksessa on, että miehet ovat viime aikoihin asti hallinneet ohjauksen teorianmuodostusta, ohjaajien koulutusta ja monissa paikoissa myös käytännön ohjaustyötä. Feministisen ohjauksen kannattajien tärkeimpiä valituksenaiheita on ollut, että miehet ovat vuosikausia hallinneet ohjausta ja terapiaa, ja naisten asiantuntemus on mitätöity tai jätetty huomiotta. Viime vuosikymmenten aikana ohjauksessa ja terapiassa on kuitenkin tapahtunut feminisointumista – ainakin siinä, että naiset ovat entistä enemmän alkaneet harjoittaa näitä ammatteja ja päässeet ohjausalalla johtaviin asemiin.

Taulukko ohjaajan kulttuurisista ulottuvuuksista

Individualismi	Kollektivismi
Minuus, oivallus, itseymmärrys	Suhteet, ryhmät, verkosto
Vieraantumisen, syyllisyys, yksinäisyys	Häpeä, epäonnistuminen ihmissuhteissa
Vahva ohjaaja	Huolta pitävä ohjaaja
Yksilöllisyyden kehittyminen	Sosiaalinen integraatio
Yksilölliset valinnat, vastuullisuus	Sosiaalisen kontrollin hyväksyminen
Yksilön koskemattomuus, yksilön konflikti, yksilöllinen ratkaisu	Sopuisat suhteet, tasapaino
Ohjaajan valta	Asiakkaan valta
Direktiivinen ohjaus, kognitiivis-behavioristinen ohjaus	Henkilökeskeinen ohjaus, konstruktivinen ohjaus
Ohjaaja asiantuntijana	Ohjaaja liittolaisena
Ohjaaja muutosagentti	Ohjaaja katalysaattori
Sopeutuvuus, sosiaalinen tehokkuus	Uusien puolien löytäminen itsestä, mahdollisuus uuteen
Ohjaajan ja asiakkaan roolien erillisyyttä	Ohjaajan ja asiakkaan roolien osittainen päällekkäisyys ja läheneminen
Korostetaan ohjaajan ammatillista pätevyyttä ja oppineisuuden osoittamista	Korostetaan itseapua, tukiryhmiä, verkostoja sekä ohjaajan ja asiakkaan yhteistyötä
Epävarmuuden välttäminen keskeistä	Epävarmuuden väittäminen ei keskeistä
Geneettiset, biologiset selitykset	Sosiaaliset, psykologiset selitykset
Käyttötymisen muuttamistekniikat	Merkityksen ja kokemuksen korostaminen
Läheinen side lääketieteeseen	Tieteidenvälinen suuntautuminen
Vaatii ohjaukselle tieteen asemaa	Paras arvaus ja bricolage keskeisinä ohjaustyötä kuvaavina käsitteinä
Ohjaustyön tiukka sääntely	Vähän ohjaustyötä sääteleviä määräyksiä

Maskuliinisuus	Feminiinisyys
Organisaation etujen korostaminen	Ihmisen etujen korostaminen
Legalistisuus, korostaa normeihin mukautumista	Luovuus, empaattisuus, ilmaisu
Tunteiden välttäminen	Tunteiden hyväksyminen
Yksilöllisyyttä korostava	Suhteita korostava, holistinen
Mahdollisuutta korostava, toimintasuuntautunut	Välittämistä ja huolenpitoa korostava
Rationalistinen	Intuitiivinen

Nämä neljä ulottuvuutta ja taulukossa esitetyt tekijät voivat olla tuttuja omasta kokemuksestasi. Ne eivät ole sinänsä hyviä tai pahoja. Ristiriitaiset kulttuuriset odotukset ja arvot voivat kuitenkin johtaa konfliktiin ja ohjaajan ja asiakkaan välisen viestinnän epäonnistumiseen. Jos ohjaajan ja asiakkaan kulttuuriset odotukset ovat samanlaiset tai yhteensopivat, ohjausprosessista tulee luultavasti hedelmällinen, ja sille on ominaista empatia, keskinäinen ymmärrys ja ongelmien ratkeaminen.

Kuten olen aikaisemmin tässä kirjassa huomauttanut, elämme hyvin suuren epävarmuuden aikaa. Nyt tarvitsemme sellaisia ohjauksen muotoja, jotka eivät välttele sosiaalisen elämän epävarmuutta, vaan tunnustavat sen ja auttavat ihmisiä suunnistamaan kulttuurisen epävarmuuden oloissa. Uskon että tällaisina epävarmoina aikoina tarvitsemme ohjausta, jossa ei pyritä välttämään epävarmuutta. Meidän on opittava kohtaamaan epävarmuus ja sietämään sitä. Ajan kuluessa voimme huomata, että pystymme konstruoimaan sellaisia minuuksia ja suhteita, jotka auttavat kestämaan epävarmoina aikoina ja voimme oppia arvostamaan elämää sellaisissa kulttuurisissa konteksteissa, joissa ei pyritä epävarmuuden välttämiseen. Tällaisessa kulttuurissa hyväksytään varsin monenlaisia auttamisen tapoja ja monien todellisuuksien periaate on laajasti kannatettu. Kulttuurien moninaisuus tuo rikkautta ja haasteita, ei konflikteja ja pettymyksiä.

Kunniassa olisivat sellaiset ohjauksen muodot, jotka korostavat elämäkokemuksen, huolenpidon, uutuuden ja innovaatioiden, filosofisten ja hengellisten näkemysten sekä minuuden ja suhteiden konstruoinnin kaltaisia tekijöitä. Tällainen ohjaus olisi myös kaikkien niiden kulttuurin jäsenten saatavilla, jotka haluavat päästä osallistumaan sosiaaliseen elämään entistä palkitsevammin. Olen tässä kirjassa pyrkinyt osoittamaan, miten konstruktivistinen ohjaus vastaa hyvin

epävarmojen aikojen asettamiin vaatimuksiin, ja miten se voi palvella ja innoittaa uusia ohjaajasukupolvia. Se antaa parempaa elämää tavoitteleville ihmisille toivoa ja tukea ja vapauttaa sekä ohjaajassa että asiakkaassa luovuutta ja älykkyyttä tässä kamppailussa käytettäväksi.

13.

Kun muukalaiset kohtaavat: enemmistökulttuurin ohjaajat ja vähemmistökulttuurin asiakkaat

Tämä luku on julkaistu aikaisemmin teoksessa The Proceedings of the 3rd International Conference for Trainers of Educational and Vocational Guidance Counsellors, held in Jyväskylä, Finland, 20-23 August, 1997. Työministeriön julkaisu 195. Julkaistaan nyt tämän kirjan lukuna Työministeriön luvalla.

13.1. JOHDANTO

Tällä luvulla on kaksi tavoitetta. Ensiksi käsittelen useita kysymyksiä, jotka ovat tärkeitä eri kulttuurien jäsenten kohdatessa toisensa ohjausprosessissa. Toiseksi esitän joitakin ajatuksia siitä, mitä tulisi ottaa huomioon itselleen vieraasta kulttuuritaustasta tulevia asiakkaita ohjaavien tai ohjaamaan halukkaiden ohjaajien koulutuksessa ja käytännön toiminnassa.

On luultavasti tarpeetonta sanoa, että ohjaajat kaikkialla maailmassa kohtaavat nykyisin yhä enemmän asiakkaita, jotka ovat kulttuurisesti erilaisia kuin he itse. Tämä johtuu muuttoliikkeestä, rajojen aukeamisesta ja siitä, että ihmiset pakenevat sietämättömiä elinoloja pakolaisina. Ihmisten liikkumisella ja uusiin paikkoihin asettumisella on vakavia seurauksia erilaisille neuvonta- ja ohjaustyötä tekeville ihmisille, kouluttajille, terveydenhuoltoviranomaisille, sosiaalityön ammattilaisille ja yhteiskunnan päätöksentekijöille. Joissakin tapauksissa muista kulttuureista tulevilla väestönlisäyksillä voi olla tuntuva merkitystä kokonaisille paikkakunnille ja niiden työmarkkinoille. Näyttää ilmeiseltä, että ohjaajat ovat tai että heidän pitäisi olla keskeisiä tekijöitä prosessissa, joka auttaa pakolaisia ja maahanmuuttajia löytämään paikkansa isäntäkulttuurissa.

13.2. VÄÄRÄLLÄ TIELLÄ

Pohjois-Amerikassa vähemmistökulttuurien jäsenten ohjauksesta on käytetty termiä kulttuurien välinen ohjaus (*cross-cultural counselling*). Tällaisen ohjauksen taustalla on kaksi perusoletusta:

1. Ohjaaja ja asiakas ovat kulttuurisesti erilaisia.
2. Kulttuurisesti erilaisiin asiakkaisiin pitäisi soveltaa vakioituja ohjausmenetelmiä.

Termiä monikulttuurinen ohjaus (*multi-cultural counselling*) on käytetty tarkoittamaan suurin piirtein samaa kuin kulttuurien välinen ohjaus. Vaikka monikulttuurisesta ohjauksesta onkin kirjoitettu paljon, vähemmistökulttuureihin kuuluvien asiakkaiden ohjauksen laatu on tämän kiinnostuksen ansiosta tuskin parantunut tai määrä lisääntynyt (Das, 1997).

On useita syitä siihen, ettei monikulttuurinen ohjaus ole pystynyt pitämään kaikkia lupauksiaan. Yksi syy on se, että monikulttuurinen ohjaus on korostanut yleisten ohjaustekniikoiden soveltamista vähemmistöjen ohjauksessa. Tässä oletetaan, että voidaan kehittää joukko yleisiä taitoja, joita voidaan soveltaa hyvin erilaisten vähemmistöryhmien ohjauksessa. Toinen oletus on, että ohjaajien koulutuksessa on keskityttävä yksilöiden haastatteleminen taitoihin. Yleisten taitojen oletus ja yksinomainen keskittyminen yksilöiden haastatteluun eivät ole vähemmistöryhmiin kuuluvien ohjaamisen kannalta keskeisimpiä asioita.

Paremmen ohjauksen kehittäminen vähemmistöryhmien jäsenille edellyttää ehdottomasti ohjauksen ja ohjaajien koulutuksen painopisteen muuttamista. On ensinnäkin välttämätöntä siirtää huomiota yksinomaan yksilöiden ohjaamisesta niihin sosiaalisiin ja poliittisiin konteksteihin, joissa ohjaus tapahtuu. Toiseksi on välttämätöntä, että ohjausprosessiin sisällytetään joitakin vähemmistökulttuurien kulttuuripiirteitä. Kaikki kulttuurit ovat kehittäneet tapoja käsitellä inhimillistä kärsimystä (Kleinman 1988), ja nämä kulttuurin huomioon ottavat tavat ovat usein varsin erilaisia kuin läntisen individualistisen psykologian ja ohjausammattilaisten suosimat tavat. Eri vähemmistöryhmiin kuuluvat asiakkaat ovat myös keskenään hyvin erilaisia, samoin eri kulttuurien tavat käsitellä ongelmia (Triandis 1985). Valtavirtaan kuuluvilla ohjaussuuntauksilla on taipumus heijastaa valkoisten, keskiluokkaisten, etuoikeutettujen enemmistökulttuurin jäsenten uskomuksia, arvoja ja odotuksia. Ohjausteoria ja -käytännöt ovat enemmistökulttuureihin kuuluvien akateemisten ihmisten tuotoksia, eivätkä ne näytä toimivan kovin hyvin vähemmistökulttuurien jäsenten kanssa työskenneltäessä (Wohl 1989).

Vähemmistökulttuurien edustajat kohtaavat usein myös rasismia, syrjintää ja sortoa; asioita, joita useimpien ohjausalan akateemikkojen ei koskaan ole tar-

vinnut kohdata ja joita ei yleensä pidetä tärkeinä aiheina ohjaajien koulutusohjelmissä. Jos sellaisia asioita lainkaan käsitellään, niitä tutkitaan vain puhtaasti älyllisellä tasolla, sosiaalis-poliittinen konteksti jätetään huomiotta. Esimerkiksi Ridleyyn (1995) kirja tahattoman rasmin voittamisesta ohjauksessa ei käytännöllisesti katsoen ollenkaan viittaa kulttuurikysymyksiin lukuun ottamatta kulttuurisen transferenssin, empatian ja tavoitteenasettelun kaltaisia individualistisia käsitteitä.

Nykyisten ohjaajien koulutusohjelmien yritykset sisällyttää monikulttuurisia aineksia opinto-ohjelmiinsa jättävät paljon toivomisen varaa. Vuonna 1987 tehdyssä Yhdysvaltojen tilannetta koskevassa tutkimuksessaan Pontoretto ja Casas (1987) kehottivat ohjausalan koulutusyksiköjä eri puolilla maata kertomaan näkemysensä siitä, minkä yksikköjen koulutusohjelmiin sisältyi merkittäviä monikulttuurisia komponentteja. Tutkimuksessa käytettiin kahtakymmentä toistensa yksiköitä arvioinnutta asiantuntijaa, ja vain vähän yli puolet tutkituista yksiköistä (kahdeksantoista kolmestakymmenestäviidestä) täytti seuraavan kriteerin: Tällä koulutusohjelmalla on monikulttuurisuuden suhteen vahvuuksia verrattuna perinteiseen ohjaajien koulutusohjelmaan. Joidenkin asiantuntijoiden mielestä yksikään koulutusohjelma ei täyttänyt tätä kriteeriä.

On pidettävä kirkkaana mielessä, että vähemmistöryhmille tarjolla olevien ohjauspalveluiden riittämättömyyden ongelmalla on kaksi puolta: Vähemmistökulttuurien jäsenillä on tapoja, uskomuksia, maailmankuvia ja arvoja, jotka ovat erilaisia kuin ohjauksen valtavirtaa seuraavilla ohjaajilla. Toinen puoli on, että valtavirtaa noudattavilla ohjaajilla voi olla asenteita, odotuksia, arvoja ja ohjaustekniikoita, jotka eivät tue ohjausprosessia ja jotka saattavat jopa suorastaan haitata sitä.

Useimmat ohjaajat näyttävät tekevän parasta työtä kulttuurisesti suunnitelleen itsensä kaltaisten asiakkaiden; nuorekkaiden, viehättävien, kielellisesti ilmaisukykyisten, älykkäiden ja menestyvien asiakkaiden kanssa. Tätä kutsutaan YAVIS-syndroomaksi:

- Y = young
- A = attractive (viehättävä)
- V = verbal (kielellisesti ilmaisukykyinen)
- I = intelligent (älykäs)
- S = successful (menestyvä)

Useimmat eivät onnistu yhtä hyvin epämiellyttävien, vanhojen, kielelliseen itseilmaisuuun kykenemättömien tai kulttuurisesti erilaisten asiakkaiden kanssa. Kyseessä on HOUND-syndrooma:

- H = homely (epämiellyttävä, ruma)
- O = old (vanha)
- U = unsuccessfull (epäonnistuva, ei menestynyt)
- N = non-verbal (itseään kielellisesti huonosti ilmaiseva)
- D = different (erilainen)

(Krumboltz, Becker-Haven & Burnett 1979)

13.3. ONGELMA ON OHJAUSTA SUUREMPI

Christine Hall (1997) on *American Psychologist* -lehdessä kirjoittanut hyvin kiintoisan kantaa ottavan artikkelin, joka on otsikoitu näin: ”Kulttuurinen hoitovirhe: psykologia yhä vanhentuneempaa.” Hän perustaa artikkelinsa Yhdysvaltain väestön muuttuvaan koostumukseen. Ennustetaan, että vuoteen 2050 mennessä ainakin puolet Yhdysvaltain väestöstä on muita kuin valkoisia. Mustat, aasialaiset, Amerikan alkuperäisasukkaat. Latinalaisesta Amerikasta tulleet ja muut ei-valkoiset pääsevät valkoisten kanssa tasoihin lukumäärässä, jos eivät muuten. Hall väittää, että psykologian teoriassa, tutkimuksessa, koulutuksessa ja käytännössä on tapahduttava merkittäviä muutoksia tai muuten ne käyvät yhä merkityksettömämmiksi yhä suurempien ihmisjoukkojen kannalta. Guthrien klassinen kirja vuodelta 1976, *Even the Rat Was White* (”Rottakin oli valkoinen”), kertoo vuosikymmeniä kestäneestä vähemmistöjen kaltoinkohtelusta, johon valkoiset, keskiluokkaiset akateemiset psykologit ovat syyllistyneet syrjimällä vähemmistöjen jäseniä sekä tekemällä vääriä päätelmiä ja virheellisiä yleistyksiä.

Yhdysvalloissa Kansallinen terveysinstituutti (National Institute of Health) on julkaissut muistion, jonka mukaan on epänettistä, että vähemmistökulttuurien jäseniä puutteellisesti tuntevat tutkijat tekevät heihin kohdistuvaa tutkimusta. Mielestäni samaa kantaa tulisi soveltaa ohjaajiin ja terapeuteihin. Asiakkaiden subjektiivista kulttuuria korkeintaan vähän tunteva ohjaaja tekee melkein varmasti vääriä oletuksia, ajattelee stereotyyppisesti ja toimii eräänlaisena kulttuurisena huumeena. Eikö tämä ole epänettistä toimintaa?

Vähemmistökulttuurien jäsenet käyttävät ohjauspalveluja yleensä enemmistökulttuurin jäseniä vähemmän ja lopettavat usein ohjauksen aikaisemmin (Sue

& Sue 1990). Tein työtoverideni kanssa Brittiläisessä Kolumbiassa tutkimuksen siitä, miten alkuperäiskansoihin kuuluvat käyttävät koulujen ja muun yhteiskunnan tarjoamia ohjauspalveluja (Peavy et ai. 1994). Ilmeni, että alkuperäiskansojen nuoret käyttivät koulujen ohjauspalvelulta alle neljänneksen siitä, mitä valkoiset oppilaat. Joissakin kouluissa alkuperäiskansoista tulevat oppilaat käyttivät ohjauspalvelulta tuskin ollenkaan. Eniten alkuperäiskansojen nuoret käyttivät ohjauspalvelulta niissä muutamissa kouluissa, joissa ohjaushenkilöstöön kuului joku alkuperäiskansojen jäsen. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että alkuperäiskansojen jäsenet ovat aliedustettuina ohjauspalvelujen käyttäjien joukossa neljästä syystä:

1. He eivät luota enemmistökulttuurista tuleviin ohjaajiin.
2. He kokevat, että ohjaajilta puuttuu herkkyyttä niiden asioiden suhteen, joita he elämässään kohtaavat.
3. Ohjaajat eivät toimi heidän kanssaan järkevästi.
4. Ohjauspalvelut eivät tyydytä heidän tarpeitaan.

Keskiluokkaisilla valkoisilla ohjaajilla on usein ollut hyvin vähän käytännön kontakteja vähemmistöihin, eivätkä he ole saaneet paljon kulttuuriasioiden kannalta mielekästä koulutusta valmistuessaan ohjaajiksi tai terapeuteiksi.

Koska enemmistökulttuuriin kuuluvilta ohjaajilta puuttuu asianmukainen kulttuurinen kokemus ja tieto, he tekevät vääriä oletuksia ja heillä on usein virheellinen kuva vähemmistöön kuuluvista asiakkaista. Aasialaiset asiakkaat somatisoivat usein stressiään ja heillä katsotaan olevan harhaluuloja, vaikka he ovat itse asiassa vain stressaantuneita. Latinalaisamerikkalaisesta taustasta tulevia voidaan pitää passiivisina tai vastusteleivina, vaikka he yksinkertaisesti osoittavat käytöksellään kunnioitustaan auktoriteettihahmoa kohtaan. Alkuperäiskansoihin kuuluvia asiakkaita voidaan pitää välttelevinä, vastusteleivina tai hidasälyisinä koska he eivät puhu, mutta tosiasiasa ohjaajan kysymykset ja nopea puhe voivat loukata heitä ja estää heitä puhumasta. Arabialaisesta kulttuurista tulevat asiakkaat ovat tottuneet hyvin selvästi määriteltyihin sukupuolirooleihin. Arabikulttuuriin kuuluvan naisen lähettäminen miespuolisen ohjaajan asiakkaaksi voi aiheuttaa hänelle suurta tuskaa, koska se on vastoin kulttuurin sääntöjä.

Mitä kliiniseen koulutukseen tulee, Hall suosittelee, että kaikkien käytännön asiakastyöhön tähtäävien koulutusohjelmien pitäisi pitää tavoitteenaan kulttuurista pätevyyttä. Hänen mielestään kulttuurisesti pätevien ammattilaisten tulee ymmärtää kymmenen kulttuurisen ulottuvuuden vaikutukset yksilöihin. Nämä ulottuvuudet ovat:

- kulttuurin jäsenyys (mukaan lukien ruuat, tavat, seremoniat ja spiritualiteetti eli uskonnolliset uskomukset)

- perherakenne (mukaan lukien sukupuoliroolit)
- alkuperäiskieli ja enemmistökulttuurin kielen taito
- identiteetinrakentumisprosessit (ja siihen liittyvät henkilökohtaiset erot)
- suhtautuminen lääketieteeseen, yksilön auttamiseen ja parantamiseen liittyvät näkemykset ja mieltymykset
- testaus- ja arviointimenettelyt ja -välineet
- sortoon ja politiikkaan liittyvät kysymykset
- yhteiskunnalliseen asemaan liittyvä häpeä
- ryhmien väliset sosioekonomiset erot
- enemmistö- ja vähemmistökulttuurien väliset suhteet.

Hallin mielestä pohjoisamerikkalainen psykologia on elinkaarensa kriittisessä vaiheessa. Sen on saatava aikaan niin tutkimuksen, koulutuksen kuin ammattinharjoittamisenkin suhteen kulttuurisesti monimuotoinen psykologia, tai muuten se käy yhä useampien ihmisten kannalta vanhentuneeksi. Jos ohjausta pidetään suurelta osin soveltavana psykologiana, se on mielestäni samassa veneessä kuin psykologia yleensäkin siinä mielessä, että sen on uudistuttava, jos aiotaan tyydyttää kulttuurien moninaisuuden synnyttämiä tarpeita.

13.4. OHJAUKSEN JA OHJAAJIEN KOULUTUKSEN UUDISTAMINEN KULTTUURITEKIJÖITÄ PAREMMIN HUOMIOON OTTAVAKSI

Tämän luvun jäljellä olevassa osassa teen joitakin ehdotuksia siitä, miten ohjaus ja ohjaajien koulutus saataisiin vastaamaan entistä paremmin kulttuurisen diversiteetin asettamiin haasteisiin. Ensiksi varoituksen sana: epäilen, ettei tähän ole olemassa mitään yleispätevää ratkaisua tai strategiaa. Yksin se, mitä tarkoitetaan avuksi olemisella, määritellään eri tavoin erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa. Itse kulttuurisen diversiteetin luonne vaihtelee seudulta toiselle ja tietenkin jokaisessa kulttuuriryhmässä tai alaryhmässä on loputtomiin tärkeitä yksilöllisiä eroja. Ne vähemmistöryhmät, joihin itselläni on ammatissani ollut eniten kontakteja ovat Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaat. Olen ollut myös melko paljon tekemisissä Latinalaisesta Amerikasta peräisin olevien (lähinnä meksikolaisten ja chileläisten) ja aasialaisten (lähinnä kiinalaisten ja japanilaisten) kanssa. Nämä kontaktit ovat ilman muuta vaikuttaneet havaintoihini.

Yksi ensimmäisiä asioita, jonka kanadalaiset psykologit ja alkuperäiskansoihin kuulumattomat ohjaajat huomaavat on, ettei ole olemassa mitään sellaista kuin intiaanit yleensä. MicMacit ovat aivan erilaisia kuin Creet, Cree-heimon eri alaryhmät eroavat toisistaan, Creet eroavat Haida-heimon jäsenistä, Haidat ovat aivan erilaisia kuin pohjoisen Tauchonet ja niin edelleen. Kuitenkin he ovat myös

joissakin suhteissa keskenään samanlaisia – kaikilla on suurperheet, kaikilla on mutkikas hengellisten uskomusten järjestelmä ja kaikki kunnioittavat vanhimpia.

Asun Kanadassa, joka on pohjimmiltaan maa, jota alkuperäiskansat ensin asuttivat tuhansien vuosien ajan, ja jota maahanmuuttajat ovat sitten asuttaneet viimeisten neljänsadan vuoden aikana. Kanadaan otetaan yhä melko paljon pakolaisia ja maahanmuuttajia, etenkin Aasiasta. Vancouverin keskustassa monet kaupat mainostavat englanniksi, kiinaksi ja japaniksi. English Bayn rantatiellä kuulee iltakävelijöiden puhuvan monia kieliä: ranskaa, saksaa, venäjää, unkaria, kiinaa, japania, vietnamia, hindiä, italiaa ja tietenkin englantia. Joissakin kouluissa ei-englanninkielisten perheiden lasten osuus ylittää jo kahdeksankymmentä prosenttia. Maassa on sitä paitsi vielä syrjäisiä alkuperäisasukkaiden yhdyskuntia, joissa monet aikuiset eivät osaa lukea tai kirjoittaa englantia, mutta puhuvat vielä esi-isiensä kieliä.

Mielestäni on äärimmäisen tärkeää huomata, miten monessa suhteessa kulttuuriryhmät eroavat toisistaan – monet kulttuuriryhmät ovat itse asiassa niin erilaisia, että on harhaanjohtavaa puhua ohjauksen yhteydessä monikulttuurisesta. Tähän sisältyy konnotaatio, että olisi olemassa yleisiä taitoja, jotka hallitsemalla voi ohjata kaikkien kulttuurien jäseniä, eli että olisi olemassa jonkinlainen yleinen ratkaisu kulttuurien moninaisuuden aiheuttamiin ongelmiin.

Jos uskot, että yleisten monikulttuurisen ohjauksen taitojen hallitseminen riittää pätevoittämään sinut ohjaamaan kaikista kulttuureista tulevia asiakkaita, sinun pitää tehdä seuraavanlainen koe. Kuvittele, että sinulla on kolme asiakasta, jotka kaikki puhuvat kieltäsi niin paljon, että pystytte keskustelemaan. Ohjaat vuorollasi Venäjältä maahasi muuttanutta maanviljelijää, irakilaista pakolaisnaista Etelä-Irakin suoalueilta ja inuitia Kanadan syrjäisiltä pohjoisilta alueilta. Luultavasti havaitset pian, että jokaisella on aivan omia kulttuuripiirteitään ja että olet jokaisessa tapauksessa aivan erilaisessa kaksikulttuurisessa vuorovaikutustilanteessa, jolla on oma dynamiikkansa ja joka edellyttää erilaista kulttuurien tuntemusta. Tarvitaan enemmän kuin yleisiä taitoja, jotta olisit pätevä toimimaan kaikissa kolmessa tapauksessa.

Esitän seuraavissa kappaleissa joitakin ohjeita, joiden uskon olevan avuksi, kun ohjaaja haluaa auttaa itselleen vieraasta kulttuurista tulevia asiakkaita.

Mitä kulttuuri pätevyys on ja miten sitä voi hankkia? Perustan ohjeeni melko pitkälti omaan tutkimukseeni ja käytännön kokemukseeni Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaiden ohjaamisesta, koska tiedän siitä eniten. En väitä, että kaikki mitä sanon pitäisi paikkansa kaikkien ihmisten suhteen ja kaikkialla. Toivon, että nämä vinkit saavat meidät siirtymään parempaan suuntaan kuin mihin olemme tähän asti kulkeneet yrittäessämme antaa kulttuurierot mielekkäästi huomioon otettavaa ohjausta vähemmistökulttuurien tai alakulttuurien jäsenille. Vähemmistökulttuurien jäsenillä tarkoitan ennen kaikkea enemmistön isäntä kulttuurista

eroavista kulttuureista tulevia pakolaisia ja maahanmuuttajia. Tarkoitin myös sellaisia alkuperäiskansoja kuin Kanadan alkuperäisasukkaita. Suomen saamelaisia ja Uuden Seelannin maoreja, eli kansoja, jotka eivät ole maahanmuuttajia eivätkä pakolaisia mutta jotka ovat heikossa asemassa olevia alakulttuureja ja jotka olivat alueella ensiksi. Nämä kansat ovat joutuneet heikkoon asemaan ennen kaikkea kolonisaation sortavan vaikutuksen vuoksi, ja samalla niiden asema on heikentynyt pelkäksi alakulttuuriksi. Luen vähemmistökulttuureiksi muitakin vähemmistöjä, esimerkiksi homot, lesbot, matalan sosiaalisen luokan jäsenet, värilliset ja enemmän tai vähemmän kroonisesti työttömät. Nämä jälkimmäiset ovat monessa mielessä osa enemmistökulttuuria, mutta kuitenkin he kärsivät usein häpeää, ovat syrjäytyneitä ja sorrettuja ja muodostavat ulkopuolelle jääneiden ryhmiä, jotka eivät pysty osallistumaan enemmistökulttuurin sosiaaliseen elämään normaalilla tavalla.

Ohjauksen käsitteistöä, käytäntöä ja koulutusta voidaan seuraavien teesien ja lyhyiden perustelujen pohjalta uudistaa vastaamaan paremmin vähemmistöryhmien tarpeita monikulttuurisessa maailmassa.

13.5. ENSIMMÄINEN TEESI

Hyvää ohjausvuorovaikutusta enemmistökulttuurin jäsenen ja vähemmistökulttuurin jäsenen välillä voidaan parhaiten luonnehtia kaksikulttuuriseksi.

Käsite kaksikulttuurinen viittaa kykyyn suunnistaa kahdessa kulttuurissa, yleensä omassa ensisijaisessa kulttuurissa ja toisessa, joka on tavallisesti, vaikkakaan ei välttämättä, alakulttuuri tai vähemmistökulttuuri. Monet Amerikan alkuperäiskansojen asukkaat ovat kaksikulttuurisia. He säilyttävät alkuperäiskansan identiteettinsä siihen kuuluvine maailmankuvineen ja hengellisine käsityksineen sekä koko joukon perinnetietoutta (seremoniat, ruuat, pukeutuminen, heimon käyttäytymistavat). He osaavat perinteistä kieltä, mutta saattavat olla osaamattakin. He ovat myös oppineet selviämään valtakulttuurissa. He ovat oppineet keskiluokan kulttuurin jäsenten tavat ja ovat hankkineet koulutuksen ja kyvyn työskennellä keskiluokkaisessa yhteiskunnassa, jos ovat halunneet niin tehdä.

On paljon harvinaisempaa löytää valtakulttuurin jäsen, joka on kaksikulttuurinen, eli joka on kotonaan alkuperäiskansojen kulttuurielämässä. Kun tutkimme alkuperäiskansojen nuorisolle ja nuorille aikuisille suunnattuja ohjauspalveluja, etsimme vastausta muun muassa tähän kysymykseen: ”Haluaisitko, että ohjaajasi kuuluisi taustaltaan alkuperäiskansoihin?” Vaikka yli puolet vastasi selkeästi kyllä, varsin monet vastasivat myös, että he eivät hakeutuneet tietyn ohjaajan ohjaukseen siksi, että ohjaaja oli alkuperäiskansan jäsen. He etsivät pikemminkin tietyn-

tyyppiseltä vaikuttavaa ohjaajaa. He toivoivat ohjaajalta, että ”hän tuntisi meidät ja perheemme, että hän tuntisi alkuperäiskansojen kulttuuria, että hän olisi tullut yhteisössämme tutuksi osallistumalla niin sanottuihin pitkän talon kokouksiin seremonioihin, hautajaisiin, juhliin ja urheilutilaisuuksiin. Ei ole niinkään tärkeää, että ohjaaja kuuluu samaan ryhmään tai heimoon kuin me, vaan että hän tuntee omakohtaisesti meidän kulttuuriamme ja yhdyskuntamme elämää ja että hän suhtautuu meihin ja kulttuuriimme ystävällisesti ja kunnioittavasti.”

Lukemattomat välilliset tekijät vaikuttavat kaksikulttuuriseen ohjaustilanteeseen. Amerikan alkuperäisasukkaista puhuttaessa on selvä ero kaupunkilaisten ja maaseudun asukkaiden välillä, samoin sillä, onko hän perinteitä noudattava vai kaksikulttuurinen, siirtymävaiheessa oleva vai akkulturoitunut, sisäoppilaitosten sukupolveen kuuluva vai myöhemmin koulunsa käynyt, patriarkaalinainen vai patriarkaalinainen, reservaatissa vai reservaatin ulkopuolella asuva, itsensä johonkin heimoon lukeva vai ei. Samoin on merkitystä sillä, tunteeo alkuperäiskansaan kuulumaton ohjaaja alkuperäiskansojen kulttuuria pelkästään lukemansa perusteella, vai onko hän todella joskus elänyt kontaktissa alkuperäiskansoihin ja -kulttuuriin, samoin sillä, ymmärtääkö ohjaaja maaseudun elämää, onko hän itse joutunut kokemaan rotusyrjintää, ja niin edelleen.

Havaitsimme omassa tutkimuksessamme, että monet alkuperäisasukkaiden yhdyskuntien lähellä sijaitsevilla kouluissa työskentelevät ohjaajat, joiden kouluissa oli alkuperäiskansoihin kuuluvia oppilaita, eivät olleet koskaan itse osallistuneet pitkän talon kokouksiin, alkuperäisasukkaiden hautajaisiin tai muihin seremonioihin, enintään he olivat katsoneet matkailijoina tanssi- tai rummutusesityksiä. Valtaväestöön kuuluvien ohjaajien ja alkuperäiskansojen perherakenteet ovat usein hyvin erilaiset. Useimmat valtaväestöön kuuluvat ohjaajat esimerkiksi elävät ydinperheissä, joiden sukulaiset usein asuvat kaukana ja liittyvät perheyhteisöön vain löyhästi. Alkuperäiskansojen parissa taas ei ole harvinaista, että ihminen puhuu suurperheestään, johon kuuluu yli sata jäsentä, toisinaan useita satojakin. Ensimmäinen alkuperäiskansaan kuuluva opiskelija, jonka loppuvaiheen opintoja ohjasin, kutsui minut maisteriksi valmistumisensa kunniaksi järjestettyihin perhejuhliin, jotka pidettiin hänen veljensä talossa. Juhlissa oli 68 aikuista ja iso joukko lapsia, minua lukuun ottamatta kaikki perheenjäseniä.

Muistan, että viisi veljeä vaimoineen, suuri joukko setiä ja serkkuja ja hänen äitinsä osallistuivat suulliseen kuulusteluun osoittaakseen kunnioitustaan hänen suoritukselleen. Olen ohjannut maisteriopiskelijoita kolmekymmentä vuotta, mutta tällaista ei ole koskaan tapahtunut valtaväestöön kuuluvien opiskelijoiden kuulusteluissa.

Muistan vielä sen, että opiskelija ei tässä tapauksessa suinkaan saanut lahjoja perheeltään, vaan antoi sen sijaan itse lahjan jokaiselle kuudellekymmenellekah-

deksalle aikuiselle kiittäen heitä samalla muutamalla sanalla. Tällä tavoin hän puolestaan osoitti kunnioittavansa sitä tukea, jota hänen suurperheensä oli hänelle antanut kahden opiskeluvuoden aikana.

13.6. TOINEN TEESI

Kaksikulttuurisen ohjauksen tutkimuksen, koulutuksen ja käytännön pitäisi olla yhtenäistä: toiminnan pitäisi olla holistista ja kokonaisvaltaisuuden ohjaamaa, ei reduktionistista ja luokittelupyrkimysten.

Yksi 1900-luvun tieteellisen psykologian ja sen sovellusten surullisimpia seurauksia on ollut loputtomien alalajien ja erityisalojen kehittäminen. Syistä, joita en lainkaan ymmärrä, tutkimusta, opetusta ja psykologian kliinisiä ja ohjaussovelluksia on tyyppillisesti pidetty erillisinä erityisaloina, ja siten psykologista ajattelua on pilkottu toisistaan erillisiin elementteihin. Tämä voi tyydyttää nykypäivän Descartesia, mutta nykyään ei tällaisessa psykologian eri puolten täydellisessä erottelussa varmastikaan ole kulttuurista mieltä. Kuten Hall (1997, s. 649) toteaa: ”Useimmat naiset, värilliset, homot, lesbot ja biseksuaaliset ihmiset ja muutamat soveltavat psykologit eivät erottele näitä asioita toisistaan.” Kaikkien asioiden toisiinsa liittyminen on varmastikin yksi keskeisimpiä asioita useimpien alkuperäiskansojen maailmankuvassa. Lyhyesti sanottuna uskon niin.

että vähemmistökuultuurien jäsenten ohjauksen pitäisi olla holistista pikemminkin kuin reduktionistista, ja siinä olisi otettava huomioon ja kunnioitettava hengellisyys, symboliikka ja perinteisten parantamisoppien kaltaisia elementtejä – usein näitä olisi hyvä käyttää ohjauksessa hyväksikin.

Kaksikulttuurisen ohjauksen tulisi myös olla kontekstiherkkää, siinä pitäisi ottaa huomioon perherakenteet ja perheiden vaikutukset. Seuraavassa teesissä käsittelemäni sitä, miten tärkeää sosiaalis-poliittis-taloudellisen ympäristön huomioon ottaminen on, jotta kaksikulttuurisesta ohjauksesta olisi hyötyä.

13.7. KOLMAS TEESI

Kaksikulttuurisen ohjauksen pitäisi pohjautua emansipatoriseen, vapauttavaan psykologiaan.

Monet vähemmistöjen jäsenet kokevat jossain määrin sortoa, syrjintää ja syrjäytymistä. Jopa kokonaiset vähemmistöryhmät voivat joutua sarron kohteeksi joissakin yhteiskunnissa ja tietyissä historiallisissa vaiheissa. Kognitivismiin, behavioris-

miin ja psykoanalyysiin perustuvat tavanomaiset psykologiset teoriat ovat varsin puutteellisia malleja vähemmistö- asiakkaiden kanssa työskenteleville ammattilaisille. Ennen kaikkea ne perustuvat implisiittisesti keskiluokkaiseen arvoihin ja pyrkivät edistämään enemmistökulttuurin sosiaalisiin normeihin sopeutumista (Fancher 1995). Vaikka humanistinen psykologia ja siihen liittyvät ohjaussuunnaukset eivät ole yhtä paljon käyttäytymisnormeihin alistumista korostavia kuin muut psykologiat, se on toisella tavalla rajoittunutta. Humanistinen psykologia lähenee utopistista fantasiaa kehottaessaan ihmisiä tulemaan juuri siksi, miksi he ikinä tahtovat tulla. Tällainen psykologia ottaa harvoin riittävästi huomioon niitä esteitä ja rajoituksia, joita enemmistökulttuurin valtalähteet rakentavat estääkseen syrjäytyneiden ja sorrettujen ihmisten eteenpäin pääsemistä (Peavy 1996c).

Kognitiivis-behavioristiset, psykoanalyttiset ja humanistiset teoriat väittävät perustavansa kliinisen käytäntönsä tieteellisiin hypoteeseihin ja tieteelliseen todistusaineistoon. Tämä väite ei ole lainkaan hyvin perusteltu, sanovat Masson (1989) ja Fancher (1995). Nämä teoriat ovat myös edistäneet psykologisen tutkimuksen ja psykologisten auttamiskäytäntöjen eriytymistä toisistaan. On oikeampaa sanoa kulttuuristen hypoteesien kuin tieteellisten hypoteesien ohjaavan ohjauksen ja terapian kaltaisia auttamiskäytäntöjä. Ohjaus on kulttuurisesta tiedosta riippuvaa toimintaa, jota ohjaavat enemmänkin parhaat arvaukset kuin tieteelliset periaatteet. Sekä psykoanalyysin että kognitiivis-behaviorististen mallien kannattajat yrittävät sitoutua lääketieteelliseen malliin diagnooseineen ja hoitoineen, mikä antaa heille enemmistökulttuuriin kuuluvaa valtaa. Tällainen tavanomaiseen lääketieteelliseen malliin suuntautuminen kuitenkin vain lisää ohjaajien ja monien vähemmistökulttuuriin kuuluvien asiakkaiden välistä välimatkaa. Monilla asiakkailla on omia kulttuurisia syitä lääketiedettä kohtaan tuntemaansa epäluuloon. Toisissa tapauksissa vähemmistökulttuurin jäseniltä on evätty oikeus terveystalveluiden käyttöön.

Mihin tarvitaan emansipatorista psykologiaa? Emansipatorisen psykologian voidaan ensinnäkin katsoa olevan hyvän elämän ja hyvän yhteiskunnan edellytys (Macedo 1994). Toiseksi emansipatorinen psykologia pyrkii poistamaan ihmisiin kohdistuvan sorron, riiston, hyväksikäytön ja syrjinnän. Se pyrkii vähentämään tai poistamaan itsemääräämisoikeuden, huolenpidon, myötätunnon ja lainkäyttöön liittyvän vallan jakaantumisen kaltaisten demokraattisten perusarvojen toteutumisen tiellä olevia psykologisia, sosiaalisia ja poliittisia esteitä (Prilleltensky 1996, 308). Sortamista ja syrjäytymistä tapahtuu, koska hallitsevat ryhmät käyttävät valtaa edistääkseen omaa etuaan vähemmän valtaa omaavien kustannuksella.

Keski- ja yläluokan ajatteluun ja arvoihin perustuvat, usein lääketieteen ja rahoituslähteiden kaltaisten yhteiskunnan valtaa käyttävien piirien kanssa liitoutuneet tavanomaiset psykologiset teoriat eivät useinkaan kiinnitä huomiota sortaviin käytäntöihin, ne voivat jopa ylläpitää niitä. Emansipatorissävyyistä psy-

kologiaa voidaan käyttää tämän tendenssin kääntämiseksi päinvastaiseksi (Prilleltensky & Gonick 1994, 1996). Hyvät elämät ja hyvät yhteiskunnat rakentuvat monille arvoille ja ihanteille, kuten oikeudenmukaisuudelle, aitoudelle ja erilaisuudelle. Tällaiset ihanteet ovat riippuvaisia ihmisten kyvystä tehdä valintoja ja luvasta ilmaista mielipiteensä yhteiskunnassa. Sorron vallitessa valintojen tekeminen ja näkemysten ilmaiseminen estyy.

Hyvästä elämästä ja hyvästä yhteiskunnasta on lukuisia versioita. Ihmiset tavoittelevat sellaista hyvää elämää ja hyvää yhteiskuntaa, joka sopii heidän kulttuuriinsa ja elinoloihinsa. Pyrkivätpä ihmiset ja yhteisöt millaiseen hyvään elämään ja hyvään yhteiskunnan versioon tahansa, ”hyvä” tavoitteena edellyttää emansipatorisuutta, pyrkimystä vapautumiseen. Hyvä yhteiskunta tarjoaa hyvää elämää edistäviä sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset rakenteet. Samoin se tarjoaa sellaiset psykologiset, moraaliset ja materiaaliset olot, jotka tekevät ihmisille mahdolliseksi toteuttaa unelmiaan, toivoa hyvää elämää ja saavuttaa ponnistelujansa ja demokraattisen toiminnan avulla henkilökohtaisia tavoitteitaan.

Prilleltensky (1996) luettelee tapoja, joilla psykologian harjoittajat eksplisiittisesti tai implisiittisesti estävät asiakkaiden emansipatoristen tavoitteiden toteutumista:

- keskittymällä sorron seurauksiin ja jättämällä sen syyt huomiotta
- käsittelemällä sortoa yksilöllisenä ilmiönä ja jättämällä sen sosiaalinen ulottuvuus huomiotta
- työskentelemällä yhteiskunnassa enemmän pikkuparannuksia kuin todellisia muutoksia tuottavalla tavalla
- jättämällä taistelematta sortoa vastaan, vaikka tietää sen olemassaolosta
- kyvyttömyydellä työskennellä niin, että asiakkaiden oma toiminta ei edistäisi sortoa. Asiakkaat voivat itse olla sorrettuja jollakin elämänalueella (esimerkiksi työssä) ja kuitenkin kohdella omia perheenjäseniään hyvin alistavasti.

Voidaan ehkä sanoa, että perinteiset psykologian harjoittajat kiinnittävät liikaa huomiota hyvään elämään, etenkin yksilön omien etujen edistämiseen, eivätkä kiinnitä riittävästi huomiota hyvään yhteiskuntaan, sosiaaliseen vastuuntuntoon ja yhteiskunnan rakenteisiin. Kuten Saul (1995) sanoo; ”Kanadalainen kulttuuri, tai pohjoisamerikkalainen kulttuuri laajemminkin - - johtaa yksilön etujen palvontaan ja yhteisen hyvän arvon kieltämiseen” (s. 187).

13.8. NELJÄS TEESI

Konstruktivistinen ajattelu muodostaa lupaavan lähtökohdan kulttuurikeskeiselle ohjaukselle.

Tämä teesi perustuu useampaan premissiin. Ensinnäkin konstruktivistinen maailmankuva sopii erityisen hyvin yhteen useiden – vaikka ei ehkä kaikkien – ei-eurooppalaisten kulttuuriryhmien ja erityisesti eri alkuperäiskansojen maailmankuvien kanssa. Toiseksi konstruktivistinen ajattelu ei, toisin kuin melkein kaikki psykoterapian ja ohjauksen muodot, perustu johonkin tiettyyn eurooppalais-pohjoisamerikkalaiseen persoonallisuusteoriaan.

Annan seuraavassa useita esimerkkejä siitä, miten konstruktivistiset käsitteet voivat palvella auttamista eri tavoin:

- Konstruktivismiin perustuva auttaminen tapahtuu kielen piirissä: auttaminen on yksi diskurssin muoto, joka tapahtuu aina välttämättä tietyssä kulttuurissa ja joka tulee ymmärrettäväksi kielen välityksellä.
- Konstruktivismiin perustuvassa auttamisessa oletetaan useiden todellisuuksien olemassaolo; se perustuu enemmänkin kulttuurisille kuin teollisille väittämille.
- Myyteillä, symboleilla ja metaforilla on tärkeä osa konstruktivistis-pohjaisessa auttamisessa.
- Konstruktivismiin perustuva auttaminen hyväksyy hengelliset asiat, koska se perustuu oletukselle useista todellisuuksista.
- Konstruktivistipohjaisen auttamisen perusajatuksiin kuuluu osallistuminen, yhteistyö auttajan ja autettavan välillä ja yhteisen perustan etsiminen.
- Konstruktivistinen auttaminen ottaa virikkeitä eri lähteistä eikä suostu minkään yhden teorian tai lähteen orjaksi.
- Konstruktivismiin perustuvassa auttamisessa korostetaan uuden keksimistä ja bricolage-käsitettä, joka perustuu kulttuuriseen tietoon eikä turvaudu vähemmistöasiakkaiden auttamisessa enemmistökulttuurin tempuvalikoimaan.
- Konstruktivismiin perustuva auttaminen on emansipatorista eikä pyri hienovaraisesti taivuttelemaan asiakkaita enemmistökulttuurin odotusten mukaiseen toimintaan. Keskustelussa pyritään tutkimaan eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja behavioristisen normien korostamisen sijaan.

Päätän tämän konstruktivistisen ajattelun ja vähemmistöasiakkaiden kanssa työskentelyn välisiä suhteita käsittelevän osuuden kahteen alkuperäiskansojen jäsenten kirjoituksista otettuun lainaukseen. Ensimmäinen on McLeod-Shannonin ja Woodsin tutkimuksesta (1996). Kirjoittajista ensimmäinen on heimoltansa cree, toinen carrier. He tarkastelevat viittäoista nykyaikaista ohjauksen muotoa

sen suhteen, miten hyvin ne soveltuvat alkuperäiskansojen jäsenten ohjaukseen. Useimmista malleista he löysivät jotakin alkuperäiskansojen ajattelu- ja toimintatapojen kannalta mielekäästä, mutta monet mallit olivat niiden kanssa suurimmalta osalta yhteensopimattomia. Konstruktivistisesta ohjauksesta he totesivat näin:

Amerikan alkuperäiskansojen filosofia ja konstruktivismi (ohjaus) näyttävät olevan yhtä ja samaa, koska molemmat uskovat ihmisten välisen suhteen arvostamiseen ja yksilön kunnioittamiseen. Molemmat näkevät yksilön oman elämänsä asiantuntijana ja molemmat katsovat, että ihminen lopulta itse päättää mitä tehdä ja milloin. Elämämme aikana pyrimme löytämään meille tärkeiden asioiden mielen. Konstruktivistit korostavat kaiken uuden tärkeyttä. Alkuperäiskansat uskovat, että ihmiset voivat hankkia itselleen uusia lahjoja, mutta heidän on ponnisteltava niiden eteen. Alkuperäiskansojen ja konstruktivismin maailmankuville on yhteistä muun muassa se, että

- *molemmissa kunnioitetaan yksilöä, ainutlaatuisuutta, yksilön valtaa, kulttuurieroja, spiritualiteettia ja terveyttä*
- *molemmissa korostetaan ohjaajan itsetuntemusta ja inhimillisyyttä*
- *molemmat näkevät yksilön tärkeimpänä päätöksentekijänä ja toimijana*
- *molemmat korostavat sosiaalista vastuuta*
- *molemmat ottavat kontekstin huomioon ja pyrkivät ymmärtämään kuttakin yksilöä suhteessa asuinalueeseensa ja kulttuurialueeseensa*
- *kummankin mukaan henkilökohtaiset merkitykset syntyvät yhteistyöhön liittyvien vuorovaikutussuhteiden kautta*
- *kumpikin korostaa toisen näkökulman ymmärtämiseen panostamisen tärkeyttä*
- *kummassakin ihmisistä välitetään ja he tuntevat olonsa turvalliseksi*
- *kumpikin korostaa tunteiden vastuullista ilmaisemista, utelu ei kuulu kumpaankaan*
- *kummassakin pidetään itsesuojelua normaalina reaktiona eikä vastustuksen käsitettä suosita.*

Toinen lainaus on Rupert Rossilta (1997). Hän käsittelee maorien kulttuurista peräisin olevaa, Uudessa Seelannissa käytettyä perheryhmän kokousta. Perheryhmän kokouksen tarkoituksena on, että perhe ja yhteisön jäsenet kokoontuvat kehittämään lainrikkojalle lausuttavaksi tehtyyn rikkomukseen sopivaa lausetta, joka sopii myös yhteisölle. Sopiva lause ei korosta rangaistusta tai kosta, vaan se antaa lainrikkojalle mahdollisuuden kehittää parempia ja kulttuurisesti hyväksyttävämpiä toimintatapoja. Pinnalta katsoen tarkoituksena on vain keksiä tapa kohdella yksilöä kulttuuriin sopivalla tavalla, mutta asiaan liittyy syvempikin pyrkimys. Tarkoitus on auttaa ihmisiä näkemään toisensa monisäikeisinä, moni-

puolisina ja kokonaisuuden muodostavina olentoina, ei pelkästään rikollisina tai rikoksen uhreina. Toinen tarkoitus on osoittaa rikoksentekeijöille selvästi, millä tavalla heidän tekonsa koskettavat muita (niin myönteisesti kuin kielteisestikin), ja osoittaa heille, että kaikella mitä he tekevät on toisille seurauksia. Tarkoitus on myös vakuuttaa kaikille asianomaisille, että heillä on se viisaus, joka tarvitaan sellaisen muutoksen aikaansaamiseen ihmisten keskinäisissä suhteissa, että kaikki voivat elää parempaa elämää. Ohjaajat auttavat osapuolia pääsemään yksimielisyyteen, mikä parantaa ihmisten välisiä suhteita. Tarkoituksena on yhteisön kokonaisvaltainen hoitaminen, ammattilaisten ei ole tarkoitus kontrolloida tai johtaa prosessia (s. 20–21).

Nämä havainnot ovat peräisin itse alkuperäiskansoihin kuuluvilta ohjaajilta/parantajilta ja juristilta, joka on vuosikymmeniä työskennellyt alkuperäiskansojen kanssa auttaen heitä kehittämään omaan maailmankuvaansa sopivaa rikosoikeudellista järjestelmää. Ne osoittavat, mitä yhteistä on vähemmistönä olevilla alkuperäiskansoilla ja konstruktivistisella ajattelulla. Ja kuten aikaisemmin tässä luvussa olen maininnut, konstruktivismiin oletus monista todellisuuksista, sen kiinnostuneisuus eroista, uutuudesta, kontekstista ja kulttuurisesta tiedosta sekä siihen kuuluva syvä yksilöiden, suhteiden ja yhteisöjen kunnioitus tekee siitä hyvin kaksikulttuuriseen ohjaukseen ja yleensäkin vähemmistöjen jäsenten ja vähemmistöperheiden kanssa työskentelyyn sopivan viitekehyksen (Peavy 1997c).

13.9. VÄHEMMISTÖRYHMIEN JÄSENIÄ OHJAAVIEN OHJAAJIEN KOULUTUSTA KOSKEVIA SUOSITUKSIA

Kaiken edellä olevan perusteella esitän joukon lyhyitä suosituksia ohjaajille, jotka haluavat valmistautua työskentelemään vähemmistöasiakkaiden kanssa:

- Asiakkaiden kulttuuria koskeva tieto on tärkeämpää kuin yleisen ohjaajakoulutuksen antama tieto.
- Ohjaajien pitäisi tulla vähemmistökulttuurissa tutuksi; heidän tulisi harkita kotikäyntien tekemistä.
- Monet ohjauksen mallit ovat kaksikulttuurisen ohjauksen kannalta enemmän haitaksi kuin hyödyksi.
- Vähemmistöasiakkaiden ohjauksessa suhteet, viestintä ja konteksti ovat erittäin tärkeitä tekijöitä.
- Yksilöä korostava, individualistinen psykologia on usein huono perusta vähemmistöryhmien jäseniä ohjattaessa.
- Käytettävien psykologisten teorioiden pitäisi olla emansipatorisia, osallistumista ja ihmisten välisiä suhteita korostavia.

- On hyvä kouluttaa vähemmistöryhmien jäseniä ohjaajiksi ohjaamaan toisia oman vähemmistönsä jäseniä.
- On hyvin tärkeää, että ohjaus nähdään kulttuurisena toimintana, jossa käytetään kulttuurista tietoa ja kulttuurisia oivalluksia, eikä anneta tieteellisen psykologian hallita ohjauksen harjoittamista. Ohjaus on enemmän parhaaseen arvaukseen perustuvaa taidetta kuin tieteeseen pohjautuvaa professionaalista ammatinharjoitusta. Tämä tulee tuskallisen selväksi, kun ohjaaja työskentelee itselleen vieraan kulttuurin jäsenten kanssa.

14.

Alkuperäiskansan jäsenten ohjaaminen

Pidän kädessäni puhetikkuu. Olen puhunut Shubenacadien Intiaanien sisäoppilaitoksesta vuosia, enkä vieläkään ymmärrä miksi kaltoin kohdeltujen Mi'kmaw-lasten itkun näkemisestä ja kuulemisesta syntyvä tuska ja häpeä - - ei häviä tai parane.

ISABELLE KNOCKWOOD, JOKA KÄVI INTIAANIEN SISÄOPPILAITOSTA VUOSINA 1938–1947 JA VALMISTUI ST. MARYN YLIOPISTOSTA HALIFAXISSA VUONNA 1992

Kaipaamme kipeästi näkyä, jonka kaikki elävät olennot voisivat jakaa.

KATE WOLF

14.1 HENKILÖKOHTAISIA MERKINTÖJÄ

Synnyin ja kasvoin Coloradon korkeilla vuorilla ja Utahin ja Wyomingin tuulen pyyhkimillä tasangoilla ja aavikoilla. Olin osa perhettä, jossa jotkut perheenjäsenet olivat menneet intiaanien kanssa naimisiin. Minussa ei ole alkuperäiskansojen verta. Ehkä olen ruskea pikemmin kuin valkoinen, koska minulla on portugalilaisia esi-isiä ja olin se likainen pieni portugalilaispentu. Perheeni asui pienellä tilalla, jossa kasvatimme karjaa ja lampaita.

Useimmat niistä ihmisistä, joiden keskuudessa kasvoin, eivät olleet käyneet koulua kansakoulua enempää, ja jotkut eivät olleet saaneet lainkaan koulutusta. He olivat joko köyhiä valkoisia tai intiaaneja. Valkoinen oikea setäni meni naimisiin cherokee-naisen kanssa, josta näin tuli tätini tavallisessa ja alkuperäiskansojen käyttämässä merkityksessä. Kävin neljä vuotta sitten tapaamassa häntä. Hän oli lähes yhdeksänkymmentävuotias, ei enää pystynyt kävelemään eikä huolehtimaan itsestään. Hänellä oli yhä ihanat kotkanaisen silmät. Hän otti käteni omiinsa, katsoi minua kyönelet silmissä ja sanoi: ”Sinä olet ainoa poika, jonka minä koskaan sain.” Hänen omat lapsensa olivat kaikki olleet tyttöjä.

Minulla oli toinenkin alkuperäiskansoihin kuuluva sukulainen, John-setä, josta tuli elämäni tärkein mieshahmo ollessani kymmenvuotias. Sellaisena hän py-

syi, kunnes kuoli ollessani kahdeksantoistavuotias. Hänen äitinsä oli ute-intiaani ja hänen isänsä cheyenne. Hän ei osannut kirjoittaa englanniksi eikä ajaa autoa. Hän oli suurikokoinen ja miellyttävä ihminen. Hän puhui harvoin, valkoisten läsnä ollessa tuskin koskaan. Hänestä ja minusta tuli erottamattomat. Vietimme satoja, luultavasti tuhansiakin tunteja ratsastaen yhdessä hevosillamme. Paimensimme karjaa ja lampaita, korjasimme aitoja, kesytimme hevosia ja ratsastimme pelkästään huvin vuoksi. John-setä oli upea näky hevosen selässä. Hänen tasapainonsa ei koskaan pettänyt. Hänen korkea teksasilastyylinen hattunsa pysyi hienosti hänen päässään, vaikka hevonen olisi hypännyt tai juossut täyttä laukkaa. John-sedän perheen muut jäsenet olivat sortuneet alkoholiin – kuulin heitä kutsuttavan rappiointiaaneiksi. John ei tietääkseni koskaan juonut. Hän eli rauhallista elämää vanhassa asuntovaunussa olevassa kodissaan perushoitajana työskentelevän valkoisen vaimonsa kanssa. Söin usein heidän pöydässään ja vietin silloin tällöin yöni varavuoteessa heidän asuntovaununsa vieressä. Usein kun olimme syöttäneet karjan raivoavassa tuulessa ja lumimyräkässä tulin heidän vaunulleen lämmittämään ja kuivattamaan vaatteitani heidän lämpimän tulensa ääressä. Söimme kotitekoista jauhelihapiiirakkaa. Jauheliha oli tehty peurasta. Toisinaan luin John-sedälle pätkiä sanomalehdestä. Useimmiten vain istuimme hiljaa nauttien hyvästä ruuasta ja siitä, että saimme olla lämpimässä turvassa ulkoilman puervalta kylmyydeltä.

John-sedän kanssa vietetty aika on vaikuttanut maailmankuvaani hyvin paljon. Se kehitti minussa kärsivällisyyttä ja eräänlaista tunnetta kaikkien asioiden toisiinsa liittymisestä. Se herätti minussa kokemuksen elämän pyhydestä, sai minut arvostamaan spirituaalisuutta, kunnioittamaan ihmisiä, eläimiä, maata ja maan elämää. Se sai minut ymmärtämään, miten väärin kaikki julmuus on. Se sai minut arvostamaan hiljaisuutta ja tajuamaan, miten tyhjää ja hienostelevaa suuri osa ihmisten puheesta on. Opin kuuntelemaan ja katselemaan hyvin keskittyneesti. Opin myös paljon metsän ja jokien eläimistä. John-setä opetti minut käyttämään ansalankoja, sillä ainoa keinoni ansaita omaa rahaa oli minkin- ja piisaminnahkojen myyminen.

John-setä oli siinä mielessä hämmästyttävä opettaja, että hän ei juuri koskaan sanonut mitään. Opin pääasiassa häntä tarkkailemalla. Joskus hän teki minulle jonkin eleen, varsinkin jos oli jotakin mitä minun piti huomata. Useimmiten kun puhuin, hän vain katsoi minua, ja joskus hän murahti hiljaa. Minä rakastin tätä miestä, ja kun hän kuoli, tuntui kuin oma isäni (jota olin tuskin tuntenut) olisi kuollut. Useimmat elämäni valkoiset aikuiset olivat rotu- ja kulttuuriasioiden suhteen ennakkoluuloisia ja tietämättömiä. Jos lapsuusaikanani oli joku intiaaneja koskeva suosikkisanonta, se oli: ”Ainoa kunnan intiaani on kuollut intiaani.”

Minuun teki lähtemättömän vaikutuksen se, että John-setä pystyi näiden siehtämättömien ennakkoluulojen keskellä säilyttämään arvokkuutensa ja itseluotta-

muksensa. Lähdin tästä ympäristöstä noin kaksikymmenvuotiaana ja aloitin pitkän matkani, joka johti kouluttautumiseen ja edelleen ammattiin ja akateemiseen elämään. Kuitenkin John-sedän hiljaiset opit ovat vieläkin, viisikymmentä vuotta myöhemmin, keskeinen osa sieluani. John-setä avasi nuoret silmäni näkemään nykypäivän soturien elämää.

Olen pian seitsemänkymmentävuotias ja pyrin parantamaan useissa alkupe-
räiskansojen yhdyskunnissa tarjottavan ohjauksen ja muiden palvelujen laatua. Koen, että John-sedän ja Evelyn-tädin henget ovat elämässäni aina lähelläni ja tukenani.

14.2. TERMINOLOGINEN HUOMAUTUS

Käytän tässä luvussa termejä (englanninkielisessä alkutekstissä, suomentajan huomautus) *first nations* ja *native* viittaamaan samaan asiaan, Amerikan alkupe-
räiskansoihin. Toisinaan käytän samassa merkityksessä myös termejä *aboriginal* (alkuasukas) ja *indian* (intiaani). Tiedän hyvin, että näillä termeillä on eri luki-
joille hieman erilaisia merkityksiä. Nykyään suositaan termiä *first nations*, joka on poliittisesti korrektein. Eikä pidä unohtaa sitä, että he olivat kirjaimellisesti ensimmäisinä (*first*) niillä mailla, joilta kolonisaatiovallat ja hallitukset heidät sittemmin karkottivat väkivalloin. Totuin kasvuvuosiinani käyttämään ystävästäni ja joistakin perheenjäsenistäni nimityksiä *native* (alkuperäisasukas) ja *indian* (intiaani) ilman halventavaa merkitystä, ja siksi näiden termien käyttäminen on minulle hyvin tuttua ja luonnollisen tuntuista. Viimeinen kuninkaallinen komissio käytti termiä *aboriginal*, joten terminologinen sekavuus jatkuu.

Suomentajan huomautus: Suomenkielisessä tekstissä puhutaan yleensä sujuvuuden vuoksi alkuperäiskansojen jäsenistä, kun alkutekstissä on käytetty jotta-
kin termeistä *first nations*, *native* tai *aboriginal*, ja intiaaneista, kun alkutekstissä on käytetty termiä *indian*. Lauserakenteen liiallisen monimutkaisuuden välttämiseksi suomennoksessa käytetään kuitenkin muutaman kerran termiä intiaani ilman halventavaa sivumerkitystä myös silloin, kun alkutekstissä on *first nations* tai *native*.

14.3. MIHIN PYRIN TÄLLÄ LUVULLA?

Alkuperäiskansojen jäseniä hyödyttävistä ohjaus- ja parantamiskäytännöistä kirjoittaminen on pelottava urakka, varsinkin sellaiselle, jonka omat sukujuuret ovat toisaalla. Mielestäni tavanomaisissa ohjauksen oppikirjoissa mahdollisesti esiintyvät luvut alkuperäiskansojen jäsenten ohjaamisesta eivät ole hyödyllisiä. Puhe

monikulttuurisen ohjauksen taitojen tarpeellisuudesta ei myöskään riitä. Yritän tässä luvussa kylvää joitakin kulttuurisen ymmärtämisen siemeniä ja osaltani osoittaa, miten enemmistö-kulttuurien ohjausta koskevat ajatukset ja perinteinen parantamista ja spirituaalisuutta koskeva tieto voivat olla olemassa rinta rinnan symbioosissa ja hyödyttää synergiallaan alkuperäiskansojen jäseniä. Nähdäkseni tässä tarvitaan kahden kulttuurin vuoropuhelua.

Tutkimukseni ja elämäkokemukseni ovat osoittaneet, että yleensä auttaminen onnistuu parhaiten silloin, kun auttaja ja autettava tulevat samasta kulttuurista. Siksi olisi parasta, että alkuperäiskansan jäsen voisi auttaa toista. Siihen saakka kunnes riittävän monet alkuperäiskansojen jäsenet ovat perehtyneet perinteelliseen ja moderniin ohjausoppiin tullakseen nykypäivän parantajiksi/auttajiksi oman kulttuurinsa jäsenille, meidän on parhaamme mukaan yritettävä kouluttaa valtakulttuurin jäseniä olemaan hyödyksi alkuperäiskansojen jäsenille. Tietenkin meidän on myös autettava mahdollisimman monia alkuperäiskansojen jäseniä kehittymään päteviksi auttajiksi.

Yksi suurista eroista alkuperäiskansojen ja muiden auttamismenetelmissä on se, että alkuperäiskansojen auttamistavat kytkeytyvät yhteen spirituaalisuuden eli hengellisen elämän kanssa. Useimmat alkuperäiskansoihin kuulumattomat ohjaajat eivät tiedä juuri mitään näiden kansojen hengellistä elämää koskevista käsityksistä. Useimmat jopa uskovat – koska heidät on koulutettu uskomaan niin – että alkuperäiskansojen spirituaalisuus on joko patologista tai epäaitoa. Toisin sanoen he suhtautuvat hengellisyyden ilmauksiin torjuen.

Minun mielestäni spirituaalisuudella on tärkeä paikkansa useimpien ihmisten elämässä, ja aivan erityisesti näin on alkuperäiskansoihin kuuluvilla. Se tarkoittaa samaa kuin kokonaisvaltainen parantaminen. Kokonaisvaltainen parantaminen ja auttaminen käyvät käsi kädessä – jokaisen alkuperäiskansojen parissa toimivan parantajan, ohjaajan tai muun sosiaalisten palvelujen tarjoajan tulisi tuntea ja kunnioittaa palvelemiansa alkuperäiskansojen hengellisiä käytäntöjä ja uskomuksia. Asiaa mutkistaa vielä kovasti se seikka, että Kanadan hallitus ja eri kirkot ovat pakottaneet useita alkuperäiskansojen sukupolvia unohtamaan omaan kulttuuriinsa kuuluvan hengellisen elämän. Nykyään samassa yhteisössä asuu syvästi hengellisiä alkuperäiskansojen jäseniä ja toisia, jotka yrittävät uudestaan päästä sisään oman kulttuurinsa hengelliseen elämään ja vielä muita, jotka hylkäävät sen kokonaan.

Jotkut voivat väittää, että alkuperäiskansoihin kuulumattomilla ei voi tai ei saisi olla mitään tekemistä alkuperäiskansojen tiedon ja hengellisyyden kanssa. En ole samaa mieltä. Olen samaa mieltä kuin Frank Fois Crow, Teton Oglalan sioux-heimon pyhä mies ja seremoniapäällikkö. Hän sanoi: ”Nämä seremoniat (piipunpolto ja hikimaja eli eräänlainen intiaanien sauna) eivät kuulu pelkästään intiaaneille, vaan niihin voivat osallistua kaikki joilla on oikea asenne - - ja jotka

ovat rehellisiä ja vilpittömiä uskossaan Wakan Tankaan (Suureen Henkeen) ja jotka noudattavat sääntöjä.” Ed McGaa Eagle Man, Oglalan sioux-heimoon kuuluva lakimies, kirjailija ja hengellinen opettaja on kirjoittanut samassa hengessä (1990): ”Uskon kuten Foois Crow, Eagle Feather, Sun Bear, Midnight Song, Rolling Thunder ja monet muut perinteisten kansojen edustajat, että on tullut aika jakaa hengellistä perintöämme.”

En tarkoita sanoa, että alkuperäiskansojen ohjaaminen olisi yhtä kuin heidän hengellinen elämänsä. Tarkoitan, että alkuperäiskansojen hengellinen elämä (spirituaalisuus) on tärkeä osa näihin kansoihin kuuluvien ihmisten ohjaamista. Kuuluitpa itse alkuperäiskansoihin tai et, heidän ohjaamisessaan on ehdottoman tärkeää, että

1. kunnioitat alkuperäiskansojen hengellistä elämää
2. opit tuntemaan sitä
3. annat hengelliselle elämälle sille kuuluvan sijan maailmankatsomuksessasi ja ohjauskäytännössäsi.

Jos tämä ei syystä tai toisesta ole mahdollista, mielestäni sinun pitäisi vakavasti miettiä, voitko rehellisesti sanoa olevasi pätevä ohjaamaan alkuperäiskansojen jäseniä.

14.4. ALKUASUKKAIDEN KULTTUURI JA OHJAUS

Seuraava teksti on melkein sanasta sanaan peräisin Vancouverissa heinäkuussa 1993 (Kanadan) alkuasukkaiden asiaa käsittelevälle kuninkaalliselle komissiolle antamastani selonteosta.

Boldt (1993) huomauttaa, että jokaisen kulttuurin arvo testataan ennen kaikkea siinä, miten hyvät mahdollisuudet se antaa elämiseen ja hengessä säilymiseen. Valitettavasti mutta ilmiselvästi Kanadan aikaisemmat hallitukset pyrkivät muodostamaan alkuasukkaiden elinolot sellaisiksi, että heidän kulttuurinsa on tuhoutunut, ja siten ne ovat luoneet alkuasukkaille pysyvän kulttuurikriisin. Tämä kriisi on kestänyt koko vuosisadan ja jatkuu yhä. Tämä kulttuurin tuhoamisen strategia on koostunut kolmesta päätekijästä:

1. kulttuurin pakkoassimilaatio
2. perinteisten elinkeinojen menettäminen
3. sosiaalinen, poliittinen ja taloudellinen eristäminen reservaattien ulkopuolisesta yhteiskunnan valtavirrasta.

Aikaisemmin eheät ja vahvat perinteisiin käytäntöihin ja maailmankatsomuksiin sekä kulttuuriseen itseriittoisuuteen perustuneet kulttuuri-identiteetit on vuosikymmenien mittaan suoranaisesti kielletty tai niitä on ylenkatsottu tai niiden kimppuun on hyökätty: tuloksena on ollut riippuvuuskulttuuri.

Tämä voidaan sanoa niinkin, että kun alkuasukaskulttuureita on sitkeästi pakkoassimiloitu, kun ne on saatettu taloudellisesti riippuvaisiksi, kun ne on eristetty muusta yhteiskunnasta ja kun niiltä on kielletty oikeus omaan kieleen ja oman hengellisen kulttuurin harjoittamiseen, ne ovat joutuneet dekulturnaatioprosessin kohteeksi. Työttömyys, alkoholismi, ihmisten seksuaalinen hyväksikäyttö, lasten huono kohtelu, perheväkivalta, itsemurhat, vandalismi, varkaudet sekä valtakulttuurin mukanaan tuomiin epäterveellisiin ruokailutottumuksiin liittyvät terveysongelmat ovat kaikki tavallisia monissa alkuperäiskansojen yhteisöissä. Ne todistavat kulttuurin taantumisesta. Mikä tärkeintä: mitkään näistä kulttuurin rappion ja identiteetin hajoamisen merkeistä eivät olleet tyypillisiä alkuasukaskulttuureille ennen kolonisaatiokautta.

Jos katsomme, että yllä luetellut indikaattorit ovat kulttuurin sairauksia isorokon, kupan ja tuberkuloosin tapaan, voimme väittää, että valkoisten kulttuurit (joita nämä indikaattorit ovat kauan aikaa luonnehtineet) tartuttivat (toisinaan tahallaan) nämä degeneratiiviset tekijät alkuasukkaiden kulttuuriin ja kansoihin.

Kun alkuasukaskulttuurit ovat taantuneet, ne eivät enää voi olla päivastuussa sosiaalisen järjestyksen ylläpitämisestä. Perinteisen kulttuurin vaikutuksen vähennyttyä järjestyksen ylläpitämisessä on turvauduttu Kanadan rikosoikeudelliseen järjestelmään. Yhden kulttuurin oikeusjärjestelmä on pakolla tuotu osaksi toisten kulttuurien jäsenten elämää. Tästä on seurannut muun muassa se, että alkuasukasyhteisöjen asukkaat ovat joutuneet kohtaamaan kulttuurisia ennakkoluuloja, rasismia ja syrjintää. Rikosoikeudellinen järjestelmä on ollut sokea kulttuurinäkökulmien suhteen tai se on kieltäytynyt näkemästä niitä. Se on kaiken kaikkiaan ollut kykenemätön ajamaan alkuasukkaiden asioita. Nämä ovat syitä siihen, että alkuasukasjohtajat ja alkuasukasyhteisöjen edustajat puuhaavat nyt muutoksia rikosoikeudelliseen Järjestelmään ja ajavat erillisen alkuasukkaiden oikeusjärjestelmän luomista. Tämä selittää myös osaltaan sitä, miksi joka neljäs vanki Kanadan vankiloissa on alkuperäiskansojen jäsen. Tämä luku ei ole missään suhteessa alkuperäiskansojen jäsenten osuuteen kaikista Kanadan kansalaisista.

Alkuperäiskansat ovat nyt aloittamassa kulttuuriensa uutta henkiinherättämistä, jotta heidän omasta kulttuuristaan tulisi uudestaan perusta hyvälle elämälle myös nykypäivän oloissa. Jos tämä ei onnistu, vaihtoehdot ovat surkeat:

1. luovuttaminen ja assimiloituminen
2. takertuminen yhä eristyneempään reservaattielämään, jossa perinteisestä kulttuurista on vain rippeet jäljellä

3. riippuvuuskuulttuurin lopullinen hyväksyminen (vaihtoehto, jota useimmat alkuperäiskansojen jäsenet vastustavat voimakkaasti).

Alkuasukaskulttuureilta ei ole historiallisesti puuttunut kykyä muuttumiseen ja sopeutumiseen. Jo niiden hengissä säilyminen edellytti muuttumista aika ajoin. Pakkoassimilaatio, pakkoeristäminen ja oman kielen ja perinteiden kieltäminen kuitenkin lamaannutti näiden kulttuurien kyvyn muutokseen ja sopeutumiseen.

Jotkut nykyajan alkuasukasryhmät onnistuvat kuitenkin soveltamaan menestyskellisesti perinteitään ja elintapojaan reservaattien ulkopuoliseen elämään. Minulla oli tilaisuus työskennellä Warm Springs -reservaatissa Oregonissa, kun sen Warm Springs -kansaa alkoi vähitellen itse hallita omaa koulutustaan, taloutaan ja oikeusjärjestystään. Heidän tavoitteenaan on säilyttää kulttuurinen identiteettinsä ja perinteensä ja samalla kuitenkin toimia yhteistyössä Amerikan valtakulttuurin talousjärjestelmän ja poliittisen järjestelmän kanssa.

Jules Henry (1956) on huomauttanut, että kaikissa kunnollisen elämisen ja selviämisen mahdollisuuden tarjoavissa kulttuureissa on kulttuurin maksimoijia. Kulttuurin maksimoijalla on kaksi päätehtävää:

1. ylläpitää ja kehittää kulttuuriorganisaatiota, toisin sanoen pyrkiä estämään kulttuuri-instituutioiden, kulttuuristen käytäntöjen ja kulttuurisen tiedon katoamista ja turmeltumista
2. vaikuttaa ympäristössään laadullisesti niin, että kulttuurielämä voisi jatkua ja sen luomat identiteetit säilyä.

Kanadan enemmistökuulttuuriin kuuluu vahvoja taloudellista ja poliittista valtaa käyttäviä ihmisiä, instituutioita ja järjestelmiä. Nykyisin näiden ja alkuasukaskulttuurin maksimoimiseen pystyvien alkuasukasjohtajien välillä on voimakkaita jännitteitä.

On todellinen vaara, että liian monet lahjakkaat ja pystyvät alkuperäiskansojen jäsenet jättävät oman kansansa, kun löytävät enemmistökuulttuurin piiristä itselleen sopivia elämänratkaisuja. Toisaalta on myös sellainen vaara, että lahjakkaat ja koulutetut alkuperäiskansojen jäsenet muodostavat eliitin, jolla ei ole riittävää kosketusta hajallaan ympäri maata reservaateissa ja suurkaupungeissa asuvaan kansaansa.

Alkuasukaskulttuurin maksimoijan tehtävä on vaikea ja siinä on kaksi erilaista puolta. Hänen on toisaalta johdettava väkeänsä pois riippuvuuskuulttuurista ja innostettava heitä herättämään omaa kulttuuri-identiteettiään henkiin – kuitenkin niin, että yhteys valtakulttuuriin säilyy. Samalla hänen on pyrittävä tukemaan alkuperäiskansojen elämäntavan ominaislaatua niin, että pystyy herättämään toivoa sekä tarjoamaan hengellistä ravintoa ja eheytyä. Hänen tulisi myös pys-

tyä tukemaan perhe-elämää ja vahvistamaan omista sukujuurista ja identiteetistä tunnettua ylpeyttä.

Onkin kysyttävä, miten perinteiset uskomukset, tavat ja käytännöt voidaan muuntaa sellaisiksi eettisiksi ohjeiksi, normeiksi ja tavoiksi, jotka auttavat alkuperäiskansoja säilymään nykymaailmassa hengissä. Miten voidaan palata suurperheisiin? Miten hengelliset käytännöt voivat tulla eläviksi ja olennaiseksi osaksi ihmisten elämää? Miten voidaan tukea ja edistää ihmisiä yhdistäviä ja vahvistavia seremonioita? Perinteitä voidaan tuskin ilmaista vain antiikkisina ja muuttumattomina rituaaleina ja jonakin sellaisena, joka kuuluu kauniiseen ja nostalgiseen menneisyyteen. Miten voidaan avata ovi tulevaisuuteen kääntämättä selkää menneelle?

On löydettävä tai kehitettävä tapoja, joilla sekä reservaatteihin ja syrjäseuduille jääneet että yhä useammat kaupungeissa asuvat intiaanit voivat halutessaan edelleen samastua omaan alkuperäiskulttuuriinsa. Niille, jotka sitä haluavat, on kehitettävä keinoja saada hengellistä ravintoa modernin, urbaanin elämän kannalta mielekkään tuntuaisella tavalla.

Uskon, että intiaanijohtajien, vanhimpien ja hengellisten parantajien lisäksi ohjaajista tai ohjaaja/parantajista voidaan saada toisenlaisia kulttuurin maksimoijia. Ohjausprosessi on samalla kokonaisvaltaisen parantamisen ja identiteetin ja lahjojen kehittämisen prosessi. Kun alkuperäiskansojen jäsenten ohjaaja on saanut sopivan koulutuksen ja hankkinut mielekästä kokemusta, hänelle voi muodostua erittäin tärkeä rooli sekä yksilön, perheen että yhteisön tasolla. Hänen roolinsa on luoda kaikilla tasoilla yhteyksiä alkuperäiskulttuurin ja nykyisen valtakulttuurin välille. Tällaisia yhteyksiä kaivataan kipeästi peruskoulutukseen, ammattitaitoon, terveyspalveluiden käyttöön, elämäntavan kehittämiseen ja korkeampaan koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Nämä kaikki ovat alkuperäiskulttuureiden säilymisen kannalta keskeisiä asioita.

Alkuperäiskansojen jäsenten ohjaaja voi merkittävästi hyödyttää alkuperäiskulttuureja myös esimerkiksi tukemalla näiden tapoja, spirituaalisuutta, ruokakulttuuria, seremonioita ja urheiluharrastuksia sekä opastamalla muita niitä koskevissa kysymyksissä.

Sekä alkuperäiskansojen näkökulmasta että ammatillisen ohjaustyön näkökulmasta olisi ihanteellista, jos alkuperäiskansojen jäsenten ohjaajat itsekkin kuuluisivat näihin kansoihin. Monistakin syistä tämä ei käytännössä useinkaan ole mahdollista, ei ainakaan lähitulevaisuudessa. Tutkimus ja käytännön kokemus ovat myös osoittaneet, että enemmistö-kulttuurin ohjausmenetelmiä ei ole järkevää soveltaa suoraan alkuperäiskansojen elämäntyyliin tai alkuperäiskulttuurien jäsenten ohjaamiseen. Kun näin tapahtuu, se perustuu joihinkin virheellisiin oletuksiin. Esittelen muutamia oletuksia:

Väärinymmärretty normaalius: Se, mitä pidetään normaalina, vaihtelee kulttuurista toiseen. Keskiluokan valkoiseen yhteiskuntaan perustuvat normaaliuden kriteerit sopivat huonosti alkuperäiskansojen jäsenten toiminnan arvioimiseen. Usko henkiin on hyvä esimerkki tästä.

Liiallinen yksilöllisyyden korostaminen: Pohjois-Amerikan valtakulttuurissa korostetaan yksilöllistä psykologiaa ja yksilön arvo menee usein yhteiskunnan hyvän edelle. Itsemääräämisoikeuden, itsensä toteuttamisen, autonomisuuden ja muista piittaamattoman individualismin kaltaiset arvot voivat olla suorastaan vastakkaisia alkuperäiskansojen arvoille, jotka korostavat perheen, yhteisön ja luonnon merkitystä. Yksilön ja yhteisön välille on löydettävä parempi tasapaino. Alkuperäiskansojen käsitykset minuudesta ovat yleensä myös holistisempia kuin pohjoisamerikkalaiset, monesti pirstaleiset näkemykset.

Pirstaleisuus: Vallitsevia suuntauksia edustavien ohjaajien ja muiden ammattiauttajien – kuten psykologien ja sosiaalityöntekijöiden – odotetaan koulutuksesaan usein hankkivan ihmistä koskevaa tietoa opiskelemalla esimerkiksi psykologian, sosiologian ja kasvatustieteiden kaltaisia erillisiä oppiaineita, eivätkä he saa itselleen holistista kokonaiskuvaa inhimillisestä elämästä. He oppivat tulkitsemaan käyttäytymistä erillisten tieteenalojen kapeasti määritellyistä näkökulmista, ja näin heitä estetään saamasta integroitua, holistista näkemystä. Valitettavinta on, että ohjaajat saavat harvoin mitään tietoa hengellisistä uskomusjärjestelmistä, ja mikä kaikkein pahinta, heille voidaan opettaa, että tällaiset uskomusjärjestelmät ovat joko primitiivisiä, patologisia tai professionaaliselta, tieteelliseltä kannalta merkityksettömiä. Sitten heille opetetaan testaamista ja psykometrisiä menetelmiä, jotka ovat hyvin haitallisia alkuperäiskansoihin sovellettuina. Kuten eräs merkittävä intiaanien edustaja sanoi koulutukseen liittyvää arviointia koskevassa tieteellisessä kokouksessa; ”Emme me halua niin sanottuja kulttuurivapaita tai kulttuurisesti reiluja testejä. Me haluamme, että lopetatte meidän testaamisemme kokonaan.”

Asiakkaan oman tukijärjestelmän unohtaminen: Enemmistökulttuurissa tapahtuvassa ohjauksessa korostetaan kovasti riippuvuuden vähentämistä ja pyritään edistämään riippumattomuutta. Sosiaalinen ja kulttuurinen eristyminen on yksi suurimmista ongelmista, jonka monet alkuperäiskansoihin kuuluvat asiakkaat kohtaavat etenkin opiskellessaan reservaattien ulkopuolella, muuttaessaan asumaan kaupunkeihin tai muissa vastaavissa tilanteissa. Kulttuurisesti mielekkäiden tukijärjestelmien ja -verkkojen rakentaminen on monille intiaaniasiakkaille paljon tärkeämpää kuin yksilöllisen autonomian lisääminen.

Historian ja kokonaisvaltaisen parantamisen tärkeyden unohtaminen: Useimmat alkuperäiskansat ovat vuosikausia saaneet kokea rasismia, kaltoinkohtelua, syrjintää, köyhyyttä ja riistoa. Henkilökohtainen historia ja kulttuurihistoria ovat paljon tärkeämpiä alkuperäiskansoista tulevien asiakkaiden kuin useimpien muiden asiakkaiden ohjauksessa. Monet ovat saaneet kokea paljon tuskaa, häpeää ja vihamielisyyttä sekä enemmistökulttuurin jäsenten taholta että omien, epätasapainoisten perheenjäsentensä taholta, joita jotkut sisäoppilaitosten työntekijät puolestaan ovat aikaisemmin kohdelleet kaltoin ja puoliksi kiduttaneet. Intiaaninuorten ja -lasten kosketukset oikeusjärjestelmän, koulujärjestelmän ja sosiaalipalveluiden kanssa ovat usein sisältäneet nöyryytystä, luottamuspulaa, huonommuudentunteita, häpeää ja tuskaa. Vanhojen haavojen ja loukkausten hoitamisen täytyy olla keskeinen osa monien (ei kaikkien) alkuperäiskansojen jäsenten ohjausprosessia, olivatpa ohjauksen tavoitteet muuten mitä tahansa (esimerkiksi ammatinvalinta, koulutuksen suunnittelu, elämän suunnittelu, työn löytäminen, elämisen taitojen kehittäminen ja niin edelleen). Mitkään perinteiset ohjausmenetelmät eivät kiinnitä huomiota kokonaisvaltaiseen parantamiseen tai spirituaalisuuteen. Niinpä emme voikaan turvautua mihinkään valmiiseen valtakulttuurista peräisin olevaan ohjauksen versioon, vaan alkuperäiskansoille on välttämätöntä luoda heidän kulttuuriaan ymmärtävä ohjauksen muoto. Kuitenkin myös vakiintuneissa ohjauksen muodoissa on alkuperäisasukkaiden ohjauksen kannalta mielekkäitäkin puolia.

14.5. NYT ON AIKA

Vuonna 1972 Kansallinen Intiaaniveljeskunta (*National Indian Brotherhood*) luovutti Jean Chretienille, silloiselle intiaanasiaian ja pohjoisten alueiden kehittämisen ministerille, tärkeän linjapaperinsa, jonka nimi oli ”Intiaanien koulutus intiaanien hallintaan”. Vaikka tämä asiakirja käsitteli etupäässä koulutuskysymyksiä, siinä otettiin kantaa myös intiaanilasten ja -nuorten ohjaukseen. Ohjauksesta annettiin seuraavat suositukset:

- Sekä reservaateissa että niiden ulkopuolella tarvitaan kipeästi lisää alkuperäiskansoihin kuuluvia ohjaajia.
- Intiaanivanhemmat kantavat suurta huolta intiaanilasten kanssa työskentelevien valkoisten ohjaajien koulutuksesta.
- Yleisesti ollaan sitä mieltä, että nykyiset ohjauspalvelut ovat paitsi tehotomia (etenkin kodin ulkopuolella asuvien oppilaiden kohdalla), myös osasyllisiä intiaanilasten ja -nuorten koulunkäynnin epäonnistumiseen.
- Tarvitaan kipeästi lisää intiaaneja paraprofessionaaliseksi apuohjaajiksi.

Tällaiset tehtävät toimitivat myös harjoittelumahdollisuutena niille, jotka haluavat edetä ammatissaan.

- Intiaanalapsia ohjaavien valkoisten ohjaajien koulutukseen tulisi sisällyttää intiaanien historiaa ja kulttuuria käsittelevää ainesta.

Vuonna 1988 kuninkaallisen kasvatuskomission raportti suositteli, että jokaisessa koulussa, jossa käy alkuperäiskansoihin kuuluvia lapsia, pitäisi olla tarjolla näitä oppilaita koulun jälkeiseen elämään ja työntekoon valmentavia ohjauspalveluita.

Vuosina 1992–1993 tutkin yhdessä tutkijaryhmäni kanssa alkuperäiskansojen lapsille ja nuorille Brittiläisessä Kolumbiassa ja Yukonissa tarjolla olevien palvelujen laatua (Peavy et ai. 1994). Huomasimme, että ohjauspalvelut ovat jonkin verran aikaisempaa parempia, mutta niissä on edelleen monia vakavia puutteita. Alkuperäiskansojen kulttuurin mukaisesti suuntautuneesta ohjauksesta on edelleen ilmeinen puute. Eri koulujen välillä on tässä suhteessa suuria eroja. Muutamissa kouluissa intiaaninuorten ohjauspalvelut ottivat alkuperäiskansojen kulttuurin hämmästyttävän hyvin huomioon ja palvelujen saatavuus oli hyvä. Joissakin kulttuureissa koulun tarjoamien ohjauspalvelujen käyttöön liittyi – alkuperäiskansojen nuorten näkökulmasta – selvästi jotain häpeällistä. Vaikka alkuperäiskansoihin kuuluvien opettajien koulutuksessa onkin otettu edistysaskeleita, alkuperäiskansoihin kuuluvien ohjaajien koulutuksessa ei ole edistytty käytännöllisesti katsoen lainkaan. Selvimmin havaittava puute koulujen ohjaajissa on se, että intiaaniohjaajia ei juuri lainkaan ole. Tähän mennessä yksikään Kanadan yliopisto ei ole tuottanut nimenomaan alkuperäiskansoihin kuuluville opiskelijoille suunnattua ohjaajakoulutusohjelmaa.

Kysyimme alkuperäiskansojen nuorilta muun muassa sitä, mistä asioista he pitivät ohjaajissaan. Tässä joitakin kommentteja:

- *Ohjaajassa etsii parasta ystävää, jotakuta joka on samanlainen kuin itse, sellaista joka on kokenut kovia, ja joka tietää mitä sanoa ja mitä tehdä. Sellaista, joka pysyy hiljaa – joka pitää omana tietonaan, itketkö hänen olkapäätään vasten vai huudatko ja karjutko hänelle.*
- *Ohjaajani ei kuvittele tietävänsä mitä minulle on tapahtunut – hän ei toimi niin kuin hänkin olisi kokenut saman. Hän on kaiken aikaa tarkkaavainen. Hän tietää oikeat sanat. Hänestä on tainnut tulla minulle ystävä.*
- *Jos haluaisin puhua jollekin, menisin puhumaan hänelle. (Tarkoittaa koulun ohjaajaa, joka on Itsekin intiaani). Minulle on tärkeää, että ohjaaja on hyvä ystävä, että hän on sellainen, jota voi katsoa ja jolle voi puhua, että hän on ystävällinen. Kertoisin hänelle perhe-elämästäni ja siltä, mitä olen tehnyt ja mitä haluaisin tehdä. Olen avoin hänen ajatuksilleen, ja hän minun.*

- *Kun ohjaajat ovat todella ymmärtäväisiä ja hyväksyviä, kaikki on mahdollista. Hyvät ohjaajat eivät ole tunkeilevia eivätkä kysele liikaa. He tietävät milloin puhua ja milloin olla hiljaa. Minun ohjaajani on oikea ystävä – sinä varmaan sanoisit, että hän on roolimalli. Tapaan häntä pitkällä talolla, ja se tuntuu hyvältä. Siellä menen aina puhumaan hänen ja hänen perheensä kanssa. Joskus leikin hänen lastensa kanssa. Sitten syömmme yhdessä.*
- *Hän tietää, onko joku vialla. Hänen ei tarvitse esittää paljon kysymyksiä. Hän pysähtyy käytävällä juttelemaan. Hän välittää ja koettaa kaikin keinoin tarkistaa, onko kaikki kunnossa. Me voimme hengaila hänen huoneessaan.*

Valitettavasti yllä olevien kaltaiset kommentit olivat melko harvinaisia. Ne antavat kuitenkin aavistuksen siitä, mitä alkuperäiskansojen nuoret ohjaajiltaan toivovat.

Tutkimukseemme osallistuneet intiaaninuoret antoivat pääasiassa kolmenlaisia vastauksia siihen kysymykseen, pitäisikö ohjaajienkin kuulua alkuperäiskansoihin.

1. *Jos ohjaajat ovat muuten samanlaiset, valitsisin mieluummin oman kansan jäsenen. On hyvä, jos voin puhua sellaisen ihmisen kanssa, joka tuntee taustani ja kulttuurini.*
2. *Emme hakeudu alkuperäiskansoihin kuuluvan ohjaajan luokse hänen taustansa vuoksi vaan sen takia, millaisen vaikutelman hänestä saamme.*
3. *Minulle on tärkeää, että ohjaaja tietäisi jotakin kulttuuristani, tai asiakkaansa kulttuurista, mikä se sitten onkin. Jos ohjaaja ei ole intiaani, hänen pitää todella yrittää oppia tuntemaan kulttuuriani. Heidän on ymmärrettävä, että me tulemme eri kulttuurista, ja että se on meille tärkeää. Meidän koulun ohjaaja ei ole intiaani, mutta hän on silti okei. Hän pelaa usein meidän kanssamme ja toisinaan tapaan häntä pitkässä talossa. Olen tavannut häntä myös heimon toimistossa. Hän tuntee perheeni. Hänen kanssaan ei ole ongelmia. Hän on rotuasioiden suhteen tasapuolinen.*

Oma kantani yhtenä ohjausalan vanhimmista on, että tuen täysin alkuperäiskansojen jäseniä, jotka haluavat tulla ohjaajiksi/parantajiksi. Tuen täysin myös muita, jotka haluavat tulla alkuperäiskansojen jäsenten ohjaajiksi, kunhan he ovat pysyvästi ja vahvasti sitoutuneita opiskelemaan alkuperäiskansojen kulttuurista tietoa ja maailmankatsomuksia ja tutustumaan niiden kulttuuripyrkimyksiin. Lisäksi heidän pitää osallistua alkuperäisasukkaiden yhdyskunta- elämään (esimerkiksi urheilutapahtumiin, juhliin, seremonioihin, hautajaisiin) kulttuurisesti mielekkäällä tavalla.

14.6. KÄYTÄNNÖN OHJEITA ALKUPERÄISKANSOJEN JÄSENTEN OHJAAMISEEN

Kulttuurisesti mielekkään ohjausmenetelmän kehittäminen alkuperäiskansojen jäsenten ohjaamiseen on aivan alussa. Niinpä esitän tämän luvun lopuksi joukon käsitteitä ja käytännön ohjeita alkuperäiskansojen jäsenten ohjaamisessa sovellettavaksi. Olen kirjoittanut seuraavien sivujen materiaalin yhdessä Fritz Crowfoot Woodsin (carrier) ja Rosie McLeod-Shannonin (cree) kanssa.

14.7. KAKSIKULTTUURINEN OHJAUS

Jos itse olet alkuperäiskansan jäsen, jolla on alkuperäiskansan kulttuuri-identiteetti ja kohtaat toisen, joka ei ole alkuperäiskansan jäsen, olet kaksikulttuurisessa tilanteessa. Jos itse alkuperäiskansaan kuulumattomana keskustele alkuperäiskansan jäsenen kanssa, olet myös kaksikulttuurisessa tilanteessa. Mielestämme termi kaksikulttuurinen kuvaa parhaiten ohjaustilannetta, jossa toinen osapuoli kuuluu alkuperäiskansaan ja toinen ei. Vaikka ohjausalalla puhutaan enimmäkseen monikulttuurisesta ohjauksesta tai kulttuurien välisestä ohjauksesta, meistä kaksikulttuurinen on sanana osuvin ja me käytämme työstämme tätä termiä. Tähän sisältyy ajatus siitä, että alkuperäiskansaan kuuluvan ohjaajan on opittava suunnistamaan valtakulttuurissa – ainakin jossain määrin – ja että alkuperäiskansoihin kuulumattomien ohjaajien on opittava – taaskin ainakin jossain määrin – toimimaan mielekkäällä tavalla alkuperäiskansojen kulttuurissa.

14.8. KAHDEKSAN KAKSIKULTTUURISEN OHJAUKSEN PERIAATETTA

1. Henkilökohtaista vuorovaikutusta koskeva periaate: ole ystävällinen ja avoin.

On tärkeää toimia ystävällisesti alkuperäiskansoista tulevien asiakkaiden ja heidän perheidensä kanssa. Osoita heille henkilökohtaista kiinnostusta, älä käyttäydy virallisesti tai asiantuntijamaisesti. Näin herätät asiakkaassa luottamusta suhteeseen ja ohjausprosessiin.

2. Kulttuurikontekstin periaate: tutustu alkuperäiskansojen taustaan.

On hyvä tuntea niiden alkuperäisryhmien historia ja tapakulttuuri, joiden kanssa työskentelet. Alkuperäiskansojen keskuudessa ei ole kahta samanlaista kulttuuri-ryhmää. Joissakin suhteissa ne ovat keskenään samanlaisia: kaikilla on suurperhe,

kaikissa kunnioitetaan vanhimpia, kaikkien yhteiskunnat ovat tiiviitä ja jakamisen tärkeyttä korostetaan kaikissa. Ne eroavat toisistaan kieleltään, kotiseudultaan, seremonioiltaan, tansseiltaan ja kulttuurijärjestelmiltään. Kulttuurierojen tunteminen ja arvostaminen on äärimmäisen tärkeää. Intiaanin prototyyppiä ei ole olemassakaan!

3. Holistisuusperiaate.

Kokonaisvaltainen, holistinen suhtautuminen elämään on tärkeä, lähes kaikille alkuperäiskansoille yhteinen piirre. Alkuperäiskansojen jäseniä ohjatesaan ohjaajan on oltava valmis puhumaan melkein kaikesta asiakasta kiinnostavasta. Ohjaaja ei saisi kiiruhtaa asiaan menemistä. He pääsevät asiaan aikanaan. Suhde on ensisijainen, ongelma tulee esille myöhemmin. Alkuperäiskansojen jäsenten ajatteluprosessit ovat yleensä intuitiivisia, holistisia, säännönmukaisuuksia etsiviä ja nonlineaarisia pikemminkin kuin lineaarisia ja reduktionistisia.

4. Suurperheen tärkeyden periaate.

Ohjaajien pitäisi pitää mielessä, että alkuperäiskansojen jäsenet tulevat suurperheistä. Tällä seikalla voi olla merkittäviä vaikutuksia ohjausprosessiin. Joillekin alkuperäiskansojen jäsenille perhe-elämä on käytännöllisesti katsoen tärkein asia maailmassa.

5. Rohkaisuperiaate.

Intiaaniasiakkaiden, varsinkin lasten ja nuorten, kanssa työskenneltäessä on tärkeää rohkaista heitä ja antaa heille tukea ja kiitosta, kun se on paikallaan ja kun voit sen vilpittömästi tehdä. Koulussa intiaanioppilaat saavat usein kuulla siitä, mitä he eivät osaa, tai mitä he tekevät väärin, ja siksi on tärkeää auttaa heitä ymmärtämään, että heillä on vahvuuksia, että heitä kunnioitetaan ja arvostetaan ihmisinä ja että he voivat menestyä ja että he menestyvätkin. Usein heidän koulusuorituksensa eivät ymmärtämättömästi opettajasta vaikuta kovin kehuttavilta. Kuitenkin kun ajatellaan kaikkia heidän elämässä kohtaamiaan vaikeuksia, heidän suorituksensa ja jo se, että he yleensä käyvät koulua, on hämmästyttävää ja osoittaa melkoista rohkeutta.

6. Käytettävissä olemisen periaate.

Alkuperäiskansojen jäseniä palvelevassa koulussa tai toimistossa työskentelevien ohjaajien pitäisi mahdollisuuksien mukaan noudattaa avointen ovien periaatetta,

joka sallii ohjaukseen tulemisen myös ilman ajanvarausta. Ajanvarausjärjestelmä estää usein intiaaninuria hakeutumasta ohjaukseen.

7. Molemminpuolisen kunnioituksen periaate.

Jos haluat ansaita toisten kunnioituksen, sinun on itse kunnioitettava heitä. Molemminpuolinen kunnioitus ja yhteistyö on hyvin tärkeää alkuperäiskansojen jäsenten kanssa työskenneltäessä ja heidän ongelmiaan ratkaistaessa. Kunnioitus on yleisesti ottaen paljon keskeisempi arvo alkuperäiskulttuurien keskuudessa kuin muissa kulttuureissa.

8. Huumoriperiaate.

Huumori on alkuperäiskansojen keskuudessa parantamisen, suhteiden synnyttämisen ja kunnioituksen saavuttamisen väline. Huumori on usein oivaltavaa ja voi auttaa huomaamaan yhteyksiä, joita ei muuten tulisi koskaan ajatelleeksi. Ohjaajan huumorintajun pitäisi olla kunnioittavaa, ja hänen pitäisi tutustua intiaanihumoriin ja sen käyttöön, joka on hienovaraista, usein epäsuoraa ja joka toisinaan edellyttää kykyä nauraa itselleen.

14.9. TEHOKAS ALKUPERÄISKANSOJEN JÄSENTEN OHJAAJA

Olemme tutkimusprojektimme osana laatineet muotokuvan ohjaajasta, joka pysyy ohjaamaan tehokkaasti alkuperäiskansojen jäseniä. Tämä on ihannekuva, mutta se antaa viitteitä siitä, mihin suuntaan ohjaajien kannattaa pyrkiä omassa kehityksessään ja työssään.

Alkuperäiskansojen jäsenten kanssa hyviin tuloksiin pääsevät ohjaajat

- ymmärtävät ja kunnioittavat alkuperäiskansojen moninaisuutta; he myös tietävät, että tyypillistä intiaania ei olekaan
- ovat kaksikulttuurisia; he joko kuuluvat itse johonkin alkuperäiskansaan tai ovat hyvin perehtyneet alkuperäiskansojen kulttuuriin ja maailmankuviin
- antavat itsestään epämuodollisen, ystävällisen, kiinnostuneen, kunnioittavan ja luotettavan vaikutelman
- ovat helposti lähestyttäviä; heidän luokseen voi tulla aikaa varaamatta ja he liikkuvat intiaanien keskuudessa, he ovat asiakkaidensa käytettävissä silloin kuin näillä on asiaa
- rakentavat ja ylläpitävät alkuperäisasukkaiden yhteisössä kontaktiverkosta, johon kuuluu vanhempia, heimon viranhaltijoita ja vanhimpia, rooli-

malleina toimivia intiaaneja ja toisia auttajia; he osallistuvat yhteisön yhteisiin rientoihin kuten urheilutilaisuuksiin, seremonioihin ja pitkän talon kokouksiin

- käyttävät intuitiivista, sydämeistä lähtevää ohjaustapaa, joka on kokonaisvaltaista, hiljaista, humoristista, kulttuurisia tapoja kunnioittavaa ja hengellisyyttä arvostavaa
- ovat kehittäneet itselleen kyvyn vastata monenlaisiin tarpeisiin. Esimerkkejä käsiteltävistä asioista; koulutuksen ja työuran suunnittelu, koulunkäyntiin sopeutuminen, enemmistökulttuurin tuntemus ja sen asettamista vaatimuksista selviäminen, elämäntapaan ja kulttuuri-identiteettiin liittyvät kysymykset, menetykset ja suru, väkivaltaisuus, seksuaalisen hyväksikäytön jälkiseuraukset, siirtymävaiheet, heimojen väliset kilpailutilanteet, itsemurhat, köyhyyden seuraukset, rikosoikeudellisen järjestelmän kanssa toimiminen, syrjinnän, roturistiriitojen ja -ennakkoluulojen jälkivaikutukset ja päihteiden käyttö.

Tämä kaikki osoittaa, että ohjaajilla on itsensä ja ohjaustaitojansa kehittämisessä valtava työ edessään, olivatpa he itse alkuperäiskansojen jäseniä tai eivät. Edellä olevaa listaa pitäisi pitää luettelona tavoitteista, joiden jotensakin täydellinen saavuttaminen vie vuosia tai koko elämän. Lähinnä on kohtuullista odottaa, että ohjaajat tavoittelevat näitä taitoja.

14.10. ERILAISIA TULKINTOJA OHJAUSKESKUSTELUSTA

Eräessä toisessa tutkimusprojektissani kartoitin sitä, miten alkuperäiskansoihin kuuluvat asiakkaat ja valtaväestöön kuuluvat ohjaajat tulkitsevat toistensa tapaa osallistua ohjauskeskusteluun (ohjausdiskurssia). Seuraava taulukko kuvaa näitä eroja.

Taulukko havainnollistaa joitakin asioita, jotka voivat ohjauksessa muodostua viestinnän esteeksi silloin, kun osapuolet eivät ole selvillä toistensa kulttuureille tyypillisistä viestinnän ja ajattelun eroista. Sanomattakin on selvää, että monet ohjauskeskustelut sujuvat oikein hyvin, ja kaikki taulukossa esitetyt vaikeudet esiintyvät vain harvoissa ohjauskeskusteluissa.

Mitä mieltä valtaväestöön kuuluvat ohjaajat ovat alkuperäiskansoihin kuuluvien asiakkaiden tavoista osallistua ohjauskeskusteluun?	Mitä mieltä alkuperäiskansoihin kuuluvat asiakkaat ovat valtaväestöön kuuluvien ohjaajien tavoista osallistua ohjauskeskusteluun?
OHJAUSKESKUSTELUSSA: he välttelevät kysymyksiini vastaimista	OHJAUSKESKUSTELUSSA: he esittävät liikaa kysymyksiä
heitä on vaikea saada puhumaan	he aloittavat heti puheen ja keskeyttävät useasti
he syrjähtelevät ja haluavat puhua muista asioista kuin varsinaisesta ongelmastaan	he haluavat puhua siitä, mitä he ovat ja mikä heitä kiinnostaa, eivätkä siitä, mistä me haluamme puhua
heitä on vaikea saada puhumaan itsestään	he eivät anna minulle tilaisuutta puhua
he puhuvat kovin hitaasti	he vain puhuvat ja puhuvat
he puhuvat liian epäsuorasti eivätkä ilmaise asiaansa selkeästi	heille ei ole väliä miten he puhuvat
heidän puheissaan ei yksinkertaisesti ole järkeä	heidän puheissaan ei yksinkertaisesti ole järkeä

14.11. OHJAUSTEORIAT JA ALKUPERÄISKANSOJEN JÄSENTEN OHJAAMINEN

Useita vuosia sitten pyysin kahta intiaania lukemaan yhdeksästä enemmistö-kulttuureiden parissa kehitetystä ohjaustyöhön liittyvästä teoriasta. Heillä oli runsaasti kokemusta ohjaustyöstä sekä alkuasukkaiden yhteisöissä että kouluissa, joissa oli intiaanilapsia valkoisten oppilaiden joukossa. Sitten keskustelimme yhdessä näistä teorioista. Pyysin heitä kertomaan, mitkä piirteet kussakin ohjausmallissa olisivat heidän mielestään hyödyllisiä alkuperäiskansojen jäsenten ohjaamisessa (McLeod-Shannon, R. & Woods, F 1996). Heidän arvionsa olivat tiivistettyinä seuraavanlaiset:

Eksistentiaalinen terapia: Eksistentiaalisen terapian taustalla olevista uskomuksista ja oletuksista jotkut sopivat yhteen alkuperäiskansojen maailmankuvien kanssa. Alkuperäiskansojen maailmankuviin kuuluu uskomus jatkuvasta muu-

toksesta – kausi seuraa toistaan jokaisen ihmisen elämässä. He uskovat myös, että jokaisen on kehitettävä omia kykyjään ja pyrittävä aktiivisesti tähän tavoitteeseen. Alkuperäiskansoille elämä on kamppailua – mikä sopii yhteen eksistentiaalisen ajattelun kanssa.

Psykoanalyttinen teoria: Alkuperäiskansat uskovat, että muutos tapahtuu vaiheittain, syklisesti ja siirtymällä tasolta toiselle. Elämässä epäonnistuminen tarkoittaa sitä, että ihminen ei kykene noudattamaan oppeja, jotka hän tietyissä elämänsä vaiheissa on oppinut. Intiaanien mielessä kaikki asiat liittyvät toisiinsa ja mitä tahansa asiaa voi ymmärtää vain, jos ymmärtää miten se liittyy kaikkeen muuhun. Alkuperäiskansojen kannalta perinteinen psykoanalyttinen teoria näyttää jossain määrin liiaksi lapsuuteen keskittyneeltä.

Hahmoterapia: Unityöskentely ja roolien esittäminen ovat niitä asioita, jotka hahmoterapiassa parhaiten sopivat yhteen alkuperäiskansojen kulttuurien kanssa. Unilla on hyvin tärkeä osuus joidenkin alkuperäiskansojen elämässä. Roolien esittäminen on erityisen hyödyllistä kivun parantamisessa. Hahmoterapialle ominainen kokonaisuuksien korostaminen sopii alkuperäiskansojen maailmankuvaan.

Adlerilainen terapia: Adlerilainen terapia on monella tavalla sopusoinnussa alkuperäiskansojen maailmankuvien kanssa; molemmissa korostetaan rohkaisun tärkeyttä, molemmat ovat kiinnostuneita sosiaalisista näkökohdista, molemmat korostavat ihmisen valtaa vaikuttaa tapahtumiin ja saada asioita aikaan. Kunniointaminen, hyväksyminen ja ymmärtäminen ovat molemmissa tärkeitä arvoja. Molemmat uskovat muutokseen ja ponnisteluun. Todellinen oppiminen vaatii lannistumattomuutta.

Transaktioanalyysi: Jotkut transaktioanalyysin puolet sopivat melko huonosti yhteen alkuperäiskansojen psykologian kanssa. Transaktioanalyysissa pyritään vapauttamaan ihmiset sisäisistä käsikirjoituksista. Joskus transaktioanalyysi on luonteeltaan melko konfrontoivaa. Näistä syistä transaktioanalyysi sopii huonosti monille intiaaniasiakkaille.

Kognitiivis-behavioristinen terapia: Kognitiivis-behavioristisessa terapiassa on alkuperäiskansojen ohjaamisen kannalta hyödyllisiä piirteitä esimerkiksi se, että siinä autetaan löytämään tiettyjen käyttäytymismuotojen ja ympäristötekijöiden välisiä yhteyksiä. Siinä pyritään myös realistisen ja sallivan elämänfilosofian kehittämiseen. Alkuperäiskansat uskovat yleensä, että ihmisen pitää itse päättää muutuvansa ja että ihmisen on itse tehtävä muutokseen tarvittava työ. Tämä näkemys

vastaa kognitiivis-behavioristisen terapian käsitystä. Kognitiivis-behaviorististen menetelmien käyttämiseen alkuperäiskansojen jäsenten ohjauksessa liittyy se haittapuoli, että ne ovat joskus liian reduktionistisia, niistä puuttuu holismia, ne eivät ota riittävästi huomioon kokonaisuutta ja asioiden välisiä yhteyksiä. Toinen ongelma on se, että jotkut kognitiivis-behavioristisen terapian muodot perustuvat suurelta osin konfrontoimiseen ja väittelyyn, jotka ovat alkuperäiskansojen jäsenten kohdalla täysin sopimattomia menetelmiä.

Realiteettiterapia: Realiteettiterapialla ja alkuperäiskansojen psykologialla on aika paljon yhteistä. Molemmissa nähdään, että ihminen pystyy muuttumaan ja että ihmisiä pitäisi rohkaista ottamaan vastuuta itsestään. Etenkin alkuperäiskansojen jäsenet uskovat, että ihminen voi todella epäonnistua vain silloin, kun ei pysty ottamaan vastuuta ja ohjaamaan omaa elämäänsä rakentavalla tavalla.

Konstruktivistinen terapia: Alkuperäiskansojen filosofia ja konstruktivistinen teoria näyttäisivät olevan melkein yhtä ja samaa. Molemmat arvostavat yhteistyöhön perustuvia, rakentavia suhteita ja molemmat perustuvat toisten kunnioittamiselle. Ihmiset ja maailma nähdään molemmissa holistisesti, toisiinsa eri tavoin liittyvinä. Molemmat katsovat, että ihmisyksilö on oman elämänsä asiantuntija. Ihmiset pyrkivät elämänsä kuluessa ymmärtämään asioita ja kokemuksia, näkemään niiden merkityksen.

Konstruktivistit suhtautuvat yleensä varovaisesti tekniikoihin. Heille ovat tärkeämpiä suhteet ja yhteistyö. Lisäksi he korostavat mentorina, kokeneena ja hyvää tarkoittavana ohjaajana toimimista. Alkuperäiskansojen jäsenet uskovat yleensä, että opettajat, oppaat ja suojelijat voivat ohjata ihmistä, joka haluaa parantaa elämäänsä jossakin suhteessa. Tämän he tekevät auttajan ja autettavan välisen suhteen avulla. Aina on olemassa polku niille, jotka haluavat lähteä polkua pitkin kulkemaan. Sekä konstruktivisismi että monet alkuperäiskansat uskovat, että todellinen oppiminen seuraa usein ponnistelusta ja uuden kohtaamisesta – toisin sanoen tutuksi käyneen kyseenalaistamisesta ja tutkimisesta.

Alkuperäiskansojen ohjaajaksi aikovan on hyvä tuntee useita tavanomaisia ohjausmalleja. Kaikissa on jotakin, jota voi hyödyntää joidenkin asiakkaiden kanssa. On myös hyvä tietää mitä ei pidä tehdä. Konstruktivistinen ohjaus ja terapia, adlerilainen terapia ja realiteettiterapia näyttävät yleisesti ottaen olevan alkuperäiskansojen maailmankuvan kanssa parhaiten yhteensopivat mallit, tässä järjestyksessä. Seuraavassa on lueteltu ne alkuperäiskansojen kulttuureihin kuuluvat asiat, jotka valtakulttuurien piirissä syntyneet ohjausmallit ottavat huomioon yleensä huonoimmin:

1. hengellisyys
2. unityöskentely
3. oletus holismista eli kaikkien asioiden yhteenkuuluvuudesta
4. oletus siitä, että kaikelle on aikansa
5. oletus monista todellisuuksista ja kaiken jatkuvasta muuttumisesta
6. jatkuvan kunnioituksen ja kärsivällisyyden tärkeys.

14.2. ALKUPERÄISKANSOJEN MAAILMANKUVAN PERIAATTEET

Aivan kuten muissakin maailman kulttuuriryhmissä, myös alkuperäiskansojen maailmankuvien välillä on eroja. Myös tiettyjen ryhmien sisällä on erilaisia näkemyksiä. On kuitenkin mahdollista erottaa joitakin tekijöitä, jotka liittyvät lähes kaikkien alkuperäiskansojen filosofioihin. Olen käyttänyt Neljän maailman kehitysprojektia (Four worlds development project 1982) muodostaessani käsitystä alkuperäiskansojen maailmankuvasta.

Alkuperäiskansojen maailmankuvan periaatteet

1. Kokonaisuuden korostaminen (holistinen ajattelu). Kaikki asiat liittyvät toisiinsa. Kaikki asiat maailmankaikkeudessa ovat osa yhtä suurta kokonaisuutta. Kaikkia asioita on mahdollista ymmärtää vain, jos ymmärrämme miten ne ovat yhteydessä kaikkeen muuhun.
2. Muutos: kaikki muuttuu jatkuvasti. Kausi seuraa toistaan. Ihmiset, linnut, kalat ja muut eläimet syntyvät, elävät ja kuolevat. Kaikki muuttuu. Muutosta on kahdenlaista: yhtymistä ja eroamista. Molemmat muutoksen lajit ovat välttämättömiä ja liittyvät toisiinsa.
3. Muutos tapahtuu sykleissä tai tietyn kaavan mukaan. Se ettemme näe, miten joku muutos tapahtuu tai mihin se liittyy, johtuu usein siitä, että oma näkökulmamme vaikuttaa havaintoomme.
4. Fyysinen maailma on todellinen. Hengellinen maailma on myös todellinen. Ne ovat saman todellisuuden kaksi puolta. Kummallakin on omat lakinsa. Jonkin hengellisen periaatteen rikkominen vaikuttaa fyysiseen maailmaan ja päinvastoin. Ihmiset ovat sekä fyysisiä että hengellisiä olentoja. Ihmiset muodostavat kokonaisuuden. Tasapainoinen ja harmoninen kehitys on ihmisen korkein päämäärä – tulla elämän verkoston kunnioitettavaksi ja kunnioitetuksi jäseneksi.
5. Ihmiset voivat saada uusia lahjoja, mutta niitä saadakseen on ponnisteltava. Uusien kykyjen saamiseksi välttämätöntä ponnistelua sanotaan aidoksi oppimiseksi.

6. Ihminen oppii kokonaisvaltaisesti ja tasapainoisesti ja hänelle annetaan siihen tilaisuus. Aidolla oppimisella on useita ulottuvuuksia: mentaalinen, spirituaalinen, emotionaalinen ja fyysinen.
7. Ihmisen kykyjen hengellinen ulottuvuus koostuu neljästä toisistaan riippuvasta kyvystä:
 - a. kyvystä nähdä unia ja näkyjä, muodostaa ihanteita, hengellisiä opetuksia, tavoitteita ja teorioita ja reagoida niihin
 - b. kyvystä hyväksyä se, että nämä heijastavat omia tiedostamattomia tai toteutumattomia potentiaalejamme
 - c. kyvystä ilmaista näitä puheessa, taiteessa, kirjoituksissa tai matematiikassa
 - d. kyvystä muuntaa tämä symbolinen ilmaus toiminnaksi, joka suuntautuu mahdollisuuksien muuttamiseen todeksi
8. Ihmisen on itse osallistuttava aktiivisesti omien voimavarojensa ja kykyjensä kehittämiseen.
9. Ihmisen on itse päätettävä toimia ja kehittää omaa potentiaaliaan. Aina on olemassa polku sille, joka haluaa lähteä polkua kulkemaan.
10. Jokainen, joka haluaa lähteä itsensä kehittämisen polulle voi aina löytää itselleen apua. Oppaat, opettajat ja suojelijat auttavat vilpittömästi matkalaista.
11. Ainoa epäonnistumisen lähde on ihmisen kykenemättömyys noudattaa opetuksia.

14.3. PERINTEINEN PARANTAMINEN

Hengellisyys, arvot ja uskomukset ovat kaikki osa alkuperäiskansojen parantamisprosessia. Monista alkuperäiskansojen spirituaalisuuteen liittyvistä asioista voidaan keskustella vain sellaisten ihmisten kanssa, jotka ovat saaneet tämän lahjan ja tiedon. Jos olet ohjaaja tai muu auttaja, on luultavasti parasta, että käännyt alueesi vanhimpien tai hengellisten johtajien puoleen. Hengellisten johtajia ja vanhimpia lähestyttäessä on toimittava tietyn, ryhmästä toiseen vaihtelevan protokollan mukaan. Protokollasta tulee varmistua ennen kuin pyrkii ottamaan yhteyttä hengellisiin johtajiin tai vanhimpiin saadakseen haluamansa tiedon. Muista, että kaikki ihmisen parhaat ominaisuudet versovat kunnioituksen maaperästä.

14.4. LOPPUAJATUKSIA

Olen tässä luvussa voinut luonnehtia vain hyvin karkeasti sitä, miten alkuperäiskansojen jäseniä voidaan auttaa kaksikulttuurisen ohjauksen avulla. Teoksessa *A Gathering of Wisdoms* (1991, suomeksi ”Viisauksien kokoelma”) esitellään ohjelma, jolla on pyritty antamaan intiaaniohjaajille taitoja alkuperäiskansojen mielenterveyden hoitamiseksi. Se on arvokas lähde niille lukijoille, jotka haluavat edistää ohjaustyön asiantuntemusta alkuperäiskansojen yhteisöissä.

Piirin käyttö

Piirit ovat hyvin tärkeitä alkuperäiskansojen maailmankuvulle. Musta Hirvi sanoo; ”Kaikki, mitä maailman voima tekee, tapahtuu piireissä.” On hyvä opetella antamaan ohjausta piirissä. Piirin avulla voidaan tehdä monia asioita. Piiri voi olla parantamisiipiiri, keskustelupiiri, oppimisiipiiri, kuuntelupiiri, rukouspiiri. Piirin käyttäminen osoittaa suurta kunnioitusta; se varmistaa, ettei kukaan jää ulkopuolelle, että jokainen, jolla on jotain sanottavaa saa sanoa asiansa, ja että jokaista varmasti kuunnellaan. Piirin käyttäminen on käytännön demokratiaa ja Suureen Henkeen liittymistä. Kädestä toiseen siirtyvä kivi, sulka tai pyhä esine vastaa sitä piiriä, jonka kautta kaikki elää. Piirissä jokaisella ihmisellä on paikkansa ja jokaisesta tarvitaan, jotta piiri olisi täydellinen.

Näkyjen tavoittelu

Entisaikaan näkyä tavoittelevan ihmisen oli tapana paastota neljän päivän ja neljän yön ajan. Näkyä toivova lähti matkalle etsimään opastusta itselle ja omalle yhteisölleen. Kysymys oli enemmästä kuin pelkästä merkityksellisten unien tai näkyjen tavoittelemisesta. Matka antoi ihmiselle mahdollisuuden saada yhteyden Äiti Maahan ja hänen erityisiinsä antimiinsa.

Nykyisin näkyä tavoitellaan yleensä vähän toisella tavalla. Paasto, jos sitä ollenkaan käytetään, kestää ehkä vain kaksi päivää. Näkyä toivova ihminen voi vaipua syvään rentoutuneisuuden tilaan, ja sitten hän voi avustajan ohjaamana unen kaltaisten kokemusten avulla visualisoida tai luoda mielikuvituksessaan ratkaisuja ongelmiin tai keksiä keinoja päästä tavoitteisiinsa. Paastoa seuraavat unet, syvästä rentoutumisesta seuraavat mielikuvat ja selkounet ovat kaikki yhteyksissä toisiinsa, ja kokeneet oppaat voivat käyttää niitä kaikkia apuna, kun ihmiset haluavat ymmärtää elämäänsä ja toteuttamaan pyrkimyksiään.

Kanadan alkuperäisasukkaat ovat monien muidenkin alueiden alkuasukkaiden tavoin siirtymässä uuden syntymän aikakauteen. Hopien profetia kertoo vaikeista ajoista, joita alkuperäiskansat kaikkialla ovat kokeneet viimeisten seitsemän sukupolven aikana. Siinä myös ennustetaan heidän pitkän, synkän ja kauhean pimeän kautensa lopulta päättyvän. Profetian mukaan ihmiset tietäisivät pimeyden kauden olevan lähestymässä loppuaan, kun kotka laskeutuu Kuuhun. On mielenkiintoista, että vuonna 1969 Neil Armstrong lausui Kuun pinnalta koko maailmalle: ”Kotka on laskeutunut.”

Viime vuosikymmeninä alkuperäiskansat ovat taas alkaneet ottaa omaa elämänsä ja kohtaloaan omiin käsiinsä. Ohjaajat voivat tietämyksensä avulla yksilöitä palvellen auttaa pimeyden muuttumista kirkkaudeksi. On mahdollista oppia olemaan yhtä aikaa näkijä, kasvattaja, parantaja ja taistelija. Lapsuudessani minulle kerrottiin Cheyenne-heimon koirasotilaista. He olivat näkemyksellisiä ihmisiä ja tiesivät miten palvella yhteisöään. He olivat loistavia sotilaita, jotka kulkivat pyhää tietä. Taistelussa koirasotilas sitoi vartalonsa ympärille köyden ja kiinnitti sen toisen pään piikillä maahan. Koirasotilas ei perääntynyt, hän jatkoi taistelua, kunnes vihollinen oli poistunut tai kunnes hän itse oli kuollut. Koirasotilaat sanoivat: ”Muistakaa lapsia, isoäitejä ja isoiä, muistakaa niitä, jotka eivät pysty taistelemaan. Teemme tämän, jotta kansamme voisi elää.” Kiväärin, keihään ja nuolen ajat ovat tietenkin ohi. Ohjaaja voi olla hengellinen taistelija, ja jatkaa sitkeästi taistelua Äiti Maan, kansan ja Suuren Hengen nimissä. Voimme myös olla kouluttajia, parantajia ja näkyjen ja tasapainoisen elämän (Sun Bear et al. 1992) tuojia. Joskus olen nähnyt näiden kaikkien puolien ilmenevän ohjaajan työssä.

Kirjallisuutta

- A gathering of wisdoms: Tribal mental health, A cultural perspective (1991) LaConnor, Washington: Swinomish Tribal Community.
- Bahtin, M. (1981) *The dialogic imagination*. Austin, Tex.: University of Texas Press.
- Bahtin, M. (1984) *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Translated by Carl Emerson, Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Bartlett, F. (1932) *Remembering*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bateson, M.C. (1990) *Composing a life*. London: Penguin Books, Ltd.
- Baudrillard, Jean (1986) *America*. London: Versa.
- Beck, U. (1986/1992) *Risk Society: Towards a new modernity*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Beck, U. (1994) *The reinvention of politics*. In: Beck, U., Giddens, A. & Lash, S.: *Reflexive modernization*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Becker, H. (1970) *Sociological work*. Chicago: Aldine.
- Berger, P. & Luckman, T. (1966) *The social construction of reality*. New York: Doubleday.
- Beutler, I.E., Machado, P.P.P. & Neufeldt, S.A. (1994) *Therapist variables*. In: Garfield, S.I. & Bergin, A.E. (Eds.) *Handbook of psychotherapy and behavior change*. New York: Wiley.
- Beutler, L.E., Williams, R.E., Wakefield, P.J. & Entwistle, S.R. (1995) *Bridging scientist and practitioner perspectives in clinical psychology*. *American Psychologist*.
- Boldt, M. (1993) *Surviving as indians: The challenge of self-government*. Toronto: University of Toronto Press.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1992) *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Capra, F. (1996) *The web of life: A new Scientific understanding of living Systems*. New York: Doubleday.
- Caraways, T. (1986) *The Specificity vs non-specificity dilemma; Toward identifying therapeutic change agents*. *American Journal of Psychiatry*, 143, 687–695.
- Das, A. (1997) *Rethinking multicultural counselling: Implications for counsellor education*. *Journal of Counselling and Development*, 74, 45–52.
- de Lourdes Pintasiigo, M. (1996) *Caring for the future: Report of the Independent commission on population and the quality of life*. Oxford: Oxford University Press.
- Denzin, N. (1989) *Interpretive interactionism*. Newbury Park, CA: Sage.
- Devall, B. & Sessions, G. (1985) *Deep ecology*. Salt Lake City, Utah: Peregrine Smith.
- Dineen, T. (1996) *Manufacturing victims*. Toronto: Robert Davies Publishing.
- Eisler, R. (1987) *The chalice and the blade*. New York: Harper and Row.

- Ekstein, R. & Wallenstein, R.S. (1972) *The teaching and learning of psychotherapy*. New York: International Universities Press.
- Elson, M. (1987) (Ed.) *The Kohut seminars*. New York; W.W. Norton & Company.
- Epting, F. (1984) *Personal construct counseling and psychotherapy*. New York: Wiley.
- Fancher, R. (1995) *Culture of healing*. NY: W.H. Freeman and Company.
- Förster, J. (1989) Rationale of the dependable strength articulation process. Session in Annual Convention of the American Association for Counselling and Development. March 15.–18., Boston.
- Foucault, M. (1970) *The order of things: An archeology of the human Sciences*. New York: Random House.
- Four worlds development project (1982). Lehtbridge, Alberta: University of Lehtbridge.
- Fox, D. & Prillentrensky, I. (Eds.)(1997) *Critical psychology: An introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gaard, G. (1993) (toim.) *Ecofeminism: Women, animals and nature*. Philadelphia: Temple University Press.
- Garfinkel, H. (1976) *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Gergen, K. (1991a) *The saturated self*. New York: Basic Books.
- Gergen, K. (1991b) Therapeutic professions and the diffusion of deficit. *Journal of Mind and Behavior*, 11, 353–368.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and self-identity*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Gruner, J. (1990) *Acts of meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Guidano, V. (1991) *The self as process*. New York: Guilford Press.
- Guthrie, R. (1976) *Even the rat was white*. New York: Harper & Row.
- Haldane, B. (1988) *Career satisfaction and success*. Seattle: WA: Wellness Behavior.
- Hall, C. (1997) *Cultural mairpractice: The growing obsolescence of psychology*. American Psychologist.
- Hayek, F. (1952) *The Sensory Order*. Chicago: University of Chicago Press.
- Helmstetter, S. (1989) *Choices*. New York: Product Books.
- Henry, J. (1956) *Culture against man*. New York: Random House.
- Henry, W.P. et ai. (1989) Effects of training in time-limited dynamic psychotherapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 334–340.
- Hofstede, G. (1992) *Cultures and organizations: Software of the mind*. London: McGraw-Hill.
- Holland, J., Magoon, T. & Spokane, A. (1981) *Counselling psychology: Career intervention, research and theory*. *Annual Review of Psychology*: 32, 279–305.
- Holloway, E.L. et ai. (1989) Relation of power and involvement to theoretical orientation in supervision: An analysis of discourse. *Journal of Counselling Psychology*, 36, 88–102.
- Holloway, E.L. (1995) *Clinical Supervision: A systems approach*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ivey, A. (1971) *Microcounselling: Innovations in interviewing training*. Springfield, IL: Thomas.
- Jaspers, K. (1930/1951) *Man in the modern age*. Translated by Eden and Cedar Paul. New York: Doubleday Anchor Books.
- Kagan, N. (1980) Influencing human interaction – eighteen years with IPR. In: Hess,

- A.K. (Ed.) *Psychotherapy supervision: Theory, research, and practice*. NY: Wiley.
- Kagan, N. (1983) *Classroom to Client: Issues in supervision*. *The counselling psychologist*, 11, (1), 69–72.
- Kant, I. (1921/1781) *The critique of pure reason*. Translated by N.K. Smith, New York: Macmillan.
- Karasu, T.B. (1996) *Deconstruction of psychotherapy*. London: Jason Aronson, Inc.
- Kelly, G. (1963) *A theory of personality; The psychology of personal constructs*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Kierkegaard, S. (1859/1952) *The point of view for my work as an author*. New York: Harper Torchbooks. Original: *Synpunktet for min forfatter-virksomhed*. København 1948.
- Kleinman, A. (1988) *Rethinking psychiatry*. New York: Free Press.
- Kluckhohn, C., Murray, H. & Schneider, D. (1953) *Personality in nature, Society, and culture*. New York: Knopf.
- Krieger, S. (1991) *Social science and the self*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Krumboltz, J., Becker-Haven, J. & Burnett, K. (1979) *Counselling psychology*. *Annual Review of Psychology*, 30, 555–602.
- Kuhn, A. (1962) *The structure of Scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lambert, M.J. & Arnold, R.C. (1987) *Research and the supervisory process*. *Professional Psychology: Research and Practice*, 18, 217–224.
- Langer, E. (1989) *Mindfulness*. New York: Addison-Wesley Publishing Company.
- Lemert, Charles (1997) *Social things: An introduction to the sociological life*. New York: Rowman and Littlefield Publishers.
- Leontjev, A.N. (1981) *The problem of activity in psychology*. In: *The concept of activity in soviet psychology*, Ed. J.V. Wertsch. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe.
- Levi-Strauss, C. (1966) *The savage mind*, 2nd ed., Chicago: University of Chicago Press.
- Lewin, K. (1948) *Resolving social conflicts*. New York: Harper & Brothers, Publishers.
- Linde, C. (1993) *Life stories*. New York: Oxford University Press.
- Liotard, Jean (1979/1986) *The postmodern condition: A report of knowledge*. Manchester: Manchester University Press.
- Macedo, D. (1994) *Literacies of power: What americans are not allowed to know*. Boulder, CO: Westview.
- Macintyre, A. (1981/1990) *After virtue*. London: Duckworth Press.
- Macintyre, A. (1984) *After virtue*. 2nd ed., Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Mahoney, M. (1991) *Human change processes*. New York: Basic Books.
- Marcuse, H. (1964) *One-dimensional man*. Boston: Beacon Press.
- McGaa, E. (1990) *Mother earth spirituality*. San Francisco: Harper.
- McLeod-Shannon, R. & Woods, F. (1996) *Counselling practices for first nations people*. University of Victoria, Master thesis.
- Mead, G. H. (1934) *Mind, self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mestovik, S. (1997) *Postemotional Society*. London: Sage.
- Naess, A. (1989) *Ecology, community and lifestyle*. Translated by D. Rothenberg. Cam-

- bridge: Cambridge University Press.
- Neimeyer, G.J. (1993) *Constructivist assessment: A casebook*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Neimeyer, R., & Mahoney, M. (Eds.) (1995) *Constructivism in psychotherapy*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Neufeld, S.A. (1997) A social constructivist approach to supervision. In: Sexton, T: & Griffin, B.: *Constructivist thinking in counselling practice, research, and training*. New York: Teachers College Press.
- Nhat Hanh, T. (1976) *The miracle of mindfulness*. New York: Bantam Books.
- Okeshott, M. (1959/1991) The voice of poetry in the conversation of mankind. In: *Rationalism in politics and other essays*, 488–541. Indianapolis: Liberty Press.
- Orwell, George (1937/1958) *The road to wigan pier*. New York: Harcourt Brace. (Julkaisu suomeksi nimellä *Tie Wiganin aallonmurtajalle*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1986. Suomentanut Leevi Lehto)
- Parker et al. (1995) *Deconstructing psychopathology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Peavy, R.V. (1992) A constructivist model of training for career counsellors. *Journal of Career Development*, 18, 215–228.
- Peavy, R.V. (1993a) Envisioning the future: Worklife and counselling. *Canadian Journal of Counselling*, 27, 123–139.
- Peavy, R.V. (1993b) Constructivist career counselling: A prospectus. *Guidance and Counselling*, 9, 3–12.
- Peavy, R.V. (1994) A constructivist perspective for counselling. *Educational and Vocational Guidance*, 55, 31–37.
- Peavy, R.V. (1996a) Constructivist career counselling and assessment. *Guidance and Counselling*, 11, 8–14.
- Peavy, R.V. (1996b) SocioDynamic counselling: Beyond 20th century form of helping. Conference session, XVth International Human Science Conference, Halifax, Nova Scotia, August 14–17, 1996.
- Peavy, R.V. (1966c) Counselling as a culture of healing. *British Journal of Guidance and Counselling*, 24, 141–150.
- Peavy, R.V. (1996d) (Ed.) *Constructivist counselling and therapy: Two interviews*. Learning Resources, Continuing Studies in Education, University of Victoria, P.O. Box 3010, Victoria, B.C., V8W 2N4, Canada.
- Peavy, R.V. (1997a) Moving into 21st century: Implications and suggestions for the practice of career counselling. Conference session, 23rd National Consultation on Career Development. Ottawa, 20–23 January.
- Peavy, R.V. (1997b) A constructive framework for career counselling. In: Sexton, T., & Griffin, B.: *Constructivist thinking in counselling practice, research and training*. New York: Teachers College Press.
- Peavy, R.V. (1997c) *Sociodynamic counselling: A constructivist perspective for the practice of counselling in the 21st century*. Victoria, B.C. Canada: Trafford Publishing.
- Peavy, R., Clark, S. (Tlingit), Lisson, B., Palmer, K. (Naida), MacNeill, J., Taylor, A., Colley, E., Nelson, N. (Kwaguilth), Conebear, F. (Coast Salish) & Webster, E. (Stony) (1994) *Counselling for first nations students: A research project*. Victoria, B.C.: British Columbia ministry of education – Aboriginal branch and ministry responsible for

- multiculturalism and human rights.
- Pederson, P., Draguns, J., Lonner, W. & Trimble, J. (Eds.) (1996) *Counselling across cultures*. 4. Ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pepper, S. (1942) *World hypotheses*. Berkeley: University of California Press.
- Piaget, J. (1970) *Psychology and epistemology: Towards a Theory of Knowledge*. New York: Viking.
- Polkinghorne, D. (1987) *Narrative knowing and the human Sciences*. N.Y.: State University of New York Press.
- Prilleltensky, I. (1996) Human, moral and political values for an emancipatory psychology. *The Humanistic Psychologist*, 24, 308.
- Prilleltensky, I. & Gonick, L. (1994) The discourse of oppression in the social Sciences: Past, present and future. In: E.J. Trickett, R.J. Watts & D. Birdman (Eds.) *Human diversity: Perspectives on people in context*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Prilleltensky, I. & Gonick, L. (1996) Politics change, oppressions remains: On the psychology and politics of oppression. *Political Psychology*, 17, 127–147.
- Reisman, D. (1950) *The lonely crowd*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Ricoeur, P. (1981) The model of the text: Meaningful action considered as test. In: John B. Thompson (Ed.), *Hermeneutics and the human Sciences*, 197–221. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ridley, C. (1995) *Overcoming unintentional racism in counselling and therapy*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ritzer, George (1992) *The MacDonaldization of Society*. London: Sage.
- Rorty, R. (1982) *Consequences of pragmatism*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Rorty, R. (1989) *Contingency, irony, and solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ross, R (1997) *Returning to the teachings*. Toronto: Penguin Books.
- Sacks, H. (1992) *Lectures on conversation*. Oxford: Blackwell.
- Saul, J. (1995) *The unconscious civilization*. Concord, Ontario: Anansi.
- Schon, D. (1983) *The reflective practitioner*. NY: Basic books.
- Schon, D. (1987) *Educating the reflective practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Schutz, A. (1973) On multiple realities. *Teoksessa Collected papers 1: The problem of social reality*, 207–259. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Skovholt, T.M. & Ronnestad, M.H. (1992) *The evolving professional self: Stages and themes in therapist and counselor development*. Chicago: Wiley.
- Smith, D.E. (1989) *Sociological theory: Methods of writing patriarchy*. In: Wallace, R.A. (Ed.) *Feminism and sociological theory*. Newbury Park, CA: Sage.
- Stoltenberg, C.D. & Delworth, U. (1989) *Supervising counselors and therapists*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sue, D.W. & Sue (1990) *Counselling the culturally different*. New York: Wiley.
- Sun Bear, Mulligan C., Nufr, P, & Wabun (1992) *Walk in Balance*.
- Taylor, F. (1947) *The Principles of Scientific management*. New York: Harper.
- Triandis, H.C. (1985) Some major dimensions of cultural variation in Client populations. In: P. Pedersen (Ed.): *Handbook of cross-cultural counselling and therapy*. Westport, CT: Greenwood Press.

- Vaihinger, H. (1924/1911) *The philosophy of 'As-If*. Berlin; Reuther and Reichard.
- Vico, G. (1948/1725) *The new science*. Translated by T.G. Bergin and M.H. Fisch, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Vähämöttönen, T., Keskinen, A. & Parrila, R. (1994) "A conceptual framework for developing an activity-based approach to career counselling." *International Journal for the Advancement of Counselling*, 17, 19–34.
- Watzlawick, P. (Ed.) (1984) *The invented reality*. New York: W.W. Norton & Company.
- Wertsch, J. (1985) *Vygotsky and the social formation of mind*. Cambridge: Harvard University Press.
- White, M. & Epston, D. (1990) *Narrative means to therapeutic ends*. New York: W.W. Norton & Company.
- Wohl, J. (1989) "Cross-cultural psychotherapy." Teoksessa P. Pedersen, K. Draguns, W. Lonner & J. Trimble (toim.): *Counseling across cultures*. Honolulu, HI: University of Hawaii Press.